PRAXEOS MEDICÆ UNIVERSÆ PRÆCEPTA

AUCTORE

JOSEPHO FRANK

AUGUSTISSIMO IMPERATORI ET TOTIUS ROSSIAE AUTOCRATORI A CONSILIIS COLLEGIORUM, EQVITE ORD. ST. WLODIMIR IV. CLASS., THERAPIAE SPECIALIS ET CLINICES IN CAESAREA UNIVERSITATE VILNENSI PROFESSORE, AC SEMINARII MEDICI IMPERATORIS MUNIFICENTIA CONDITI PRAEFECTO, CONSILII MEDICI PETROPOLITANI ET CAESAREAE ACADEMIAE MEDICO-CHIRURGICAE, SOCIETATUM PHILANTHROPICAE PETROPOLITANAE, NATURAE SCRUTATORUM MOSQUENSIS, MEDICORUM ET BENEFICORUM VILNENSIS, ACADEMIAE MEDICORUM VENETAE, SOCIETATIS AGRICULTURAE STUDIOSORUM FLORENTINAE, SCIENTIARUM ET ARTIUM ARGENTORATENSIS, ACADEMIAE MEDICAE, SOCIETATUM GALVANICAE ET MEDICAE PARISIN., R. JENNERIANAE, MEDICORUM ET NOSOCOMII A GUYO LONDINI DENOMINATAE, ORDINIS MEDICO-CHIRURGICORUM LUCCENSIS, SOCIETATIS PHYSICO-MEDICAE ERLANGENSIS, MEDICAE MARSILIANAE ETC. ETC. SODALI.

PARTIS PRIMAE VOLUMEN SECUNDUM,

CONTINENS

DOCTRINAE DE MORBIS CUTIS

SECTIONEM PRIMAM.

EDITIO SECUNDA.

TAURINI

SUMPTIBUS CAJETANI BALBINI BIBLIOPOLAE

MDCCCXXI.

EXCUDEBANT CHIRIÒ ET MINA.

DE
MORBIS CUTIS.
SECTIO PRIMA.

Caput I.

DE MORBIS CUTIS IN GENERE.

§. I.

DE ARGUMENTO GENERATIM.

Cutis consideratio.

1. Anatome, et physiologia docent (1), *cutim simul cum unguibus, et pilis*, corpori humano, veluti cortex arboribus, extensum sistere indumentum: eam ad internas caveas intrare, ac vasis tum sanguinis circulo dica-

(1) Bichat *Abhandlung über die Haute im allgemeinen und im besondern. A. d. Franz. übersetzt von* Ch. Fr. Dorner. *Tübing.* 1802. 8. -- *Recherches anatomiques sur le système cutané de l'homme. Paris* 1811. -- Kellie *historical and critical analysis of the functions of the skin.* Vide *the Edinburg medical and chirurgical Journal* Vol. 2. p. 170. *April* 1805. -- Walther *Physiologie des Menschen. Landshut* 1807. Curtii Sprengel Institutiones medicae. Amstelod. 1810. 8. T. II. p. 41.

tis, tum lymphaticis, et glandulis varii generis, nec nón conspicuis nervis abundare, atque cum singulis visceribus, praesertim autem cum pulmonibus (2), ventriculo, intestinis, hepate, renibus, vesica urinaria, partibusque genitalibus, arctissimum alere commercium, et postremo non solum organum tactus continere, sed et officiis exhalationis, et inhalationis praeesse. Patet igitur, cutim in oeconomia animali eminentem, et supra quam vetustas crediderat (3), occupare locum. Atque ita non in secunda tantummodo valetudine, sed vel in morbis fere omnibus (4).

Scriptores.

2. Graeci mala cutis imperfecte descripsere, si morbi integumentorum capitis, sique erysipelas, et phlegmone excipiantur ac in eo potissime peccarunt quod diversos admodum morbos sub uno, eodemque nomine comprehenderint, quodque contra varios unius ejusdem-

(2) Meckel Diss. pulmonum cum cute commercium etc. illustratum. Halae 1789.

(3) Quam leviter vetustas de cutis dignitate cogitaverit, testatur Hippocrates in libro de ossibus, et Galenus in commentariis ad Timaeum, et in libro de caussis morborum cap. VI.

(4) De cute ut *signo in morbis* lege scriptores de semiotice in P. I. Vol. I. §. XV. 2. praesentis operis enumeratos.

que morbi gradus diversis nominibus insignIverint. Romani, excepto CELSO (5), Graecorum vestigia secuti sunt. Arabes praeprimis doctrinam vitiorum cutis acutorum excoluerunt; verum saepe nomina morborum praeter necessitatem multiplicarunt. Instauratis in Europa scientiis, de morbis cutis egerunt MERCURIALIS (6), MINADO (7) et HAFENREFFER (8), ex quorum auctorum operibus, multa patientia munitus, irritis infinitis hypothesibus, plurimas tamen utiles medendi rationes effodies. Continet earum haud paucas liber, caeterum empiricus, Tobiae VOGELII (9). Docte porro de morbis cutis egit TURNER (10); doctissime autem elegantissimus atque classicus scriptor LORRY (11). Multum ordinis demum hanc in doctrinam introduxit

(5) De Medicina.

(6) De morbis cutaneis. Venetiis 1572.

(7) De humani corporis turpitudinibus cognoscendis, et curandis L. III. Patav. 1600. fol.

(8) Πανδοχειον αιολοδερμον, *in quo cutis -- affectus omnes traduntur. Tub.* 1630. *Ulm.* 1660.

(9) *Curieuser Hautdiener, vorstellend der menschlichen Haut-Schonheit und Hasslichkeit. Gratz* 1698.

(10) *Abhandlung von den Krankheiten der Haut. A. d. E. Altenburg* 1766.

(11) De morbis cutis tract. Par. 1777. 4. Habetur translatio germanica: *Abhandlung von den Krankheiten der Haut. Leipz.* 1779. 8.

SAUVAGES (12), multumque simplicitatis SWEDIAUR (13). Breviter nimis, ac superficialiter, at clare et plene eam exposuit PLENK (14). Hypotheses systematis CULLENII in opere JAKSONII (15) germanica versione plane indigno invenies. Ita hypothesibus pathologiae humoralis abundat opus, caeterum non spernendum RETZII (16). REILII systematis notam refert SCHMIDTII diligenter exaratum opusculum (17), Aliis hypothesibus scatet recentissimus ingeniosi MARCUS liber (18). Multa, atque memoratu digna facta opus exhibet CHIARUGI (19). Nullus vero ex allatis auctoribus WILLAN (20), virum

(12) Nosologia methodica.

(13) Novum nosologiae methodicae systema. Halae 1812.

(14) *Lehre von den Hautkrankheiten, a. d. L. übersetzt, und mit einigen Zusatzen vermehrt von* WASSERBERG. 2. Aufl. *Wien* 1789.

(15) Dermato-Pathologie. A. d. E. Erfurt 1794. 8.

(16) *Des maladies de la peau. Paris* 1790. 12.

(17) Cutis morbi, ex materia animalis mixtura, et forma mutatis cognoscendi. Diss. inaug. Halae 1799. 4.

(18) *Entwurf einer speciellen Therapie.* 3. Th. 1. Abth. *Nurnberg* 1812.

(19) *Saggio teorico pratico sulle malattie cutanee sordide osservate nel R. Spedale di S. Bonifacio di Firenze. Firenze* 1799. Habetur nova et locupletata editio. A. 1807.

(20) *Description and treatement of cutaneous diseases. Lond.* 1798. Needum ad nos continuatio hujus operis, ordinem tertium, et quartum exhibens, pervenit.

omni nostra laude superiorem attigit. Operis illius pretium doctis animadversionibus, quibus FRIESE germanicam locupletavit versionem (21), permultum auctum est. Displicet solummodo, quod auctor thesaurum observationum suarum in angustos artificialis systematis limites coëgerit. Posse enim vel intricatam morborum cutaneorum doctrinam sine hoc erroneo artis adminiculo in ipsorum tyronum usum tradi, ea J. P. FRANK epitomes pars docet, quae morbos cutis amplectitur (22). Idem testatur splendidissimum de morbis cutis opus, auctore ALIBERT (23). Placuisset modo celeberrimo viro nexum inter proprias, et alienas observationes accuratius exhibere, a subtilissimis nonnullis morborum divisionibus, quae plus adspectu, quam intrinseca rerum natura superstruuntur, abstinere, ac majori aequitate de antecessorum laboribus judicare! (24). Verum, sat de gene-

(21) *Die Hautkrankheiten und ihre Behandlung. A. d. F. Breslau* 1799. 4.

(22) Vol. III et IV.

(23) *Description des maladies de la peau observées à l'hopital Saint-Louis, et exposition des meilleures méthodes suivies pour leur traitement.*, *à Paris* 1806. Et: *Précis théorique et pratique sur les maladies de la peau. Paris* 1810.

(24) Nullo certe pacto intelligi potest, quomodo cl. ALIBERT.

rali morborum cutaneorum litteratura (*). Qui enim hanc medicinae partem vel in operibus universam praxin medicam amplectentibus (25), vel in monographiis perfecerunt scriptores, hi debitum grati animi tributum in curriculo hujus libri accipient.

Doctrinae difficultas.

3. In tanta multitudine scriptorum, nihilominus doctrina de morbis cutis magnis adhuc premitur difficultatibus, ac valde ab eo absolutionis gradu distat, quem aliae medicinae partes jam attigerunt. Nemo autem, nisi ipsa rerum natura, ob id criminari potest. Arduum enim vel plane impossibile foret cohortem morborum *verbis* exacte designare, quorum haud exigua pars, pro varia mali duratione, pro va-

post tot, tantaque clarissimorum in morbis cutis excolendis tentamina asserere potuerit: « *J' entre dans une carrière presque déserte, où peu d'hommes ont pénétré avant moi, où aucun travail antérieur ne m'a servi de guide etc.* (§. 1). Et infra: » *J'éloigne de cet ouvrage les discussions futiles, auxquelles se sont livrés mes prédécesseurs* (*Des teignes.* §. 1).

(*) Necdum ad me pervenit: A pratical synopsis of cutaneous diseases etc. By Bateman. Lond. 1813.

(25) P. I. Vol. I. §. IX. 12. ac adde respectu morborum cutaneorum Sennertum (op. omn. T. IV.) et Ettmullerum (Op. omn. T. II. art. 7).

ria aegrorum aetate, constitutione, pro scalptu, pro vario cutis colore, pro varia illius cura, et munditie, pro vario climate, pro varia denique medendi ratione, formas ad infinitum diversas exhibere solet. *Picturis* quidem verbis succurrere praesenti aevo satageruut; at ipse Willan jure meritoque fatetur, picturas nec varios gradus pelluciditatis pustularum, nec ad copiam, et qualitatem materiae ex ulcusculis scaturientis, nec ad mutationes, quae sub decursu morbi contingunt, ostendendas, idoneas esse. Idem fere de *imaginibus* morborum cutaneorum *cera efformatis* valet. Tyronibus igitur commendamus, ut nullam opportunitatem morbos cutis *in natura* observandi negligant (26).

Ordo noster.

4. Mediam viam inter scriptores, qui genera morborum cutis maxime multiplicant, et qui ea nimis circumscribunt, legendo, limites ab utilitate practica desumendo, certamque doctrinae bonitatem incertae illius perfectioni anteponendo, sequentem eligimus ordinem. Innixi scilicet proposito nostro, confinia medicinae po-

(26) Vitia cutis prae aliis morbis in clinica instituta suscipienda forent, saltem ut diagnosis instituatur. Et medici juvenes itineratores in nosocomiis magnis praeprimis studio morborum cutaneorum incumbere deberent.

tius transiliendi, quam coarctandi (27), ad chirurgiam duntaxat *vulnera*, et *ulcera* cutis primaria remittimus. Tractatum reliquorum morborum, et vitiorum cutis ordimur, adspectum in universam conjiciendo rem. In ea nempe versamur opinione, in scientiis *excolendis* a factis specialibus ad generalia ascendendum, iis vero *docendis* a generalibus ad specialia descendendum esse. Praeterea, posito sic firmo rerum tradendarum fundamento, multas in speciali doctrina evitare licet repetitiones. Hanc vero doctrinam incipimus ab efflorescentiis, quae febrium sistunt symptomata, id est, a *peticulis*, a *miliaribus*, a *bullis*, et ab *urticaria*. Sic praesens ad praecedens alligamus volumen. Sequuntur tractatus *erysipelatis*, *furunculi*, *anthracis*, *carbunculi*, *zosteris*, et *exanthematis mercurialis*. Huic annectitur doctrina *scarlatinae*, *morbillorum*, *rubeolae*, *variolarum*, atque *varicellae*. Examinatis ita morbis cutis *acute* decurrentibus, ad deformitates et aegritudines *chronicas* systematis cutanei pervenimus, quibus adnumerantur *vitiligo*, *lentigo*, *chloasma*, *ecchymoma*, *erythema*, *porrigo*, *rhagades*, *calli*, *cornea cutanea*, *ichthyosis*, *hystriciasis*, *verrucae*, *condylomata*, *vitia*

(27) P. I. Vol. I. Praefat. p. VIII.

unguium, *item pilorum*, *strophulus*, *urticatio*, *hydroa*, *pemphigus*, *psora*, *psoriasis*, *phthiriasis*, *psydracia*, *herpes*, *tinea*, *lepra*, *pellagra*, *plica polonica*, *morbus ruber Cayennae*, et *Crimeae*; *radesyge Norvegiae*, *herpes Aleppi*, *rosa Asturica*, *yaws*, et *pian*. Absoluta horum morborum doctrina, ad aegritudines pervenimus, quae, etiamsi cutis *colorem* non immutent, nihilominus ad morbos systematis cutanei pertinent, ad *vitia* scilicet *officii transpirationis*, et *sensus tactus*. Quoniam vero systema cutaneum arcte cum textu celluloso subcutaneo, hic vero similiter cum musculis subjacentibus, et quodammodo cum articulis cohaeret, nec harum partium morbos hic praetereundos esse existimavimus, unde postremo sermo fit de *polypionia*, de *anasarca*, de *emphysemate*, de *induratione telae cellulosae*, de *rheumatismo*, saltem *acuto* (28), et de ejusdem reliquiis.

(28) Rheumatismi chronici doctrina simul cum ea arthritidis traditur, Part. III. Vol. II.

§. II.

SYMPTOMATA. AUTOPSIA CADAVERUM. ANALYSIS CHEMICA.

Generatim.

1. Quam multifaria sint *symptomata* deformitatum, et morborum cutis, ex curriculo praesentis libri elucebit. Hic simpliciores duntaxat formas explanabimus *terminos* sic statuendo *technicos*. His enim sive neglectis, sive arbitrario in usum deductis, tota doctrina, rite monente WICHMANNO (29), corruit, vel potius condi nequit.

Stigma.

2. *Stigma* est cutis punctum (purpureum, brunneum, flavum, lividum, nigrum) sine elevatione epidermidis (30).

Macula.

3. *Macula* (31) est recessio coloris consueti, et normalis in una alterave cutis parte (32).

(29) *Ideen zur Diagnostik.* 2 Th. §. 101.

(30) VILLAN op. cit. Tab. I. fig. 5.

(31) Macula, veteribus dicebatur *panus*, sive *pannus* (ARNOLDUS *de Villanova.* Op. p. 1158).

(32) WILLAN l. c. fig. 8.

Furfur.

4. *Furfur* est parva exfoliatio epidermidis sub forma ab ipso nomine satis indicata (33).

Squama.

5. *Squama* est lamina epidermidis plerumque inspissata, albescens, opaca (34).

Crusta.

6. *Crusta* est substantia dura superficiem externam partis exulceratae cooperiens, ac decidua, saepe iterum renascens (35).

Papula.

7. *Papula* est minima, atque acuminata prominentia sub epidermide cum basi inflammata, nullum liquidum continens, in suppurationem haud desinens, plerumque desquamatione furfuracea terminata (36).

Tuberculum.

8. *Tuberculum*, sive *phyma* est tumor durus, superficialis, circumscriptus, apice plerumque suppurans, interdum gangraenescens (37).

(33) L. c. fig. 1.

(34) L. c. fig. 2.

(35) L. c. fig. 3.

(36) L. c. fig. 6.

(37) L. c. fig. 9.

Vesica.

9. *Vesica* est prominentia epidermidis magnam circumferentiam exhibens, basi irregulari, fluidum serosum, et pellucidum continens (38).

Phlyctaena.

10. *Phlyctaena* est vesicula super basi profunde rubra, vel plumbei coloris (39).

Pustula.

11. *Pustula* est elevatio epidermidis figurae nunc globosae, nunc conicae, pus, aut serum continens.

Pruritus.

22. *Pruritus* est molesta sensatio ad scalpendum imperiose incitans.

Autopsia cadaverum.

13. *Autopsia cadaverum* hominum ex nonnullis morbis cutaneis defunctorum docet, eadem phaenomena, quae in variis partibus integumentorum *externorum* cernuntur, plus minus vel in membranis *internis*, ac in partibus contiguis observari. Plurimi autem extant morbi cutis, praesertim chronici, quorum doctrina vel exiguum, vel nullum lucrum ab autopsia

(38) L. c. fig. 10.
(39) L. c. fig. 11.

cadaverum obtinet, eo quod magna pars vitiorum cutis cum vita evanescat, et multi non directe morbis cutis, sed aliis caussis succumbant. Caeterum, nisi ubique per sectiones cadaverum, saltem per examen microscopicum hoc compertum habetur, morbos cutis pro re nata sedem figere in epidermide, in rete mucoso, in tela cellulosa, et membrana adiposa, in glandulis tum lymphaticis, tum sebaceis, et earum ductibus excretoriis, in vasis tum sanguinis circulo dicatis, tum lymphaticis, in papillis nerveis, in unguibus, bulbis, et vaginis capillorum, vel, uti plerumque accidit, in plurimis partibus simul. Nihil enim a veritate magis alienum est, quam consueta nunc sedis morbosae uno eodemque in organo in varia, ex quibus componitur, systemata, citra visus confinia, collocatio. Maxime sub hoc respectu cl. MARCUS (40) nobis errasse videtur.

Analysis chemica.

14. *Analysis chemica* nuper a cl. ALIBERT ad morbos cutis illustrandos in auxilium ducta est. Quamvis vero parum utilitatis pro medicina, saltem practica, inde expectandum esse censeamus; libenter tamen et huic examini sub-

(40) L. c. p. 35.

scribimus, optamusque, ut chemici hoc in opere medicis amicam porrigere velint manum; nunquam enim facta, quaecunque demum, inutiliter colliguntur.

§. III.

CAUSSAE.

Generatim.

1. Non omnes sane *caussae* morborum cutis notae sunt. Ad notas, sive praedisponentes, sive excitantes, pertinent: vitia haereditaria, et congenita, influxus aetatis, sexus, constitutionis corporis, climatis, et vestium: porro immundities, opificia, insecta, vermes, vegetabilia, contagia, venena, et pharmaca, tandem alimenta quantitate, aut indole peccantia: sanguinis conditio abnormis: secretio morbosa transpirationis, urinae, bilis, seminis, menstruorum, lochiorum, lactis, adipis: postremo, animi pathemata ingrata, ac errores in motu, et quiete, in somno, et vigiliis.

2. Varia cutis conditio varias apud gentes (41), et familias (42) abunde de influxu stirpium in

(41) Blumenbach de generis humani varietate nativa. Goetting. 1795. 8.

(42) Familias novi, quarum singula individua cutim exhi-

systema cutaneum (praecipue in epidermidem, et rete mucosum) testatur. Influxum hujusmodi sese vel ad *morbos cutis* extendere ex pluribus praesentis libri locis elucebit. Elucebit simul, vel citra vitia *haereditaria*, defoedationes cutis dari *congenitas*.

Aetas.

3. Quaevis *aetas* ad proprias defoedationes cutis disponit. Confirmatur id magna factorum copia a recens natis, ab infantibus, a pubertate, ab aetate media, et a senio desumta. Legi de hoc argumento merentur J. P. Frank (43), aut Alibert (44).

Sexus.

4. Quamvis cutis conditio in utroque sexu quodammodo differat (45); attamen nullus datur systematis cutanei morbus, qui *sexui* uni, alterive exclusive proprius dici possit. Plurimi

bebant vel planam, candidam, mollem instar panni bombycini, vel unctuosam, et foedam, vel asperam, et furfuribus obtectam.

(43) Op. c. Vol. IV. p. 31.

(44) Op. c. §. 17. -- Alibertum hic Frankium ad verbum in suum opus transcripsit, quod ex supra dictis vix expectari potuisset!

(45) Ackermann Diss. de discrimine sexuum praeter genitalia. Mogunt. 1788. 8.

vero morborum cutis longe frequentius faeminas invadunt, quam mares. Evirati immunitate quadam gaudere videntur (46).

Constitutio corporis.

5. Sunt morbi cutis, qui nulli fere *constitutioni corporis* parcunt; sunt qui praecipue vel debiles, vel robustos aggrediuntur. Praeterea nonnullorum hominum cutis ita constituta est, ut a quacumque demum caussa sive externa, sive interna, facillime afficiatur (47).

Clima.

6. Nemo mirabitur, *clima* magnum exserere imperium in morbos superficiei corporis externae, cum vel in morbos viscerum reconditorum influat. De influxu illo testantur inprimis morbi cutis *endemici*, et observatio, quod sicuti eadem vegetabilia hoc sub coelo plantam inermem, -- in illo fruticem aculeatum referunt; ita iidem morbi cutanei sub vario coelo variam induere videntur formam. In effectu cli-

(46) Cutis quidem eviratorum citissime rugosa fit; de reliquo autem, quamvis magnum spadonum numerum in Italia cognoverim, non recordor, me inter eos morbos cutaneos, nec exceptis variolarum foveis, observasse.

(47) Constitutio psorica Hufelandii. (*Journal der praktischen Heilkunde.* 21. B. 4. St. S. 14.) Forte aptius constitutio impetiginosa vocaretur.

matis eruendo imprimis ad aërem, ad lucem, et ad calorem respiciendum, quarum rerum influxum in morbis systematis cutanei excitandis plurima facta ostendunt. Interim ne climati effectus adscribas, qui alias caussas agnoscant, e. c. contagia in certas regiones bellorum, et commercii ope introducta.

Vestes.

7. Et *vestium, cultusque* ratio sibi locum in aetiologia morborum cutis vindicat. Notatu digna est *lepra vestium*, de qua Moses loquitur (48). Ita usus Romanorum vestes urina expurgandi (49). Debitis palam fiet locis, quid in morbis cutis excitandis valeant pelles, lana, fucus, aliaque cutis ornamenta (50). Indusia, lintea morbis cutaneis potius obstant; interea et ea saepe contagiorum sunt vehicula.

Immundities.

8. Plebs immunda praecipue morbis cutaneis subjicitur, quod tum ex *immunditie* directe repetere, tum ex eo, quod ista contagiis, et insectis cuti infensis faveat, ac transpirationi

(48) Michaelis *Mosaisches Recht.* 4. Th. S. 261.

(49) Plinii Historia naturalis. L. XXVIII. 6.

(50) De valetudine hominis nudi, et cooperti diss. praeside Gottl. Richtero. Goetting. 1763. 4.

obstet (51), explicare licet. Verum nec nimiam munditiem e catalogo caussarum morborum cutis excludendam esse censemus (52).

Opificia.

9. Ob immunditiem, aliquando specificam, nec non ob alias caussas et *opifices* haud pauci morbis cutaneis subjiciuntur (53); exemplo sint textores, sartores, homines in fodinis carbonum fossilium, salis, et metallorum viventes, pistores, nautae (54), mercatores vestium antiquarum, lotrices, aurigae, laniones, rustici etc.

Insecta.

10. Copia *insectorum* cuti humanae infensorum infinita est (55), praecipue in plagis calidis, humidisque (56). Nec rara sunt exem-

(51) Plater de morbis ex immunditie. In Opusc. Vol. I.

(52) Plaz Diss. de morbis ex munditie intempestiva. Lips. 1746. 4.

(53) Op. cit. P. I. Vol. I. §. IX. 7.

(54) Blane *Beobactungen über die Krankheiten der Seeleute.* S. 195.

(55) Heise Diss. de insectorum noxio effectu in corpus humanum. Halae 1757. Buchoz, *histoire des insectes nuisibles à l'homme. Paris* 1784. Joerdens *Entomologie und Helminthologie des menschlichen Korpers. Hof.* 1802.

(56) Insecta hic homini praecipue infensa sunt: *pulex penetrans*, vulgo *chique*, *nigua*, biècho (D. Ant. *de* Ulloa *voyage historique de l'Amérique méridionale.* T. I. p. 58.

pla insectorum casu in ulcera delatorum (57), aut contagiis pro vehiculo inservientium, aut ab aliis animalibus acquisitorum (58). Ad insecta vero *homini propria*, ac in aetiologia morborum cutaneorum memorabilia, pertinent; *pediculus humanus*, *pediculus pubis*, sive *morpio*, et *acarus exulcerans*.

Vermes.

11. *Vermium* cuti infensorum duntaxat *fila-*

J. G. Stedmann *voyage à Surinam et dans l'intérieur de la Guiane* T. II. p. 52. Savaresy *de la fiévre jaune* p 94.), *acarus indicus*, *aequinoctialis*, et *batatas*, *culex pipiens*, et *peticularis* (Ferg *Bemerkungen über die durch ihren Stich den Menschen schadlichen Insekten in Surinam. Vide* Harles *Jahrbücher der deutschen Medicin und Chirurgie* 1. B. 1. Heft. S. 149. 1813.), *bibius sanguinarius*, vulgo *moskara* (Pallas *Reisen durch Russland* 1. B. S. 193.) *oestrus humanus* (Humboldt *essai sur la géographie des plantes, accompagné d'un tableau physique des régions équinoctiales. Paris* 1806. p. 136.) aliaque (Schonbauer *Geschichte der Columbacher Müken im Banat. Wien* 1795. Cogrossi *in* nuove ed erudite osservazioni storiche, mediche, e naturali. p. 49. Venezia 1731).

(57) Jo. Pilas de verme ex spina dorsi. (Ephem. nat. cur. Dec. I. an. II. p. 180) -- Christ. Stenevelt Diss. de ulcere verminoso. Lugd. Bat. 1697. p. 4. S. Conrad Zachmann Diss. de vermiculis in vulnere. Basil. 1704. Bosse *sur les vers trouvés dans les pustules de la peau.* (*Journal de Médecine.* T. 32. p. 336.)

(58) Gesscher *in Tode arzneykundige Annalen.* 4. Heft. S. 25.

riam medinensem noscimus. Forte et *cysticercus cellulosae* in contextu musculorum majorum habitans (59) huc spectat.

Vegetabilia.

22. *Vegetabilia* vario pacto cutim afficiunt (60), datas autem morborum formas tantummodo *urtica dioica*, et *rhus toxicodendron* excitare solent.

Contagia.

13. *Contagium* typhi permultum in cutem influere, jam dictum est (61), ac magis magisque patebit. Praeterea contagia morbos cutis specificos tum acutos, tum chronicos excitantia adsunt. Inter haec nonnulla forte ab animalibus domesticis in homines transeunt.

Pharmaca, et venena.

14. *Pharmaca*, et *venena* aliquando vitiis systematis cutanei ansam porrigere docent, nisi effectus *solani dulcamarae*, et *rhododen-*

(59) Rudolphi Entozoorum historia naturalis. Vol. II. P. II. p. 229.

(60) *Plumeriae rubrae* succus vesicas in cute excitat. Idem *hyppomane mancenilla*, et *rhus radicans* (*Neuestes Journal der Erfindungen, Theorien und Widersprüche in der gesammten Medicin.* 1810. 1. B. 4. St.) efficiunt.

(61) P. I. Vol. I. §. XLIX. 4.

dri chrysanthi (62), saltem ii *valerianae*, *sudoriferorum*, *sulphuris*, *tartratis stibii*, *et potassae*, *mercurii*, *arsenici*, *thermarum* etc.

Alimenta.

15. De *alimentorum* in cutem influxu mentionem jam injecimus (63), aliaque hujus operis in parte adjiciemus (64). Saepe vel in praesente libro de eo disserendi erit opportunitas.

Sanguis.

16. Plurima facta docent, *sanguinem*, sive nimium, sive retentum, sive extravasatum, sive deficientem, sive alio modo peccantem, nec non *vasa*, quibus continetur, inter caussas morborum cutaneorum praecipuum occupare locum. Inprimis variae *coloris* gradationes in morbis maculosis, cruori diversa ratione reliquis humoribus mixto originem debent. At cavendum, ne, ubi de vitiis sanguinis sensus fugientibus quaestio est, hypothesibus aurem praebeamus.

Transpiratio.

17. Uberrimum morborum cutis fontem si-

(62) Hahnemann *Versuch über ein neues Princip zur Ausfindung der Heilkraft der Arzneysubstanzen.* (Hufelands *Journal der pr. Heilkunde* 2. B. S. 479 -- 505).

(63) P. I. Vol. I. § LIX. 3.

(64) P. II. Vol. I. Cap. de raphania.

stit *transpiratio* aut suppressa, aut nimia, aut indole peccans. Indole autem potissimum, perturbata aliorum organorum secretione, peccare ea solet.

Urina.

18. *Urinae* in cutem imperium praecipue in morbis chronicis systematis cutanei evidens est. Et morbi non cutanei, e. c. icterus, diabetes, ischuria etc. de eo testantur.

Bilis.

19. Nullus autem corporis humani liquor, nullumque viscus saepius pro caussa morborum cutaneorum habetur, quam *bilis*, et *hepar*. Quamvis vero hypothetici, ac erroris multum hac in re lateat; attamen, quantum simul veri subsit, non reticebimus.

Semen.

20. De pubertatis in cutem influxu supra diximus. De *seminis* huc pertinente actione praecipue in capite de vitiis pilorum quaestio fiet.

Menstrua.

21. *Menstruationis periodus* vel citra morbum evidenter in cutem agit (65). Eviden-

(65) J. P. Frank's *Gesundheitstaschenbuch für das Jahr* 1803. S. 63.

tissime autem systema cutaneum a catameniorum suppressione tum graviditatis, tum morbi gratia contingente, afficitur.

Lochia.

22. Cutis puerperarum specificum candorem (66), et a minima licet compressione, maculam rubram exhibere solet. Maxime vero suppressio *lochiorum* in eam influere videtur.

Lac.

23. *Mammae* tam arcte cum integumentis cohaerent, atque *lac* tam evidenter in adipem influit, ut haud mirum sit, ex cohibito lactationis negotio plurima cutis mala originem trahere. Praeterea lac contagiorum nonnullorum vehiculum est.

Adeps.

24. *Adeps* contextum cutaneum plus minus undique adimplens, rite monente Lorry (67), cum bile, spermate, menstruis, et lacte praemagnum commercium alens, in omni morbo

(66) *Gravidarum* cutem candidam fieri monet Lorry (l. c. p. 243). Idem vero vel de matrona refert, quae gravida faciem *nigram* offerebat. Simile factum Gunther enarrat. (*Salzburger med. chirurg. Zeitung* 1806. num. 33. p. 127).

(67) *Histoire de la Société R. de Médecine* 1779. Et: *Sammlung auserlesener Abhandlungen für praktische Aerzte.* 9. B. S. 222.

febrili, potissime vero in eo, qui cutis affectione stipatur, facile evanescens, eminentem in morbis systematis cutanei gignendis occupat locum.

Animi pathemata.

25. De animi pathematum in cutem actione quotidiana testatur experientia (68). Illorum effectus vel a matre ad prolem utero inclusam, etsi nullum inter hunc, et illam nervorum commercium pateat, sese extendunt (69). Animi pathemata deprimentia vim contagiorum cuti infensorum sustinent, aut latentem morborum cutaneorum fomitem evolvunt, vel praesentes eruptiones reprimunt. (*).

(68) A verecundia facies, et universa cutis rubore suffunditur. Vel modica et occulta ira nasi apex rubescit. Terror, vehemensque ira cutim mortis pallore obducit (Petit *essai sur la médecine du coeur. Lyon* 1806. Et: *Samml. auserl. Abhandl. f. pr. Aerzte.* 23. B. 3. St.). Nihilominus cl. Marcus cutim pro organo, utpote seroso, hinc parum irritabili declarat (l. c.)!

(69) Non me pudet, *naevos maternos* saepe a rebus imaginationem matris vehementer ferientibus, repetere. Legatur de hoc argumento: *Journal général de médecine, de chirurgie et de pharmacie* 1812. Juin in nota cl. Sedillot; *et Salzb. med.-chir. Zeitung.* 1813. num. 6. p. 85.

(*) Execrabilis nequitiae vir universam faciem pustulis defoedatam habebat; cum ad extremum supplicium duceretur, vultum candidum exhibuit. (*Vie politique du dernier Duc d'Orleans.* An X. p. 232).

Motus, vigiliae.

26. Cutis vario plane modo afficitur, prout musculi subjacentes vel ad *motum* excitantur, vel *segnes* relinquuntur. Praeterea primo in casu transpiratio promovetur, in altero retinetur. Et adeps diversa ratione a motu, aut quiete afficitur. Nil igitur mirum, si homines vel motu nimio, vel nimia quiete ad morbos cutis disponantur (70). Eo facilius id accidit, quo magis motus cum *vigiliis*, et quies cum *somno* societatem ineunt (71).

Connubium caussarum.

27. Effectus deleterii caussarum hucusque recensitarum eo certius sequuntur, quo magis istae *connubium* inter se ineunt, quod, cum una caussa alteri facile ansam porrigat, saepissime contingere solet.

Caussa proxima.

28. De *caussis proximis* morborum cutis nunc disserendum foret; at, quae inter hasmet caussas sensuum imperium non fugiunt, e. c. effectus irritationis ab immunditie, ab insectis etc., hae sponte elucent; caeterae e. c. humorum vitia, solidorum intrinsecae conditiones etc., hypothesibus duntaxat, a quibus abhor-

(70) Alibert op. c. §. 24.
(71) Ibidem §. 25.

remus, attingi queunt. Hoc autem non impediet, quominus allata opportunitate, saltem historice, de iis mentio injiciatur.

§. IV.

DIAGNOSIS.

Generatim.

1. *Diagnosis* morborum cutis bifaria est; respicit enim tum *formam*, tum *indolem* morbi. Ab illa morbo imponitur *nomen*; ab hac illius determinatur *natura*.

Diagnosis formae in genere.

2. *Diagnosin formae* dum instituis, praecipitanter non judices, sed enunciatum semel errorem difficulter corrigi, maximeque inde famam medici laedi, memor esto. Quo tutius incedas, tempore tantummodo diurno, atque in loco lucido judices; ne tamen, morbos cutis dari, qui melius sub umbra in conspectum veniant, obliviscaris. Cutim undique, ac, si opus fuerit, oculo etiam armato considera. Tactum interdum, quin ipsum odoratum, in usum revoces.

Diagnosis indolis in genere.

3. Stabilita forma morbi, ejusdem *indoles*, nisi ea inde jam sponte eluceat, determinanda

est. Examina igitur, utrum morbus, de quo agitur, sit *acutus*, aut *chronicus*, id est, utrum veluti morbus febrilis brevi tempore curriculum absolvat, aut instar diuturni sine febre in longum decurrat? ALIBERTUS quidem distinctionem inter morbos cutis acutos, et chronicos, ob maximam eorum analogiam vilipendit (72), verum alteram opinionem defendimus, credimusque, ejusmodi analogiam adspectu potius quam intrinseca rerum natura superstructam esse. Nemo id luculentius WICHMANNO (73) demonstravit. Vocabimus morbos cutis acutos *exanthemata* (74), chronicos autem *impetigines* (75).

Exanthematum divisio.

4. Detecta *exanthematis* praesentia, inda-

(72) Op. c. §. 14.

(73) Op. c. S. 12. 13. 32.

(74) A graeca voce Εξανθέω, *effloresco.* Synonyma: phlegmasiae exanthematicae SAUVAGES; febres exanthematicae LUDWIGII. *Germanice: Ausschlagsfieber; Gallice: fièvres éruptives; Anglice: exanthematous or eruptive fevers.*

(75) Vocabulum *impetiginis* vario modo interpretatur, uti videre est apud HIPPOCRATEM (Lib. II. prorrhet. XIX. 1. et lib. de affect. XXX. v. 4.), apud *Galenum* (definition. medicae), apud *Foesium* (oec. p. 379), apud *Chiarugi* (l. c. p. 4) etc. Definitionem J. P. FRANK amplexi sumus (op. c. Vol. IV. §. 370.).

gandum est, utrum effloratio febri cuidam veluti *symptoma* supervenerit, an *proprium* constituat *morbum*? Primo in casu *exanthema symptomaticum*; in altero *exanthema primarium* habebis.

Exanthemata symptomatica.

5. *Exanthemata symptomatica* id gentilitium habent, quod multifariis, et inter se maxime diversis febribus, quin immo ipsis interdum exanthematibus primariis, et quidem certo plerumque tempore, superveniant, quodque, iis comparentibus, morbus primarius interdum cessat, saepissime vero immutatus persistit, et haud raro exasperatur. Idem fere contingit, dum exanthemata symptomatica evanescunt; evanescunt autem incerto morbi tempore.

Exanthemata primaria.

6. *Exanthemata primaria* specificam agnoscunt caussam, plerumque scilicet contagium sui generis. Suscepto hoc contagio, morbus raro extemplo evolvitur. Evolvitur autem suo tempore utplurimum febre affectione quadam partium internarum stipata. Comparente exanthemate, febris evidentem subire solet mutationem. Efflоratio plerumque per certum tempus cutim detinet, et varias metamorphoses patitur. Vel dissipato morbo, specificae reliquiae facile locum obtinent.

Stadia varia.

7. Patet igitur, exanthemata primaria *certa stadia* percurrere, illa scilicet *latentis contagii*, *invasionis*, *eruptionis*, *efflorescentiae*, *desquamationis*, aut *suppurationis*, et *exsiccationis*. His accedit, rite procedente morbo, *convalescentia*.

Stadium latentis contagii.

8. *Stadium latentis contagii* inter temporis punctum, quo aeger contagium suscipit, atque inter primum morbi initium locum obtinet. Stadium hujusmodi aliquando perbreve, utplurimum nonnullorum dierum, interdum aliquot hebdomadum est. In rebus huc pertinentibus rite enucleandis toti estote.

Stadium invasionis.

9. Quam primum contagium, vel alia caussa evidentes in corpore effectus producit, *stadium invasionis* subintrat. Ingruunt plerumque symptomata prodroma febrium (76), quibus, ut diximus, ipsa febris succedit. Eodem circiter tempore pro varia contagii natura fauces, pulmones, ventriculus, vel plurima organa simul, non excepto universo nervorum systemate, afficiuntur. Ex organo laeso eo facilius futura

(76) P. I. Vol. I. §. XVIII. 2.

efflorationis forma praesagitur, quo magis noti sunt morbi tunc temporis grassantes, quo magis aetas aegri morbis exanthematicis favet, et quo minorem eorum copiam iste jam pertulerit.

Stadium eruptionis.

10. Praegressa latentis contagii, et praesente stadii invasionis suspicione, continua cutis sollicitudo habenda est. Vituperio enim tibi foret, si alter adstantium factam jam, nec a te primum animadversam *eruptionem* detegeret. Quibusnam in partibus variorum exanthematum eruptio incipere soleat, sciendum est, si nempe modo inverso rem inquirimus, inscitiam patefacimus. Sciendum quoque, exanthemata primaria nonnunquam *solo invasionis stadio* terminari, nulla scilicet subsequente eruptione.

Stadium efflorescentiae.

11. Noto jam jam exanthematis praesentis genere, cutis sub quavis aegri visitatione examinanda est. Praecipue autem eae investigari debent partes, in quibus prima eruptionis vestigia comparuere; hic enim plerumque primae exanthematis metamorphoses occurrunt pro ratione exanthematis variae. Exanthemata, quae sub adspectu macularum, et papularum efflorescunt, utplurimum in *furfures*, et *squamas* desinere solent. E contra exanthemata tubercu-

losa formam vesicularum, et pustularum ocyus serius induunt, et plerumque *suppuratione*, et *crustis* terminantur.

Stadium desquamationis.

12. Furfures, et squamas jam definivimus (77). Periodus, qua sese produnt, *stadium desquamationis* vocatur. Eo vigente, pristina epidermis non solum secedit, sed nova simul generatur. Tempore intermedio nuda fere cutis sensilis admodum, et ad impressiones morbosas recipiendas valde apta est.

Stadium suppurationis.

13. Exanthemata pustulosa, vigente *suppurationis stadio*, tot abscessulos, quot numerantur pustulae, exhibent. Pro varia morbi indole pus laudabile, ichorosum, serosum observatur. Saepissime pus hujusmodi contagiosum est, aut saltem contagio pro vehiculo inservit.

Stadium exsiccationis.

14. Disruptis vel sponte, vel scalptu, abscessulis, pus inde manans ab aëre condensatur, ac in crustas convertitur, quod *stadium exsiccationis* vocatur.

Convalescentia.

15. *Convalescentia* post omnes morbos, in-

(77) §. II. 5.

primis acutos memorabilis (78), absoluto exanthematum primariorum curriculo, maximi momenti est. Quodvis enim horum exanthematum convalescentiam, propriis phaenomenis, et periculis insignitam agnoscit. Pericula haec multifaria sunt, ac evolutionem plurimorum morborum tum acutorum, tum chronicorum respiciunt, in quibus fere singulis imaginem inflammatorii processus animadvertere licet.

Indoles exanthematum primariorum.

16. Omne primarium exanthema morbum sui generis constituit, ac vix aut ne vix quidem ad diatheses stabilitas (79), inflammatoria quodammodo excepta, revocari potest. Interea saepe contingit, exanthemata primaria a recto tramite deflectere, ac complicationem induere inflammatoriam, gastricam, typhodem. Accidit hoc, 1.° dum exanthemata, de quibus agitur, in tempus incidunt, quo constitutio annua, vel epidemica morbis inflammatoriis, gastricis, typhodibus favet; 2.° dum homines invadunt ob plethoram, ob vitia gastrica, ob vires aliorum forte morborum culpa fractas, ad diathesin inflammatoriam, gastricam, typhodem praedisitos; et 3.° dum errores vel in regimine, vel

(78) P. I. Vol. I. §. XVI. 16.

(79) Ibidem. §. XII.

in medendi ratione morbi curriculum perturbant. Hisce observationibus innixi exanthemata primaria dividimus in *simplicia*, *inflammatoria*, *gastrica* , et *typhodea*.

Exanthemata primaria simplicia.

17. Exanthemata primaria dicuntur *simplicia*, dum talia solummodo symptomata prae se ferunt , qualia stricte ad regulare morbi curriculum pertinent, dumque omnibus complicationum indiciis destituuntur. Diagnosis illorum duntaxat ex absoluta notione exanthematum peculiarium institui potest. Sufficiat hic monuisse, exanthemata primaria, quamvis simplicia, tamen ita constituta esse, ut semper plus minus ad diathesin inflammatoriam inclinent; unde , si a recto tramite deflectant, non mirum est, quod saepissime inflammatoriam complicationem referant.

Complicatio inflammatoria.

18. *Complicatio inflammatoria* exanthematum primariorum per consueta signa tum diatheseos tum febris inflammatoriae (80) se prodit , at non semper, ut aliis in morbis, clara est. Impetus enim, quo morbus haud raro adoritur: celeritas, qua idem versus acmen de-

(80) Vol. I. C. 7.

currit: tenera multorum aegrorum aetas, et corporis constitutio impedire videntur, quominus energia illa morbis inflammatoriis in genere propria, consueto more in conspectum hic veniat, unde facilis in diagnosi error succedit.

Complicatio gastrica.

19. Exanthemata primaria saepius *complicationem* induunt *gastricam*. Voracitas infantum, praesentia vermium, et consensus cutim inter, et tubum intestinalem, praeter annuam constitutionem morbis gastricis faventem, abunde de hac complicatione rationem reddunt. Ea praesente, exanthema saepe a norma consueta recedit, ac aeger sine reliquis indiciis typhodibus magnam virium prostrationem offert, quae sub usu remediorum excitantium in pejus ruit, evacuationibus autem tubi intestinalis, sive spontaneis, sive artificialibus sublevatur. Singula haec certiora sunt, quam ipsa signa gastrica, nullibi quidem fida (81), in exanthematibus primariis vero quammaxime fallacia. Saepe enim violentia, qua contagium in teneram aegrorum constitutionem agit vel absente vitio gastrico, signa excitat gastrica, atque *apparentem* ita constituit complicationem (82). Adde, quod nonnulla con-

(81) P. I. Vol. I. §. LX. 8.

(82) Ibidem §. XIII. 3.

tagia peculiarem affinitatem cum ventriculo alant, unde hoc viscus, qualiscunque sit indoles morbi, facile in consensum trahitur.

Complicatio typhodes.

20. Exanthemata primaria interdum et *typhodem* exhibent *characterem*. Hoc vel a primo morbi initio contingit, vel sub illius decursu. Primum longe rarius secundo animadvertitur. Si enim excipiamus aut nonnullas epidemias, aut connubium fortuitum contagii exanthematis primarii cum contagio typhi, aut aegros ante adventum morbi exanthematici, a lue scrophulosa, venerea, scorbutica, vel alia viribus fractos, indoles typhodes raro in primo limine exanthematum primariorum observatur. Observatur quoque haec raro sub decursu morbi, dum recta adhibetur medendi ratio. Qui enim fere continuo typhodem, aut, ut dicere solent, malignam, nervosam, vel asthenicam exanthematum primariorum indolem somniant, hi maxime, heu! a vero aberrant. Errant potissimum in eo, quod ex turbis nervorum, et ex debilitate ad indolem typhodem exanthematis concludunt; sicuti enim illae turbae longe saepius originem suam debent irritamento inflammatorio in nervos praeter modum excitabiles agente, quam atoniae typhodi; ita et haec debilitas

longe saepius obstaculis exercitium functionum impedientibus, quam verae adynamiae debetur. Certiora indicia diatheseos typhodis in exanthematibus primariis tibi suppeditabunt: tum notio genii epidemiae regnantis, vel saltem illius morborum constitutionalium: tum consideratio constitutionis aegri, morborumque, quibus prius subjectus vixit, tum evacuationes copiosae absque omni levamine, immo cum conspicuo virium decremento contingentes: tum cita, vel tarda nimis exanthematis imperfecte, et abnormiter absoluti eruptio: tum praesentia exanthematum symptomaticorum: tum turbae nervorum vel facta eruptione exanthematis perstantes: tum denique methodus antiphlogistica, vel antigastrica sine successu adhibita.

Observatio.

21. Interdum exanthemata primaria, quam complicationem prius exhibebant, eam, senescente morbo, amittunt. *Mutatio* hujusmodi medicum in singula attentum, et conditionem rerum quovis die comparative ad trutinam vocantem, latere nequit. Quod si vero lateret, vita aegri non parum periclitaretur.

Impetiginum divisio.

32. *Impetigines* vel sano prorsus in homine ex caussis localibus contingunt, vel ex labe

totius corporis evolvuntur. Illae *primariae*, vel *locales*, hae *secundariae*, vel *symptomaticae* dicuntur.

Impetigines primariae.

23. Antequam impetigo pro *primaria*, vel *loculi* declaretur, duae potissimum conditiones requiruntur. Oportet enim, illam primo cum nullo alio morbo, vel praegresso, vel praesente, commercium alere: secundo, illius sive praesentiam, sive absentiam nullo pacto, saltem immediate, in exercitium functionum, citra cutem influere, et viceversa a nulla harum functionum regi. Impetigines ita constitutae sunt: 1.° vitia conformationis in systemate cutaneo: 2.° vitia ex cute absque caussa satis nota luxuriante: 3.° morbi ab immunditie: 4.° morbi ab insectis, a vermibus, aliisque a caussis vel mechanice vel chemice agentibus: et 5.° vitia a solius cutis sive laxitate, sive rigiditate, sive sensibilitate morbosa. In diagnosi impetiginum localium instituenda, maculas arte *simulari* posse (83), ne obliviscaris.

Impetigines secundariae.

24. *Impetigines secundariae*, vel *sympto-*

(83) Excitari possunt maculae rubrae cum solutione auri, maculae flavae cum acido nitrico, maculae nigrae cum nitrate argenti fuso.

maticae cum morbo quodam vel praegresso, vel praesente connexum habent, atque in unam, alteramve corporis functionem influunt, aut vice versa ab una, alterave harum functionum reguntur. Talis generis esse solent: impetigines ex *diathesi inflammatoria*, *gastrica*, *arthritica*, *carcinomatica*, *scrophulosa*, *scorbutica*, *venerea*, et *spasmodica*, verbo impetigines, quae quondam a *polychymia* (84), a *polycholia* (85), et a *cachexia* (86) repetebantur. Sponte elucet, hujusmodi impetigines tantummodo symptomata morborum universalium esse, qui tamen morbi haud semper innotescunt, eo quod, comparente vitio cutis, saepe cessare soleant.

Impetigines inflammatoriae.

25. Influxus, quem aetas florida, constitutio corporis robusta, calor nimius, alimenta praeter modum nutrientia, liquores fermentati, et potissime sanguinis exuberantia in cutem exercent (*), jam satis indicat, diathesin inflammatoriam ab impetiginibus non esse alienam, quod praeterea a magna factorum serie confirmatur. *Im-*

(84) A gr. πολὺ, multum et αἷμα, sanguis.
(85) A gr. πολὺ, multum et χολὴ, bilis.
(86) A gr κακὸς, malus, et ἕξις, habitus.
(*) §. III.

petigines inflammatoriae nuntiari solent pruritu, ac consuetis inflammationum signis. Utplurimum dein formam macularum rubrarum, et pustularum induunt. Pustulae copiosum pus largiuntur ab aëris attactu coalescens. Impetigines hujusmodi sine damno, immo cum emolumento, erumpunt. Exasperantur a rebus irritantibus tum externe, tum interne adhibitis. Diagnosis securissime fit ex aetiologia, quo in opere praecipue suppressionis consuetarum haemorrhagiarum ratio habenda est.

Impetigines gastricae.

26. Nisi in *diathesi gastrica* stricte sumta, quatenus scilicet ex alimentis, et ex bile oritur, saltem in prava viscerum abdominalium conditione fons multarum impetiginum latet. Nunquam igitur de natura impetiginis secundariae judicium feras, quin prius abdomen exploraveris. Memor quoque sis, diathesin gastricam, ob consensum cutis cum tubo intestinali (*) facile et impetiginibus alterius indolis superaccedere. Sic, ne ex colore flavo, aut viridescente impetiginis, ad naturam illius gastricam, vel biliosam concludas: enimvero jam monuimus, multas gradationes coloris impetiginum ex cruore,

(*) Legatur de hoc consensu Tissot Oeuvres T. XII. p. 71.

vel sincero, vel aliis cum humoribus mixto, explicandas esse.

Impetigines arthriticae.

27. Et *diathesis arthritica* suum in impetigines exercet imperium, quod facile intelligitur considerando: primitivam arthritidis formam, scilicet podagram, sese per inflammationem cutis, maxime pollicis pedis, patefacere: hanc inflammationem saepe tophos sequi: hujusmodi tophos arthriticos vel ad alia cutis loca, potissime circa articulos, comparere: multas impetigines illos, qui laute vivunt, declinante vita, sub iisdem rerum positionibus, quae arthritidi favent (87), aggredi, vel haereditario modo in familiis arthriticis vigere: cutim magnum commercium cum organis uropojeticis in caussa, vel effectu arthritidis eliminando maxime intentis, alere: atque multa symptomata arthritica, comparente impetigine, evanescere. Mirum revera est, classicum de morbis arthriticis scriptorem (88), influxus diatheseos arthriticae in cutem obiter tantum meminisse, ac lacunam ab auctoribus de morbis cutis relictam haud adimplevisse. Signa impetiginum arthriticarum sunt: reditus morbi periodicus, influxus anni

(87) P. I. Vol. I. §. XII. 4.

(88) Barthez op. cit. (vid. P. I. Vol. I. §. XLIII. 8. not. 14).

temporum in illas, pruritus, ardor, et dolor, quibus aegrotos adoriuntur, levamen malorum internorum ab eruptione, inflammatio cutis in furfures desinens, et mali sedes inconstans. Caeterum et hîc diagnosis potissimum ex morbis praegressis, et ex aetiologia desumenda est.

Impetigines carcinomaticae.

28. *Diathesis carcinomatica* glandulis systematis cutanei, praecipue in aetate, qua fluxus menstruus cessare solet, infensa est. Interdum et impetigines arthriticae, sive neglectae, sive male curatae, indolem carcinomaticam induunt. Alias non desideratur labes haereditaria. In genere impetigines carcinomaticae locum, quem sibi elegerunt, constanter retinent, cutim valde exedunt, ac interdum ipsa ossa vicina carie afficiunt. Praeterea nonnunquam societatem cum scirrho, vel cancro aliarum partium inire solent.

Impetigines scrophulosae.

29. Quemadmodum *diathesis scrophulosa* in universum systema lymphaticum influit; ita et in vasa, ac glandulas lymphaticas cutis. Impetigines scrophulosae potissimum in aetate infantili, atque juvenili accidere solent, et cutim sub forma tuberculorum, pustularum, et crustarum afficiunt, eamque non solum defoedant, sed et contextum illius, plerumque tamen

absque magno pruritu, et dolore, exedunt. Abscessus inde secuti indelebiles cicatrices relinquunt. Nulli cutis loco, nec parte capillata capitis excepta, hae impetigines parcent. Diagnosis ex universis diatheseos scrophulosae notis (89) desumitur. Cavendum vero est, ne impetiginem, propter id, quod forte glandulae subcutaneae vicinis in locis tumescant, praepostere pro scrophulosa declaremus; quodcumque enim malum cutim lacessens, citra omnem scrophulosam diathesin, hunc in vicinis glandulis effectum producere potest. Nec ignorare oportet, cutim teneram, candidissimamque scrophulosis fere propriam, facillime et aliis non scrophulosis vitiis esse obnoxiam.

Impetigines scorbuticae.

30. *Diathesis scorbutica* cutim praecipue *maculis* defoedat. Interdum et vasa illius varicosa reddit. Accedente tunc inflammatione istorum, ulcera facile oriuntur scorbutica. Fatemur caeterum, diathesin scorbuticam non tam saepe impetiginibus ansam porrigere, quam vulgo creditur, atque omni cum jure, praeter alios, MACBRIDIUM medicis objecisse (90), quod in

(89) P. I. Vol. I. §. XII. 10.

(90) *Systematische Einleitung in die theoretische und Praktische Arzneykunst.* 2 B. S. 992 A. d. E.

omnibus fere morbis cutaneis chronicis labem scorbuticam accusarent. Rarius sane diathesin scorbuticam ii reperient, qui non ex *uno*, sed ex *plurimis* indiciis ad illius praesentiam concludunt. Symptomata vero scorbutica per transennam jam allata (91), alio loco ex professo dilucidanda sunt (92).

Impetigines venereae.

31. A maculis incipiens, et ad pustulas ascendens, paucas impetiginum formas invenies, quae *indolem veneream* interdum non agnoscerent. Impetigines syphiliticae raro pruriunt, aut dolent: interdum cum aliorum symptomatum venereorum levamine erumpunt: saepius interim simul cum iis persistunt: unde diagnosis a medico in doctrina morborum venereorum versato haud difficulter plerumque eruitur. Ne tamen effectus deleterios mercurii in cutim cum illis ipsius luis confundamus, probe cavendum est.

Impetigines spasmodicae.

32. De actione nervorum in cutem jam egimus, unde patet, vel eam *diathesin*, cui nomen *spasmodicae* imposuimus (93), inter fontes morborum cutis chronicorum saepe esse

(91) P. I. Vol. I. §. XII. 6.

(92) P. II. Vol. II. Cap. de scorbuto.

(93) P. I. Vol. I. §. XII. 9.

quaerendam. Vario autem pacto a spasmis impetigines generari posse videntur, nunc videlicet transpirationis opus pervertendo, nunc alias secretiones cohibendo, nunc vero sanguinis transitum per propria vasa impediendo. Utplurimum impetigines spasmodicae extemplo, ac inopinate oriuntur, periodice recurrunt, ac saepe vel cum vitiis systematis uterini, vel cum labe primarum viarum, vel cum turbis nervorum generalibus cohaerent.

Observationes.

33. Quemadmodum exanthemata nunc simplicia sunt, nunc complicata; ita et impetigines se habent, ac revera, in frequenti variarum diathesium complicatione potissimum difficultas diagnoseos consistit. Consuetae *diathesium complicationes* in morbis impetiginosis sunt: illa diatheseos *inflammatoriae* cum diathesi *arthritica*, nec non ea diatheseos *arthriticae* cum affectione *scrophulosa*, *scorbutica*, et *venerea*. Non solum vero *diatheses* variae, sed et variae morborum cutaneorum tum acutorum, tum chronicorum *formae* inter se complicantur. De *exanthematibus secundariis* id jam monuimus: verum minoris momenti talis est complicatio, si eam cum complicatione *exanthematum primariorum*, vel cum compli-

catione *exanthematum* cum *impetiginibus* conferat. Adde, quod vel ipsae *impetigines locales* in corpore jam alio a morbo detento indolem labis universalis induere, ac peculiare complicationis genus afferre queant.

§. V.

PROGNOSIS.

Prognosis exanthematum symptomaticorum.

1. *Exanthemata symptomatica* vix, aut ne vix quidem prognosin generalem admittunt; sed potius pro *signo* morborum, quos comitantur, inserviunt.

Prognosis exanthematum primariorum.

2. Prognosis *exanthematum primariorum* petitur praecipue ex constitutione vel epidemica, vel annua, cujus scilicet constitutionis imperium hosce in morbos tantum est, ut, qui uno anno pestis instar saeviunt, aliis annis sine omni periculo decurrant. Hinc epidemica, vel annua constitutio magna ex parte et aegrorum temperamento, et habitui imperat, artique medicae limites nunc satis extensos, nunc arctiores ponit. In genere bonum est, dum exanthemata primaria cum ordine decurrunt: dum

in aetatem incidunt, quae dentitionem, et pubertatem intercedit: dum corpus antehac sanum prehendunt: dum sub atmosphaera nec frigida, nec calida nimis comparent, dumque simplicia, et praecipue a complicatione typhode aliena sunt. Quo magis protrahitur *stadium latentis contagii*, eo lenior esse solet morbus, et viceversa. *Stadium invasionis* sine periculo magno cum impetu ingruere potest, dummodo subsequens *eruptio* morbi vim infringat. Contrarium, inprimis si partes internae magis magisque laedantur, malum est. Pejus erit, si, evanescente ante tempus praescriptum exanthemate, partes internae totam vim morbi sustinent, et cutis, si ita dicere liceat, vices peragunt. Malum hujusmodi, vulgo *retrocessus exanthematum* praecipue mutationibus repentinis temperiei, ac animi pathematibus adscribendum est. Utroque in casu nunc anxietates, nunc motus convulsivi, nunc inflammationes internae, nunc alia sequuntur. Dictae *inflammationes* difficulter resolvuntur, ac facile in *exsudationem*, *suppurationem*, et *gangraenam* transeunt. Optimum contra est, si, facta eruptione, non solum impetus morbi, ut diximus, frangitur, sed etiam dum exanthema laete floret. Quemadmodum enim forma amoena herbarum innocuarum ab adspectu lurido vegetabilium veneniferorum dif-

ferre solet; ita et species laeta exanthematum benignorum ab habitu tristi morborum hujusmodi cutis malignorum differt. Exanthemata, quae per *desquamationem* terminantur, plerumque sub illius curriculo *crisin* expectant. Est autem haec crisis illi febrium plane similis, ac plerumque sudore, urina, aut diarrhoea absoluta. Quae in *suppurationem* transeunt exanthemata primaria, haec saepe novo tunc stipantur febris insultu. Prognosis hoc sub stadio multum a virium vitalium conditione, et a statu partium internarum pendet, atque crisis solum ingruente *exsiccatione* locum obtinet. Quodcumque exanthema primarium non penitus secundum normam terminatum facile metastases excitat. In genere, neminem in vado constitutum esse dicas, nisi *convalescentia* omnibus numeris absoluta.

Prognosis impetiginum primariarum.

3. *Impetigines primariae* sive congenitae, sive haereditariae sanationem plerumque non admittunt. Caeterarum impetiginum primariarum prognosis a natura caussarum, a duratione morbi, et a complicatione forte cum vitio totius corporis contracta pendet.

Prognosis impetiginum secundariarum.

4. Prognosis *impetiginum secundariarum* ab

indole diatheseos, ex qua pullulant, ab aetate, et constitutione aegrorum, a morbi quoque duratione, nec non a variis rerum positionibus suo loco commemorandis, desumenda est. Quamvis enim foedum semper, et periculosum quandoque illae malum constituant; nihilominus haud raro cum vero *emolumento* erumpunt, quod inprimis de *impetiginibus inflammatoriis*, et *arthriticis* valet. Illae, praesertim apud juvenes bene nutritos, non aliter e cute, quam gummata ex arboribus, in solo fertiliore vegetantibus, exsudare videntur; hae effectum caussae prius vagantis, nunc in cute fixae exhibent. Ex dictis patet, cutim organon pro parte *emunctorium* sistere, cujus organi ope res plurimae vel superfluae, vel alio modo nocivae e corpore eliminantur, quo in *opere criseos processum* non poteris non animadvertere. Ob id ipsum autem mirum haud est, quod impedita, aut sublata salutari naturae actione, plurima, ac interdum gravissima mala succedant. Accidit nempe, quod eadem morbosa principia, quae per cutem evacuari oportuisset, alias in partes agant (vulgo *retrocessus impetiginis*), atque hic, nisi eadem prorsus, ac in cute, mala producant, phaenomena saltem iis similia excitent. Partes cutis vices ita agentes esse solent viscera vel cum cute maximum consen-

sum alentia, vel ob praevium alium morbum labefactata, vel ob aliam caussam, e. g. aut ob aetatem aegri, aut ob annuam constitutionem, aut ob vitium haereditarium ad morbos disposita. Ad reliquas diatheses quod spectat, notandum est, *impetigines gastricas* sub recta methodo plerumque haud difficulter abigi, sed ob id praecipue in prognosi memorabiles esse, quod vel aliis impetiginibus sese ita immiscere soleant, ut graviores, quam sint, videantur. *Diathesis scrophulosa*, quamvis securius integumenta, quam alia corporis organa detineat, ob id potissime timenda est, quod plerumque cutem magis formosam sibi eligat, quod vel sanata impetigine facile vestigia in eadem relinquat, et quod complicationem cum aliis impetiginum caussis ineundo, curam earum perdifficilem reddat. *Impetigines scorbuticae* duntaxat aetate provecta, aut, si diu neglectae fuerint, artis vim eludunt. Quae ex *diathesi carcinomatica* originem ducunt impetigines, hae paucam sanationis spem relinquunt, ac incaute curata graviora adhuc mala, scirrhum scilicet, aut cancrum viscerum portendunt. *Impetigines venereae*, etiamsi horrendae, tamen recta adhibita medela, in aegro caeterum bene constituto, haud difficulter abiguntur. Longe difficilius *impetigines spasmodicae indolis*, quamvis adspectu levissimae, debellari solent.

§. VI.

CURA.

Generatim.

1. Medici est tum ad tuendam cutis formositatem, tum ad morbos systematis cutanei antevertendos, curandosve, praecepta stabilire.

Ars cosmetica.

2. *Artis cosmeticae* pars major in conservanda, et augenda cutis integritate, et formositate versatur, et quatenus hic scopus cum eo servandae salutis conspirat, ad imperium medicinae, idest prophylacticae, certo pertinet. Aliter quidem de arte cosmetica haud pauci inter medicos (94) sentiebant, ac ignominiae ideo notam illi veteris ecclesiae lumina inurebant (95); verum cum CELSO (96) dicimus:

(94) GALENUS de compositione medicamentorum. Lib. I. cap. 3. CAELIUS AURELIANUS. Lib. I. cap. I. de morbis chronicis. TRILLERUS de remediis veterum cosmeticis, eorumque noxis, in opusc. medic. parte altera p. 496. JOAN. LANG. Epist. med. 43. Lib. I. p. 194. HERMAN. BOERHAAVE elementa chemiae T. II. Part. 3.

(95) CLEMENS ALEXANDRINUS Paedagog. Lib. II. Cap. 12. Lib. III. cap. 2. BASILIUS MAGNUS T. II. op. pag. 114. T. III. p. 575. JOAN. CHRYSOSTOMUS T. I. in vet. test. p. 498 T. II. p. 863. CYPRIANUS Lib. de habitu, seu disciplina virginum p. 210. HIERONYMUS de viduitate ad Furiam. T. I. Ep. X.

(96) De medicina lib. VI. cap. 5.

« pene ineptiae sunt curare varos, et lenticulas, et ephelides; sed eripi tamen feminis cura cultus sui non potest ». Quod cum ita sit, ut sexus femineus tuendae, et excolendae formositatis consilia potius a medicis, quam ab agyrtis expetat, optandum est. Neque hac in re medicorum scripta desiderantur (97).

Prophylactica.

3. Cutis jam a prima nativitate summa habenda est ratio; qua de caussa *recens natus* (98), absoluta funiculi umbilicalis ligatura, mox totus cum aqua tepida, et sapone, vel cum vino quidquam calido, et butyro abluendus, ac praecipue partes genitales femineae a muco has ipsas obducente liberandae sunt. Cutis plicae saepius examinandae, et pulvere tenuissimo lycopodii, aut farinae inspergendae. Porro balneum ex aqua tepida quotidie, vel alternis saltem diebus, nullo obstante morbo huic contrario, adhibendum est. Lintea sunto tenuia, et, ut saepius mutari queant,

(97) Hieronymus Mercurialis Lib. de decoratione. Venet. 1625. Fallopius de decoratione. v. op. Tromsdorff *Kalopistria, oder die Kunst der Toilette für die elegante Welt. Erfurt* 1804. Banneau *histoire naturelle de la peau, et de ses rapports avec la santé et la beauté du corps. Paris* 1802.

(98) Levret *von der Behandlung neugebohrner Kinder.* Vide: *Auserl. Abhandlungen f. pr. Aerzte.* 1. B. 4. St. S. 126.

satis copiosa. Nec infans, cum liber aëris tepidi accessus illi conducat (*), continuo obtegendus est. Simul ad lactis conditionem, et ad universum nutritionis negotium respiciendum, atque, si nutrix suo minus officio par sit, ea sine mora mutanda. Si alvus aut segnis, aut viridis fuerit, ea illico cum *syrupo radicis rhei palmati*, addita, sub faecum virore, *magnesia*, solvenda. Nec minor transpirationis, et urinae habeatur sollicitudo; quae ultimae scilicet evacuationes si languerent, cum *infuso florum tiliae europeae*, vel cum leni *decocto herbae violae tricoloris* promoveri deberent. Tertio versus finem vergente aetatis mense, nisi variolarum suscipiendarum periculum id citius postulet, ad *vaccinam*, sic dictam, recurre. Absoluta hac, magis magisque cutis cura habenda. Non facile, nisi terminato dentitionis opere, infantem sensim sine sensu temperiei mutationibus adsuesci oportet. Balneum tunc pro robustiore infante minus minusque tepidum, ac tandem frigidiusculum sit. Satis autem erit, praecipue hyemali tempore, eo bis tantum quavis hebdomade uti. Universum corpus debitis vestibus caelo et anni tempo-

(*) *Erinnerung an den Gebrauch der Luftbader und der Frictionen der Haut, von* Dr. Greiner. (*Allgem. med. Annalen, auf das Jahr.* 1811. *Altenburg*).

ribus accommodatis obtegendum, ac cultus hodiernus, quo infantes collo, pectore, et brachiis feminarum instar denudatis incedunt, evitandus est. Sic non solum sanitati, sed et formositati consulitur, quae ultima inprimis a frigore alternatim cum calore cuti admoto quamplurimum offenditur. Testantur hac de re praecipue *manus*, utpotequae semel congelatae, pristinam vix unquam recuperare queunt formam. Optime pulchritudini manuum usu diu noctuque protracto chirothecarum pellitarum a sexu sequiori studetur. Nec *unguium* cura negligi debet. Praecipue vero *pars capillata capitis* attentione digna est; nam si nimia illius velamenta affluxum humorum ad cerebrum promovendo nocent; certo refrigeratio capitis eruptioni impetiginum obstando similiter detrimentum affert. Pectinatione quotidie reiterata, crines quidem, nisi agatur de plicosa progenie, aestivo tempore et moderate, abscindi possunt, sed nunquam radi debent. Nil vero magis infantes ab exanthematibus, et impetiginibus contagiosis, vel ab insectis securos reddit, quam impeditum cum aliis infantibus, et cum personis immundis propius commercium. Grassante exanthemate maligno, scholarum publicarum summa ratio habenda est.

Continuatio argumenti.

4. *Juvenes*, et *adulti* evitando potus fermentatos, praecipue calidos, et diuturnam in lecto moram cuti optime prospiciunt. Indulgeant contra illi motui corporis praecipue in aëre libero, adhibeant balnea frigidiuscula, ac munditiei vestium, corporisque cum industria studeant. Eo magis id necessarium erit, quo magis officium, quod exercent, morbis cutis favet. Sexus sequior radios solares, ventos frigidos, motum nimium, et sudores fugiat. In genere mulier, quid propriae cuti conducat, quid illi noceat, observet; sunt enim feminae, quarum cutis tam sensilis est, ut ab innocentissimis rebus, praecipue oleosis, et pinguedinosis laedatur. Ipsa balnea non omnibus indistincte conducunt. Refert multum aquam pro lotione caute eligi. Quo purior ea, et quo liberior a salibus mediis, eo magis praesenti scopo idonea est. Aqua pluviatilis, et inprimis *ros* tempore aurorae exceptus, sicuti regno vegetabili (99), ita et cuti humanae vel maxime favent. Potissime vero huic adversatur

(99) Rorem colligit, ac dein vegetabilia adspergenda curat egregius *horti Schonbrunnensis* custos et moderator Boose, atque huic artificio (quod a feminis propriae cutis curam habentibus didicit), peculiarem formositatem plantarum suarum tribuit.

aqua sulphatem calcis continens. Feminae *aquae destillatae*, aut *fragariae vescae*, aut *florum tiliae europaeae* peculiarem vim cosmeticam experientia edoctae tribuunt. Qualicumque vero utamur aqua, aëris liberioris accessus immediate post lotionem evitandus; qua de caussa haec potius vespere, quam mane suscipienda est. Neque lotionibus ultra, quam opus, indulgere oportet. Feminae, quarum cutis ad siccitatem, sive ariditatem inclinat, cum fructu *cremore lactis acidulo* utuntur, quo scilicet faciem, collum, et pectus ante cubitum humectant, atque linteo dein leniter abstergunt. Illis quoque vel *aqua oryzae* quotidie recenter parata, qua simul cuti candor conciliatur, conducit. Ut cutem nimis sensilem ab externis impressionibus quodammodo tueamur, illinitio *vitelli ovi cum aqua subacti*, ad exsiccationem usque relicti, ac dein cum spongia aqua tepidiuscula imbuta abluti, inservit. Cutis a pulvere arenae, vel a pigmentis conspurcata optime cum *unguento demulcente* nostro (100) abstergitur. Cuti a pinguedine veluti a vernice obductae (cutis unctuosa) lotio vel ope *aquae*

(100) *Unguentum demulcens*, ex partibus aequalibus spermatis ceti, et olei nucleorum amygdali communis leni igne invicem fusis, ac dein refrigeratis paratur.

rosarum rubrarum, additis nonnullis guttis *spiritus roris marini*, vel ope *solutionis acidi benzoës* (1), amica est.

Finis argumenti.

5. *In aetate senili* optime cuti prospicitur, si cunctae excretiones, potissimum autem eae urinae, et transpirationis debito modo regantur. Urinam debita potus quantitas, et vini diuretici usus promovent. Transpirationem sollicitant mora diuturnior in lecto, indusia quidquam aspera, frictio cutis, potissime vero artificialis hujus, more Turcarum, post balneum suscepta tractatio (2). Latente vitio haemorrhoidali, aut suppresso alio cruoris fluxu, si sanguis evidenter in systema cutaneum irrueret, verno inprimis tempore, vel *hirudines* ano, vel *cucurbitulae scarificantes* dorso admovendae forent. Caeterum tum apud senes, tum apud alios, si morbus cutis cum levamine prodeat, ille veluti maximum naturae beneficium promoveri potius, quam reprimi debet; unde aegri, ne agyrtis aut medicis imperitis sanationem vitii cutanei promittentibus, aurem prae-

(1) *Essentiae Benzoës simplicis* (paratur ex floribus benzoës spiritu anysi solutis) aquae communi tantum instillatur, donec lactescat (lac virginis).

(2) *L'art de masser.*

beant, exhortandi sunt. Juvat immo naturae nisum *fonticulo*, vel alio *artificiali ulcere* sustinere.

Cura exanthematum symptomaticorum.

6. *Exanthemata symptomatica* curam morbo primario accommodatam exposcunt. Sicuti autem vel aliorum symptomatum peculiarem curam minime negligimus; ita vel eam hujusmodi exanthematum in specie trademus.

Cura exanthematum primariorum.

7. *Exanthemata primaria*, dum secundum ordinem decurrunt, naturae committenda sunt; omnis enim medendi ratio, sicuti simplicius, ita quoque securius ad regimen diaeteticum, et ad levamen symptomatum limitatur (3). Si vero exanthemata primaria a debito ordine deflectant, tunc pro re nata methodus medendi activa eousque adhibenda est, donec ad viam praescriptam illa redeant. De singulis speciatim.

Cura exanthematum primariorum simplicium.

8. Praecipuum in cura exanthematum primariorum *simplicium* momentum in debito *temperici regimine* collocatum est. Temperatura modica, quatuordecim circa graduum thermo-

(3) Legi de hoc argumento merentur: Borsieri (Inst. med. Vol. II. cap. X. §. 310.) et Horn (*Archiv für med. Erfahrung. Jahrgang* 1811. S. 311).

metri R., ac diu noctuque aequalis, optime accommodata esse consuevit. Aeger quidem in lecto, sed stragulis minime obrutus decumbat. Praesertim vero sub alvi depositione, ac tempore, quo lectulus sternitur, a refrigerio sibi caveat, unde vas ad faeces recipiendas idoneum, et lectus alter in usum duci debet. Lectus loco opportuno sit positus, ac nemo cum vestibus aura frigida imbutis aegrum incaute accedat. Neque pulsus manu gelida tangendi sunt. Lintea quidem impune quotidie mutari licet, dummodo neque humida, neque frigida sint. Versus finem aegritudinis inprimis transpiratio moderate fovenda est. Quare *potum*, quem primo morbi sub decursu temperaturae cubiculi accommodatum suppeditavimus, tunc tepide hauriendum offerimus. Ibi *aqua communis lacte remixta*, vel *succo vegetabili*, et *saccharo edulcorata*, inserviet; hic *infusum florum tiliae europaeae*, vel *sambuci nigrae* porrigitur. *Victus* per omne morbi curriculum *vegetabilis*, et *paucus*, et jusculis scilicet aqueis, butyro, et sale cum avena, oryza, hordeo decoctis, indicatur. Fructus, sive recentes, sive cocti, dummodo absque vino, et aromatibus parati, expetente aegro, nulloque obstante alvi profluvio, concedi possunt. Motus animi, et nimia lucis actio evitentur. Evacuationes spontaneae,

sive cruentae sive aliae, nisi limites excedant, minime sedandae. Si alvus deficeret, quotidie ea *clystere antiphlogistico* (4) movenda foret. *Purgantia*, rite monente VOGLERO (5), periculum inferre queunt. Si affinibus, aut aegris solum regimen minus arrideat, tunc pro forma magis, ab initio *aqua destillata* sive *fructus rubi idaei*, sive *nucleorum pruni cerasi*, ac dein *aqua florum* sive *tiliae europaeae*, sive *sambuci nigrae* cum syrupis analogis, aut *emulsiones amygdalarum*, *seminum mali cydonii*, *cucumeris*, *melonis* etc. praescribuntur.

Cura exanthematum primariorum inflammatoriorum.

9. Ut exanthemata primaria *inflammatoria* ad simplicitatem reducantur, morbum absque mora remediis antiphlogisticis diatheseos inflammatoriae gradui accommodatis, aggredimur. *Venae sectio*, *frigus*, et *nitras potassae* praecipua hic sistunt auxilia, de quorum tamen usu regulas *generales* statuere haud audemus. Generalem indicationem potius admittunt *hirudines*, quibus toties locus est, quoties exanthema indolis inflammatoriae in partem vitae conservationi necessariam vehementer saevit. Loco affecto, quo propius id fieri potest, hi-

(4) P. I. Vol. I. §. XXX. 5. not. 56.

(5) HUFELAND's *Journal der pr. Heilkunde*. 1811. *December*.

rudines, habita ratione aetatis, et vehementiae morbi, applicandae sunt. Praeterea, nisi alvus jam nimis aperta sit, ad *lenia purgantia* (6) recurrendum. Caeterum regimen ut supra.

Cura exanthematum primariorum gastricorum.

10. In exanthematibus primariis *gastricis*, ne intempestive ad emetica, aut ad fortiora purgantia, praecipue sub stadio invasionis, ac eruptionis, confugias. Prius nempe impetum febris cum lenibus evacuantibus antiphlogisticis moderare, et exanthematis, si natura ad hoc sufficiat, liberam evolutionem concede. In provectiori morbo cum pulsu molli remedium, quod *tartrati stibii, et potassae* in parva dosi (7) aequiparari posset, non invenies. Nimii illius remedii effectus cum decocto mucilaginoso compescantur. Regimen, quale in febribus gastricis (8), praescribendum. Temperatura autem major,

(6) E. g. serum lactis tamarindinatum, aut: Rec. Pulpae amlycae indicae, succi fraxini orni ââ unciam unam. Coque c. s. q. aquae fontis ad colat. unciarum octo. Cap. omni secunda hora unciam unam et semis. (pro aegro 8--12 annos nato).

(7) Rec. Aquae florum sambuci nigrae uncias octo. Tartari emetici granum unum. Syrupi sambuci unciam semis. M. cap. omni secunda hora unciam unam.

(8) P. I. Vol. I. §. LX. 17.

quam in exanthematum simplicium cura, requiritur.

Cura exanthematum primariorum typhodum.

11. Exanthemata primaria *typhodea*, concessis haud paucis exceptionibus in cura eorum speciali tradendis, secundum regulas in therapia febrium typhodum expositas (9), pertractantur. Praecipua indicatio in eo consistit, ut vires vitae sustineantur. Sustinentur autem potissime sub *temperatura calidiori* cum *jusculis nutrientibus*, *vino*, *cortice cinchonae officinalis*, *acidis mineralibus*, *camphora* etc. Tamdiu valebit methodus hujusmodi, quamdiu typhodes morbi character persistet.

Monitum.

12. Mutatio frequens indolis exanthematum primariorum, facilis sub eorum decursu diathesium complicatio, nec non plurimorum aegrorum, maxime infantum morositas, obstinatio, ingentes medentibus difficultates opponere hic solent. Ut sub dubia rerum positione, quoadusque id fieri licet, secure incedamus, a remediis heroicis, donec lux major affulgeat, abstinendum est. Cunctando enim haud raro restituitur res, ac, nisi ipsa natura responderit, ab arte sane parum, aut nihil expectabimus.

(9) P. I. Vol. I. §. LV. 14. 49.

Cura retrocessus.

13. Ut, evanescente ante debitum tempus exanthemate, locisque internis inde gravi modo affectis, morbus pristinus ad cutem reduci queat, primum est *caussam retrocessus* indagare. Hac detecta, ea, quoad potest, removenda, aut saltem deleterii illius effectus corrigendi sunt. Hunc ad scopum pro re nata methodus nunc antiphlogistica, nunc antigastrica, nunc sudorifera indicatur. Ne hac ultima abutamur, cavendum est; non enim quodvis exanthema a cute dispersum ad eandem rursus per sudorifera revocatur. Idem de vesicatoriis, de sinapismis, de frictionibus cutis, de balneis tepidis, de cucurbitulis siccis, de emeticis, aliisque remediis in doctrina speciali commemorandis dicendum est.

Cura convalescentiae.

14. Cum quodvis exanthema primarium *convalescentiam* sibi propriam agnoscat, cuivis convalescentiae et propriam curandi rationem esse, patet. In genere convalescentes quammaxime ab atmosphaerae vicissitudinibus custodiendi sunt. Si pulsuum quaedam irritatio, calores fugaces, somnus irrequietus, et anorexia transitum convalescentiae in sanitatem perfectam impediant, lene alvum evacuans remedium indicatur.

Cura impetiginum generatim.

15. Impetigines locales *remedia topica*, symptomaticas vero *auxilia universalia* exposcere, vix opus est monere. Impetigines symptomaticas haud raro ita constitutas esse, ut praeter methodum universalem et topica auxilia sibi exigant, alibi docebimus. Caeterum non omnia, quae cuti *topice* admoventur remedia, effectum duntaxat *localem* exercent.

Cura impetiginum localium.

16. Priusquam cura *impetiginis localis* suscipiatur, num forsitan per artem major, quam morbus ipse fecisset, cutis defoedatio immineat, perpendendum est. Animadvertere dein probe oportet, an impetigo prima quidem origine localis, tractu temporis cum vitio universali societatem iniverit? In genere in omni impetigine jamdiu perstante, praecipue si conspicuam illa secretionem inducere solita fuerit, consuetudinis leges venerandae, ac habitualis evacuationis vices ope *ulcerum artificialium* agendae sunt. De *setaceis*, de *fonticulis*, de *vesicatorio*, sic dicto, *perpetuo*, et de applicatione *corticis daphnes mezerei* hic loquimur. Concessa autem facultate impetigines locales remediis topicis aggrediendi, secundum rerum positiones alibi in specie determinandas, vel

ad *manum chirurgicam*, vel ad *remedia abstergentia*, vel ad *res insectis contrarias*, vel ad *auxilia*, quae cutis contextum *emolliendo*, *irritando*, *adstringendo*, *sedando*, vel *erodendo* agunt, confugiendum est.

Manus chirurgica.

17. Per *manum chirurgicam* vel *ulcera* excitantur *artificialia*, vel cum *filo*, *forficibus*, aut *cultro* excrescentiae auferuntur, vel *hirudinibus*, aut *cucurbitulis cruentis* vasa cutis deplentur, vel *cucurbitulis siccis* cruor nunc a locis affectis divertitur, nunc ad haec ipsa magis dirigitur, vel *fasciis*, et *frictionibus* cutis sustinetur, vel loca illius nimis sensilia *emplastris*, aliisque auxiliis ab externis custodiuntur impressionibus.

Remedia abstergentia.

18. *Abstergentium remediorum* ope cutis ab immunditie liberatur, vel ad alia externa auxilia serius applicanda praeparatur. Pertinent huc: *lotio cum aqua simplici*, vel cum *solutione saponis*, *balneum tepidum*, *massa detergens* (10).

(10) Rec. nucleorum amygdali communis amari uncias novem. Nucleorum pini pineae uncias tres. Contundantur in mortario, ut fiat pulvis. Adde mellis puri uncias sex. Vitelli

Remedia insectis contrariae.

19. Solis jam abstergentibus remediis cutis nonnunquam ab *insectis* liberatur. Verum ad hujusmodi animalcula prorsus extirpanda, pro varia rerum positione, atque pro statu corporis vel sano, vel morboso, plerumque recurramus opus est ad *oleum, nicotianam tabacum, helleborum nigrum*, vel *album*, *inulam helenium*, *veratrum sabadillam, delphinium staphisagriam*, *colchicum autumnale*, *acidum sulphuricum*, *muriatem sodae*, *magnesiam*, praecipue vero ad *mercurium*, et ad *sulphur*.

Remedia emollientia.

20. Cutim *relaxant balnea tepida*, additis *herbis mucilaginosis*, aut *lacte*, *unctio* ope *olei*, *linimenti demulcentis*, *adipis*, et applicatio *fotus animalis.*

Remedia irritantia.

21. Nihil systema cutaneum potentius *irritat*, quam major caloris gradus ope *balnei calidi simplicis*, *thermarum* (11), *balnei vaporis*

ovorum n. sex. Portio hujus massae, quae quavis vice in usum trahitur, prius in aqua tepida solvenda est.

(11) E. c. WISBADEN (RITTER, *Regeln beim Gebrauche des warmen Wassers zu Wisbaden. Reichsanzeiger* 1797. n. 163. S. 1749). FABRICIUS *Manuel du baigneur aux eaux de Wisbaden. Paris* 1812 BADEN in magno Ducatu Badensi

(12) et *arenae* (13) applicitus. Non minorem *frictiones* fortes irritationem inducunt. Localem quoque stimulum cuti inferre queunt *saliva*, *urina*, *bilis*, *subcarbonas potassae*, *acetum*, aliaque *acida*, *camphora*, *carbones*, *baccae lauri nobilis*, *semina sinapis nigrae*, varia *mercurii praeparata*, etc.

Remedia adstringentia.

22. *Adstringenti*, ac simul irritanti principio instruuntur *sulphas aluminis*, *sulphas zinci*, *cortex quercus roboris*, et similia. Mitissimum autem adstringens, ac sedans simul remedium in *plumbo* debita cautela adhibito habetur.

Remedia narcotica.

23. Eminentem quoque in impetiginibus cu-

(KRAPF *Beschreibung der warmen Bader zu Baden. Tubingen* 1794). WILDBAD, (*das Wildbad im Konigr. Wurtemberg von* KERNER. *Tubing.* 1813). PISA (SANTI *analisi chimica delle acque dei bagni di Pisa. Pisa* 1789). BATH (FALCONER *Essay on the Bath Waters. London* 1757). etc. *De balneis in genere* lege : *Essai sur les eaux minérales naturelles et artificielles ; par* BOUILLON LAGRANGE. Paris 1811.

(12) SANCHEZ *mémoires de la societé roy. de médecine* T. III. p 233). MARCARD *von Dampfbadern* (*N. Magazin fur Aerzte.* 4. St. 1776). RICHTER *Geschichte der Medicin in Russland. Moskwa* 1813. I. Th. S. 76.

(13) XXI veterum et clariorum medicorum opuscula. Mosquae 1808. p. 292.

randis locum *narcotica*, inprimis *opium*, *hyoscyamus*, *conium maculatum*, *humulus lupulus*, etc. occupant.

Remedia caustica.

24. Nec acria, et *caustica*, e. c. *radix hellebori*, *meloës cantharides*, *nitras argenti fusus*, *potassa pura* etc. excipi merentur.

Cura impetiginum symptomaticarum.

25. In *impetiginibus symptomaticis* remedia diathesi, ex qua cutis vitium pullulat, accommodentur oportet. Patent hinc, neminem impetigines secundarias rite curaturum esse, nisi prius regulas ad morbos primarios curandos tradendas probe calluerit. In genere securius curam remediis *internis* ordimur, ac ad *externa* tunc solum devenimus, ubi morbus jam satis in cutem desaeviit: ubi ipsa natura cutis affectionem inani conatu dejicere satagit, et ubi perstans antiqua impetigo depositioni secundae obstat. Diuturno autem in morbo, ut alibi, ita et hîc, ad leges consuetudinis respiciendum, ac saepe *ulcera artificialia* reliquis externis remediis praemittenda sunt. Praeterea, ut, durante cura impetiginis symptomaticae, singulae corporis evacuationes rite, et abunde procedant, semper opus est.

Cura impetiginum inflammatoriarum.

26. Curam impetiginum *inflammatoriarum* sub regimine antiphlogistico, leni alvum *purgante* remedio incipimus. In aegro florido, robusto, sique vitium cutis cum emolumento proruperit, a remediis localibus abstinentes morbi sanationem quammaxime naturae committimus. Hoc vero non impedit, quominus modo, quo decet, puritati cutis studeatur. Quodsi autem morbus tanto cum impetu in cutem saeviret, ut doloris vehementia, aut cutis destruendae periculum promptius auxilium expeterent; istud in *hirudinibus*, vel in *cucurbitulis cruentis* tum prope impetiginem, tum ad loca, quae cum parte affecta maxime consentiunt, applicitis, habetur. Hirudines quoque vasis, ex quibus suppressa quaedam haemorrhagia revocari optatur, admoveri queunt. *Venae sectioni* in morbis potius systema vasorum capillarium, quam vasa majora detinentibus, raro, nisi apud summe plethoricos, locus est. Neque sola cruenta evacuatio hîc valet; conducunt enim et *ulcera artificialia*, quae conspicuam evacuationem serosam largiuntur. Nihil *reditum* impetiginis inflammatoriae absque emolumento prorumpentis securius antevertit, quam facta ope aquae fri-

gidae aspersio, aut *balnea fluviatilia* (14), nec non *marina* (*), vel similia (**). Calor contra, quocumque demum pacto cuti applicetur, quod de singulis irritantibus remediis valebit, nocet.

Cura impetiginum gastricarum.

27. Impetigines *ex vitio abdominali*, sive gastrico, sive alio oriundae exposcunt, praeter victum selectum, usum remediorum *resolventium*, ac *alvum moventium*. Inter prima *aquae minerales saponaceae* (15), exiguae, et repetitae doses *tartratis stibii*, et *potassae*, ac, absente

(14) *Von der Badeanstalt für kalte Flussbader zu Hamburg.* (*Schriften der hamburgischen Gesellschaft* 3. B.). *Von der Anlegung eines offentlichen Badehauses.* (Pyl *Aufsatze und Beobachtungen a. d. gerichtlichen Arzneywissenschaft. Samml.* 5. S. 216.). Deisch *von Anlegung der Flussbader* (*Reichsanzeiger* 1795. n. 71. S. 629).

(*) *Neue Annalen des Seebades zu Doberan. Von.* S. G. Vogel, *Rostock* 1812.

(**) *Ueber die Aehnlichkeit der Salzsoole mit dem Seewasser und den Nutzen der Soolbader*, *Von* Tolberg. *Magdeburg* 1811.

(15) E. c. Schlangenbad *in Hassia* (*Hanoverisches Magazin.* 1783. 5. St.). Lachowitz *in Bohemia* (*systematische Beschreibung aller Gesundbrunnen und Bader. Leipz.* 1801 1. B. S. 125). Plombieres in Lotharingia (Malouin in *mémoires de l'Académie des sciences* 1746. p. 109.). Loka *in Suecia* (Bergius' *von den Lokaquellen.* Vid. et Bergmanni opuscul. physico-medica. T. IV).

omni scorbutica complicatione, *murias hydrargyri* (16); inter altera *aquae minerales salinae* (17), *radix rhei palmati*, *salia media* etc., primum locum occupant. In genere curam impetiginum libenter, exemplo HEBERDENII (18), remedio purgante, etiam repetito, *puritatis*, ut ita dicamus, *internae* gratia, dummodo vires aegri, aliaeque rerum positiones id permittant, ordimur.

Cura impetiginum arthriticarum.

28. Cura impetiginum *arthriticarum* cautissime, ac, praemissis plerumque *ulceribus artificialibus*, inchoanda est. Porro ad *regimen diaeteticum* maxime respiciendum. Carnes inprimis pingues sale, rebus aromaticis conditae, fumoque induratae, quousque consuetudo fert, fugiendae. Contra *juscula testudinum*, *limacum*, *ranarum*, *viperarum*, ac *lacertarum*

(16) Calomel.

(17) E. c. *Carlsbad* (BECHER *Untersuchungen des Sprudelwaseers im Carlsbade. Prag.* 1771. (EGRA (*Bohmische Literatur fur Hidrologie*, *in* BALDINGERS *N. Magazin. fur Aerzte.* 15. B.). BURDSCHEID prope Aquisgranum (KORTUM *vollstandige physikalisch medicinische Abhandlung uber die warmen Mineralquellen und Bader in Aachen und Burdscheid. Dortmund.* 1798.).

(18) Commentaria de morborum historia, et curatione p. 93.

viridium (19) cum fructu adhibentur. Summopere vero ut evacuationes alvi, urinae, et transpirationis pro re nata promoveantur, curandum est. *Purgantia* parum acria, et *remediis amaris* nupta salibus mediis anteponimus. Attamen et haec salia in aquis mineralibus, praecipue si urinam promoveant, conducunt. Eminentem enim *diuretica*, inprimis *juniperus communis*, et *radix ononidis spinosae* hîc occupant locum. Qui majori irritabilitate instructi sunt, a remediis narcoticis, urinam simul promoventibus, e. c. a *stipitibus solani dulcamarae*, bene se habent. Inter *diapnoica* praecipue varia *antimonii praeparata*, *decocta*, ut dicunt, *lignorum* (20), et *sulphur* sese commendant. Adhibetur hoc remedium tum interne tum externe, et quidem hic sub forma *balneorum* sive *frigidorum* (21), sive *thermalium* (22),

(19) Daubenton et Mauduyt in *Histoire de la Soc. R. de médecine. a.* 1780.

(20) E. c. ex lignis lauri sassafras, guajaci officinalis, juniperi communis, ex radicibus smilacis sarsaparillae, chinae nodosae (smilacis chinae) etc.

(21) E. c. Baldohn in Curlandia (Ekhof's *Beschreibung des Baldohnischen Mineralwassers. Mietau* 1795). Smordon et Widze in Lithuania.

(22) E. c. *Aquisgranum* (*Aix-la-Chapelle*, *Aachen*), *Gasteiner Wildbad* prope *Salzburg* (Barisani *physisch-chemische*

sive *artefactorum* (23).

Cura impetiginum carcinomaticarum.

29. Cura impetiginum ex *diathesi carcinomatica* haud multum ab illa impetiginum arthriticarum differt. Amplectitur praeterea illa usum *conii maculati*, *mercurii*, *acidi nitrici*, et *arsenici* saltem externe appliciti. Caeterum, exceptis balneis, remedia externa plus detrimenti, quam utilitatis afferre solent.

Cura impetiginum scrophulosarum.

30. Methodus generalis scrophulis medendi debito loco tradenda impetiginibus *scrophulosis*

Untersuchung des beruhmten Gasteiner Wildbades. Salzb. 1785), *Baden in Austria* (Schenk *Abhandlung uber die Bader der Stadt Baden in Niederosterreich. Wien* 1791). *Hirschberg* (Zeller *Hirschbergische Merkwurdigkeiten.* 3 B. 1742.) *Landek* (Mogalla. *die Bader bei Landek. Breslau* 1788). *Bagnéres* (Carrére *analyse des eaux minérales de Bagnéres. Vid. Histoire de la Société R. de médecine* 1779. *à Paris*). *Abano* (Mandruzzato *dei bagni d'Abano. Padova* 1789). *Langensalza (die neu entdeckten salinischen Schwefelbader zu Langensalza*, *von* Trommsdorff. *Erfurt* 1812. *Eilsen* (*Ueber die Gasund Schlammbader bey den Schwefelquellen zu Eilsen*, *Berlin* 1811).

(23) Unciae duae hydrosulphureti potassae prius in aqua fervida solvuntur, et dein balneo superadduntur. Lege de usu hepatis sulphuris in morbis cutis: *Sammlung auserl. Abhandlung. f. pr. Aerzte.* 13. B. S. 253.

quoque accommodata est. Sufficiat hìc meminisse, *auxilia topica* (exceptis balneis tepidis, et ulceribus artificialibus) etiamsi primo intuitu juvare videantur, fere semper tamen cum damno adhiberi: quam rem tot morbi oculorum, et aurium ab impetiginibus scrophulosis praepostere sanatis exorti ultro testantur. Inter *remedia interna* nullum magis scrophulae cutaneae adaequatum est, quam *oxydum hydrargyri*, et *antimonii sulphuratum* (24), praecipue si illi, in morbo inveterato, *extractum conii maculati* jungatur.

Cura impetiginum scorbuticarum.

31. Quae ex diathesi *scorbutica* originem nanciscuntur impetigines, nil nisi regimen, et pharmaca huic diathesi accommodata, exposcunt. Inprimis conducunt juscula cum *herbis antiscorbuticis* (25), *balnea frigida*, et *lotiones* corporis ope *aceti*, vel *acidi nitrici diluti* institutae.

Cura impetiginum venerearum.

Cura impetiginum *venerearum* ex generalibus syphilidem pertractandi regulis desumitur. Solum hic animadvertimus: *muriatem hydrar-*

(24) Aethiops antimonialis.

(25) E. c. cum herba veronicae beccabungae, fumariae officinalis, sysimbrii nasturtii, cochleareae officinalis, etc.

gyri oxygenatum, *mercurium solubilem* Hannemanni, *balnea tepida*, *decocta lignorum*, ac *acidum nitricum* potiora impetiginum venerearum esse auxilia. *Arsenicum* (26) nunquam hic tentavimus.

Cura impetiginum spasmodicarum.

33. Impetigines, quas ex diathesi *spasmodica* derivavimus, diversam pro re nata curam expetunt. Spasmus in cutem saeviens remediis *externis emollientibus*, additis, si opus sit, *narcoticis*, tollendus. Intus remedia, quae leniter transpirationem movent, ac simul nervorum nimiam sensibilitatem obtundunt, e. c. *pulvis ipecacuanhae cum opio*, connubium *antimonii* cum *extracto hyoscyami nigri*, propinantur. Praeterea ad secretiones a spasmo cohibitas respicere, ac, secundum rerum positiones ad *hirudines*, ad *purgantia*, ad *diuretica*, et ad *tonica* confugere oportet. Inter haec *cortex cinchonae officinalis* (27), magisque adhuc *ferrum*, inprimis in *aquis mineralibus* (28) pro potu et balneo adhibendis.

(26) Otto *Philadelphical medical museum* 1804. Vol. I. p. 47. *Sammlung Auserl. Abhandl. f. pr. Aerzte.* 22. B. 2. St. S. 242.

(27) L. c.

(28) E. c. *fons Cudovensis* (Mogalla *uber den Brunnen zu*

contentum, non neglectis animi pathematum moderamine, corporis debito exercitio, diaetaque selecta, potissimum lactea, prima loca occupant.

Cura complicationum.

34. Conspicua ingenii acies ad *complicationes* impetiginum rite curandas requiritur. Nec regulae generales hic tradi possunt. Monebimus hic solum, quod, cum diathesis *inflammatoria*, et *gastrica* saepe impetiginum alterius

Cudowa. Schlesische Provinzialblatter 1797. 2. St. S. 463), *f. Freudenthaliensis (Physicalisch-chemische Untersuchung des Freudenthaler Sauerbrunnens in Schlesien. Troppau* 1794), *f. Imnauensis (*KLAPROTH *Untersuchung der Mineralquellen zu Imnau.* Vid. CREL's *chemisch. Annal.* 1792. 4. St. S. 333), *f. Schwalbacensis (*FENNER *uber Schwalbachs heilsame Quellen.* 1800) *f. Spadanus* (SANBERG *essay sur les eaux minérales ferrugineuses de Spa. Liège* 1788), *f. Driburgensis (*BRANDIS *Anleitung zum Gebrauch des Driburger Bades und Brunnens. Munster* 1792) *f. Pyrmontanus (*MARCARD *Beschreibung von Pyrmont. Hannover* 1784) *f. Sadschuzensis (*REUSS *chemische Untersuchung der herrschaft Neudorf im Saatzer Kreis. Dresden* 1798), *f. Schwelmensis (Ueber den Schwelmer Gesundbrunnen, von* L. CASTRINGIUS *und* C. H. STUCKE. *Dortmund* 1800.) *F. Krumbachensis (Das Krumbacher Heilbad. Von* WEZLER. *Augsburg* 1811 -- *Nachtrag zur Uebersicht der vielen reichaltigen Mineralquellen im Konigr. Bayern. Weimar* 1813).

indolis sociae fiant, *cura praeparatoria*, a qua scilicet complicationes illae, tum *sanguinis detractione*, tum *alvi purgatione* abiguntur, haud raro reliquis remediis praemittenda sit. Maxime porro ad complicationem *veneream*, et *scorbuticam* in impetiginibus curandis respiciendum est, quarum illa *sulphur*, haec *mercurium* fere semper excludunt.

Cura retrocessus impetiginum.

35. Ad *revocandas* sive ad cutem *pellendas* impetigines praepostere fugatas, vel aegre prorumpentes, *caussae* retrocessus, vel defectus efflorescentiae ratio habenda est. Quocunque in casu *ulcera artificialia*, et vix non semper *balnea tepida*, maximeque *thermae* tum *simplices*, tum *sulphureae*, indicata sunt. Absente impetu inflammatorio, irritationem systemati cutaneo inferri juvat. Huic scopo inservient: *vestes laneae*, vel *tela cerata* cuti nudae imposita: *frictio* superficiei corporis: *embrocatio* partis, in qua impetigo desideratur: illinitio ope *tincturae meloës cantharidum*, et *camphora* (29): *caesio cutis cum urticis*, ipsaque *psorae insitio*. Ad *interna remedia* quod

(29) Hirschel *Briefe über verschiedene Gegenstande aus dem Reiche der Arzneykunde.* 3. Th.

spectat, ea potissimum morbo accommodari debent, quo viscus a caussa impetiginosa labefactatum laborat. Praeterea saepissime *diapnoicis* locus est, inter quae *antimonium* (30) iterum commendandum est.

Caput II.

DE PETICULIS.

§. VII.

DEFINITIO. HISTORIA.

Definitio.

1. *Peticulae* (31) sunt stigmata, vel maculae varii coloris, subrotundae, discretae, magnitudinis circiter lentium, plerumque pruritu expertes plurimorum morborum febrilium, praecipue contagiosorum comites.

(30) Werlhoff exhibebat: Rec. pulveris antimonii crudi unciam unam: sacchari uncias tres. M. D. S. Bis de die cochleare coffeanum. (Op. med. T. III. p. 756).

(31) *Germanice* Petechien. *Gall.* Pétéchies. *Pol.* Petocie.

Historia.

1. Nulla apud HIPPOCRATEM peticularum invenitur mentio; exanthema enim, de quo loquitur divus senex (32), quidquid dicant SPONIUS (33), LIND (34), aliique, miliarium quidem, sed minime peticularum imaginem offert. Claram e contra peticularum descriptionem apud AETIUM (35) ex HERODOTO invenimus, in quam sententiam et LANG (36), WELSCH (37), GRUNER (38), SPRENGEL (39), etc. descendunt. Seculo demum decimo quarto de peticulis sub nomine *punctillorum malignorum* locutus est GADDESDEN (40). Genuina vero earum descriptio, fatente saltem RIOLANO (41), medico Parisiensi seculo decimo quinto demortuo, JACOBO DESPARS (42) debetur. Omnium autem medi-

(32) Lib. II. de morbis epidem. sect. III. Edit. *Lind.* p. 697.
(33) Aphorismi novi, p. 136.
(34) *Samml. Auserl. Abh. f. pr. Aerzte.* 2. B. 4. St. S. 15.
(35) Tetrab. secund. sermo I. cap. 29.
(36) Epistol. medic. XV. Lib. II. p. 561.
(37) Curat. propr. dec. VI. cur. 1. p. 287. August. Vind. 1698.
(38) Morborum antiquitates. p. 110.
(39) *Versuch einer pragmatischen Geschichte der Heilkunde.* 3. B. p. 118.
(40) SPRENGEL op. c. 2. B. S. 509.
(41) *Recherches sur les écoles de médecine* p. 217.
(42) SPRENGEL l. c. S. 544.

eorum attentionem sibi promeruerunt peticulae, quae febres seculo decimo sexto Italiam, Galliam, Germaniam, aliasque regiones depopulantes concomitatae sunt, quarumque febrium diversae epidemiae doctissime a SPRENGELIO recensentur (43). Varia apud varios tunc temporis auctores peticulae obtinuerunt nomina : *lenticularum* nempe, *puncticularum*, *purpurae*, et *pestichiarum* (forte ab indole pestilentiali, quam febres peticulis stipatae exhibebant), unde probabiliter barbara vox *petechiarum*. Optime a seculo decimo sexto ad hanc usque diem, de peticulis egerunt FRACASTORI (44), ROBORETI (45), PETRUS A CASTRO (46), RICHA (47), RAMAZZINI (48), BORSIERI (49), PINAROLI (50), TROLLI (51), CAMBIERI (52), GIANNINI (53), COYTA-

(43) L. c. S. 118. 124.

(44) De morbis contagiosis Lib. II. cap. 6.

(45) De peticulari febre Tridenti a. 1591. vagante. Trident. 1592.

(46) Febris maligna puncticularis aphorismis delineata. Veronae 1650.

(47) Constitut. epidem. Taurinensis a. 1720.

(48) Diss. de constitutione a. 1692. 93. 94.

(49) Instit. med. pract. Vol. II. cap. X.

(50) TARGIONI *Raccolte d'opusculi medico-pratici.* T. S. p. 260.

(51) Ibid. p. 224.

(52) Ibid. p. 284.

(53) *Della natura delle febbri. Milano* 1805.

rus (54), Le-Roi (55), Fodere (56), Hasenoehrl (57), Strack (58), Stoll (59), J. P. Frank (60), Schlichthorst (61) et Baldinger (62), qui ultimus cunctorum de peticulis, ad suum usque tempus, scriptorum mentionem injecit. Addi debent Reuss (*), et Wedemier (**).

§. VIII.

SYMPTOMATA. AUTOPSIA CADAVERUM.

Symptomata.

1. Peticulae, quocunque in morbo compareant, *nulla* agnoscunt *symptomata prodroma*

(54) *De febre purpura epidemica.*

(55) *Premier mémoire sur les fièvres aiguës.*

(56) *Mémoire sur les fièvres continues pétéchiales.*

(57) Historia medica morbi epidemici, sive febris petechialis, quae A. 1757-59. Viennae grassata est. Vindob. 1760.

(58) Observationes medicinales de morbo cum petechiis. Carlsr. 1786.

(59) Ratio medendi. Vol. III.

(60) Epitome. Vol. III. p. 113.

(61) Diss. de petechiis. Goett. 1783.

(62) *Neues Archiv.* 3. B. 4. St. S. 358.

(*) *Wesen der Exantheme. Aschaffenburg* 1814. *Erster Theil. Das Fleckfieber oder die Kriegspest.*

(**) De febre petechiali diss. inaug. Goett. 1812.

gentilitia. Legimus quidem apud RAMAZZINI (63), in epidemia Mutinensi peticulas annuntiatas fuisse a lassitudine lumborum, et dorsi cum ardore faucium, genisque rubris, atque apud HASENOHRL (64), in epidemia Viennensi anxietatem circa praecordia, levem nauseam, et vomituritionem iis praegressa esse; ast, eo quod symptomata hujusmodi omnium fere febrium graviorum prodroma, aut familiaria esse consuescant, illa cum febre quidem, sed minime cum peticulis nexum habuisse defendimus. *Eruptio* peticularum contingit aliquando ante ipsam febrilium symptomatum evolutionem (65); hinc inde prima, secunda, tertia, plerumque quarta morbi die (66), non raro tardius, septima scilicet, interdum vel decima quarta. Prorumpunt momento primum ad jugulum, ad pectus, ad internam brachiorum superficiem, dein ad dorsum, ad crura, ac tandem ad reliquas corporis partes, excepta plerumque facie. Interea vel in facie peticulas, praesertim in infantibus et feminis, inprimis ad palpebras, ad genas, et circa mentum pluries vidimus, videruntque

(63) L. c. §. 17.

(64) L. c. p. 265.

(65) BORSIERI l. c. §. 310.

(66) Part. I. Vol. I. §. XLIX. 1.

Strack (67), Callisen (68), J. P. Frank (69), multique alii. Quandoque peticulae ordine inverso erumpunt (70), aut eruptio ad unam, alteramve partem limitata cernitur. Peticulae labia, orisque cavum, nec non fauces cooperiisse, feruntur quidem; ast, omnibus rite perpensis, maculas, de quibus loquitur ingenuus caeterum vir (71), non fuisse veras peticulas, sed ecchymomata, apparet. *Copia* peticularum admodum varia; saepissime innumerabiles sunt. Nihilominus eae vix unquam confluunt, et constanter *figuram* satis regularem, subrotundam exhibent, etsi ad basin interdum parumper, veluti gutta atramenti chartae emporeticae inspersa, diffluunt. Aliquando figuram stellae induunt (*). Maculae, quae evidenter et ita diffluunt, ut figuram regularem amittant, aut

(67) L. c. p. 18.

(68) Acta Soc. Reg. Havn. T. I. p. 358.

(69) Die sexta maii 1794 post publicationem tertii voluminis epitomes, ubi se nunquam peticulas faciei vidisse, affirmat auctor.

(70) Sagarius syst. morbor. sympt. cl. X. ord. I. gen. 4. spec. 4.

(71) Herder *in* Hufeland's *Journal der pr. Heilkunde.* 9. B. S. 173.

(*) Brocklesby *oeconomical and medical observations. Lond.* 1764. p. 199. Bruchmann *prackt. Bemerkungen über die Wechselfieber in* Horn's *Archiv.* 1812. *Jan. Febr. S.* 134.

maculae magnitudinem lentium multum excedentes ad ecchymomata pertinent; verae enim peticulae solummodo punctula minuta, sive maculas illis ex morsu pulicum similes referunt, et vix unquam lentes magnitudine superant. Rarissime pruritu stipantur, vel epidermidem elevant, quo solo in casu tactu percipi queunt. E contra saepe saepius peticulae ita sub cute sepultae jacent, ut difficulter, et nonnisi per obliquam inspectionem cerni possint. *Color* earum utplurimum puniceus, fuscus est, interdum vero violaceus, lividus, ater, vel etiam purpureus, coccineus. Purpureus color praesertim peticulis super epidermidem prominentibus, ac prurientibus proprius est, unde earum similitudo cum *morbillis*, quam, praeter ROBORETUM (72), et STOLLIUM (73), et nos vidimus. Interdum in uno eodemque aegrotante peticulae varii observantur coloris; attamen cutem inde marmoris instar variegatam fuisse in ecchymomate quidem, nequaquam vero in solis peticulis observavimus. Peracta peticularum eruptione, morbus primarius nunc suam pergit viam, nunc exasperatur, nunc lenitur. Hoc ultimum, etsi certe rarissi-

(72) L. c. cap. XI.
(73) L. c. p. 120.

mum, FRACASTORI (74), et HASENOEHRL (75) viderunt. *Efflorutio* peticularum per tempus pene indeterminatum protrahitur. Nonnunquam primo nychthemero jam evanescunt, alias per totum morbi curriculum vigent, aut ad convalescentiam usque perstant (76). Fugatae peticulae hinc inde redeunt, iterumque redeunt, quin ob id morbi mutatio necessario contingat. Sunt tamen qui sub regressu peticularum augmentum mali viderint (77). Peticulae in totum fugatae *nullum* in cute *vestigium* relinquunt. PETRUS quidem A CASTRO de *desquamatione* post peticulas loquitur (78); credimus interim, secessum epidermidis convalescentiae febrium typhodum familiarem (79), peticulis ab hoc scriptore tributum fuisse.

Autopsia cadaverum.

2. Vidimus quidem peticulas in cadaveribus superstites, nunquam vero easdem post mortem primum comparentes, de quibus inter alios FORESTUS (80) testatur, observavimus. Proba-

(74) L. c. cap. 7.
(75) L. c. cap. 2.
(76) Acta mea clinica. Vol. I. cap. 3. p. 51.
(77) BORSIERI l. c. §. 313.
(78) L. c. sect. 4. §. 38.
(79) P. I. Vol. I. §. XLIX. 9.
(80) Obs. et curat. medicae. T. I. Lib. VI. obs. 37.

bili argumento hac nihil, nisi ecchymomata haud raro sub ipso mortis articulo prorumpentia (81) fuerunt. Affirmat Diemerbroeck, peticulas apicem in cute habuisse, cum basi vero profunde ita, ut fere conum efficerent, ad ossa penetrasse (82). Stollius vero hunc auctorem cum peticulis ecchymomata confudisse objicit (83), nequaquam vero negat, *peticulas* dari *internas*, quas autopsia cadaverum ad pleuram, pericardium, cor ipsum, diaphragma, meninges demonstravit, quarumque existentiam et Schlichthorst comprobavit (84). Hujusmodi autem peticulae internae nullam cum externis communicationem alunt. Sedem peticularum in rete vasculare, et quidem in arteriis ad systema vasorum capillarium pertinentibus posuit Marcus (85). Cerebrum in morbis petechialibus inflammari contendit Jemina (*). Idem de arachnoidea asserit Reuss (**).

(81) Cap. de ecchymomate.

(82) De peste. Lib. IV. hist. 32.

(83) L. c. P. I. sect. cadav. 8.

(84) L. c. p. 12.

(85) L. c. S. 398.

(*) Brera *Giornale di medicina pratica.* Vol. 3. 1813.

(**) L. c.

§. IX.

CAUSSAE.

Caussae praedisponentes.

1. Quamvis peticulae nulli aetati, nullique sexui parcant; attamen eae rarius infantes, senes, et feminas aggredi solent.

Caussae excitantes.

2. Si ex morbis, in quibus peticulae observantur, ad earum *caussas* arguere liceat, has tum in contagio typhode, tum in saburris primarum viarum locare oportebit.

Caussa proxima.

3. Ad *caussam proximam* quod spectat, ponitur ea vulgo in sanguinis gutta in rete mucosum cutis effusa, unde quaevis peticula pro parvo habetur ecchymomate. Opinio haec ab analogia peticularum cum morsibus pulicum, cum maculis scorbuticis, et a societate, quam facile cum haemorrhagiis ineunt, comprobari videtur, atque optime sic originem peticularum per hypotheses variorum systematum explicare licet. Nunc enim explicatur per solutionem, et corruptelam sanguinis, nunc per laxitatem, et atoniam solidorum, nunc per astheniam,

nunc per defectum oxygenii, et nimiam carbonii in humoribus copiam etc. Verum, dum perpendimus, peticulas constanter figuram subrotundam offerre, eas vix unquam inter se confluere, atque uno fere temporis puncto saepe erumpere, et evanescere, id saltem, quod characteri febrili, et plerumque contagio alligatae sint, proprium habere censemus. Quid vero de *peticulis chronicis* cogitandum sit, alio loco (86) trademus. Si hypothesi tantillum indulgere liceret, non alieni foremus peticulas ex specifica secretione vasorum capillarium in cute, a caussa, statum medium inter inflammationem, et haemorrhagiam tenente repetere, quae opinio quodammodo cum ea Swietenii (87) conveniret. Nec ea admodum a Reussii hypothesi differt.

§. X.

DIAGNOSIS.

Facilis confusio.

1. Peticulae confundi possunt cum *morsibus pulicum*, cum *miliaribus rubris*, cum *mor-*

(86) Cap. de ecchymomate.

(87) Comment. T. II. p. 404.

billis, cum *lentigine aestiva*, et cum *ecchymomate*.

Distinctio a morsibus pulicum.

2. Peticulae a *morsibus pulicum* distinguuntur, quod hi, saltem recentes, punctum in medio offerant, quodque sub compressione digiti evanescant. *Recentes* dicimus, nam alias maculae ex morsibus pulicum natae peticulis ita sunt similes, ut nonnisi habita ratione immunditiei, anni temporis insectis faventis etc. a se invicem distingui possint. Diagnoseos haec difficultas eo, quod utraeque maculae societatem inire queant, magis magisque augetur.

Peticulae exanthema symptomaticum.

3. Peticulas ad exanthemata *symptomatica* ideo cum Jouberto (88), Cullenio (89), Macbridio (90), Bergio (91) et Frankio (92) revocavimus; quod stadio invasionis, gentilitiis symptomatibus instructo, destituantur: quod tempore incerto erumpant: quod, absoluta eruptione, nulla mutatio constans, et conspicua

(88) *Histoire de la société R. de médecine. a.* 1776. p. 529.

(89) Gen. morbor. ord. 3.

(90) Introductio methodica in theoriam, et praxin. T. II., cap. XI.

(91) Acta academ. scientiarum Succic. Vol. XXVIII.

(92) L. c.

in morbo contingat: quod stadium efflorescentiae haud stabile sit: quodque in diversis morbis occurrant. Verum non reticendum est, Leroi (93), Borsieri (94), Giannini (95), aliosque praesertim inter recentiores (*) contrarium defendere, peticulasque pro exanthemate *primario* propterea declarare, quod aequo jure febris pro symptomate peticularum, quam peticulae pro symptomate febris haberi possint quodque eruptio regularis, et constans exanthematis, (testantibus scarlatina, morbillis, et variolis hinc inde eruptione prorsus adeo destitutis), ad morbum primarium constituendum, absoluta non requiratur. Argumenta hujusmodi per examen morborum diversorum, in quibus peticulae quatenus symptoma obveniunt, magis magisque diluentur.

Peticulae in febribus intermittentibus.

4. In *febre intermittente*, cujus sub nomine *petechizantis* mentio jam injecta est (96), peticulae, ut pluries in Insubria vidimus, vigente frigoris stadio erumpunt, durante calore perseverant, et cum sudore ad ingressum novi pa-

(93) L. c. p. 213.

(94) L. c. §. 310.

(95) L. c. cap. 6.

(*) Reuss.

(96) P. I. Vol. I. §. XXIV. 2.

roxysmi usque evanescunt. Interim, num ad peticulas, num vero ad ecchymomata pertinuerint hae maculae, dubitare licebit. Quomodocumque vero res haec se habeat, in diagnosi febris intermittentis sive petechizantis sive ecchymomaticae, ne morbum cum *febre continua* peticulis, aut ecchymomatibus stipata confundamus, cavendum est. Facilior huic errori locus erit, ubi febres hae primis morbi diebus conspicuis remissionibus insignitae sunt, aut ubi aeger in nosocomio decumbens, atque febre hucusque intermittente laborans, nunc a typho petechiali corripitur. Egregie de hoc argumento Richa et Borsieri (97) scripserunt.

Peticulae in febribus typhodibus.

5. Peticulas in *febribus typhodibus* vulgares esse, monuimus (98). Mirum hinc non est, et probe sub librorum lectione adnotandum, quod scriptores peticulas pro morbo primario habentes cuncta febrium illarum symptomata, quasi ad exanthema pertinerent, exposuerint. Peticulae in typho utplurimum adspectum luridum praeseferunt, ac saepe profunde in cute sepultae jacent.

(97) L. c.

(98) Frank l. c. p. 118.--*Kieser in* Hufeland's *Journal der pr. Heik.* 1812. S. 36.

Peticulae in febre gastrica.

6. Plerumque contrarium in *febribus gastricis* contingere solet; hîc enim est, ubi potissimum peticulas illas rubras, et super cutem elevatas conspeximus, quae peticulae, morbillorum instar florentes, *purpurae* nomen a nonnullis obtinuerunt. Cave igitur, ne ex magnitudine peticularum malignam morbi naturam arguas, aut mox ex earum praesentia ad febrem typhodem concludas.

Peticulae aliis in morbis.

7. De peticulis *exanthematum primariorum* et *phlegmasiarum* sociis hos morbos illustrando loquemur.

§. XI.

PROGNOSIS. CURA.

Prognosis.

1. *Prognosis* febrium peticulis stipatarum, ex illarum magis natura, qnam ex his desumenda est, quin tamen hoc quominus peticulae, instar aliorum symptomatum, pro *signo* habeantur, impediat. Peticulae, aut saltem maculae peticulares in *febribus intermittentibus* non injustam de *perniciosa* harum indole suspicionem movebunt. In *febribus* vero *typho-*

dibus peticulae potissimum mali ominis esse solent: dum ante quartum diem, et magis adhuc, dum ante reliqua symptomata febrilia evolvuntur: dum vix evolutae jam evanescunt: dum eruptio ad unum dumtaxat cutis locum limitatur: dum sub cute latent, aut tantillum diffluunt (99): dum minimae, et copiosae sunt, dumque colore violaceo, vel nigro instruuntur. Exceptiones tamen haud paucas et ista patiuntur. Sic in epidemia a TROLLI descripta omnes, quibus peticulae *secundo* die proruperant, mitiorem, brevioremque morbum passi sunt. Periculo magno peticulae *rubrae* stipatae erant apud LUDWIGIUM (100). In genere incertissimum ex solo peticularum *colore* fertur judicium; mutatur enim hic vel unius horulae spatio, et quidem, ut LINDIO videtur, a cubiculi mutata temperatura, ab animi pathematibus, a potu meraco, sed ut nos suspicamur, ex caussa saepe plane incognita. Periculosissimae sunt peticulae in febribus typhodibus cum *complicatione inflammatoria*, quam PETRI A CASTRO sententiam ultro confirmatam vidimus. Benignae e contra esse solent peticulae in *febribus gastricis*, neque tamen hic eas *criticas* observavimus. Evanescunt po-

(99) STRACK l. c. p. 26. 28.

(100) Adversaria medico-practica. Vol. I. P. I. p. 35.

tius, accedente crisi. Diarrhoeam spontaneam in peticulis interdum salutarem esse testatur quidem RICHA; at eam fatalem quoque fieri posse omni jure animadvertit QUARIN (1). Postremo plus vice simplici eundem hominem eas afficere posse (2), non reticenda est observatio.

Cura.

2. Ad *praecavendas* peticulas praecepta adversus febres, inprimis typhodes, exposita (3), sequantur oportet. In *febre intermittente* sic dicta *petechizante*, a *cortice cinchonae*, priusquam de absentia complicationum certitudinem habeamus, cavendum; tunc autem idem cortex eo, quod ex neglecto morbo transitus in febrem continuam timendus sit (4), audacter exhibendus est. *Unguentum mercuriale* a GIANNINI adversus peticulas in febribus typhodibus nuper commendatum (5) ex mera hypothesi laudari supponimus. Praesentia peticularum in *febrium typhodum* cura nihil certe im-

(1) De febribus. p. 112.

(2) Ter eandem personam a peticulis correptam vidit ROBORETUS (l. c. cap. XI.) bisque nonnullos custodes aegrorum in Nosocomio Vindobonensi ego ipse conspexi.

(3) P. I. Vol. I. §. LV.

(4) BARONIO *istruzione sull' epidemia di Breno* 1804.

(5) L. c. p. 369.

mutat, neque adspersioni frigidae adversatur (*). Vel indicata ob complicationem inflammatoriam *venae sectio* (6), non obstantibus peticulis, institui potest. Instituerunt eam PETRUS A CASTRO (7), HAEN (8), aliique. « Inprimis, inquit BORSIERI, ad faucium inflammationem respicere oportet. Si haec magna, venae sectio sine periculo omitti non potest (9) ». -- Salutaris revera sanguinis missio, hac sub rerum positione, in epidemia an. 1733 Edimburgi grassante, nec non in ea, de qua PINAROLI egit, observata fuit. Quam caute vero cruor hic mittendus sit, BORSIERIUM non latuit (10). Sub re dubia ad *cucurbitulas cruentas* potius confugiendum est. Nunquam hae nocuere in Mutinensi peticularum constitutione, in qua venae sectio plerumque fuit contraria. Sub *gastrica* febris peticularis natura, eadem, ac si exanthema deesset, medendi ratio manebit (**). Si complicatio fuerit *inflammatoria*, *temperaturae modicae* praecipue studendum est (***). In genere,

(*) P. I. Vol. I. §. LV. 8. REUSS. l. c. 3 Absch. §. 153.
(6) Ibid. 31.
(7) L. c.
(8) Rat. medend. T. IV. c. 6.
(9) L. c. §. 355.
(10) L. c. §. 354 et §. 357.
(**) REUSS l. c. §. 180 198.
(***) REUSS l. c. §. 169. Ast. ne quid nimis!

grassantibus febribus peticularibus, probe explorandum, num genius morbi epidemici forte methodum expectativam potius, quam activam exposcat. « Experientia enim saepissime demonstravit, eos qui naturae rem omnino commiserunt, felicius, faciliusque de morbo triumphasse; quod documento debet esse iis, qui nunquam desinunt suos aegros medicamentis aliis, atque aliis opprimere (11) ».

CAPUT III.

DE MILIARIBUS.

§. XII.

DEFINITIO. HISTORIA.

Definitio.

1. *Miliaria* (12) sunt papulae, saepeque pustulae figurae seminum milii, in diversis morbis acutis, praeviis plerumque febris exacerbatione, pectoris oppressione, et sudoribus copiosis, ac foetidis prorumpentes.

(11) Borsieri l. c. §. 353.

(12) Germ. *Friesel.* Gall. *La miliaire.* Angl. *Rask.* Polon. *Fryzle*, *prosowa wysypka.*

Historia.

2. Hippocratem miliaria descripsisse, jam monuimus (13). Optime id eruditus, atque elegantissimus scriptor Triller demonstravit (14). Absoluta tamen illarum notio seculo decimo septimo debetur, quo accurate de iis locuti sunt Riverius (15), Neucrantz (16), et Welsch (17), quorum ultimorum auctorum ille miliaria *Lubecae*, hic *Lipsiae* in pernicioso puerperarum morbo regnantia descripserunt. Magis magisque miliarium doctrinam seculo decimo octavo illustrarunt Salzmann (18), Quesnoy (19), Barker (20), Fantoni (21), Gastellier (22), Allioni

(13) Cap. praeced. §. VII. 2.

(14) Exercitatio Pathologico-philologica de febre miliari, potissimum feminarum, priscis medicis graecis haud incocognita, ad quaedam Hippocratis loca illustranda. Opusc. med. Vol. II. p. 336. Edit. Krausii. Fref. 1766.

(15) Prax. med. Lib. XVII. sect. 3. cap. I. obs. 21.

(16) De purpura liber singularis. Lubec. 1648.

(17) Historia medica novum istum puerperarum morbum continens, qui ipsis *der Friesel* dicitur. Lips. 1655.

(18) Historia febris miliaris albae Argentoratum, et viciniam ante biennium infestantis. Argent. 1736.

(19) *L'art de guérir par la saignée. Paris* 1736.

(20) *Observations on the present epidemic fever. Lond.* 1741.

(21) Specimen observationum de acutis febribus miliaribus. Nissa 1762.

(22) *Essai sur la fièvre miliaire. Paris* 1773. *Sur la fièvre miliaire des femmes en couche. Montarg.* 1779.

(23), Borsieri (24), J. P. Frank (25), aliique infra commendandi scriptores. Praesenti seculo memorabilis est febris miliaribus stipata, quae a. 1801 *Wittenbergae* grassabatur, atque graphice a Kreyssigio descripta fuit (26).

§. XIII.

SYMPTOMATA. AUTOPSIA CADAVERUM.

Symptomata.

1. Miliaria plerumque a febris exacerbatione, a pectoris oppressione, et a sudoribus copiosis ac foetidis *praecedi*, jam dictum est. Febris exacerbatio utplurimum cum horripilatione orditur, quae in genere aegris hîc, vel minima porrecta occasione, admodum familiaris est. Subsequens aestus saepe saepius non solum pectoris oppressione, sed et peculiari anxietate, jactatione, doloribus vagis, atque crampis potissimum

(23) Tractatus de miliarium origine, progressu, natura, et curatione. August. Taurinorum 1758. Altera editio. a. 1792, cui accessit ejusdem auctoris conspectus praesentaneae morborum conditionis. 1793.

(24) Instit. Vol. II. cap. XI.

(25) Epitom. Vol. III. p. 129.

(26) *Abhandlung über das Scharlachfieber nebst Beschreibung einer sehr bosartigen Frieselkrankheit. Leipz.* 1802. Vid. Hufeland's *Journal der pr. Heilkunde.* 13. B. 3. St. S. 41.

manuum, et surarum stipatur. Sudor saepissime acidum spirat. Praeter enarrata prodroma dantur alia certis solummodo epidemiis propria. Hujusmodi sunt: pulsus post novem, undecim, aut sedecim ictus intermittens (27), stillicidium sanguinis e naribus (28), deglutitio impedita (29), sitis absentia (30), potus aversatio (31), hydrophobia (32), motus convulsivi (33), somnus perturbatus, agrypnia, lipothymiae, molesti mingendi conatus, urina pallida (34), aliaque minus adhuc constantia, a Baldingero (35) collecta. Incerto admodum tempore miliaria *prodire* solent; nunc enim in primo morbi limine (36), nunc die tantum trigesimo quarto (37), plerumque quinto, sexto, aliquando, ut vidimus, vigesimo primo, interdum in ipso articulo mor-

(27) Gastellier l. c. p. 83. 84.

(28) Gmelin de febre miliari. Tubing. 1752. p. 45.

(29) Brendel de cognoscendis et curandis morbis. T. II. p. 253.

(30) Baraillon in *mémoires de la Société Roy. de médecine*, T. I. p. 193. Paris 1779.

(31) Borsieri l. c. §. 392.

(32) Krebs *in* Baldinger's *Magasin f. Aerzte*, 6. B.

(33) Gmelin l. c.

(34) Frank l. c. p. 134.

(35) L. c. 5. B. S. 295.

(36) Kreyssig l. c. S. 61.

(37) Borsieri l. c. §. 394.

tis (38). *Eruptio* praevio saepe cutis pruritu locum habere solet primum ad latera colli, ad mammas, ad regionem epigastricam, et ad superficiem internam brachiorum, dein ad dorsum, ad abdomen inferius, atque ad reliquum demum corpus, rarissime tamen ad faciem, et nunquam ad partem capillatam capitis. Alio interim ordine miliaria interdum prorumpunt. Utplurimum eruptio per repetita conamina, rarissime uno temporis puncto per universum corpus (39) contigit. *Copia* miliarium plerumque innumerabilis. Nihilominus rarius, et nunquam in universa corporis superficie (40) confluunt. Cutis, cui miliaria insident, color utplurimum non mutatur. *Volumen* miliarium diversum est. Tam exigua ea invenimus, ut oculorum aciem fugerent, et, rite monente Mead (41), non nisi tactu perciperentur. Alias miliaria magnitudinem seminum milii excedunt, atque ad eam lentium accedunt. Vidimus talia, descripsitque Camerarius (42). Nunquam vero

(38) Gmelin l. c. p. 47.

(39) Kreyssig l. c.

(40) Miliaria in nonnullis locis confluentia vidi cum Goelicke (de purpura alba confluente. Erfurt. 1740) et Stork (ann. med. I. p. 66).

(41) Monita et praecept. pract. p. 14.

(42) Aegra purpura alba majori laborans. Diss. Tubing. 1723.

maxima illa miliaria, de quibus hinc inde in fastis medicis mentio fit (43), quaeque procul dubio ad *bullas* pertinebant, observavimus. Miliaria, quae sub forma *papularum* prorumpunt, utplurimum, saltem ab initio, *colore rubro* instruuntur: utplurimum dicimus, nam et *alba* observata fuere (44). Miliaria e contra formam *pustularum* referentia, plerumque *alba* sunt. Miliaria hujusmodi nonnunquam *basi rubra*, et *apice albo*, suppurato, obveniunt. Liquidum in miliaribus pustulosis contentum nunc est diaphanum, coloris margaritae (*miliaria crystallina*) (45), nunc serosum (*miliaria aquosa*) (46), nuncque purulentum, quasi lacteum (*miliaria purulenta, lactea*) (47), nunquam vero acre, rodens, foetens. Saepe variae miliarium formae simul uno eodemque in aegro occurrunt (48). Peracta miliarium eruptione, febris vel eodem pacto continuat, vel increscit, vel infrin-

(43) *Samml. auserl. Abhandl. f. pr. Aerzte.* 1. B. 1. St. S. 64. -- Borsieri l. c. §. 387.

(44) Becker Diss. de purpura alba maligna, et benigna, seu chronica. Halae 1758.

(45) Storch Prax. Stahlian. p. 744 -- Hamilton tract. de febre miliari. Ulm 1712. cap. I.

(46) Collect. Wratislav. a 1724. mense maii p. 485.

(47) Ephem. natur. curios. Dec. III. a. 7. 8. obs. 206.

(48) Kreyssig l. c. S. 60.

gitur, quod ultimum interdum ita evidenter contingit, ut ea fere critica dici queant. Miliaria autem in totum critica non vidimus, viderunt quandoque M. Collin (49), Quarin (50), etc. *Duratio efflorescentiae* plane incerta; nunc enim ad paucas solum horas, nunc ad plurimos dies protrahi solet. Miliaria *papulosa* sensim sensimque in *furfura*, raro in *squamas* desinunt. Miliaria *pustulosa* interdum flaccida fiunt, resorpto scilicet liquido, quo distendebantur, alias disrupta *squamas* duriores, fere *crustas* exhibent. Hinc inde exanthema hoc, nullo relicto vestigio, evanescit.

Autopsia cadaverum.

2. Observationes eorum, qui cadavera hominum miliaribus demortuorum dissecuerunt, ad trutinam revocantes, nil plane, quod cum iis cohaereat, invenimus; continent enim historiae sectionum vel reliquias variorum morborum quorum symptomata miliaria fuerunt, e. c. febris puerperalis, metritidis, vel nil prorsus, quod in sensus caderet, e. c. post typhum. Ellerum miliaria detexisse *interna*, superficiem

(49) Epistola ad Baldingerum, qua demonstratur, pustulas miliares male factitias, et symptomaticas dici. Viennae 1765.
(50) L. c.

scilicet hepatis, et intestinorum occupantia (51), retinendum est.

§. XIV.

CAUSSAE.

Caussae praedisponentes.

1. Miliaria potissimum in regionibus paludosis (52), vernali tempore, aetate media, in hominibus constitutionis laxae, vitamque sedentariam ducentibus, nec non in puerperis obvenire solent.

Caussae excitantes.

2. Excitari videntur miliaria a sanguinis jactura (53), a laesionibus nervorum (54) et in-

(51) Observationes de cognoscendis et curandis morbis. p. 131.

(52) E. c. Mantuae (*Asti* anno medico terzo, ossia storia delle malattie dell' anno 1783), Vittenbergae (Kreyssig l. c. p. 95).

(53) Jam Cullen monuit, miliaria magis communia esse in feminis largis menstruis obnoxiis, et in viris multo sanguine per vulnera orbatis. Et ego frequentius idem exanthema in peripneumoniis, ubi sanguis praeter modum mittebatur, conspexi.

(54) Miliaria visa sunt a Borsieri post fracturas (l. c. §. 404), a Werlhoff post laesiones tendinum, et a J. P. Frank post vulnera (Epit. l. c. p. 141).

primis medullae spinalis (55), a cohibita lactis secretione, atque a contagio typhi (56). Opinio Haenii, qui ortum miliarium regimini sudorifero, ac neglectae primarum viarum evacuationi adscripserat (57), a contemporaneis suis (58), et a posterorum experientia (59) satis reprobata est. Caeterum, sudores copiosos posse papulas, et pustulas excitare miliaribus similes (*hydroa*), quod nec Hippocratem latuit (60), haud negandum est. Errorem in diagnosi vel ii commisisse videntur, qui miliaria ab usu interno arsenici (61), muriatis superoxygenati hydrargyri (62), et acidi nitrici (63) repetierunt.

(55) Puella, quae ictus spinae vertebrali illati caussa in convulsiones, et hydrophobiam inciderat, copiosa miliaria mihi obtulit.

(56) Non ipsa hinc miliaria, sed typhum, sub quo comparent contagium exhalare credo.

(57) Theses de febribus. Vindob. 1760.

(58) Collin l. c.

(59) Praesenti aevo, quamvis magna pars medicorum, saltem Germaniae, febres solis fere calefacientibus pertractaverit, attamen miliaria haud frequentius quam antea comparuerunt.

(60) Aph. 21. sect. 3.

(61) Sauvages Nosol. T. I. p. 401. Degrange in *Recueil périodique*. n. 31.

(62) Fantoni novum specimen observat. de ortu febris miliaris.

(63) Degrange l. c.

Caussa proxima.

3. Caussam proximam miliarium quaesiverunt nunc in acida humorum conditione (64), nunc in putredine sanguinis (65), nunc in principio subtili cum caussa hydrophobiae affinitatem alente (66), nunc in vermibus, et insectis (67), nunc in laesa excretione uterina (68); quarum hypothesium insulsarum partem majori, quam possidemus, patientia BORSIERI exposuit (69).

§. XV.

DIAGNOSIS.

Facilis confusio.

1. Sudores stadium invasionis miliarium concomitantes, non dudum timorem redeuntis *febris sudatoriae Britannicae* incusserunt (70). In genere autem miliaria confundi possunt cum

(64) FR. HOFFMANN. RAMAZZINI.

(65) DAMILANO. GASTELLIER.

(66) ALLIONI.

(67) GOELICKE Diss. observationes aliquot practico-clinicas circa febrem vesicularum exhibens. Erf. 1732.

(68) BREFELD *in* HORN's *Archiv für med. Erfahrung*. 3. H. 1. H. S. 129.

(69) L. c. §. 422 -- 431.

(70) FOURCROY *médecine éclairée* etc. (Vol. 2. p. 47).

peticulis, cum *bullis*, cum *urticaria papulosa*, cum *zostere*, cum *exanthemate mercuriali*, cum *scarlatina miliformi*, cum *morbillis*, cum *rubeola*, cum *hydroa*, et cum *herpete miliformi*.

Distinctio a peticulis.

2. Inter *peticulas* eae duntaxat, quae morbillis similes sunt, cum *miliaribus rubris papulosis* confundi queunt. Error hic evitatur, habita ratione tum symptomatum prodromorum, tum morborum regnantium.

Complicatio miliarium cum peticulis.

3. Sciendum autem est, *miliaria cum peticulis* coire posse. Connubium hujusmodi, de quo inter alios docte Borsieri loquitur (71), saepius a nobis in typho nosocomii Vindobonensis observabatur. Miliaria post peticulas erumpere solebant.

Miliaria exanthema symptomaticum.

4. Miliaria ad exanthemata *symptomatica* revocamus: quoniam, uti mox palam fiet, in morbis admodum diversis prorumpunt: quoniam eorum curriculum nequaquam constans est: et quoniam nullam caussam specificam agnoscere videntur. Nihilominus negari haud potest, mi-

(71) L. c. §. 406.

liaria quid peculiare in symptomatibus prodromis habere. Caeterum nec haec constanter observantur (72), quamvis auctorum observationibus ob id, quod haud raro *hydroa* pro miliari exanthemate descripserint, non aequa semper fides habenda sit.

Miliaria in febribus intermittentibus.

5. *Febres intermittentes*, praecipue *tertianae* interdum exanthema offerunt miliari saltem admodum simile, potissimum sub stadio sudoris efflorescens. Cavendum ob id, ne cum *hydroa sudamine* confundatur, ad quem errorem evitandum refert maxime ad praesentiam, vel absentiam symptomatum prodromorum miliarium respicere. Cavendum quoque, ne forte *febrem continuam* miliaribus, et conspicuis *remissionibus* stipatam, sicuti in Wittenbergensi epidemia saepe observata est (73), et sicuti saepe apud puerperas occurrit, pro intermittente habeamus, de quo argumento iterum Borsieri legi meretur (74).

(72) Sudores in miliaribus defuisse vidit Bauer (Primitiae physic. med. Vol. II.), esuque nequaquam acidos fuisse observavit Gesner (*med. Beobachtungen* 3. B. S. 125).

(73) Kreissig l. c.

(74) Op. cit. Vol. I. §. 178.

Miliaria in febribus typhodibus.

6. De miliaribus in *febribus typhodibus* jam diximus (75). Hac in febre miliaria certe saepissime erumpere solent, ac in ea versamur opinione, praecipuas epidemias febrium miliarium malignarum, de quibus fasti medici loquuntur, nihil aliud, nisi febres typhodes miliaribus insignitas, fuisse.

Miliaria in febris gastricis.

7. Rarius miliaria *febres gastricas* comitantur. Observata tamen fuerunt vel in ipsis *biliosis* (76), vidimusque ea aliquoties in *pituitosa*, ubi facile connubium cum *aphthis* iniverunt.

Miliaria in febribus catarrhalibus.

8. Miliaria a *febribus catarrhalibus* non esse aliena jam monuimus (77). Nec a praesentia talis exanthematis morbo primario malignitatis character imponitur; *benignas* enim febres catarrhales, in quibus miliaria septimo morbi die prorumpebant, observavimus. In febribus catarrhalibus typhodibus ea plerumque longe tardius efflorescunt.

(75) P. I. Vol. I. §. XLIX. 4.

(76) Boucher in *Journal de médecine. Sept.* 1781. p. 272.

(77) P. I. Vol. I. §. LXV. 3.

§. XVI.

PROGNOSIS. CURA.

Prognosis.

1. Miliarium *prognosis* ex indole morbi primarii desumitur. Hoc in opere praecipue ad genium epidemiae respiciendum est. Quocunque autem in casu miliaria nunquam flocci pendenda sunt. Caeteris paribus *bonum*, dum miliaria in primo haud comparent morbi limine: dum, iis comparentibus, symptomata prodroma (excepto moderato sudore) evanescunt, vel saltem multum remittunt: dum ipsa morbi primarii symptomata ab eruptione miliarium leniuntur, praecipue dum pulsus ex contracto fit expansus, et urina ex pallida tincta: dum miliaria non admodum exigua sunt: dumque eruptio nec pauca, et partialis est, nec copiosa, et universalis. Contraria *mala*. Ita quoque repentina sine nota caussa in pejus mutatio, vel magna anxietas, et jactatio, vel mortis in aegris nec hypochondriacis, nec hystericis, timor. Eruptiones miliarium per plura conamina operatae morbum plerumque longum praesagiunt. Ex *colore* quidem miliarium decerni nil potest; rubra tamen, saltem ad basin, albis praeferuntur. E contra pellucida, crystallina, et lactea

deteriora haberi solent. Diarrhoea modica utplurimum proficua; serosa autem, et vires posternens mala. Nullum denique exanthema facilius, quam miliaria subsidet, ac evanescit. Praecipue hoc timendum est, ubi morbus ingravescit, inprimis symptomatibus nervosis, viscerum passionibus, vel, quod probe notandum est, affectione systematis muscularis simul accedentibus.

Cura.

2. Quocunque in morbo miliaria occurrant, nihil ea in medendi methodo immutant. Utile interim esse censemus nonnullorum remediorum in variis morbis, qui cum miliaribus incedunt, usum ad trutinam vocare. Et primum quidem de *cortice cinchonae officinalis*. Usum hujus corticis Allioni a propria hypothesi conductus vel in ipsa sic dicta *febre intermittente* miliari restrinxit (78), paulo vero infra ipse hic auctor, se duos aegros ob procrastinatam hujus remedii administrationem amisisse, fateri cogitur. Kreyssig cinchonam vel in ipsa *febre continua* miliari laudat (79): juxta haec laus erit, absente complicatione gastrica, ac sub iisdem rerum positionibus, sub quibus insigne hoc remedium in typho com-

(78) L. c. §. 210.
(79) L. c. p. 109.

mendavimus (80). Praesente vitio *gastrico*, miliaria, sicut in Wittembergensi epidemia, *emetico*, aliunde indicato, nequaquam obstant. Utrum in morbis miliaribus *acida*, utrum vero *alcalina* exhibenda, vel proscribenda sint remedia, cum armis prorsus hypotheticis inter medicos pugnatum fuit. Utrisque certe auxiliis secundum indicationes alibi traditas (81) locum esse docet experientia. Idem de *moscho* valet, praesente anxietate, oppressione pectoris, singultu, pulsu contracto, urina pallida, magnaque virium prostratione admodum commendando. Sub hac ipsa rerum positione *murias hydrargyri* multum laudatur (82). Adhibebatur jam a GESNERO cum *kermete* ad promovendam miliarium eruptionem (83). Immo remedium olim in febribus miliaribus sub nomine *pulveris tunquinensis* (84) admodum celebratum virtutem suam a connubio *mercurii* cum *moscho* repetisse videtur. *Camphorae* quidem laudes

(80) P. I. Vol. I. §. LV. 28.

(81) Ibid. §. LV. 15. 23.

(82) KREYSSIG l. c. p. 110.

(83) *Sammlung von Beobachtungen* 4. B. S. 176. 204.

(84) Rec. Cinabaris nativi, coccinellae aa grana viginti quatuor: moschi optimi grana sedecim. M. f. pulvis, dandus pro una dosi, aut in duas dividendus. (VOGEL in acad. praelection. §. 141).

restrinxerunt DE-AGOSTINI (85), GASTELLIER (86), et BORSIERI (87); at secure eandem, modo recte indicatam (88), exhiberi posse, edocti sumus. Idem, de *vesicatoriis* dicendum est nunc laudatis, nunc vituperatis, prout in diversis morbis miliaribus stipatis jure, aut immerito adhibita fuere; a vesicatoriis enim aeque, ac ab omnibus irritantibus sane abstinendum foret, si miliaria febrem comitarentur indolis *inflammatoriae*. Hoc in casu exanthema, de quo agitur nec *venae sectioni* obstat, immo in epidemia miliari Novariensi an. 1755 omnes, quibus vena *non* erat secta, morte plectebantur (88). Aliis in epidemiis exempla extant contraria (89). *Cucurbitulis cruentis*, etiamsi indicatis, ob vix evitandae refrigerationis periculum, hic raro locus esse potest; nullo enim in exanthemate frigus magis, quam in miliaribus obest. Maxime hinc applicationem linteorum *aqua frigida* madefactorum ad extremitates nuper in febribus miliaribus commendatam esse (90) miramur. *Retrocessus* miliarium se-

(85) *Osservazioni medico-pratiche intorno alle febbri miliari etc. Novara* 1755.

(86) L. c. p. 362.

(87) Op. c. Vol. II. §. 443.

(88) DE-AGOSTINI l. c.

(89) ALLIONI l. c. §. 141.

(90) HORN'S *Archiv fur med. Erfahrung* B. V.

cundum regulas generales (91) curatur. *Convalescentes* regimini severo eo quod miliaria vel sub provecta jam convalescentia interdum recrudescant (92), subjiciendi sunt.

Caput IV.

DE BULLIS.

§. XVII.

DEFINITIO. HISTORIA.

Definitio.

1. *Bullas* nuncupamus vesicas magnitudinis circiter amygdalarum, plerumque sero flavescente repletas in nonnullis morbis febrilibus erumpentes.

Historia.

2. De febre bullis stipata, sive de *febre pemphigode* jam apud Hippocratem legitur (93);

(91) §. VI. 14.

(92) Kreyssig l. c.

(93) In sexto epidem. libro. Sect. I.

at divi Senis verba interpretari est arduum (94). Primum de bullis sub nomine hydatidum exacte scripsit CAROLUS PISO (95). Earum quoque obiter meminit MORTON de febre sporadica cum *vesiculis aqueis* per collum, et pectus sparsis loquens (96). Absolutam bullarum descriptionem THIERY (97), et LANGHANS (98) dederunt, quorum ille epidemiam a 1736 in exercitu Gallorum *Pragae* regnantem, hic epidemiam *Helvetiam* depopulantem descripsit. Maxime medicorum attentionem ad bullas traxit SAUVAGES (99). *Pemphigi* iis nomen, quod dein plurimi de bullis scriptores immerito retinuere, imposuit. Inter eos praecipue legi merentur SELIGER (100), SCHROEDER (1), STEWART (2),

(94) Vid. edit. HIPPOCR. CHARTERI T. IX. p. 38. et FOESII oecon. HIPP. p. 297.

(95) De morbis a serosa colluvie, et diluvie ortis. Obs. 149.

(96) Appendix secundae exercitationis. p. 163. Op. omnia. Genevae 1727.

(97) *Médecine expérimentale* p. 134. *Paris* 1755.

(98) Acta Helvetica. T. II. p. 260.

(99) Nosol. cl. III. ord. I. gen. 3.

(100) Ephem. nat. cur. an. VI. et VII. obs. 57.

(1) Historia febris bilioso-pituitoso-putridae, quae ab initio decembris 1783 in variis Hassiae regionibus epidemice grassata est.

(2) DUNCAN medical comment. Vol. VI. a. 1778.

Dickson (3), Upton (4), Christie (5), Salabert (6), Ring (7), Blagden (8), Hall (9), Michaelis (10), Garn (11), Hennig (12), Wichmann (13), Braune (14), et Savary (15).

(3) Transactions of the R. Irish Academ. Vol. I. Dublin 1787. Vide *Samml. auserl. Abhandl. f. prakt. Aerzte* 13. B. S. 133.

(4) *Memoirs of the medical society of London.* Vol. 3.

(5) *London medical Journal* Vol. 10. Part. 4. p. 36. Vide *Samml. auserl. Abhandl. f. prakt. Aerzte.* l. c. S. 491.

(6) *Journal de médecine* Vol. 72. a. 1790. p. 66. Vide *Samml. auserl. Abhandl. f. prakt. Aerzte* l. c. S. 544.

(7) *London medical Journal.* Vol. II. Part. 3. p. 234. Vide *Samml. auserl. Abhandl. f. prakt. Aerzte* l. c. S. 624.

(8) *Medical facts.* Vol. I. p. 105. Vide *Samml. auserl. Abhandl. f. prakt. Aerzte* 14. B. S. 673.

(9) *Transactions of medicine for the year* 1798. By Duncan. Vol. 3. p. 386. Vide *Samml. auserl. Abh. f. prakt. Aerzte* 18. B. S. 483. *Medical records and researches.* p. 283. Vide *Samml. auserl. Abhandl. f. prakt. Aerzte.* 20. B. S. 192.

(10) Hufeland's *Journal der prakt. Heilkunde* 3. B. S. 187.

(11) Ibid. 6. B. S. 359.

(12) Ibid. 21. B. S. 121.

(13) *Beytrag zur Kenntniss. des Pemphigus.* Erfurt. 1791.

(14) *Versuch über den Pemphigus und das Blasenfieber.* Leipzig. 1795.

(15) *Journal de médecine.* Vol. 22. Septbr. 1811. p. 203.

§. XVIII.

SYMPTOMATA. CAUSSAE.

Symptomata.

1. Bullae quidem absque certis symptomatibus *prodromis* (16), nulla determinata morbi die (17), erumpunt; plerumque tamen aeger in loco, quo eruptio imminet, dolorem urentem accusat. Accedit levis cutis rubor sat late diffusus, aliquando sublividus, cui *eruptio* bullarum, utplurimum celerrime, hinc inde postridie tantum, succedit. Bullae ab initio saepissime pisi magnitudine cernuntur; maxima autem earum pars rapide ad volumen circiter amygdalarum increscit. Minores nucis avellanae, et maiores nucis moschatae instar, nunquam vero ampliores conspeximus; conspexe-

(16) Praecessisse bullis sitim, pectoris, et praecordiorum oppressionem (Reil memorabilia clinica. Vol. I. Fasc. 2. p. 147.) et dysuriam (Salabert, et Savaresi) refertur; hujusmodi interim symptomata ad febrem potius, quam ad bullas spectasse opinor.

(17) Omni jure Dickson opinionem Cullenii, qui periodum eruptionis inter primum, et tertium diem morbi collocavit, improbat. Bullas decimo sexto morbi die comparuisse vidi, atque Upton febrem eruptionem secutam esse adnotat.

runt alii. Serum fere semper flavescens, inodorum continent. Bullas tamen liquore puriformi repletas vidimus. Ex serosis eae cruentae, et ichorosae factae sunt apud STEWART. Absoluto *eruptionis* opere, pruritus, et cutis rubor evanescunt, excepto interdum halone rubro sat diu bullas circumambiente. Nulli quidem corporis parti bullae parcunt; saepissime tamen crura sibi eligunt, frequenter pectus, collum, et brachia, nonnunquam, ut observavimus, dorsum, alias genas, frontem, partem capillatam capitis (18), orificium meatus auditorii (19), orisque cavum (20) adoriuntur. Immo faucium dolor, et diarrhoea cruenta, quibus aegri bullis affecti hinc inde laborant, exanthema hujusmodi tunc vel oesophagum cum reliquo tubo intestinali occupare verisimile reddunt. Suspicio haec quodammodo ab observationibus UPTONI confirmatur. *Copia* bullarum aliquando exigua est, et tantum ad octo, decem, quatuordecim vesiculas extenditur; alias longe hunc numerum, quin tamen eae inter se confluant, excedit. Saepe in decursu morbi nihil immutat bullarum adparitio, nonnunquam cuncta inde symptomata

(18) BLAGDEN.

(19) HALL.

(20) BLAGDEN, LANGHANS et DICKSON.

vel augentur, vel imminuuntur, vel evanescunt. Exanthema hoc non diu, et raro ultra nychthemerum formam descriptam retinet; enim vero saepe bullae tum ex aegri decubitu, tum sponte, rumpuntur, vel resorpto sero, relinquuntur vacuae. Quocunque in casu cuticula, quae circumferentiam bullae prius effecerat, flaccida redditur, atque sensim sensimque corrugatur, relicta basi instar carnis crudae rubra vel exsiccatura, vel tenuissima, obscuraque crusta cooperienda. Quo tempore primae bullae evanescunt, erumpunt novae, atque ita res plures per dies, ne dicamus unam, alteramve per hebdomadem, contingunt.

Caussae.

2. Infantes, juvenes, et feminae bullis praecipue subjiciuntur. Eas connatas vidit OSIANDER (21), vel quarto a nativitate die erumpentes RING. MICHAELIS infantis sex mensium ubera matris, herpete faciei detentae sugentis, ac bullis adfecti meminit. Hae apud GARN variolas, et apud STEWART morbillos prope secutae sunt. Utplurimum vero bullae morbos febriles ex inedia, ex humorum jactura, et ex contagio comitantur (22). Ipsas igitur bullas,

(21) *Denkwürdigkeiten.*

(22) Magna inedia laborabat exercitus Gallorum tempore

quamvis contagio destitutas, ac nequidem per insitionem communicandas pro contagiosis declaratas fuisse, non mirum est.

§. XIX.

DIAGNOSIS.

Facilis confusio.

1. Bullae confundi possunt cum *vesicis accidentalibus*, cum *miliaribus*, *cum erysipelate pustuloso*, cum *variolis abnormibus*, cum *varicella*, cum *zostere*, cum *hydroa*, et cum *pemphigo*.

Distinctio a vesicis accidentalibus.

2. Accidit interdum, quod aegri sive delirantes, sive soporosi loca a vesicatoriis occupata cum digitis scalpant (23), atque hos a cantharidibus conspurcatos, aliis cutis partibus admoveant, qua ratione, ut *vesicae* oriantur *bullis* plane similes, contingit. Cavere igitur oportet, ne hae pro symptomate morbi habeantur.

epidemiae supra allatae. Aegri Sauvagesii bullis affecti erant milites egeni, et mendicantes. Aegra Henningii ergastulo inclusa erat. Proprii aegri omnes nosocomiales fuerunt, ac nonnulli nimiis venae sectionibus exhausti.

(23) P. I. Vol. I. §. XLIX. 4.

Distinctio a miliaribus.

3. Maxima illa *miliaria*, de quibus fasti medici loquuntur, proprie ad *bullas* pertinuisse, jam monuimus (24), cui errandi occasioni sequentem hic utriusque exanthematis comparationem opponimus.

Miliaria.	*Bullae.*
a. Symptomata *prodroma* fere constantia agnoscunt.	a. Symptomatibus *prodromis* certis destituuntur, ac nunquam a copioso, et specifico sudore praecedi solent.
b. Morbus puerperis familiaris.	b. Unum solummodo exemplum in puerperis habemus (25).
c. Raro in infantibus locum obtinent.	c. Saepius in aetate infantili obveniunt.
d. Eruptio solummodo a *pruritu* annuntiari solet.	d. Eruptio a *dolore ardente* plerumque praesagitur.
e. Efflorescunt utplurimum ad *latera colli*, ad pectus etc.	e. Efflorescunt utplurimum ad *crura.*
f. Saepe *papulas* referunt.	f. Constanter *vesiculas* exhibent.

(24) Cap. praeced. §. XIII. 1.

(25) Fick diss. de febre vesiculari ab obstructione lochiorum. Jenae 1726.

Miliaria.	*Bullae.*
g. Maximum volumen, illud *lentium* est.	g. Minimum volumen illud *amygdalarum*, vel *pisi* majoris est.
h. Colore sive rubro, sive albo, sive mixto instruuntur.	h. Colorem flavum, fere aurantiacum referuut.
i. Facile retrocedunt.	i. Nullum retrocessus exemplum habetur.

Bullae exanthema symptomaticum.

4. Bullae societatem inire solent cum *febribus intermittentibus*, cum *typhodibus*, et *gastricis*, nec non cum *arthritide*, *peripneumonia*, et *dysenteria*.

Bullae in febribus intermittentibus.

5. Bullae a *febribus intermittentibus* haud alienas esse jam Piso observavit, bisque eas in tertiana duplici vidit Braune. Nunquam vestigium earum hic deteximus, ac probe, ne *hydroa* febribus intermittentibus familiare cum bullis confundamus, cavendum est.

Bullae in febre typhode.

8. Bullae prae aliis morbis in *febribus typhodibus* obveniunt. Huc epidemiae a Thiery,

et LANGHANS descriptae, et casus a SELLE (26), nec non a nobis observati, pertinent. Ipse CULLEN bullas, quas senex tantum observavit, pro symptomate typhi declaravit.

Bullae in febribus gastricis.

7. In *febribus gastricis* bullas viderunt SCHRODER, FINKE (27), et CHRISTIE. Neque complicationem inflammatoriam hic respuunt, testante SALABERT.

Bullae in arthritide.

8. Exempla haud desiderantur, ubi in *arthritide* inopinate bullae oriebantur cum tumore oedematoso totius corporis, pustulis magnis ubique dispersis, sero puriformi repletis, cum delirio perpetuo, sudore profuso, excrementis involuntariis, et eventu inter triduum funesto (28).

Bullae in peripneumonia.

9. Duobus in *peripneumoniae* casibus nos ipsi bullas conspeximus. Unus aegrorum ante hac hepatitide laborasse videbatur, quod bullarum exemplum memorabile apud J. P. FRANK legi meretur (29).

(26) *Beytrage* I. Thl. S. 100.

(27) De morbo bilioso anomalo. p. 110.

(28) Acta Societ. Med. R. Havniensis. Vol. I. p. 8.

(29) Epitom. l. c. p. 265.

Bullae in dysenteria.

10. De bullis in *dysenteria* obvenientibus exempla collegerunt BONTIUS (30), RENGER (31), aliique. Ni fallimur, dysenteriae indoles typhodes erat.

§. XX.

PROGNOSIS. CURA.

Prognosis.

1. *Prognosin* bullarum ex indole morbi primarii desumendum esse, per se patet. Eas semel *criticas* vidimus, viditque SALABERT. Infantes facillime morbum perferunt. De summo autem periculo bullae in febre typhode epidemica testari solent. Ex absorptione seri in vesicis contenti nullum observavimus damnum.

Cura.

7. *Cura* bullarum morbo primario prorsus accommodanda est. Infantes plerumque sine pharmacis a bullis liberantur. Praesente magna virium jactura, *cortex cinchonae officinalis*, et *vinum* uno ore celebrantur. Immo MACBRIDE singulos infantes bullis affectos in Hibernia mortuos vidit, quibus cortex non fuerit porrectus,

(30) De medicina Indorum. p. 38.

(31) *Museum der Heilkunde.* 2. B. S. 102.

quod nostrae oppositum est experientiae. In epidemia Pragensi *acetum bezoarticum* optime conduxit. Vigente diathesi gastrica, bullae ea potissime alvum evacuantia exposcunt, quae simul transpirationis officium promovent. Si natura peripneumoniae bullis stipatae, venae sectionem expeteret, ea non obstante exanthemate instituenda foret. Quocunque in morbo bullae compareant, secretionis urinae ratio habenda est. Bullae ipsae, quas aperiri nil vetat, nullis indigent remediis localibus.

Caput V.

DE URTICARIA.

§. XXI.

DEFINITIO. HISTORIA.

Definitio.

1. Maculae, aut tubercula citissime prorumpentia, summe prurientia, basi inaequali ac si cutis ab urticis caesa fuisset, instructa, sub frigore plerumque evidentiora, fugacia cum febre, *urticariam* (32) constituunt.

(32) *Germ.* Nesselausschlag. *Gall.* febre artrit. *Angl.* The nettle-rash. *Pol.* Pohrzywka.

Historia.

2. Celsus obiter morbi cutanei sub nomine *aspritudinis* meminit iis pustulis, quae ex urtica (vel ex sudore) nascuntur, similis (33). Longe clarius Sydenham urticariam, quo loco *de altera febris erysipelatosae specie* locutus est, descripsit (34). Ita quoque Sennertus, qui nomina arabica *esserae*, *sorae* retinuit (35). Serius idem exanthema apud varios auctores sub nominibus *purpurae urticatae* (36), *febris urticatae* (37), *porcellanae* (38), *scarlatinae urticatae* (39) etc. obvenit. Optimi de eo scriptores sunt Heberden (40), Vogel (41), Wichmann (42), J. P. Frank (43), et Koch (44).

(33) Medicina Lib. I. cap. XXVIII. 15.

(34) Op. Sect. VI. cap. 6.

(35) Med. Praxis. Lib. V. P. I. cap. 26. -- Chemniz Diss. de essera Arabum. Hafn. 1703.

(36) Junker Tab. 75.

(37) Vogel de cognoscendis et curandis etc. §. 158.

(38) Lieutaud Synops. med. T. I. Lib. I. Sect. 4.

(39) Sauvages *Nosologie*, cl. 3. ord. I. gen. 8. spec. 2.

(40) *Medical Transactions* Vol. 2. Art. 11.

(41) L. c.

(42) *Ideen zur Diagnostik*. 3 Thl. S. 121.

(43) Epit. Vol. III. p. 104. et praecipue: Interpretationes clinicae. Vol. I. p. 405. Tubingae 1812.

(44) Progr. de febre urticata. Lips. 1792.

§. XXII.

SYMPTOMATA. CAUSSAE.

Symptomata.

1. Urticaria *symptomatibus prodromis* pro varia febris indole diversis non destituitur. In genere huc pertinent lassitudo, torpor, capitis gravitas, vertigo, lipothymia, pectoris oppressio, nec non tussicula. Sunt qui et sudores acidos inter symptomata prodroma hujusmodi exanthematis referant; vehementer tamen timemus, ne ii miliaria pro urticaria habuerint. *Eruptio* urticariae rapide, et magno cum pruritu contingit. Pruritus perstante exanthemate continuat, et ad scrotum potissime in dolorem desinit. Urticaria praecipue ad pectus, brachia, femora, faciem, et interdum vel ad reliquum corpus prodit. Kochius cavitatem ipsam oris ab ea non immunem mansisse refert. *Forma* exanthematis varia est. Plerumque in *maculis* latis, interdum palmae magnitudinis, ad circumferentiam parumper prominentibus, in centro depressis consistit. Alias maculae sunt quasi inflicto cuti flagello. Utroque in casu, colorem ex pallido rubrum, in centro fere albescentem prae se ferunt *(urticaria maculosa)*.

Nonnunquam descriptis vix maculis, praecipue latis, *papulae*, vel *phlyctaenae* insident (*urticaria papulosa*, seu *phlyctaenosa*). Tandem macularum prominentium loco interdum *tubercula* nucis, quin immo palmae magnitudinis, excepto apice ex albo rubente, colore obscure rubro atque basi irregulari instructa obveniunt (*urticaria tuberculosa*). Urticaria utplurimum erratica, et fugax animadvertitur. Sub frigore, paucis concessis exceptionibus, evidentior fit. Duratio admodum varia est. Plerumque, quin vestigium relinquat, evanescit. Rara enim exempla desquamationis a KOCHIO animadversa dicenda sunt.

Caussae.

2. Urticaria praeprimis in juvenibus, et foeminis quolibet anni tempore, interdum epidemice, occurrit. Communissima illius *caussa* in transpiratione suppressa locata est. Accedunt errores in diaeta, inprimis abusus liquorum fermentatorum, et alimenta *qualitate* peccantia, vel ob peculiarem *idiosyncrasiam* adversa. Sic urticariae a mytilis jam mentio injecta est (45). Testantur de eodem exanthemate (aliquando sub nomine erroneo *scarlatinae*) ab esu can-

(45) P. I. Vol. I. §. LIX. 3. Vide et MOEHRING epist. ad WERLHOFFIUM *in* HALLERI collect. diss. pract. Vol. III. No. 88.

cri fluviatilis, et fragariae vescae GRUNER (46), a carne suilla comesta SCHEIDEMANTEL (47), ab aliis adhuc cibis WINTERBOTTOM (48), a copioso chocolatae, vel coffeae, quibus balsamus peruvianus admistus fuerat, potu KOCH (49). Nec animi pathemata, praecipue terror, et ira (50), nec pharmaca, e. c. semina artemisiae contra (*), valeriana (51), nec aquae minerales (**), nec venena (52) hic excludenda sunt. De contagio autem vix suspicio occurrit.

§. XXIII.

DIAGNOSIS.

Facilis confusio.

1. Urticaria confundi potest cum *maculis*, sive *tuberculis* a *vegetabilibus* acribus, ab *in-*

(46) Programma de febre urticata a cancris fluviatilibus, et fragariae vescae fructu. Jenae 1774.

(47) *Frankische Beytrage* No. 35.

(48) *Medical facts and observations.* Vol. 5. No. 6.

(49) L. c. p. 12.

(50) Post iram plurima urticariae exempla numero.

(*) WENDELSTADT *in* HUFELAND'S *und* HIMLY'S *Journal der prakt. Heilkunde.* 1813. *Junius* p. 61.

(51) FRANK Epit. l. c. p. 111.

(**) Virum nosco, qui, quoties aqua selterana utitur, toties urticariae obnoxius est.

(52) *Journal de médecine.* T. 37. p. 28.

sectis nonnullis excitatis, cum *miliaribus rubris*, cum *erysipelate*, cum *furunculis*, cum *exanthemate mercuriali*, cum *scarlatina*, cum *morbillis*, cum *rubeola*, et cum *urticatione*.

Distinctio a maculis, tuberculis etc.

2. Adspectu quidem conveniunt, sed plurimis urticariae characteribus destituuntur *maculae*, et *tubercula*, quibus *urtica dioica*, *rhus toxicodendron* (53), *cimex lectuarius*, aliaque vegetabilia, et insecta interdum setarum, pilorum subtilissimorum caussa (54), ansam porrigunt. Cave igitur, ne hujusmodi cutis vitia prorsus localia cum urticaria, utpote cum exanthemate a morbosa conditione totius systematis pullulante, confundas.

Distinctio a miliaribus rubris.

3. *Urticaria papulosa* adeo *miliaribus rubris* similis est, ut exanthemata haec nonnisi magnitudine papularum inter se invicem differre opinatus fuerit SCHLACTIUS (55). Maxime

(53) WICHMANN vitium cutis, a rhoe toxicodendro excitatum, immerito ad zosterem revocavit.

(54) De vitio cutis urticariae simili a pilis subtilissimis erucarum, et fabam quandam indicam (couhage) obducentium, testantur REAUMUR (*mémoire sur les insectes* T. 3), et HEBERDEN (l. c p. 135).

(55) Institut. med. pract. XI. §. 6.

inde suspicio nostra, exanthema multis sudoribus stipatum, ac pro urticaria habitum ad miliaria pertinuisse, confirmatur. Error hujusmodi eo facilius committitur, cum utraque exanthemata plerumque ab anxietate annuncientur; verumtamen alio sub respectu inter se differunt.

Miliaria rubra.	*Urticaria papulosa.*
a. *Arcetur* eruptio a frigore.	a. *Promovetur* utplurimum eruptio a frigore.
b. Pruritus, si adsit, modicus est.	b. Pruritus *semper* magnus.
c. Eruptio plerumque per repetita conamina contingit.	c. Eruptio celerrime fit.
d. Cuti colore haud mutatae insident.	d. Papulae *maculis prominentibus* insident.

Urticaria exanthema symptomaticum.

4. Urticariam exanthema sistere *symptomaticum*, observatio, quod illa in variis, ac diversis inter se morbis obveniat, docet. Hujusmodi sunt *febres intermittentes rheumaticae*, *gastricae*, et *typhodes*. Neque *variolarum* (56), *morbillorum* (57), nec non *icteri* consortium urticaria respuit.

(56) Wichmann l. c.

(57) Hufeland's *Journal der prakt. Heilkunde.* 13. B. 3. St. S. 39.

Urticaria in febribus intermittentibus.

5. Urticariam a *febribus intermittentibus* non alienam esse, jam diximus (58). Plurima hujusmodi exempla apud Planchon (59), Cleghorn (60), Kobh (61), et Frank (62) occurrunt, vidimusque eorum haud pauca *Ticini* mensibus majo, et junio a. 1794, et *Vilnae* mensibus martio, et aprili a. 1812: quibus scilicet temporibus febris intermittens urticata fere *epidemica fuit*. Plerumque haec typum tertianae sive simplicis, sive duplicis sequitur. Benignus morbus cum leni faucium inflammatione, ardore oculorum, et tussi incipit; perniciosus vero anxietate, jactatione, lipothymiis, et singultu insignitur. Comparente exanthemate, symptomata hujusmodi utplurimum evanescunt. Comparet autem illud aut versus finem stadii frigoris, aut incipiente eo caloris, atque cum sudore evanescit. Sub ipsa apyrexia illud perstitisse observavimus.

(58) P. I. Vol. I. §. XXIV. 2.

(59) *Journal de médecine*. Juillet 1765. p. 75.

(60) *Observations of the epidemical deseases of Minorca*. Lond. 1768.

(61) L. c. p. 14.

(62) Interpretationes clinicae.

Urticaria in febre rheumatica.

6. Frequentissime urticaria in *febribus rheumaticis* observatur, immo in ea versamur opinione, *febrem urticariam* auctorum nil aliud esse, quam febrem rheumaticam exanthemate urticato stipatam. Morbus cum refrigerationis sensu incipit, cui ille moderati caloris, ac sitis succedunt. Pulsus febrem indicat, ac artus, et abdomen interdum dolent. Urina saepe jumentosa est. Hinc inde alvus liquida, levisque nausea occurrunt. Accedit intolerabilis pruritus, sub quo primo, secundo, rarius tertio morbi die urticaria sub forma plerumque *maculosa* erumpit. Nonnunquam febris vix, aut ne vix quidem, saltem si ex pulsu judices, observatur; alias febrilia symptomata, facta jam eruptione exanthematis, perfecte evolvuntur. Accidit interdum, ut cum Kochio vidimus, febrem omnibus quidem prodromis signis urticariae stipatam fuisse, in cute vero *nihil praeter pruritum, vel acutissimae punctionis sensum* obvenire. Adnotante eodem auctore, tunc saepe sensus aurae frigidae ex parte, in qua pruritus est, ad alia loca remota transit. Urticaria, ut diximus, plerumque sub temperatura frigida evidentior est, ac sub calida evanescit. Interea vel contraria cum Heberdenio exempla

observavimus. Quocunque in casu, evanescente pro tempore exanthemate, saepissime anxietas, oppressio pectoris, aliquando vero lipothymiae imminentis sensus percipi solent. Interdum, praesente quoque exanthemate, hujusmodi symptomata, aut, observante HEBERDENIO, magna debilitas, et venticuli dolor occurrunt.

Urticaria in febris gastricis.

7. Praeviis caussis gastricis, interdum vel post modicum pastum aeger a nausea, vomituritione, ptyalismo, auxietate, aurium tinnitu, vertigine, et intolerabili cutis pruritu prehenditur. Post nonnullas horas, febris ab initio non semper fortis accenditur. Citissime nunc urticaria, sive maculosa, sive papulosa, saepius vero tuberculosa variis in locis, praesertim ad faciem subtumidulam, ad jugulum, dorsum, et super brachia prorumpit. Adjuvante sive natura, sive arte, morbus spatio unius, alteriusve nychthemeri feliciter absolvitur. Alias urticaria, plerumque maculosa, et fugax *febres* comitatur *biliosas*, et praecipue *bilioso-inflammatorias*.

Urticaria in febribus typhodibus.

8. Nec desiderantur exempla urticariae *febrem typhodem* comitantis. Vario morbi tempore hoc exanthema ad gangraenam tunc pro-

num, ut apud Monsey (63), Koch (64), Frank (65), et Lachausse (66) videre est, erumpit.

§. XXIV.

PROGNOSIS. CURA.

Prognosis.

1. Urticaria in genere leve, ac benignum exanthema sistit. Hoc autem non impedit, quominus ab illius retrocessu ophthalmia, tussis, vomitus, animi deliquium, languores chronici, dyspepsia diuturna, et febres intermittentes larvatae successerint. Immo Cleghorn de exitiosa metastasi hac ex caussa ad encephalon facta testatur. E contra Kochius pleuritidem illico sublatam, ac febris nervosae symptomata, cum papulae urticatae in cute efflorescerent, cito pacata observavit.

(63) *Medical transactions published by the college of physicians in London.* Vol. I. p. 173.

(64) L. c. p. 14.

(65) L. c. p. 417.

(66) *Journal de médecine.* T. 37. p. 28.

Cura.

2. *Febris intermittens urticata* instar aliarum febrium periodicarum curatur; exanthema nempe cum febre evanescit. In urticaria *febris rheumaticae* socia methodus simplicissimo hujus morbi gradui accommodata adhibenda est. Quae *gastricam* agnoscit indolem urticaria, haec medendi methodum febribus gastricis tum primariis, tum secundariis adaptatam exposcit. Neque in cura *febrium typhodum* urticariae praesentia aliquid immutat.

Caput VI.

DE ERYSIPELATE.

§. XXX.

DEFINITIO. HISTORIA. SEDES.

Definitio.

1. Rubor per summam cutem calentem, ardentem diffusus, per compressionem evanescens, hac cessante citissime revertens, sedem

facile mutans, cum febre, *erysipelas* (67) dicitur.

Historia.

2. Erysipelas jam a medicis graecis descriptum fuisse, monuimus (68). Testantur de hac re Aetius (69), Alexander Trallianus (70), Paulus Aegineta (71) etc. Recentiori aevo accuratius de hoc morbo egerunt Heister (72), Fr. Hoffmann (73), Schroeder (74), Richter (75), aliique praesertim inter chirurgos.

Sedes.

3. Erysipelas nulli cutis loco parcit; occupat nempe illud, nisi *unisersam corporis su-*

(67) Ab ἐρυθρὸς, ruber, et πέλας, prope; vel potius, opinante Swediaur (op. c. Vol. I. p. 144). a vocabulo antiquo πελλὰς, cutis. *Synonyma*: Epiphlogisma Hippocratis: febris erysipelatosa Sydenhami: febris erysipelacea Hoffmanni: rosa Sennerti: *German.* Die Rose, der Rothlauf; *Gall.* Erysipèle; *Angl.* Erysipelas: *Ital.* Risipola: *Polon.* Roza.

(68) Cap. I. §. 1. 2.

(69) Tetrab. IV. Serm. 2. c. 59.

(70) Cent. II. Cur. 24.

(71) Lib. IV. c. 21.

(72) *Wahrnehmungen* I. B. Num. 658.

(73) Med. Rat. Syst. Vol. IV. P. I. c. 13.

(74) Diss. de febribus erysipelatosis. Goett. 1771. v. opuscul. Vol. I.

(75) *Anfangsgründe der Wundarzneykunst.* Goett. 1784.

perficiem, saltem nunc *faciem*, et *partem capillatam capitis*, nunc *truncum*, et *genitalia*, nunc *extremitates*, ne dicamus ipsam *viscerum superficiem*.

§. XXVI.

SYMPTOMATA. AUTOPSIA CADAVERUM.

Symptomata generatim.

1. Praeter symptomata generalia in definitione erysipelatis allata, morbus hic pro varia, quam occupat, sede, diversa prae se fert phaenomena in specie examinanda.

Erysipelas universalis.

2. *De erysipelate universali* fasti quidem medici plura offerunt exempla, uti videre est apud Zacutum Lusitanum (76), Salmuthium (77), Cherlis (78), De la Motte (79), Bromfield (80), Michaelis (81), Metternich, et

(76) Praxis medica admirabilis. Lib. III. obs. 9.

(77) Cent. I. Obs. 32.

(78) Cent. 2. di rare osservazioni di medicina, e di chirurgia Venez. 1725. Oss. 93.

(79) *Traité complet de chirurgie*. T. I. Obs. 92.

(80) *Medical communications*. Vol. 2. art. 4. p. 22.

(81) Loder's *Journal fur die Chirurgie*. 2. B. S. 668.

Wittmann (82); verum, ubi de erysipelate *uno eodemque temporis puncto* universam cutim obducente agitur, potius sive scarlatinam, sive urticariam, sive lepram squamosam incipientem pro erysipelate habita fuisse opinamur. De hoc vero *sensim sensimque* universam per corporis superficiem ita migrante, ut, parte una derelicta, in alteram conversum sit, propria quoque nobis experientia testatur.

Erysipelas faciei.

3. *Erysipelas faciei* cum symptomatibus febris nunc rheumaticae, nunc inflammatoriae, nunc gastricae, nunc typhodis incipit. Dolet praeterea caput, dolentque saepe fauces, vel aures (83). Haud raro simul tumor, et tensio glandularum jugularium animadvertitur (84). Secundo, vel tertio a febris ingressu die, nonnunquam primo, vel et octavo, ut vidimus, erysipelas, praevio ustionis sensu, prorumpit. Initium plerumque id in alterutra gena, vel ad aurem, vel ad nasi radicem ducit, rubedine splendente rapide per totam utplurimum faciem, et saepe per capitis partem capillatam

(82) Hufeland's *Journal der prakt. Heilkunde* 1811. April. S. 21.

(83) Hippocrates in Coac. 200.

(84) Frid. Hoffmann l. c. -- Borsieri op. c. Vol. III. §. 12.

propagata. Facta eruptione, febris in leviori malo remittit, vel evanescit, in graviori vero aequali, quin immo majori vi saevit. Erysipelas autem ab initio roseum, et splendens, tardius obscuriorem induit colorem. Saepe tumor nullus, excepto eo palpebrarum, et labii superioris, observatur (*Erysipelas levigatum*). Alias universa facies monstruosum exhibens adspectum tumet, ac tenditur (*E. phlegmonodes*). Praecipue vero tument palpebrae super oculis clausae, ac materia puriformi conglutinatae, tumetque labium superius cum naribus, unde hiante ore respirare cogitur aeger. Ex hoc saepe magis, quam ex febre, lingua fit arida. Subinde serum sanguinolentum ex auribus manat. Haud raro erysipelas, inprimis ad genas, ad frontem, et ad aures *phlyctaenas*, vel *pustulas* offert (*E. phyctaenosum*, *pustulosum*). Liquidum ex phlyctaenis, vel pustulis hujusmodi disruptis manans *crustis* nunc densis, nigris, brunneis, nunc tenuibus, fuscis, flavis ansam porrigit. Praeterea epidermis, quocunque in loco erysipelas floruerit, in levissimo malo sub forma *furfurum*, alias sub illa *squamarum* secedit. Opus hoc *desquamationis*, nec non secessus crustarum saepe nonnullorum, alias septem, decem, octodecim dierum spatio absolvitur. Sub convalescentia cutis faciei tenera

et rubella saepe a crustarum reliquiis obsidetur.

Erysipelas trunci, et recens natorum.

4. Erysipelas partem capillatam capitis occupans interdum ad *nucham* extenditur, quod dum contingit, inevitabilis plerumque est sub novo febris insultu propagatio illius per universum *dorsum*, ad *lumbos*, vel usque ad *os sacrum*. Alias erysipelas faciei, a *mento* descendens *pectoris* superficiei, potissimum autem *mammis* communicatur. Neque exempla erysipelatis *primitive* ad dorsum, vel ad pectus, praevia febre variae indolis orti, desiderantur. Immo erysipelas *totum truncum* circumdans descripsimus (85). Fr. Hoffmann de erysipelate in febribus malignis, et pestilentialibus sub *papilla mammae*, vel ad *cordis regionem* comparente loquitur. Simile fere malum (forte *anthrax?*) a Platero sub nomine *maculae latae* describitur (86). Constitutionis erysipelatosae *scrotum* aggredientis, et in gangraenam terminatae Brocklesby meminit (87). Interdum bubones a caussa venerea orti ab erysipelate late super *abdomen*, et ad *crura* diffuso circumdantur

(85) Acta mea clinica. Vol. III. p. 20.

(86) Op. T. II. p. 23.

(87) *Oekonomische und medicinische Beobactungen.* S. 93.

(88). Memorabile autem est *erysipelas* abdomini, genitalibus, et extremitatibus *recens natorum* infensum. De hoc morbo jam Fr. HOFFMANN (89), BURGIUS (90) et OEHME (91) mentionem fecerunt; verum prima, et absoluta illius descriptio UNDERWOODIO debetur (92). Novi inde morbi doctrinam BROMFIELD (93), GARTSHORE (94), et VELSEN (95) locupletarunt. Tertio nempe, quinto, decimo, vel et tardiore a partu die, praeviis inquietudine, insomniis, gemitu, interdum vomitu lactis non coagulati, erysipelas plerumque circa *umbilicum*, aliquando autem ad *nucham*, ad *extremitates*, vel ad plurima loca simul comparet, et super genitalia, crura, et nates colorem livescentem, et duritiem exhibens extenditur. Tanto cum impetu contingere haec solent, ut jam tertio, vel quarto morbi die infantes obiisse conspecti

(88) Erysipelas hujusmodi mihi pluries visum nuper NEUMANN descripsit (*Chiron.* 3. B. S. 11).

(89) Op. c. T. II. §. V.

(90) De erysipelate raro vide Miscell. nat. cur. sive ephemerides medicae. Dec. III. an. 3. p. 334.

(91) Diss. de morbis recens natorum chirurg. p 40.

(92) *On the deseases of children.*

(93) *Medical communications.* Vol. 3. p. 22. *Samml. auserl. Abhandl. f. prakt. Aerzte.* 16. B. 2. St. S. 322.

(94) *Medical communications.* l. c.

(95) HORN's *Archiv f. medic. Erfahrung. Jahr* 1811. S. 426.

sint. Exitus fatalis potissimum transitui morbi in *gangraenam* debetur. Facillime ab hac partes genitales corripiuntur; quo in casu stranguriam, et convulsiones inducens observata fuit (96). Et adulti pernicioso erysipelati subjiciuntur, quod *glandulis inguinalibus* infensum est, quod vero vel ad *pestem*, vel ad *lepram partialem* (*) pertinet.

Erysipelas extremitatum.

5. Erysipelas capitis interdum ad *brachia*, rarissime tamen ultra locum, quo musculus biceps inseritur, descendit. Caeterum erysipelata extremitatum superiorum, illis forsitan, quae a caussis localibus gignuntur, exceptis, haud communia dici queunt. Contrarium prorsus de erysipelate *extremitatum inferiorum* valet, quod praecipue senibus, et cachecticis habituale est.

Erysipelas internum.

6. Veteres non immerito doctrinam *erysipelatis interni* statuisse dictum est (97). Confirmatur hujus, aut saltem inflammationis superficialis internae praesentia per cadaverum sectiones. Saepius accidit praeterea, homines ery-

(96) Velsen l. c.

(*) Alard *histoire de l'elephantiasis des Arabes. Paris* 1810. p. 205.

(97) Frank l. c. p. 28.

sipelati habituali, aut capitis, aut extremitatum inferiorum obnoxios, tempore, quo hoc morbo laborare debuissent, in viscerum inflammationes incidere, quarum resolutio vix aliter, quam, comparente extus erysipelate, obtinetur.

Autopsia cadaverum.

7. Superficies *cadaveris* vel nulla amplius erysipelatis vestigia, vel livorem gangraenosum in parte affecta offert. Plerumque epidermis hîc secedit. Ad partes internas migrante erysipelate, viscerum, potissime cerebri, tracheae, et pulmonum superficies externa specifico colore *roseo* notari solet. Haud raro idem hic color, vel coccineus ad membranas internas tunc magis turgescentes, inprimis ad meninges, pleuram, et peritonaeum observatur. Utplurimum tunc in cavis vicinis *humor serosus*, aut *puriformis* reperitur. Vix autem cadaver aegri ex erysipelate defuncti secuimus, quin labem antiquam, saepeque reconditam, e. c. abscessum aurium, cariem cellularum mastoidearum, maxillae, ossis frontis, obstructionem, aut scirrhum hepatis, vel vitia cystidis felleae invenerimus.

§. XXVII.

CAUSSAE.

Divisio.

1. Caussae erysipelatum sunt vel *locales*, vel *universales*.

Caussae locales.

2. Ad caussas *locales* pertinent: frictio cutis rudi manu suscepta (98), contusio, vulnera, inprimis ex ictu sclopeti, sed et levia illa, quae venae sectionis, scarificationum, variolarum, et vaccinae inserendarum gratia inferuntur: excisio tumorum cysticorum, extirpatio mammarum: fracturae, potissimum cranii: extensio praemagna cutis, e. c. a varicibus (99), a tumore, vel a sero in textu celluloso collecto: compressio integumentorum (100), ichor cuti insertus

(98) Erysipelas dorsi, pectoris, et brachiorum aliquoties in convalescentibus ex asphyxiis ob frictiones ruditer nimis adhibitas observavi. Eundem effectum a frictionibus in oedemate crurum conspexi.

(99) Apud senes saepius hac ex caussa erysipelas crurum ortum vidi.

(100) Erysipelas pedum a caligis nimis arctis plus vice simplici mihi obvenit; ita erysipelas faciei a *larvis* tempore bacchanalium applicitis.

(1), specificus liquor ab animalculis, praesertim insectis in sui defensionem cuti inspersus, hirudines pravae indolis, succi vegetabilium rodentes, unguenta rancida, acria (2), sinapismi, vesicatoria fortiora neglecta, vel eidem loco inflammato, sauciato frequentius imposita, ignis, caustica (3), aliaque irritantia (4).

Caussarum universalium divisio.

3. *Caussae universales* in *praedisponentes*, et in *excitantes* dividi possunt.

Caussae praedisponentes.

4. Juvenes, et foeminae inprimis erysipelati faciei subjiciuntur (5). Erysipelas extremitatum

(1) De erysipelate a pure vaccinae lege: Hufeland's *Journal der prakt. Heilkunde.* 1811. *Marz.* S. 120.

(2) Erysipelas faciei ab oxydo mercurii rubro ad pediculos necandos capiti admoto in nosocomio Ticinensi a. 1792. conspexi. Ex tinea capitis arsenici ope fugata non solum erysipelas faciei, sed et encephalitidem ortam vidit Pater meus.

(3) A caustico bubonibus imposito aliquoties erysipelas inguinum, et abdominis observavi.

(4) Acetum radicale temporibus, et naribus lipothymiae caussa incaute admotum erysipelas faciei generasse compertum habeo.

(5) Inter viginti aegros erysipelate in Instituto clinico *Ticinensi* decumbentes, non minor quam *sedecim foeminarum* numerus observabatur.

e contra saepius senes aggreditur. Tempus hyemale praecipue morbis erysipelatosis favet, qui interdum ignotae constitutionis epidemicae gratia obveniunt (6).

Caussae excitantes.

5. Ad caussas universales erysipelata *excitantes* spectant: vicissitudines atmosphaerae, refrigeratio corporis, aut partis aestuantis (7), frigus humidum, nebulae maritimae (8), alimenta pravae indolis, inprimis esus piscium rancidorum (9), cibi ob peculiarem idiosyncrasiam contrarii, e. c. hepar squali catuli (10), cyprini (11), carnis anserinae (12) etc., secre-

(6) Hippocrates libro tertio epidem. text. 29.

(7) Lorry op. c. p. 365. Homines per abusum liquorum fermentatorum aestuantes, ac hyemali tempore in plateis obdormientes saepe a gravissimo erysipelate capitis affectos *Vilnae* conspexi.

(8) Pallas *Neue Beytrage.* 4. B. S. 156.

(9) Tode *med. chirurg. Bibliothek.* I. B. 3. St. S. 161. Sic erysipelas tempore quadragesimae inter homines solis piscibus, et oleo nutritos commune esse in Rossia observavi.

(10) Sauvages Nosol. T. I. p. 421.

(11) Ephem. nat. cur. Dec. I. an. IX, X. obs. 70.

(12) Hannemannus quotiescumque carne anserina vesceretur, erysipelate faciei exulcerato afficiebatur. (Ephem. Nat. Cur Dec. II. an. IV. obs. 52.

tio morbosa bilis (13), vermes intestinales (14), animi pathemata, inprimis ira, et terror (15), haemorrhagiae, potissime menstrua, suppressae, ulcera artificialia praepostere sanata, forte interdum contagium (16), et arsenicum (*).

Caussa proxima.

6. *Caussa proxima* erysipelatum ab ea inflammationum in genere differre haud videtur. Inter inflammationes enim, et exanthemata erysipelas ita medium tenere arbitramur, ut in leviori gradu (*erysipelatis* scilicet *levigati*) id magis ad exanthemata, in graviori vero (*erysipelatis* videlicet *phlegmonosi*) ad inflamma-

(13) Galenus de simpl. medicam. facultatibus. Lib. VII. Schroeder l. c. §. VIII. §. XIII. Tissot *avis au peuple* §. 283.

(14) Van der Bosch histor. constitut. epidem. verminosae. p. 179.

(15) Permultis hujusmodi exemplis, inprimis a Schroedero allatis (l. c. §. 8.), illud a me observatum addam, infantis scilicet *sex mensium* a rixis inter parentes ita terrefacti, ut illico a febre, et postridie ab erysipelate faciei corriperetur.

(16) Well's *in transactions of a society for the improvement of medical and surgical knowledge.* Vol. 2. No. 17.

(*) *Case of chronic rheumatism and observations on the exhibition of arsenic in the protracted form of that disease. By* Georg. Kellie.

tiones magis accedat. In primo casu *sedes mali* potissimum in *rete mucoso*, in altero profundius, et simul in textu celluloso compacto *cutem* proprie dictam, constituente, et quidem non in solis, ut Reil docet, vasis cruentis, sed in *totius systematis cutanei substantia* posita est.

§. XXVIII.

DIAGNOSIS.

Facilis confusio.

1. Erysipelas confundi potest cum *bullis*, cum *urticaria*, cum *anthrace*, cum *zostere*, cum *scarlatina*, cum *strophulo*, et cum *erythemate*.

Distinctio a bullis.

2. *Erysipelas pustulosum* a quibusdam scriptoribus cum *bullis* confusum (17) ab his differt: quod *bullae*, facta eruptione, praeter halonem rubrum eas arcte ambientem, ruborem extensum non exhibeant, atque ad singulas corporis partes, inprimis ad crura compareant;

(17) Sprengel *Handbuch der Pathologie. Leipz.* 1807. 2. Thl. §. 439. Carl Bell *in Samml. auserl. Abhandl. f. pr. Aerzte.* 20. B. S. 621.

erysipelas vero *pustulosum*, exorta jam pustula magis magisque rubere continuet, et sat raro citra faciem observetur.

Distinctio ab urticaria.

3. *Urticaria* faciem occupans magnam cum erysipelate hujus partis alit similitudinem. Differt autem sequentibus notis:

Urticaria.	*Erysipelas.*
a. Magno *pruritu* stipatur.	a. Stipatur *dolore* ardente.
b. Uno temporis puncto faciem occupat.	b. Sensim sensimque faciem obducit.
c. Facies *variegata* apparet.	c. Facies *aequali rubore* prehensa est.
d. Rubor alternatim evanescit, reditque.	d. Rubedo constans observatur.
e. Vix desquamatione aliqua terminatur.	e. Desquamatio evidens locum invenit.

Indoles varia.

4. Erysipelas nunc *malum locale*, nunc *symptoma morbi universalis* constituit; quo ultimo in casu diathesis *rheumatica*, *inflammatoria*, *gastrica*, *typhodes*, *arthritica*, *scorbutica*, et *carcinomatica* illi ansam porrigere solent.

Erysipelas locale.

5. *Erysipelas locale* a caussis tum mechanice, tum chemice in cutem agentibus excita-

tur. In parte laesa illud incipit, et graviori tantum in malo, aut sensiliores apud homines febrim mere symptomaticam provocat.

Erysipelas rheumaticum.

6. *Erysipelas*, quod ex atmosphaerae vicissitudinibus, vel ex frigore aestuante corpore suscepto originem trahit, *rheumaticum* vocatur. Morbus hic instar febrium rheumaticarum orditur. Interdum tamen, rite monentibus De-Meza (18), et Richa (19), pulsus vix febris praesentiam indicat. Erysipelas rheumaticum sede admodum volubile *faciem*, aut *extremitates inferiores* occupare, atque *formam* plerumque *levigatam* prae se ferre solet. Solvitur aegritudo quinta, vel septima morbi die cum sudore universali, et urina sedimento lateritio instructa.

Erysipelas inflammatorium.

7. Erysipelas *rheumaticum* sub constitutione corporis florida *complicationem inflammatoriam* facile induit. *Erysipelas* praeterea extat prima jam origine *inflammatorium*, ac praecipue vernali tempore (20) apud viros floridos, obesos,

(18) Compend. med. pract. fasc. I. c. 17.

(19) Constitut. epidem. Taurin. altera §. 8.

(20) Grant *Beobachtungen über die fieber* S. 391.

liquoribus fermentatis deditos obveniens. Incipit hic morbus cum frigore interdum ad quatuor, sex, vel septem horas extenso. Sequitur aestus cum pulsu duro, cephalaea, epistaxi, sopore, ac facile cum vomitu. Comparente erysipelate, quod saepissime contingere solet, ad *faciem*, praedicta symptomata sat saepe quidem, nec tamen in omnibus, leniuntur. Sub morbi incremento facies intumescit, saepe a phlyctaenis, vel pustulis obsidetur, ac aegrotus magis magisque soporosus rhonchos ducere, ac interdum tacite delirare observatur. Tenduntur tunc hypochondria, alvus obstruitur, ac tendines nonnunquam subsiliunt. Crisis vix ante septimum diem, plerumque circa decimum, vel tardius sub largo sudore, diarrhoea, haemorrhagia narium, fluxu menstruorum, aut haemorrhoidum, et urina copioso sedimento puriformi, fere *squamoso* instructa, obtinetur. Alias *encephalitis*, vel *otitis* propriis signis, et periculis stipatae superaccedunt, aut febris ex inflammatoria in typhodem convertitur.

Erysipelas gastricum.

8. *Erysipelas gastricum*, praeviis indicatis caussis, ac sociis symptomatibus febris gastricae, sat placide nunc ad *faciem*, nunc ad *truncum*, nunc ad *extremitates* prorumpit. Forma illius

utplurimum *levigata* est, atque sub debita medendi ratione, aut in sanis caeterum hominibus, nonnullorum dierum spatio, interdum (ut in Taurinensi epidemica erysipelatum constitutione accidit) leni diarrhoea solvitur; sub contrariis autem conditionibus typhodem facile induit naturam.

Erysipelas typhodes.

9. *Erysipelas typhodes*, aliis *malignum*, quamvis CULLENIO, quod miramur, haud visum (21), minime in dubium revocandum est. Huc atrox, et epidemicus ille morbus *ignis St. Antonii* (*feu de St. Antoine, mal des Ardennes*), a quo sub LUDOVICO VII utraque *Lotharingia* devastata fuit (22), pertinere videtur. Neque absoluta erysipelatis typhodis descriptio apud FR. HOFFMANNUM desideratur (23). Morbus hic vel ex erysipelate inflammatorio, aut gastrico sive neglecto, sive male curato descendit; et vel in primo mox limine atrocem suam patefacit naturam. Primo in casu, praeviis sudoribus saepe inanibus, ac invalescentibus caeteris symptomatibus, erysipelas concidit, livescit, vires, sphincterumque officia franguntur, ac peticulae, mi-

(21) *First lines* §. 713.

(22) MEZERAY Historia Galliae.

(23) Op. c. T. IV. p. 303.

liaria, et gangraena, maxime a decubitu, in conspectum veniunt. Altero in casu morbus cum ingenti virium jactura, et interdum cum lipothymiis orditur. Rapide deinde consueta febris typhodis symptomata evolvuntur. Erysipelas ipsum saepe primis morbi horis nunc ad *faciem*, nunc ad *truncum*, nunc ad *extremitates* comparet. Forma illius plerumque *levigata*, et color profunde lividus est. Interdum cutis affecta vesiculis sero acri, rodente repletis cooperitur, quae vesiculae disruptae tota *loca gangraenosa* relinquunt. Haud raro hîc *vibices*, et alia *ecchymomata* cernuntur. Curriculum, et finis morbi illis typhi respondent.

Observatio.

10. *Erysipelatis recens natorum* indolem, quamvis hucusque obscuram, *gastrico-typhodem* esse, tum ex symptomatibus, tum ex socio periculo, tum ex medendi ratione huic morbo magis opportuna, suspicamur.

Erysipelas arthriticum.

11. Luculentissimum *erysipelatis arthritici* exemplum ipsa *podagrae* alibi describendae (24) symptomata largiuntur. At, vel citra podagram, diathesin arthriticam, rite monentibus Stoll (25)

(24) P. III. Vol. II. cap. de arthritide.

(25) Rat. medendi Vol. V. p. 436.

et MUSGRAVE (26), in generationem erysipelatis saepius influere ex eo apparet, quod homines arthritidi subjecti, simul erysipelati, praesertim *habituali* frequenter obnoxii sint: quod hoc, ubi vere, et autumno pro more revertitur, aliis malis potissimum arthriticis, libertatem concedat (27): et quod, non comparente consueto erysipelate, haud raro inflammationes internae, inprimis peripneumoniae sequantur.

Erysipelas scorbuticum.

12. Neque erysipelas ex *diathesi scorbutica*, inprimis senibus, et cachecticis habituale, rarum est. Plerumque id extremitates inferiores saepe cum varicibus detinet, ac ad exulcerationem, et gangraenam (28) pronum observatur.

Erysipelas carcinomaticum, et leprosum.

13. Erysipelas ad loca glandulis permultis instructa comparens, saepe revertens, in duritiem desinens, subsequente ulcere canceroso,

(26) De arthritide anomala.

(27) Virum novit LORRY, qui, dum diarrhoea laborabat, ab erysipelate liber erat; dum illam sistebat, hoc denuo laborare coepit. Foeminas nonnullas malis arthriticis, et fluori albo obnoxias curavi, quae, prorumpente erysipelate, a malis illis, saltem pro tempore, liberabantur.

(28) JACOBI Diss. casus erysipelatis scorbutici subito in sphacelum terminati. Erfurt. 1711.

aperte indolem *carcinomaticam* praesefert. Non multum ab eo altera erysipelatis species differre videtur, quae nunc ad faciem, nunc ad mammas, nunc ad scrotum, nunc ad labia vulvae, nunc ad extremitates comparet, quaeque periodice revertens sensim sensimque *volumen partis monstruose auget*, ac jure *pro initio leprae partialis* declaratur (*).

§. XXIX.

PROGNOSIS.

Generatim.

1. Nullum erysipelas ob facilem propagationem, vel conversionem ad partes internas flocci pendendum est. Praeterea prognosis potissimum a morbi *sede*, *indole*, nec non ab aegrorum aetate, et *constitutione* desumitur. Erysipelas faciei, etiamsi adspectu leve, praesentibus gravi cephalaea, sopore, deliriis, atque anxietate, ob metum transitus in encephalitidem, hydrocephalum acutum, et apoplexiam, magno semper periculo stipatur. Idem de erysipelate, cui graves laesiones locales, vel diathesis typhodes ansam porrigunt, dici oportet. Infantes, et senes

(*) *Nouvelles observations recueillies sur l'elephantiasis des Arabes*, *par* Alard. *Paris* 1811. p. 27.

difficillime erysipelas ferunt. Sic et valetudinarii, apud quos erysipelas partem jam labefactatam facilius aggreditur, e. c. in phthisi tracheali tracheam, iu phthisi pulmonali pulmones, in difficultatibus urinae vesicam etc. Interdum erysipelas salutare (29), vel, uti in febre catarrhali vidimus, *criticum* (30) observatur. Erysipelas ab externis partibus *intro* converti malum: ab internis vero *extra*, bonum (31); addite tamen: si partes internae ab erysipelate ad exteriora converso liberentur (32).

Exitus.

2. Erysipelas aut *resolutionem*, aut *oedema*, aut *indurationem*, aut *suppurationem*, aut *exulcerationem*, aut *gangraenam* pro *exitu* agnoscit.

Resolutio.

3. Erysipelas symptomaticum per morbi primarii *crisin* solvitur. Quocunque autem in ery-

(29) « Novi, inquit SCHROEDER, alios morbos, praesertim asthma convulsivum, erysipelate superveniente, fuisse feliciter sublatum ». l. c. p. 308.

(30) PERCIVAL *Essays*. Vol. I. p. 274. FRANK l. c. p. 16.

(31) HIPP. Aphor. VI. 28. Coac. 103.

(32) Vir illustris Mediolani, cum sibi tumores folliculosos ad partem capitis capillatam scarificari jussisset, mox vero se aëri liberiori frigido, ac simul radiis solis exposuisset, nocte insequente in lethargum incidit. Versus sextum morbi diem insigne comparuit faciei totius erysipelas. Medicus

sipelate, ut crisis *perfecta* dici queat, *desquamatio epidermidis* plus minusve requiritur, sub cujus defectu malum plerumque recrudescit, vel ad vicina loca propagatur (33). In erysipelate partis capillatae cranii, praeter epidermidis desquamationem et *defluvium capillorum* succedere solet.

Oedema.

4. *Oedema* genarum, colli, dorsi, et lumborum cum imminuta simul urinae secretione haud raro harum partium erysipelas sequitur, quem hujus morbi non infrequentem exitum in *hydropem textus cellulosi acutum* a scriptoribus negligi miramur. Nec rarum est, sub erysipelatis curriculo, aut convalescentia, praecipue apud potatores, *hydropem acutum internum*, inprimis cavitatis pectoris, vitae insidias struere.

Induratio.

5. Jam Aetius, ubi remedia spirituosa, et frigida in erysipelate adhiberentur, partium ad-

ordinarius aegrum in salvis esse decrevit, cum vero lethargus persisteret, erysipelas externum pro morbi incremento, ac pro lethali a Patre meo declaratum, et eventu confirmatum fuit.

(33) Sic erysipelas capitis, deficiente debita desquamatione facillime ad nucham propagatur, quod dum accidit, inevitabilis descensus ad dorsum, et lumbos observatur.

fectarum *indurationes* succedere, edixit (34). Sed et citra hanc caussam erysipelas, inprimis illud extremitatum inferiorum, frequenter repetitum, saepe duritiem, et insigne partis volumen relinquit. Sunt tandem qui *indurationem textus cellulosi recens natorum* praevio erysipelati attribuunt; at immerito, uti suo loco demonstravimus.

Suppuratio.

6. Facilis, et nunc salutaris (35), nunc ominosus (36) est erysipelatis phlegmonosi in *suppurationem* transitus, inprimis ad palpebras, ad genas, super nasi radicem, sub galea aponeurotica cranii, sub musculorum bicipitis, et fasciae latae expansionibus tendinosis. Ne *abscessus* hujusmodi nos lateant, partes a dicto erysipelate diutius detentae iterum iterumque examinandae sunt. Ne tamen *materiam puriformem* ex phlyctaenis hinc inde sub crustis densis retentam pro pure in *vero abscessu* collecto habeamus, cavendum est. Abscessus loco post erysipelas interdum *furunculus* nascitur.

(34) Tetrab. IV. Serm. II. c. 59.

(35) Schroeder observationes Strackii de erysipelate epidemico adducit, quod, nisi suppuraret, in mortem abivit (l. c. p. 207).

(36) Home principia medicinae. p. 183.

Exulceratio.

7. Indurationes, et abscessus ab erysipelate, nec non erysipelas scorbuticum: inprimis ad crura, saepe saepius *ulceribus chronicis* pro varia aegrorum constitutione, indolis variae, ansam porrigunt.

Gangraena.

8. *Gangraena* potissimum ex erysipelate typhode, et scorbutico ad aures, genas, scrotum, et extremitates inferiores expectanda est. Plurima hujusmodi exempla apud BROCKLESBY (37), TISSOT (38), et VAN-DER-BUSCH (39) obveniunt. Transitum erysipelatis in gangraenam praecipue autumnali tempore contingere GRANTIUS existimat (40). In genere annuntiatur hic gangraena a livore, aut nigredine, a striis quasi igneis, nec non a vesicis sero cruento turgentibus. Ne vero *nigredinem a sanguine extravasato* pro gangraena habeatis, cavete.

(37) L. c.
(38) L. c. §. 279.
(39) L. c. p. 188.
(40) L. c. p. 391.

§. XXX.

CURA.

Cura erysipelatis localis.

1. Cura *erysipelatis localis* in eo consistit, ut caussa morbi, si id sine nimia partis irritatione fieri queat, abigatur, aut saltem, ut deleterii illius effectus, quoad licet, temperentur. In malo *recenti hirudines* in viciniis loci affecti applicandae sunt. Ipsi vero parti aegrotanti *fomentum frigidum ex aqua, et acetate plumbi liquido*, methodo GOULARDI paratum (41) ope lintei tenuis imponitur, saepeque renovatur. Sub minore mali gradu *chartam compactam*, cui *pulvis acetatis plumbi* adspersus fuit, imposuisse sufficiet. Morbo autem *provecto* alia accommodanda est medendi ratio; nisi enim hic suppurationis jam adsint indicia, pars morbosa cum *fomentis siccis ex herbis resolventibus*, addita *camphora*, vel saltem cum *linteo sicco* camphora adsperso, cooperienda est. Si febris simul adfuerit symptomatibus inflammatoriis stipata, ea methodo antiphlogistica temperanda foret. Senescente

(41) *Abhandlung vom Gebrauche des Bleyes*. 1. *Abschn.* S. 26.

morbo, et ingruente virium prostratione, purgatis, si opus fuerit, primis viis, ad *decoctum corticis cinchonae officinalis* devenitur. Doloribus, et vigiliis *tunc* quoque *opium* prospicit (42).

Cura erysipelatis rheumatici.

2. *Erysipelas rheumaticum* regimen exanthematibus simplicibus accommodatum (43) exposcit. Praeterea febris ope *nitratis potassae* primum temperanda, dein lenibus diapnoicis, praecipue vero parvis *tartratis stibii*, et *potassae* dosibus debellanda est. Remedia topica hic sicuti in omni erysipelate symptomatico, superflua, et saepe nociva sunt. Solum, si lectus ab afflatu aëris non omnino securus esset, ac faciem erysipelas teneret, haec cum linteo tenuissimo, larvae instar, foraminibus circa oculos, nares, et os instructo, obtegi posset. Neque in erysipelate trunci, et extremitatum partes affectas ope *sacculorum farina foeni graeci, aut tritici repletorum* foveri, nocet. In erysipelate ad aures usque extenso, ornamenta istarum feminea, quae in tumore partis quasi

(42) E. c. homini adulto ad vesperas *granum unum*, aut *guttae quindecim* tincturae opii compositae Sydenhami

(43) Cap. I. §. VI. 8.

sepulta gangraenam induxisse observavimus, sine mora removenda sunt.

Cura erysipelatis inflammatorii.

3. *Erysipelas inflammatorium* veluti exanthemata primaria inflammatoria tractatur. *Venae sectione* autem, quemadmodum in genuinis inflammationibus, utimur in aegro robusto, et florido, in morbo recente, sub annua constitutione morbis inflammatoriis favente, sub pulsu constante, in morbo phlegmonoso cum sopore, et delirio. Nec symptomatum sive gastricorum, sive nervosorum hepatis cum cerebro, aut nervorum cum ventriculo consensui tribuendorum praesentia, hic a venae sectione aliunde indicata nos absterreat. Si provecto in morbo vires jam evidenter fractae usum venae sectionis dubium redderent, ad *hirudines*, quocumque tempore, sub gradu mali minore phlebotomiae locum facile tenentes, confugiendum foret. Earum decem, vel duodecim in erysipelate faciei retro aures, circa collum, vel ad internam crurum superficiem ponuntur. STOLLIUS hoc in casu, inprimis vigente gravi cephalaea, *scarificationes* ad nucham adhibuit (44). Ipsius partis erysipelate affectae scarificationes commendavit FREIND (45),

(44) Rat. medend. T. IV. p. 65.

(45) Historia medicinae. p. 29.

cui tamen consilio, ob exempla gangraenae inde secutae, difficulter subscribimus. Peracta sanguinis detractione, ad *alvi purgationem*, rite monente BROCKLESBY, in erysipelate inflammatorio efficacissimam, deveniendum est. Interea *temperatura* cubiculi esto moderata, ac abstineatur a remediis topicis. Hac sub methodo spatio nonnullorum dierum plerumque frangitur impetus mali, quo facto tempus, ut morbus curriculum consuetum absolvat, concedendum est. Quod si res sub methodo antiphlogistica forte sero nimis adhibita, minus fauste incederet, ac transitus morbi in febrem typhodem timendus foret, virium tunc summam rationem habere oporteret. Hac de caussa, concesso victu ex jusculis carneis, exhibitoque pro potu infuso diapnoico, primum ad *liquorem acetatis ammoniae*, dein ad *infusum radicis angelicae archangelicae*, et, si haec non juvarent, ad parvas *camphorae* doses *nitrati potassae* nuptas (46) deveniendum est. Urgente sopore vel delirio, *vesicatoria*, aut *sinapismi* cruribus, nunquam vero nuchae ob facilem morbi ad hunc locum propagationem,

(46) R. Camphorae grana sex: nitri drachmam unam. M. F. pulvis. Div. in sex partes aequales. D. S. omni secunda hora pulverem.

admoventur. Haec ipsa remedia, si, quod frequenter accidit, encephalitis erysipelatis faciei socia in cerebri hydropem acutum jam transiverit, aut *muriati hydrargyri*, aut *floribus arnicae montanae*, aut *foliis digitalis purpureae* secundum artis praecepta alibi tradenda (47) nubenda forent.

Cura erysipelatis gastrici.

4. *Erysipelas gastricum* methodo exanthematibus gastricis accommodata curatur. Saepe *emetico* locum esse Sydenham, Baglivi, Mead, Freind, Tissot, Sauvages, Brochlesby, Monro (quorum testimonia Schroeder collegit) docuerunt, ac propria nobis experientia ultro confirmat. Plerumque vomitum excitandi scopo hic *tartratem stibii, et potassae*, ut quo simul alvus leniter, et cum fructu movetur, eligimus. Fortiora vero purgantia, recte monente Quarin (48), praecipue in debilioribus, quorum pulsus celer, et parvus est, morbum exasperant.

Cura erysipelatis typhodis.

5. In *erysipelate typhode* caeterum secundum regulas generales curando *cortex cin-*

(47) P. II. Vol. I. Cap. de hydrope cerebri.

(48) De curandis febribus; et inflammationibus. Cap. X. p. 141.

chonae officinalis praecipuam sibi laudem promeruit. Virtus illius potissimum in *erysipelate recens natorum* ab UNTERWOOD, et GARTSHORE celebratur. *Clysteres* hic *ex decocto corticis saturato*, addito quoque ejusdem extracto, omni quarta hora injiciuntur, ac simul, quantum ore porrigi potest, ingeritur (49). Plerumque hisce remediis alvi lenis purgatio ope syrupi rhei praemittitur. Parti ab erysipelate detentae lintea calida, quibus camphora rasa adspersa est, vel, suadentibus supra laudatis Angliae medicis, lintea *alcohole camphorato* imbuta apponuntur. Et *mercurius* nuper a VELSIO hoc in recens natorum morbo commendatus fuit (50).

Cura erysipelatis arthritici.

6. Ut *erysipelas arthriticum* consuetum sibi decursum rite absolvat, maxime studendum est. Hac de caussa, si praesens forte *complicatio* inflammatoria, aut gastrica regulari morbi curriculo obstaret, ea vel *hirudinibus*, vel *lenibus purgantibus*, e. c. *electuario lenitivo*, abigenda, simplex vero morbus naturae committendus foret. Erysipelas ipsum, nisi faciem detineat (quo in casu secundum regulas supra al-

(49) R. Syrupi corticis peruviani unciam unam. Extracti corticis ejusdem grana decem. M.

(50) L. c. p. 436.

latas agendum est), *speciebus resolventibus siccis* fovendum erit. Devicta jam febre, praecipue sub somni defectu, pulvis *radicis cephaelidis ipecacuanhae cum opio* porrigitur. Evanescente praepostere erysipelate, secundum praecepta generalia agendum est.

Cura erysipelatis scorbutici.

7. *Erysipelati scorbutico*, praeter generale regimen antiscorbuticum, potissime usum internum *infusi radicis acori calami*, et *baccarum juniperi communis* accommodatum invenimus.

Cura convalescentiae.

8. Convalescens, donec desquamationis opus absolutum sit, a refrigeratione sibi caveat, et spontaneum squamarum, vel crustarum decessum expectet. Crustas vero praeter modum duras, ac densas, imposita charta bibula *butyro* insulso imbuta, vel applicitis sive *cremore lactis* sive *decocto malvae rotundifoliae* emollire oportet.

Cura exituum.

9. Ut *oedemati* occurramus, per omne erysipelatis curriculum *urinae secretionis* summa habenda est ratio, ac quamprimum ea, quin sudor illius vices agat, imminuitur, *diuretica* sedi, et indoli morbi accommodata, secundum

regulas infra tradendas (51) sine mora adhibenda sunt. *Indurationes* ab erysipelate relictae, vel tractu temporis, inprimis sub debito partis affectae exercitio, sponte evanescunt, vel *roborantibus*, praecipue *aquis martialibus*, vel lenibus diapnoicis, atque diureticis dissipantur. Indurationes, quae hisce auxiliis non cedunt, sanationem vix, aut ne vix quidem admittunt, et resolventia localia, frictiones etc. novam, pejoremque inflammationem plerumque excitando plus damni, quam auxilii ferunt. Si *abscessus* erysipelatum reliquiae superficiales sint, spontanea eorum ruptura expectari potest; alias cultro aperiendi sunt. Quoniam vero partes ab erysipelate prius detentae usum protractum cataplasmatum aegre ferunt, eorum loco abscessus maturandus, inprimis noctu emplastro adhaesivo, e. c. *diachylon*, cooperiendus est. *Exulcerationes* chronicae ab erysipelate relictae remedia tum interna, tum externa exposcunt. Illa ex classe *tonicorum*, et *antiscorbuticorum* desumuntur; haec, quousque ulcus impurum est, in usu *pulveris carbonum*, *radicis acori calami*, et *unguenti digestivi*, dein vero in applicatione *filamentorum carptorum* primum *liquore acetatis plumbi* madefactorum,

(51) Cap. XLI. §. CLXXIV.

dein siccorum consistunt. Praeterea maxime puritati studendum est. Si ulcus extremitatem occupat, tota pars affecta *fascia* sic dicta *expulsiva* circumdari debet. Neque tunc motus moderatus nocet. *Plagae gangraenosae* polline *corticis cinchonae* cum *camphora*, et *myrrha* insperguntur, vel cum decocto ejusdem corticis fovendae sunt. *Scarificationes* circum partem affectam institutae augere potius, quam arcere gangraenam solent. Si adventante gangraena, erysipelas adhuc evidentes notas inflammatorias exhibeat, methodus antiphlogistica viriliter adhibita optime gangraenae limites ponit.

Caput VII.

DE FURUNCULO.

§. XXXI.

DEFINITIO. HISTORIA.

Definitio.

1. Tuberculum nucis avellanae vel ovi columbini magnitudine, in medio elevatum, profunde rubrum, utplurimum valde dolens, *furunculus* (52) dicitur.

Historia.

2. Quamvis furunculus morbum haud semper localem sistat, illius tamen doctrina hucusque a solis fere chirurgis, Heistero (53) scilicet, Richtero (54), Callisenio (55), Nessio (56),

(52) *Synonima*: abscessus nucleatus, abscessus sanguineus; Dothien Swediauri. *Germ.* Blutgeschwür, Blutbeule. *Gall.* Clou, furoncle. *Angl.* A boil. *Polon.* Czyrak.

(53) Institutiones chirurgiae. *Amsterd.* 1750.

(54) *Anfangsgrunde der Wundarzneykunde.. Gott.* 1782.

(55) Institutiones chirurgiae. Hafn. 1788. Edit. nova Germanica. Copenh. 1798.

(56) *Instituzioni di chirurgia. Venez.* 1787.

Bellio (57) etc. tradita fuit. Inter medicos Heimius nuper de furunculo notatu digna exposuit (58).

§. XXXII.

SYMPTOMATA. CAUSSAE.

Symptomata.

1. Furunculus nunc in uno solum cutis loco (*F. solitarius*), nunc in plurimis simul partibus, ne exceptis semper oris cavitate, et ani, vulvaeque orificiis, sub forma noduli duri, rubri, splendentis in conspectum venit. Citissime is sub magno plerumque cruciatu decubitum super partem affectam impediente crescit. Tumor, ut diximus, variae magnitudinis, rotundus, circumscriptus, durus, in fastigium altum elevatus observatur. Febris, nisi sub magna aegri, et partis affectae sensibilitate, aut, nisi plures furunculi simul prorumpant, raro occurrit. Ea praesente, agrypnia, ciborum aversio, et hinc inde, apud infantes, convulsiones (59) succedunt. Furunculus lentius, quam reliquae inflammationes, in suppurationem transit. Inci-

(57) *Lehrbegriff der Wundarzneykunst.* 1790.

(58) *Erfahrungen über die Furunkeln, nebst Beobachtungen über eine ansteckende Art derselben.* (Horn's *Archiv der med. Erfahrung.* 4. B. 1. Heft. S. 151).

(59) Richter op. c. 1. Th. S. 133.

pit vero suppuratio circa apicem, quo in loco nucleus (60) ex fibris densis, et crassis, subalbidis, subrubris compactus, nec in pus convertendus, invenitur. Reliqua apostematis maturi superficies plura tandem foraminula pus multo sanguine mixtum fundentia exhibet. Expulso, vel educto nucleo, saltem in corpore aliunde sano, abscessus cito sanatur. Quandoque furunculo uno sanato, alius in vicinia, vel etiam plures alii in variis corporis partibus comparent.

Caussae.

2. Qui *solitarius* vocatur furunculus, is saepe in illis, qui secunda omnino valetudine fruuntur, ex caussis localibus hucusque vix cognitis, probabili ratione vel a plethora cutanea, vel ab adipis corruptela, vel ab insectis, vel a vermibus (61) evolvitur. Ipse tumor inflammatorius cutis, cui *filaria medinensis* ansam porrigit, non multum nobis a furunculo alienus videtur (62). Alias furunculus, praesertim *habitualis*,

(60) Germ. *Pfropf*; *Eiterstock.*

(61) In variis saltem animalibus tubercula vermibus scatent (Rudolphi op. c. Vol. I. p. 437).

(62) *Germ.* der Medinawurm, der guineensische Fadenwurm. *Gall.* Le Dragonneau. *Angl.* The guineaworm. Vermis hic in regionibus torridis endemicus, hinc inde in Lithuania obvius, longitudine duorum, trium, duodecim pedum, crassitie chordae mediocris, et coloris albidi observatur.

a vitiis primarum viarum, viscerumque abdominalium, a labe scrophulosa, scorbutica, arthritica, venerea, a laesa uteri, et mammarum functione oritur. Excitatur vero hic morbus in genere a suppressa derepente transpiratione, ab actione diuturna frigoris, caloris (63), a mercurii abusu, et a febribus, aliisque morbis, e. c. a scarlatina, a morbillis, a variolis, ab erysipelate imperfecte judicatis. Sunt, qui contagium accusent (64).

§. XXXIII.

DIAGNOSIS.

Facilis confusio.

1. Furunculi confundi possunt cum *urticaria nodosa*, cum *anthrace*, *et carbunculo*, cum *psydracia*, et cum *psora*.

Distinctio ab urticaria.

2. Si *furunculi* per universam corporis superficiem prorumpant, ut ab *urticaria nodosa*

Habitat in tela cellulosa subcutanea hominis, praesertim ad pedes. Excitat pruritum intolerabilem, et, nisi vermis extrahitur, funestam inflammationem. Optimi de eo scriptores sunt: Kaempfer (de dracunculo Persarum, in amoenitatum exoticarum Fasc. V. p. 524). Grundler (Commerc. Litter. Nor. 1740). et Rudolphi (Op. c. Vol. II. P. I. p. 56).

(63) Frank Epit. Vol. IV. p. 40.

(64) Heim l. c.

distinguantur, ad sequentes characteres respiciendum est.

Urticaria nodosa.	*Furunculi.*
a. *Pruritu* summo stipatur.	a *Dolore* insigniuntur.
b. Tubercula irregularia, aut subrotunda refert.	b. Tumores circumscriptos, et acuminatos exhibent.
c. *Desquamatione* terminatur.	c. Semper in *suppurationem* transeunt.

§. XXXIV.

PROGNOSIS. CURA.

Prognosis.

1. Furunculi interdum cum emolumento contingunt, ac non raro sub convalescentia aliorum morborum *criseos* sistunt *complementum.* Sic a furunculo aliquando febrem intermittentem quartanam solvi Vogel docuit. (65). Convalescentes ex typho vidimus, quibus vires non prius, quam ubi unus, alterve furunculus prodiisset, restitutae fuerunt. Luculentissimum quoque furunculi critici post erysipelas habuimus exemplum (66). Maniae a copiosa furunculo-

(65) Praenot. P. I. p. 15.

(66) Vetula erysipelati habituali indolis arthriticae subdita in eundem morbum initio hyemis 1811 incidit. Erysipelas dorsum occupabat omnem desquamationem respuens. Cons-

rum eruptione fugatae casum refert Heim (67). Furunculi autem, qui in senibus, aut in hominibus labe aliqua detentis circa anum, ad perinaeum, et scrotum contingunt, eo quod facile ulceribus fistulosis ansam porrigant, mali ominis habentur.

Cura.

2. In furunculo *locali*, eo quod nulla resolutio expectanda sit, prima suppurationem promovendi est indicatio, ac, nisi abscessus quo decet modo locum inveniat, durities per novam solum inflammationem dissipanda relinqui solet. Ad suppurationem autem promovendam in modico inflammationis gradu cataplasma ex mica panis albi, et lacte paratum, addito sub magnis doloribus croco, applicatur. Vigente nimio inflammationis impetu, regimen antiphlogisticum in auxilium ducendum est. E contra, si processus inflammationis, et suppurationis lente incederent, cepae assatae, mel farinae mixtum, ac similia furunculo imponenda forent. Quo primum autem mobilis est nucleus,

picua virium prostratio, vigiliae, inquietudo, et cephalaea jam vitae insidias struere videbantur, cum, furunculo in medio dorsi comparente, omnia illico in melius mutata fuerint.

(67) L. c. p. 161.

is, nisi sponte secedat, per artem extrahatur, quo neglecto, cicatrix nulla formabitur, atque ulceris chronici fistulosi periculum imminebit. Raro hoc in opere cultro opus est. Praesentibus insectis, aut vermibus, illa *foliis nicotianae tabaci, et oleo* necanda, hi vero caute abigendi sunt (68). Furunculus *symptomaticus*

(68) Pro *filaria medinensi* sequentem methodum commendat Kaempfer: « Loci, ubi erumpere tentat, durities emplastro, aliove medicamento emolliente maturatur, ut vermis infixus suppuratione sensim proliciatur; deprehensi portio, quanta lenem attractionem sequitur, circa ligulam pollicaris longitudinis rotatur, et epithemate retinetur, ne in ulcus recedat. Hoc in dies gemina obligatione a pure suo liberatur, iterata semper attractione, et totalis eductionis qualicumque tentamine. Raro vivus illico extrahitur (nisi in scroti cavo, vel sub pectoris cute haereat, ut media ejus pars arripi queat), plerumque diebus circiter decem elapsis aufertur. Cautio est, ne fiat attractio fortis, et subitanea; illa inanis est, et dolores excitat, haec periculosa, qua vermis plerumque rumpitur, et intro recidit multis symptomatibus aegrum afficiens, donec largiori suppuratione, vel eodem illo, vel novo ulcere excernatur. Verme penitus egesto, ulcus fistulosum vulgari quovis remedio paucos intra dies, et supra omnem tractantis fidem facillime sanatur. Vulgus pauper sola ceparum sub cinere tostarum impositione totum maturationis, et eductionis negotium nec infeliciter perficit. Sunt qui frequenti aquae frigidae affusione sibi consulere satagant » (l. c. p. 533). Et *assae foetidae* locus concedendus videtur (*Schreiben des Dr.* De Carro *zu Wien*

praeter curam localem et remedia morbo primario accommodata, exposcit. Latente diathesi scrophulosa, optime usus *sulphureti antimonii* et *hydrargyri* cum *extracto conii maculati* conducit. In furunculo ex labe scorbutica, et venerea orto, aliquoties *acidum nitricum dilutum* intus assumptum profuit. Rebelles furunculos indolis ignotae, sed aperte ex vitio totius systematis pullulantes, et continuo recrudescentes, tum *decocto corticis ulmi campestris* (69) tum connubio *radicis acori calami*, *smilacis chinae*, et *baccarum juniperi communis* pluries debellavimus. Nec *ulcera artificiosa* ad brachia in morbo rebelli negligenda sunt.

über den Hautwurm in Hufeland's *und* Himly's *Journal der prakt. Heilkunde.* 1813. p. 112).

(69) Uncia una corticis pro libra decocti.

Caput VIII.

DE ANTHRACE ET CARBUNCULO.

§. XXXV.

DEFINITIO. HISTORIA.

Definitio.

1. *Anthrax* est *tumor* inflammatorius urens, circumscriptus, apice elevatus, citissime in gangraenam transiens. *Carbunculus* est *vesicula*, sive potius *phlyctaena* gangraenosa ambitu indurato, livido, splendente instructa (70).

Historia.

2. Jam Hippocrates anthracum, et carbunculorum mentionem injecit (71). Ita Galenus

(70) Uterque morbus indistincte vocatur: *Graece* ἄνθραξ *Latine* carbunculus, furunculus gangraenosus, malignus *Arab.* giamrach, pruna; *Pers.* Atshac (Gollii lexicon. p. 651) ab *atshca*, ignis. (Nicolai lexicon harmonicon p. 70) *Germ.* brandbeule, karfunkel. *Gall.* charbon, carbuncle, anthrax, pustule maligne. *Angl.* carbuncle, anthrax. *Ital.* carboncello, crusco, carbonchio. *Hisp.* lobanillo. *Polon.* powietrzna chrosta.

(71) Epid. lib. II. Sect. I.

(72), CELSUS (73), PLINIUS (74), ARETAEUS (75), AEGINETA (76), AETIUS (77), aliique. HANNIUS quidem, et TRILLERUS veteres sub nomine anthracis *variolas* descripsisse, crediderunt (78); at docte hanc opinionem WERLHOFFIUS refutavit (79). Clarior anthracis, et carbunculi notio apud Arabes, praecipue apud AVICENNAM obvenit (80). Exactissima autem horum morborum descriptio recentioribus temporibus debetur opera FOURNIER (81), BORDENAVE (82), CHAMBON (83), VIMAT (84),

(72) De atra bile cap. 4.

(73) Lib. V. c. 28. Lib. VI. c. 6. §. 10. c. 18. §. 5.

(74) Histor. natur. Lib. XXVI. c. 1. §. 4.

(75) Lib. I. c. 9. de acut. morb. caussis.

(76) Lib. III. c. 22. §. 29.

(77) Cap. de pustulis in febribus.

(78) Opuscul. medica. Vol. II. p. 13.

(79) Disquisitio de variolis, et anthrace. Op. T. II. III. p. 745.

(80) Lib. IV. Sect. 3. Tract. 1. c. 9.

(81) *Observations et expériences sur le charbon malin. Dijon* 1769.

(82) De anthrace. Theses anatomico-chirurgicae, resp. J. J. ROBIN Parisiis. 1765.

(83) *Traité de l'anthrax, ou de la pustule maligne. Paris* 1781. Et: *Encyclopédie méthodique. Médecine* T. 3. *Paris* 1790. art. Anthrax.

(84) FOURCROY *médecine éclairée.* T. I. p. 118.

CHABERT (85), ENAUX, et CHAUSSIER (86), LEMAISTRE (87), CHOPART (88), BUREL (89), ACHARD (90), CHATEMET (91), PEREZ DE HERRERA (92), MONAREDO, et MOLINA (93), QUINONES LAS LANGOSTAS (94), TOSI (95), BALDINGER (96), GMELIN (97), PALLAS (98), HEIROTT (99), SCHRAUD (100), BRENSKY (1),

(85) *Traité du charbon, ou authrax. Paris* 1782.

(86) *Méthode de traiter la morsure* etc., *et de la pustule maligne.*

(87) *Journal de médecine.* T. 7. p. 254.

(88) FOURCROY l. c. p. 343.

(89) Ibid. T. 3. p. 11.

(90) Ibid. T. 2.

(91) *Essai sur l' anthrax. Paris an.* XI.

(92) De carbunculis animadversiones. Pintiae 1604.

(93) *Paradoxa sobre la curacion local del carbunculo maligno. Jaen.* 1701.

(94) *Del carbunculo. Madrit.* 1720.

(95) De anthrace, seu carbunculo tractatus. Venetiis 1576.

(96) *Neues Magazin.* 3. B. S. 73.

(97) *Reise nach Siberien.* 4. Thl. S. 143.

(98) *Reise durch Russland.* 2. B. S. 307. 544.

(99) Librum rossico sermone, sed ablato frontispicio, sine titulo, possideo.

(100) *Nachricht vom Scharbock in Ungern, und Geschichte des brandigen Ausschlages, welcher Pokolwar gennant wird. Wien* 1805.

(1) HORN'S *Archiv.* 1811. *Februar.*

Kausch (2), Hopf (3), Mathy (4), Kopp (*), Maurer (**).

§. XXXVI.

DIVISIO. SYMPTOMATA. AUTOPSIA CADAVERUM.

Divisio.

1. Anthraces, et carbunculi in *symptomaticos* et in *primarios* dividuntur. De illis, utpote pestis, et febrium gastricarum symptomatibus jam egimus (5); quare de his tantummodo hic sermo erit.

Symptomata.

2. Tum anthrax, tum carbunculus cum pruritu, veluti ab ictu insecti, sive a scintilla incipit. Sequitur vel *tumor* durus, inflammatorius, urens, solitarius, magnitudine plerumque bac-

(2) Hufeland's *Journal der prakt. Heilkunde.* 1811. *Septbr.*

(3) *Beobachtungen und Bemerkungen über die sogennante schwarze Blatterkrankheit. Altenb.* 1812.

(4) *Briefe über Gegenstande der Therapie.* 1. Thl. *Berlin.* 1801.

(*) *Jahrbuch der Staatsarzneykunde. Fünfter und sechster Jahrgang.* 1813.

(**) Kopp l. c.

(5) P. I. Vol. I. §. XXXVII. 3. 4. §. LIX. 5.

cae juniperi, vel majore, apice elevatus in medio punctum sive maculam, aut vesiculam gangraenosam exhibens (*anthrax*); vel *vesicula*, sive potius *phlyctaena* gangraenosa ambitu indurato, livido, splendente instructa (*carbunculus*). Utroque in casu sensus in puncto gangraenoso deletur, ac loca propinqua, praevio interdum glandularum vicinarum morboso augmento, rubore erysipelaceo, vel tumore oedematoso, vel utrisque, nunc cum, nunc sine dolore corripiuntur. Rubor ille ad partes vicinas nonnunquam cum foco mali confluit; tumor vero vel supra eum elevatur, vel profundius haeret. Focus aut crustam cineritiam, nigram (*eschara*), aut consuetae gangraenae humidae imaginem refert. Ibi anthrax, sive carbunculus dicitur *siccus*, hic *humidus*. Raro malum solis integumentis inhaeret, sed plerumque musculos, tendines, et pinguedinem afficit. Incisa anthracis, aut carbunculi *sicci* substantia albicans, flava, livida, nigricans, ac non nisi paucas ichoris guttas manans, conspici solet. Anthrax, vel carbunculus *humidus* conspicuam, et ex plurimis foraminulis saepe manantem saniei copiam largitur. Nunquam vero hisce in morbis suppurationis animadvertuntur indicia. Elapsis a prima morbi origine nonnullis horis, interdum uno, alterove nychthemero aegri vires franguntur, caput obtuse dolet, pul-

sus fit debilis, somnus inquietus est, et animus dejicitur. Jam vero febris calore universae cutis vel nullo, vel modico, pulsu autem admodum frequente, saepe vacillante, aut contracto stipata subintrat. Conqueritur aeger de anxietate, de doloribus vagis artuum, et de peculiari cordis sensu, quo ipsi sublevari videtur. Sequuntur vaniloquia, hebetudo, stupor, ac, nisi mature succurratur, mors ipsa. Feliciori in casu eschara secedit, vel gangraenae limites ponuntur, atque, rejectis partibus mortuis, ulcus remanet purum, ocius serius relicta cicatrice plus minus deformi sanandum. Quoad *sedem* anthracum, et carbunculorum, observati ii fuerunt ad oculos (6), ad palpebras (7), ad genas, reliquamque faciem (8), ad collum (9), ad nucham (10), ad dorsum (11), ad mam-

(6) Herodotus Introduct. c. 15. -- Lieutaud *Journal de médecine.* T. 29. p. 469.

(7) Aegineta Lib. 3 c. 22. § 29. -- Amatus Lusitanus Cent. 4. cur. 9 -- Dupont *in* Capelle *Journal de Santé.*

(8) Achard, Chopart l. c. Woyniewicz Diss. de carbunculo faciei. Vilnae 1812.

(9) Cavillardi *observations jatro-chirurgiques.* Lyon 1640.

(10) Testart *Journal de médecine* T. 43. p. 525. -- Mease *in* Jones *chirurgical Works* -- Werlhoff l. c. -- Plurima exempla anthracis nucham obsidentis in propria numero praxi.

(11) Pararolus Pentecost. II. Kirkland *on the present state*

mas (12), et ad manus (13). Anthracem faucium (14) ad scarlatinam, anthracem vero ani (15) ad furunculum gangraena accidentali stipatum pertinuisse arbitramur (16).

Autopsia cadaverum.

3. Animadvertente CHOPART, textus cellulosus partium anthraci, sive carbunculo contiguarum sanguine soluto repletus, pulmones rubri, tumidi, sero innatantes, epiploon, et mesenterium livida, intestina inflammata, gangraenosa, aliquando cum volvulis (17) inveniuntur.

of surgery. Vol. 2. GOEKEL Consiliorum Cent. I. No. 53. JONES *transactions of Philadelphia*. Vol. I. P. I. No. 20.

(12) BUREL l. c.

(13) FRID. EPIPHANIO centum historiae.

(14) ARETAEUS l. c. TOURNEFORT *relation d'un voyage au Levant. Recueil des actes de la Société de Santé à Lyon.* Vol. I. p. 28.

(15) GARENGEOT *chirurgische Operationen.* 2. Thl. 5 Cap. S. 335.

(16) Et POTT anthracem ani ad furunculum revocat (*Abhandlungen uber verschiedene Gegenstande der Wundarzneykunst. Dresd.* 1771. S. 79).

(17) BERTIN *relations des accidents extraordinaires observés à la Guadeloupe sur les negres du quartier de la Capesterre, à la suite de l'usage qu'ils ont fait de la chair d'animaux, morts d'une maladie épizootique.* (HUFELAND'S *Journal* 1811. Octob).

§. XXXVII.

CAUSSAE.

Contagium epizooticum

1. Communissima carbunculi caussa in commercio cum bobus, vaccis, et capris *lienitide*, ut vocant, vel simili lue laborantibus, invenitur (18): sicuti enim carnes hujusmodi animalium comestae febres gastricas carbunculis *symptomaticis* stipatas gignunt (19); ita jam solus eorum *attactus* carbunculo *primario* locum concedit. Visi enim sunt carbunculi ex cura boum aegrotantium (20), ex tractatione pellium caprarum lue defunctarum (21), ex detractione pellis tauri infecti (22), ex introductione bra-

(18) Sic docent carbunculi saepius tum in Lithuania, tum prope Warsoviam (sub nomine *crustae nigrae*, *czarna Krosta*), tum in nonnullis Galliae meridionalibus regionibus (*charbon provincial*) obvii, et quidem hic a Plinii temporibus (Harduinus in notis ad Plinium l. c p. 391. Bouche Lib. I. Historiae Provinciae. c. 8. p. 47).

(19) P. I. Vol. I. §. LIX. 5.

(20) Chaignebrun *in histoire de l'académie des sciences à Paris* 1764.

(21) Sezzoni *in Salzburger med. chirurg. Zeitung.* 1804. 3. B. S. 143.

(22) J. P. Frank in judaeo observavit.

chii in intestinum bovis aegri (23), ex sanguine bovis mactati (24), ex anatome vaccae (25), ac, uti vulgus in Lithuauia contendit, ex ipso aëris contigui ab effluviis epizooticis inquinati afflatu. Contagium lienitidis tam facile ex animalibus aliis ad hominem pervenire, ab homine vero ad hominem, uti videtur, haud propagari, mirum est (*).

Insecta.

2. Jam PALLAS suspicatus est, anthracem in *Siberia* endemicum (vulgo *morawaja isiva*) ab *insecto* originem trahere. Hanc opinionem et HEIROTT, et HOFF, et REHMANN defendunt, quamvis nullus eorum praesentiam insecti demonstrare hucusque potuerit. Constat saltem, anthracem Sibericum aestate fervidissima, et in locis paludosis ab insectis inquinatis grassari, ac non solum homines, sed et equos, bovesque, et in genere animalia pauca lana obtecta afficere. Constat inter *Calmucos*, insecta varia, praecipue *phalangium araneoidem*, *scolopendram morsitantem*, *bibionem sanguinarium*

(23) *Frankische Sammlung.* 3. B. S. 267.

(24) GUALENDRINI *in Giornale di medicina* Vol. 5. p. 135. REMER *in* HUFELAND's *Journal* 1814. *Januar* p. 68.

(25) *Gottingische gelehrte Anzeigen.* 1793. S. 165.

(*) BRERA *giornale di medicina pratica* 1812. Cap. 4.

(vulgo *moskora*), vitia cutis anthraci similia producere; nec minus constat, morbum sine discrimine sexus et aetatis inopinate cum pruritu, et tumore illi, qui ex punctura insectorum oritur, plane simili, ingruere, et cum certissimo insectorum antidoto *nicotiana* profligari. Si objicias, malum Sibericum, praeprimis quidem faciem, sed haud raro et partes tectas prehendere, exiguo insecto viam undique patere, facile respondetur. Praeterea Burel historias trium aegrotantium anthrace in Gallia correptorum refert, quorum duo sensum puncturae ab insecto perceperunt, et tertius insectum araneae simile cum digitis arripuit. Observationes hujus naturae et apud Chopart, Achard, et Richard obveniunt (26). Vimat, insecta per se innocua, e. c. muscas, fortuito ichorem ulcerum malignorum, sive contagium epizooticum secum ferre, ac insonti alias punctura anthracem, sive carbunculum excitare posse, autumat.

Cachexia.

3. Senes, cachectici, ebrietati dediti, retentionibus urinae obnoxii (27), animique curis ve-

(26) *Recueil d'observations de médecine militaire.* Vol. 2. p. 517.

(27) La Fontaine *in Gotting. Anzeigen.* 1803. S. 626.

xati anthraci haud raro subjecti sunt. Excitatur idem morbus in valetudinariis, aut convalescentibus ab aestu solis (28), et a repetita vesicatoriorum in eundem locum applicatione (29). Et *bilis* inter caussas illius pertinere videtur (30).

§. XXXVIII.

DIAGNOSIS.

Facilis confusio.

1. Anthraces, et carbunculi confundi queunt cum *erysipelate*, cum *furunculo*, et cum *cancro* (*).

(28) Portal *Précis de chirurgie pratique.* Vol. 2.

(29) A vesicatorio ad nucham brevi temporis spatio ter repetito, bis hujus partis anthracem J. P. Frank observavit.

(30) Carbunculi hac ex caussa potius *symptoma* febris gastrico-biliosae constituere videntur. Interea carbunculus Hungaricus (pokoluar), quamvis symptomatibus febrilibus vix stipetur, attamen pro *bilioso* habetur a Schraudio (l. c. p. 112).

(*) Addere possum cum *bullis*, aut *pemphigo*, sic enim nuper cl. Henning accidisse videtur (Hufeland's *und* Himly's *Journal der prakt. Heilkunde* 1813. *Septbr.* p. 89.) Hac in historia dijudicanda praecipue retinendum est, aegrum officium *macellarii* exercuisse. (p. 91).

Distinctio ab erysipelate.

2. Auctores nonnunquam anthraces, et carbunculos pro *erysipelate* habuisse, et vice versa, ex dictis (31) arguere licet. Differunt sequentibus notis:

Erysipelas.	*Anthrax, et Carbunculus.*
a. Ruborem *diffusum* exhibet.	a. Anthrax tumorem inflammatorium *circumscriptum* prae se fert.
b. Pustulae tantummodo sub morbi *curriculo* evolvuntur.	b. Carbunculus in *primo* jam morbi *limine* pustula notatur.
c. Gangraena solum in morbi *acme* accedit.	c. Gangraena *initium* tum anthracis, tum carbunculi comitatur.

Distinctio a furunculo.

3. Anthracem, et carbunculum pro morbis, *gradu* tantum a *furunculo* diversis habitos fuisse, nomen *furunculi maligni*, quod illis tributum fuit, testatur. Conspicua autem inter hos morbos intercedit differentia.

Furunculus.	*Anthrax, et Carbunculus.*
a. Centro tumoris maxime *dolente* instruitur.	a. Centrum mali *sensu orbatum* referunt.

(31) Cap. VI. §. XXVI. 4.

Furunculus.	*Anthrax*, *et Carbunculus.*
b. Suppurationem *semper* exhibet.	b. Suppurationem *nunquam* offerunt.
c. *Nucleo* in medio instructus est.	c. *Gangraenam* in medio exhibent.

Differentia inter anthraces, et carbunculos.

4. Anthracis, et carbunculi nomina ut *synonyma* vulgo sumuntur. Ex tradita autem utriusque mali definitione alius opinionis nos esse elucet. Nec antiqui scriptores (32) anthracis a carbunculo distinctionem, cui nuperrime et MOUTON accessit (33), neglexerunt. Neque *gradu* tantum, e. c. uti erysipelas levigatum ab erysipelate pustuloso, dicti morbi inter se differunt, cum vesicula sive phlyctaena carbunculi, tumori inflammatorio anthracis non *superveniat*, sed morbi illius jam constituat *initium.* Differentia demum anthracis a carbunculo ipsi caussarum diversitati superstruitur; insecta enim, cachexia.

(32) AVICENNA, anthracem sub nomine ignis *persici*, et carbunculum sub eo *prunae* descripsisse videtur. FRANC. WIDEMANN inter anthracem, et carbunculum differentiam statuit, quod hic sedem suam semper in glandulis cutis habeat, illi vero in panniculo, tum carnoso, tum adiposo (*Kurze und allgemeine Lehre der Wundarzneykunst. Augspurg.* 1737. 2. edit. S. 299).

(33) *Dictionnaire des sciences médicales. Paris* 1812. T. 2. p. 183.

anthracem potius; contagium autem epizooticum *carbunculum*, *pustulam* scilicet malignam proprie dictam excitant.

Epinyctis, thermintum quid sint?

5. Cum carbunculo similitudinem habere videtur morbus, inprimis regionibus calidis proprius, de quo Aetius (34), Dioscorides (35), Severinus (36), Riverius (37), Forestus (38), potissime vero Strack (39) sub nomine *epinyctidis* egerunt. Consistit epinyctis in *pustula* solitaria, sublivida, vel subnigra, maxime *noctu* in cute erumpente, cum dolore intensissimo, instar ignis urente, humore tenui, et acri referta, post paucos dies in ulcus ichorosum, sordidum abitura, materiam viscosam glutinosam fundente (40); nunc vero in *pustulis plurimis*

(34) Tetrab. IV Serm. 2. c. 61.

(35) Facile parab. cap. 172.

(36) De recondita abscessuum natura. Lib. VII.

(37) Observat. communic. No. 1.

(38) Obs. chirurg. Lib. I. obs. 16.

(39) Hoegel Diss. de epinyctide. Mogunt. 1776.

(40) Strack quandoque plagas, quinque aut sex pollices longas, quatuor vero pollices latas, hinc inde cutem ipsam nigram, quasi igne adustam, secedente paulatim eschara profundiore, *foveam* in cute relinquente observavit. Cicatrices similes *Berolini* apud nonnullos, qui, fatente egregio

discretis, eodem tempore in trunco, vel et in extremitatibus corporis, fabae magnitudine, vel etiam minore, erumpentibus. *Thermintum* Galeni huc pertinere verisimile est (41).

§. XXXIX.

PROGNOSIS. CURA.

Prognosis.

1. Anthraces, et carbunculi neque resolutionem, neque suppurationem admittunt; ac, nisi ante totius systematis adfectionem, qua decet ratione, curentur, aegrotum praecipitant. Frequenter vero nimis morbi initium ab ignaris vilipenditur. Anthrax faciei, animadvertente jam Aetio, prae aliis malignus est. Pessimi quoque ominis observatur anthrax senum, nisi, eo comparente, alia evanescant incommoda. Nunquam autem carbunculum *criticum* vidimus. In genere, dum hi morbi sibi ipsis limites ponunt, bonum est. Si vero affectio localis celerrime de-

Heim, morbo cutis vix definiendo antehac laboraverant, me observasse recordor.

(41) *Therminti* Galeno sunt pustulae basi rubra, purpurea, in apicem nigrum desinentes, summe dolentes, cum gangraenae periculo.

currit, si morbus universalis eam proxime sequitur, mors ipsa spatio paucorum dierum, aliquando, secundo jam ingruente nychthemero, praevidenda est.

Cura prophylactica.

2. Leges *politiae medicae* adversus morborum epizooticorum propagationem stabilitae pericula quoque carbuuculi hoc ex fonte contrahendi avertunt. Qui ab insectis oriuntur anthraces, hi forte cum *fumo* ex stercore, et vegetabilibus in locis suspectis accensis per aërem disperso, praepedirentur. Et corporis superficiem *oleo* illiniri, vel faciem saltem ope retis oleo foetenti imbuti obtegi, non inutile erit. Nec *assae foetidae* parcendum foret.

Cura generatim.

3. In anthrace, et carbunculo *a caussa externa* nascentibus prima indicatio est irritationem inflammatoriam compescere, focum mali destruere, ac influxui illius in universum corpus limites ponere. Praesente *caussa interna*, actio principii morbosi ad cutem promovenda, primae viae, si opus est, expurgandae, ac vires vitae sustinendae sunt. Haec ultima indicatio et facto jam vitii localis in morbum universalem transitu locum habebit.

Cura localis.

4. Ad compescendam inflammationem focum mali ambientem praeter *hirudines*, *cataplasma emolliens* applicandum est. *Fomenta frigida* hoc in morbo cum successu jam tentata (42). et quae analogia anthracis cum gangraena a gelu commendare videtur, ulteriori tentamini, saltem in recenti morbo, subjicienda forent. Senescente malo, ac inducto jam sphacelo, *fotus* partium finitimarum cum *herbis aromaticis in vino decoctis* conducit. Plagae gangraenosae parum extensae *caustica*, e. c. aut *pulvis super-sulphatis aluminae fusi* (*alumen ustum*), aut *nitras argenti fusus* (*lapis infernalis*), aut *murias antimonii* (*butyrum antimonii*), ne dicamus de *igne* (43), et *calce viva* (44) olim adhibitis, imponi queunt. Eschara jam mobilis, ut ichori liber concedatur effluxus, forficibus abigitur. Praesente autem majoris ambitus sphacelo, a causticis abstinendum, et *scarificatione* partis mortuae haec a viva separanda

(42) Yonge *in* Beddoes *contributions to physical and medical knowledge.* 1799. No. 5. Vide et Friese *Annalen.* 1. B. 1. St. No. 4.

(43) Celsus lib. V. c. 8. No. 1. De la Vigne: ergo anthraci ferrum et ignis? Paris. 1616.

(44) Aetius I. c.

est. Licet et duplex filum cum acu incurvata per locum gangraenosum ducere, ac sumtis, elevatisque extremitatibus illius, hunc discindere, ac si quid de sphacelo remaneat, per scarificationem abigere. Vel ipsa partis affectae *amputatio* proposita fuit (45). Loco prius a gangraena obsesso *unguentum* aut *digestivum*, aut de *styrace*, aut *aegyptiacum*, aut simile (46) applicari debet. Interim a rebus nimis irritantibus abstinemus, ac ODIERI potius consilium cataplasma ex *pulvere carbonum*, *opio*, et *camphora* commendantis (47) sequimur. Immo, si ulcus omnino purum fuerit, illud filamentis carptis aqua tepida imbutis cooperiri, ac sanationis opus naturae committi sufficiet. Siberiae populi anthracem cum acu, vel subula perforare, ac ope *muriatis ammoniae* et *fo-*

(45) HELVÉTIUS: Ergo amputatione tutius, quam decussata sectione anthrax serpens curandus? Paris. 1740.

(46) CHAMBON sequens commendat remedium: R. Pulveris acetatis cupri (aerugo crystallisata) unciam unam; aloës succotrinae, gummi resinae myrrhae ââ unciam semis; alcohol camphorati, et ammoniati, theriacae venetae, mellis puri ââ unciam unam. F. unguentum. MENURET unguentum ex vitello ovi, et uncia una muriatis sodae (sal commune) parat, et anthraci illiniri jubet (*Journal de médecine de Paris* 1810. p. 82).

(47) *Manuel de médecine pratique* p. 48.

liorum nicotianae tabaci perfricare solent. Sunt inter eos qui sine praevia scarificatione *lixivium potassae*, et *decoctum tabaci* cum *alumine* super authracem applicent. Alii cataplasma calidum ex pulvere *herbae solani dulcamarae* cum *muriate ammoniae fermento panis*, et *farina avenae* anthraci imponunt. Confirmata magis suspicione latentis in anthrace Siberiae insecti, *sulphuris*, et *mercurii* virtus exploranda foret. Item *gummi resina ferulae assae foetidae.*

Cura universalis.

5. *Venae sectio*, quamvis a medicis antiquis, et non ita pridem a Bertinio in anthrace, et carbunculo commendata; tamen, rite cum aliis animadvertente Chambon, vix locum obtinet. Prehenso e contra jam toto systemate, et praesentibus indiciis gastricis, nulla obstante contraindicatione, ad *emeticum* a Schraudio maxime laudatum sine mora confugiendum est. A *remediis alvum purgantibus*, quoniam lente agunt, ac vires facile prosternunt, abstinere suademus. In anthrace a morbo universali originem trahente lenia *diapnoica* cum parvis *tartratis stibii*, et *potassae* dosibus couducunt. Febrem ingruentem *acidis* tum *mineralibus*, tum *vegetabilibus*, inprimis *succo citri me-*

dicae (48) temperare oportet. Decrescentibus magis magisque viribus, *decoctum corticis cinchonae officinalis*, infusum radicis *aristolochiae serpentariae*, *camphora*, *subcarbonas ammoniae* cum *vino*, et *jusculis carneis meracis* potissima sistunt auxilia. Vel somno indulgere, vel ab eodem abstinere (49) aeger cupiat, ejusdem hoc votis relinquimus. Sub *convalescentia* omnis in conditionem viscerum abdominalium dirigi debet attentio, ac labefactata eorum functione, potissime ad remedia amara, si alvus tarda fuerit, lenibus purgantibus nupta, deveniendum est.

(48) Bertin l. c.

(49) Borelli, de carbunculo in urbe *Rupecurvum* endemico loquens, abstinentiam a somno per novem dies potissimum fuisse remedium refert. (Cent. 2. Obs. 12.)

Caput IX.

DE ZOSTERE.

§. XL.

DEFINITIO. HISTORIA.

Definitio.

1. Phlyctaenae conglomeratae, magnitudine circiter pisi, cum summo ardore, inprimis nocturno, praevia febre, interdum cum anxietate, et symptomatibus gastricis ad unum tantummodo corporis latus prorumpentes, *zosterem* (50) constituunt.

Historia.

2. Plinius primus inter veteres de zostere mentionem injecit (51). De hoc morbo porro

(50) A Graec. Ζωστὴρ, Ζώνη Circinus Plinii. Zona aliorum, Zona ignea Fr. Hoffmanni. Ignis sacer *auctor*. Hieropyr Vogelii. Herpes zoster, esysipelas zoster Sauvag. erysipelas phlyctaenodes Cullenii. *Germ.* Der Gürtel. *Gall.* Ceinture dartreuse. *Angl.* Skingles.

(51) Lib. XXVI. cap. XI. Hist. natural.

scripserunt Rhodius (52), Severinus (53), Tulpius (54), Langius (55), Helwigius (56), Hoffmannus (57), Schulzius (58), H. Brechtfeldus (59), Platerus (60), Adolphus (61), Guldenbrandus (62), inprimis vero Lorry (63), Borsieri (64), Schroeder (65), et Wichmann (66).

§. XLI.

SYMPTOMATA. CAUSSAE.

Symptomata.

1. Morbus cum sensu aegritudinis, et cum doloribus artuum incipit. Accedit febris pulsu

(52) In notis ad Scribonium Largum comp. 63.

(53) Lib. IV. De recond. abscessuum natura. cap. IX.

(54) Lib. III. obs. med. cap. 44.

(55) Epist. 32.

(56) Obs. physic. med. obs. 71.

(57) Med. rat. syst. T. IV. P. I. cap. XIII.

(58) Eph. N. C. Dec. I. an. 3. obs. 4.

(59) Act. med. Hafn. Vol. I. obs. 108.

(60) Op. T. II. p. 23.

(61) Act. phys. med. Vol. X. obs. 9. p. 33.

(62) Act. Soc. R. Hafn. Vol. I. p. 142.

(63) Op. c. p. 17.

(64) Op. c. Vol. II. §. 40.

(65) De febribus erysipelatosis.

(66) Op. c. I. B. S. 64.

frequente, et duro stipata. Haud raro amaror oris, nausea, vomituritio, cephalaea, anxietas, dyspnoea, et aliquando lipothymiae comparent. Jam primo morbi die, longe vero saepius secundo, aut tertio, zoster, praevio maximo cutis ardore, raro ad caput (67), et collum (68), saepius ad extremitates tum superiores (69), tum inferiores (70), nec non ad abdomen (71), frequentissime autem ad thoracem, prorumpit. Consistit exanthema hoc in phlyctaenis, sive vesiculis, magnitudine circiter pisi, conglomeratis, racemosis, saepe confluentibus sero flavescente, rubello, interdum sublivido, odoris experte, acri repletis, summum ardorem excitantibus. Cutis conditio inter phlyctaenas, saltem quidquam discretas, normalis cernitur. Id vero zosteri proprium est, quod constanter unum solummodo partis affectae latus, cinguli instar, ad mensuram aliquot digitorum transversorum ambiat e. c. *caput*, ab auris parte

(67) Burgius in Eph. nat. cur. Dec. II. an. 3. obs. 171. Acta mea clinica. Vol. III. p. 22.

(68) Unum solummodo vidi exemplum.

(69) Zosterem antibrachii partem superiorem, veluti dimidium armillae ambientem, in femina scenica polonica observavi.

(70) Borsieri l. c.

(71) Haen theses pathologicae de divis. febr. p. 3.

postica, ad medium nasi, vel frontem, veluti sertum: *collum* a media larynge ad medium nuchae: *thoracem*, a medio sterni ad spinas vertebrarum dorsi: *abdomen*, a linea alba ad spinas vertebrarum lumbalium, vel ab una ad alteram cristam ossium ilei: *brachia*, vel *crura* a medietate sive superiore, sive inferiore etc. Peracta exanthematis eruptione, febris cum reliquis symptomatibus, saltem diurno tempore, remittit; noctu enim singula, et inprimis ardor loci affecti exasperari solent. Tempus efflorescentiae inconstans est, vidimusque zosterem nunc spatio septem dierum devictum, nunc ad sextam hebdomadem protractum; quin immo de *chronico* zostere apud BORSIERI habetur exemplum. Versus finem vergente morbo phlyctaenae flaccidae, et corrugatae redduntur, ac partim desquamatione, partim exulceratione, aliquando cancro simili (*) terminantur, quae ultima crustis aegre recedentibus, nonnunquam relictis fovea, et dolore, profligatis ipsis jam exanthematis vestigiis, per longum tempus excruciante, ansam porrigit.

(*) Tale exemplum tempore, quo scribo, coram me habeo, exulcerationem scilicet dimidii brachii adspectum plane cancrosum exhibentem.

Caussae.

2. Aetas juvenilis, et media, nec non sexus sequior potissimum zosteri subjiciuntur. Tempore inprimis hyemali hic morbus in regionibus septentrionalibus, ut videtur, communior (72), occurrere solet. Plerumque refrigerium, et errores in diaeta ansam illi porrigunt. Nec zosteri interdum *veneream* originem tribuere alieni sumus (73). Rhus toxicodendron nequaquam inter caussas zosteris pertinere jam dictum est.

§. XLII.

DIAGNOSIS.

Facilis confusio.

1. *Zoster* cum *miliaribus*, cum *bullis*, cum *erysipelate*, cum *exanthemate mercuriali*, cum *hydroa*, et cum *herpete* confundi potest.

Distinctio a miliaribus.

2. *Miliaria*, figura quodammodo *zosteri* similia, eo facilius cum eo confundi possent,

(72) Acta mea clinica l. c.

(73) Ex duobus viris cum femina lue laborante eodem circiter tempore commercium habentibus, unum *ulcus glandis* acquisivisse, in altero *zosterem abdominis* secutum esse compertum habeo. Ille tandem in luem universalem incidit.

quod utrique exanthemati saepe anxietas praecedat.

Miliaria.	*Zoster.*
a. Exanthema secundarium.	a. Exanthema primarium.
b. Sudores eruptioni praecedunt.	b. Sudor vix ullus ante eruptionem.
c. Solummodo *pruritu*, neque eo constante, eruptio annunciatur.	c. *Ardor* non solum eruptionem adnunciat, sed quoque eandem comitatur.
d. Certis corporis limitibus non circumscribuntur.	d. Unum tantum partis affectae latus ambit.

Distinctio a bullis.

3. Dum de *bullis* lentium seu pisorum tantummodo magnitudine, et dolore ardente, ac intolerabili insignitis legimus (74), *zosterem* pro *bullis* fuisse habitum supponimus.

Bullae.	*Zoster.*
a. Dolor urens solummodo eruptionem *praecedit*, hac vero facta, moderatur.	a. Dolor urens per *omne morbi curriculum* fere aequalis perseverat.
b. Maxima vesicarum, maturitatem adepta-	b. Phlyctaenae nunquam *pisi* volumen

(74) Reil memorabilia clinica, Vol. I. Fasc. 2. p. 149.

rum pars magnitudinem *amygdalarum* attingit. | superant, saepeque minores sunt.

c. Serum in vesicis contentum diaphanum, et insons observatur.	c. Serum in phlyctaenis contentum turbidum, et acre est.
d. Limites minime agnoscunt.	d. Ad unum solummodo latus circumscriptus est.

Distinctio ab erysipelate.

4. Quamvis Borsieri, et Nessi (75) *zosterem* ab *erysipelate* inprimis pustuloso distinxerint; horum tamen differentia primum a Wichmanno recte stabilita fuit.

Erysipelas pustulosum.	*Zoster.*
a. Cutis, cui pustulae insident, rubore roseo plerumque detenta est.	a. Phlyctaenae cuti colore normali praeditae insident.
b. Pustulae *serius* quam rubor comparent.	b. Phlyctaenae *initium* exanthematis constituunt.
c. Volumen pustularum admodum *varium est.*	c. Forma phlyctaenarum *stabilis* observatur.
d. Pustularum sedes *superficialis* est.	d. Phlyctaenarum sedes est *profunda.*

(75) Op. c.

e. Facta eruptione ardor remittit, ac aeger noctu multas non experitur angustias.	e. Ardor vel facta eruptione continuat, noctu intolerabiles excitando cruciatus.
f. Exanthema diffusum.	f. Exanthema circumscriptum.
g. Crustae sub exsiccatione conspicuae, densae.	g. Crustae minimae, tenues.

Addit Wichmannus, erysipelas, symptomatibus gastricis stipari, zosterem autem absque illis obvenire; aliter vero nos docuit experientia.

§. XLIII.

PROGNOSIS. CURA.

Prognosis.

1. Zoster quidem aegros ob intolerabiles cruciatus, et vigilias exhaurire, nunquam vero vitae insidias struere solet. Animadvertente Plinio (76), res forte aliter se haberet, si morbus iste *totum hominem* afficere posset.

Cura.

2. Zoster instar exanthematis primarii gastrici curatur. Ne dolorum, et inquietudinis

(76) L. c.

caussa, priusquam febris temperata, et vitium gastricum deletum sit, ad *opium* confugiamus, cavendum est. Praescribitur autem hoc debito tempore sub forma sic dicti *pulveris Doweri*. Decrescentibus in diuturniore malo viribus, *cinchonae*, et *vini* usus juste a FORDYCE commendatur. Parti affectae, nisi desperabundus aeger locale auxilium quaerat, nil applicatur; tunc vero *cataplasma* ex mica panis, lacte, et croco imponi potest. Crustarum autem spontaneus secessus expectari debet. Dolor a morbo relictus ope *vesicatorii* loco affecto imposito aufertur.

Caput X.

DE EXANTHEMATE MERCURIALI.

§. XLIV.

DEFINITIO. HISTORIA.

Definitio.

1. *Exanthema*, praeviis symptomatibus febris catarrhalis, ac haud raro ptyalismi sub forma nunc papularum profunde rubrarum, confluentium, nunc tuberculorum obscure rubentium, nunc pustularum miliformium prorumpens, ac incauto hydrargyrii usui originem debens, nobis *mercuriale* dicitur.

Historia.

2. Quamvis mercurii effectus aliquando nocivi in corpus humanum jam dudum innotuerint (77); doctrinam tamen morbi, de quo agitur, pro nova habemus. Prima illius rudimenta apud

(77) Brendel Progr. de inopinatis ex mercurio dulci noxis. Opusc. T. I. p. 69. Schreiber Diss. de morbi mercuriali. Erfurt. 1792.

Bell (78), Pearson (*) occurrunt, et Horn (**); addiderunt his plura Alley (79), Moriarty (80), Spens (81), Mullin (82), aliique (83).

§. XLV.

SYMPTOMATA, CAUSSAE.

Symptomata.

1. Incipit morbus veluti febris catarrhalis cum magna, et inconsueta inquietudine, debilitate, pruritu cutis, et nonnunquam, ut vidimus, cum sudoribus odorem specificum illi oris sub salivatione mercuriali quodammodo similem, ma-

(78) *A treatise on gonorrhoea virulenta and lues venerea.* Vol. 2. p. 228.

(*) *Observations on the effects of various articles of the materia medica in the cure of lues venerea.* p. 167.

(**) *Archiv. f. med. Erfahr. Jahrg.* 1812. 1. *Heft.* p. 145.

(79) *An essay on a particular eruptive disease arising from the exhibition of mercury. Dublin.* 1804. *Observations on the Hydrargyria, or that vesicular disease arising from the exhibition of mercury. Lond.* 1810.

(80) *A description of the mercurial lepra. Dublin* 1804.

(81) *History of three cases of erythema mercuriale. (Edinburgh medical and chirurgical Journal* 1805. No. 1. p. 7).

(82) *Essay on erythema mercuriale. (Edinburgh med. and chir. Journal* 1806. No. 5. p. 37).

(83) Acta mea clinica. Vol. III. p. 22.

nantibus. Plurimi simul ptyalismum, et faucium inflammationem experiuntur. Vigente per unum, alterumve diem febre, eruptio contingit nunc sub forma *papularum* tum laete, tum profunde rubrarum, summopere prurientium, instar *rubeolae*, nunc sub ea *nodulorum*, sive *tuberculorum* profunde rubrorum fere veluti *urticaria nodosa*, nunc tandem sub forma *pustularum* miliarium fluido pellucido, acri, rodente, saepe specifice foetente repletarum, quae pustulae disruptae crustas, ut in herpete, gignunt. Sedes communissima exanthematis sunt scrotum, et crura; non raro autem illud ad lumbos, ad abdomen, vel super totam corporis superficiem, non excepta semper facie, extenditur. Facta eruptione, febris non solum non remittit, sed invalescit potius. Idem in graviori saltem malo de symptomatibus catarrhalibus, quibus cephalaea, pondus praecordiorum superaccedunt, dicendum est. Duratio efflorescentiae varia, ab una scilicet hebdomade usque ad mensem fere. Versus finem vergente morbo vel desquamatio, vel secessus crustarum incipiunt. Desquamatio locum obtinet, dum eruptio sub forma papularum, vel tuberculorum contingit; crustae vero plerumque occurrunt, dum eruptio ex vesiculis constitit. Sunt hujusmodi

crustae ex flavo brunneae. Alias pustulae solidescunt, ac demum desquamantur.

Caussae.

2. Peculiaris aegri adversus mercurium idiosyncrasia forte a dispositione scorbutica derivanda (*), hydrargyrum quacumque demum ratione, ac quocumque in morbo nimia copia adhibitum, vel refrigeratio corporis sub modico etiam hujus remedii usu potissimas exanthematis mercurialis caussas sistere videntur. Hunc morbum nuper *in prole* ubera matris mercurium sumentis sugente ad crurum internam superficiem sine ullis luis venereae symptomatibus, vidimus.

§. XLVI.

DIAGNOSIS.

Nominis ratio.

1. Quoniam morbus, de quo agitur neque leprae, neque erythematis notas praesefert; eum

(*) Convenimus *hoc sub respectu* cum Chisolm, qui mercurium solum pro caussa occasionali ulcerum, et impetiginum mercurialium habet. (*Are thoses deseases attributed to mercurial action on the system of the human body, peculiarly and exclusively generated by it?* Vide *Medical and surgical Edinb. Journal*, Vol. 8).

potius *exanthema mercuriale*, quam sive *lepram mercurialem*, sive *erythema mercuriale*, quibus nominibus MORIARTY et MULLIN usi sunt, vocare maluimus. Posset et *Hydrargyria* (*), aut *Eczema mercuriale* (**) denominari.

Facilis confusio.

2. Exanthema mercuriale confundi potest cum *miliaribus*, cum *urticaria*, cum *zostere*, cum *rubeola*, cum *herpete*, et cum *impetiginibus venereis*.

Distinctio a miliaribus.

3. *Exanthema mercuriale* tum ob formam papulosam, vel pustulosam, quam saepissime refert, tum ob peculiarem aegri inquietudinem, tum ob sudores frequenter foetidos facile pro *miliaribus* haberi potest. Immo errorem hunc ii, qui mercurium inter caussas miliarium recensent (84), commisisse videntur.

Miliaria.	*Exanthema mercuriale.*
a. Plerumque ad latera *colli*, ad *mammas*, ad *antibrachia* erumpunt.	a. Plerumque ad *scrotum*, et *crura* efflorescit.

(*) ALLEY op. cit. altero.

(**) PEARSON l. c.

(84) Cap. III. §. XIV. 1. (62).

b. Peracta eruptione *pruritus* in multis *nullus*, in aliis satis *moderatus*.	b. *Pruritus* vel peracta eruptione continuat, et quidem *summus*.
c. Liquidum in pustulis contentum *mite*, aliquando *inodorum*.	c. Liquidum in pustulis contentum *acre, foetidumque*.

Distinctio ab urticaria.

4. Quod sub forma tuberculorum sese exhibet *exanthema mercuriale*, hoc aegre ab *urticaria nodosa* distinguitur.

Urticaria nodosa.	*Exanthema mercuriale.*
a. Plerumque in febribus symptomatibus *gastricis* stipatis occurrit.	a. Plerumque cum febre quasi *catarrhali* comparet.
b. Apex tuberculi colore *ex albo rubro* instruitur.	b. Totum tuberculum colore *obscure rubro* notatum est.
c. Exanthema *fugax* est.	c. Exanthema *constans*.

Distinctio a zostere.

5. *Exanthema mercuriale* sub forma pustularum erumpens, utpote summe pruriens, ac anxietate stipatum pro *zostere* haberi posset, nisi illud *totam*, quam aggreditur partem, hoc *medietatem* tantum detineret.

§. XLVII.

PROGNOSIS. CURA.

Prognosis.

1. Si quis exanthema mercuriale pro symptomate luis venereae haberet, atque ob id in usu mercurii magis magisque continuaret, de salute aegri desperandum foret. E contra sub recta medela exanthema mercuriale morbum sistit interdum quidem rebellem, sed plerumque in aegrotantibus caeterum vigentibus periculo destitutum. Aliter res in valetudinariis se habet (*). Qui eruptionem hujus exanthematis pro indicio sanatae jam luis venereae agnoscunt, in gravi errore versari videntur.

Cura.

2. Exanthema mercuriale veluti febris catarrhalis curatur. Interea libenter ibi a remediis antimonialibus abstinemus, ac magis, quam hic, alvum movere studemus. Conducit et balneum simplex, tepidum. Ad affusionem frigidam (**)

(*) Alley inter 43 aegrotantes, (28 mares et 15 feminas) octo habuit demortuos. Dividit nuperrime *hydrargyriam* in *mitem*, *simplicem*, et *malignam*. (Op. c. altero).

(**) Bonum ab hac methodo effectum Alley expectat; at ipse nunquam adhibuit (l. c.)

in morbo tot symptomatibus catarrhalibus stipato confugere non audemus. Devicta febre tum *balnea sulphurica*, tum usus internus *aquae gaz hydro-sulphuretum* continentis prosunt. Somni defectui *opium* ad vesperas porrectum occurrit. Scriptores supra allati usum localem *aquae calcis*, ac dein adspersionem subtilissimi pollinis *carbonum farinae*, aut *amyli* suadent; nos vero externa huic exanthemati remedia haud adponimus. Omnes a *plumbo* abstinent. *Ferrum* potius tentamini subjiciendum foret, utpote in ulceribus faucium a mercurio commendatum (*).

(*) Horn l. c.

Caput XI.

DE SCARLATINA.

§. XLVIII.

DEFINITIO. HISTORIA.

Definitio.

1. *Scarlatina* (85) exanthema primarium, contagiosum sistit, praeviis plerumque faucium affectione, et febre prorumpens, cutim colore rubro obducens, ac desquamatione, relicto inprimis hydropis periculo, evanescens.

Historia.

2. Gentem Judaicam (86), Graecos (87), et Arabes (88) scarlatinam, saltem malignam,

(85) *Germ.* Scharlachfieber. *Gall.* Fièvre scarlatine. *Angl.* scarlat fever. *Ital.* Scarlatina. *Bat.* Purpur hoorts, roothont. *Polon.* Szkarlat.

(86) *Osservazioni e riflessioni sulle scarlatine* di Benedetto Frizzi. Trieste 1811. §. 1.

(87) Aretaeus de morbis acutis, lib. VII. Aetius tetrab. II. serm. 4.

(88) Avicenna Lib. IV. Fen. 2. Tr. 4. 6. (Scarlatinam *Hemeka*,

cognovisse extra omnem dubitationis aleam positum est. Nihilominus absoluta hujus morbi descriptio primum *Ingrassiae* debetur (89). Secuti sunt Forestus (90), Wierius (91), Ballonius (92), Bonetus (93), de Fontecha (94), Guadalajova (95), de Heredia (96), Mercatus (97), Carnevala (98), Nola (99),

id est, betam rubram, vocat), Haly Abbas theoricae lib. VIII. cap. 14. Rhazes cap. XIV. cont. XVIII. 8. et ad Almansor.

(89) De tumoribus praeter naturam. Tr. I. cap. I. (Refert, scarlatinam jam ante a. 1500. Neapoli sub nominibus *rossania*, *rossalia*, a colore scilicet rubro, sermone italico, *rosso*, notam fuisse).

(90) Obs. 2. Lib. VI. (Auctor de epidemia Amstelodami a. 1517. a Tyengio observata loquitur).

(91) Observ. rar. (Epidemia Germaniae inferioris a 1564 et 1565 describitur. Vid. et Schenk Obs. lib. VI. p. 775.

(92) De epidemiis. Lib. I. 2. et consultat. med. Lib. I. (De epidemia Parisiis a. 1581, sub nomine *rubiole* grassante quaestio est).

(93) Sepulchret. T. I. p. 479.

(94) Disput. de angina. Lib. II. p. 22.

(95) *Tract. de garotillo.* Matriti 1611.

(96) De angina maligna. Vid. opusc. med. T. III.

(97) Consultat. med. 14. de gutturis anginosis, et lethalibus ulceribus; vulgo garotillo. Francf. 1625.

(98) De epidemico strangulatorio affectu. Neapol. 1620.

(99) De epidemico phlegmone anginoso. Neapol. 1620. (Optimus de scarlatina Neapoli epidemice grassante scriptor).

SGAMBARTUS (100), CORTESIUS (1), AETIUS (2), SEVERINUS (3), BARTHOLINUS (4), ALAYMUS (5), SENNERTUS (6), DORINGIUS (7), SMETIUS (8), LOEW (9), SYDENHAM (10), MORTON (11), HUXHAM (12), STORCH alias PELARGUS (13), UN-

(100) Opuscul. de pestilenti faucium affectu Neapoli saeviente, 1620.

(1) Miscell. med. Messin. 1625.

(2) Liber de morbo strangulatorio. Romae 1636.

(3) Lib. de recondita abscessuum natura. Edit. Francf. 1643. p. 428.

(4) De angina puerorum Campaniae, Siciliaeque epidemica. Paris. 1648.

(5) Consultatio pro ulceris Syriaci, nunc vagantis, curatione. Panormi 1632.

(6) Op. omn. Vol. I. IV. T. VI. cap. 12. p. 483. (morbo nomen minime impertiit).

(7) Epist. ad SENNERTUM. Vid. BONET. med. septentr. collat. Lib. II. c. 17.

(8) Miscell. medica. Francf. 1611. p. 564. 568.

(9) Hist. epid. Hung. Act. N. C. p. 26.

(10) Opuscul. p. 328.

(11) De morbillis et febre scarlatina. cap. IV. V.

(12) Op. de aëre et morbis epidemicis, nunc sub nomine *febris anginosae* (Vol. I. p. 92.), nunc *febris miliaris rubrae* (l. c. p. 60. Vol. VII. p. 115)., nunc *febris miliaris malignae* (Vol. I. p. 123.), nunc *scarlatinae simplicis* (l. c. p. 135. Vol. VII. p. 113.), nuncque *eruptionis erysipelatosae* (Vol. I. p. 95).

(13) *Praktischer und theoretischer Traktat vom Scharlach-*

KER (14), LANGHANS (15), PLENGIZ (16), HAEN (17), GORTER (18), SCHOENMEZEL (19), BOEHMER (20), BRUNNING (21), FOTHERGILL (22), COTTON (23), STARR (24), WALL (25), RUSSEL (26), GRANT (27), JOHNSTON (28), WI-

fieber, wie solches vor etlichen zwanzig Jahren her, als eine seltsamme, jedoch zuweden grassirende Kinderkrankheit, aus vielen zur Hand gekommenen Casibus kennen gelernt. Gotha 1742.

(14) Conspect. med. p. 607.

(15) Brevis delineatio morbi, qui a. 1652. in valle Simmia epidemice grassatus est; in Act. Helvet. T. II. p. 260.

(16) Op. med. physic. T. III. Vindob. 1762. Habetur versio germanica auct. *Pflug.* 1779. Et PLENCIZII filius animadversiones de scarlatina scripsit in MOHRENHEIMS *Wiener Beytragen.* 2. B. S. 39.

(17) *Theses sistens febr. divisiones.* p. 25.

(18) Prax. med. T. II.

(19) Diss. de scarlatina in annis 1775 - 76 epidemica. Heidelberg. 1779. (FRANK delectus opusc. med. Vol. II. p. 253).

(20) De febre scarlatina epidemice grassante. Halae 1764.

(21) Constitutio epidemica Essediensis a. 1769 et 70 sistens historiam febris scarlatino-miliaris anginosae. Vesel. 1772.

(22) *Account of the sore-throat etc.* Lond. 1751.

(23) *Lettre to Dr.* MEAD.

(24) *Philosophical transactions.* 1749. No. 46. 49.

(25) *Medical Tracts, - Gentlemann's Magazin.* Vol. 21, p. 497.

(26) Oecon. nat. in morb. gland. p. 105.

(27) *On fevers.* Vol. 2. p. 129.

(28) *Memoirs of the medical Society of London.* Vol. 3. art. 16.

THERING (29), PERCIVAL (30), CLARK (31), SIMS (32), PEART (33), WALDON (34), CRICHTON (35), PAERS, et BLACBURNE (36), RUSH (37), MALOUIN (38), LOISY (39), NAVIER (40), CHOMEL (41), RABOURS (42), LORRY (43), BRU-

(29) *On the scarlat fever and sore-throat.* Lond. 1779. (*Samml. auserl. Abhandl. fur prakt. Aerzte.* 5. B. 1 St.).

(30) *Essays medical and experimental.* Lond. 1772.

(31) *Observations on fever attentad with ulcerated sore-throat, as it appeared at Newcastle upon Tyne the year* 1778.

(32) *Of the scarlatina anginosa as it appeared in London in the year* 1786. (*Mem. of the med. Soc. of London.* Vol. I).

(33) *Practical information on the malignant scarlat-fever and sore-throat.* 1802.

(34) *Medical and physical Journal.* No. 94. p 552. (*Samml. auserl. Abhandl. fur prakt. Aerzte* 24. B. 3 St.).

(35) Vide infra.

(36) FRIESE apud WILLAN op c. p. 256. Not. (***).

(37) *Philadelphical medical inquiries and observat.* 1789. p. 102.

(38) *Histoire de l'académie des sciences*, *Art. esquinancie maligne.*

(39) *Recueil d'observations des médecins d'hôpitaux militaires par.* MR. RICHARD DE HAUTESIERK. Vol. 2.

(40) *Sur plusieurs maladies populaires, qui ont regné à Chalons-sur-Marne* 1753.

(41) *Abhandlung uber die brandige Braune.* 1749.

(42) De ulcere tonsillarum. (*Mémoires de l'académie de Montpellier - Journal de médecine* T. 31).

(43) *Actes de la Soc, R. de médecine,* Vol. 2.

GNONE (44), NANNONI (45), BERTRANDI (46), ASCOW (47), BANG (48), EICHEL (49), BICHER (50), WILHELM (51), HAGSTROEM (52), WILKE (53), SCHAEFFER (54), CAPPEL (55), HENRICI (56), KREYSSIG (57), TITIUS (58), STRUVE (59), STIEGLITS (60), KTETTEN (61),

(44) *Opuscoli interessanti.* Torino 1777. Vol. I.

(45) *Trattato di chirurgia.* T. 2. p. 42.

(46) *Opere anatomiche e cerusiche.* Torino T. I. p. 57.

(47) Acta R. Societ. med. Havn. Vol. II. p. 91.

(48) Ibid. No. 3.

(49) Ibid. No. 1.

(50) *Samml. auserl. Abhandl. fur prakt. Aerzte.* 9. B. S. 132.

(51) Historia febris scarlatinosae a. 1766. Herbipoli epidemice grassantis. Wurceburg 1766.

(52) *Samml. auserl. Abh. f. prakt. Aerzte.* 14. B. 5. St.

(53) Diss. inauguralis de angina infantum in patria (Suecia) recentioribus annis 1757 - 1764. observata. Upsal. 1764.

(54) HUFELAND's *Journal der prakt. Heilkunde* 6. B. S. 224.

(55) *Abhandlung vom Scharlachausschlage.* Gott. 1803.

(56) Ad historiam scarlatinae symbolae nonnullae. Kiliae Holsat. 1799.

(57) Op. c. (cap. III. §. XII. 2. Not. 26).

(58) Diss. de scarlatina, observationes et meletemata quaedam. Wittenberg. 1796.

(59) *Untersuchungen und Erfahrungen uber die Scharlachkrankeit. Hannov.* 1803.

(60) *Versuch einer Prufung und Besserung der jetzt gewohnlichen Behandlungsart des Scharlachfiebers.* Hannover 1807.

(61) De varia malignitatis ratione in febre scarlatinosa observationibus illustrata. Lips. 1811.

Reich (62), Horn (63), Heim (64), Benedict (65), ne dicamus de scriptoribus vel universam doctrinam medicam, vel eam morborum cutis in genere amplectentibus, inter quos ultimos Willan, et Friese primum hic occupant locum.

§. XLIX.

SYMPTOMATA. AUTOPSIA CADAVERUM.

Generatim.

1. Cum multum intersit rectam *curriculi* exanthematum primariorum habere rationem, verum nil magis huic notioni obstet, quam diffusa symptomatum specialium illustratio, hanc illustrationem ad diagnosin remittimus, atque hic solummodo decursum *scarlatinae* tum *simplicis*, tum *inflammatoriae*, tum *gastricae*, tum *typhodis* succincte exponemus.

Scarlatina simplex.

2. *Scarlatina simplex* cum sensu debilitatis, facie pallida, levi horripilatione, subse-

(62) *Neue Aufschlusse uber die natur und Heilung des Scharlachfiebers.* Berlin 1810.

(63) *Archiv fur med. Erfahrung.* 1811.

(64) Ibid.

(65) *Geschichte des Scharlachfiebers, seiner Epidemie und Heilmethode.* Leipz. 1810.

quente calore, siti, fauciumque affectione ingruit. Cuncta symptomata horis vespertinis augentur. Primo ad finem vergente nychthemero, vel secundo incipiente, nonnunquam serius, praevio interdum tali sensu ac si cutis aciculis puncta esset, exanthema sub forma punctulorum, et macularum rubrarum varias corporis partes occupantium, dein confluentium, et sese per universam superficiem extendentium apparet. Si digito tunc cutis comprimatur, rubor evanescit, ac ablata compressione redit. Peracta eruptione febris, et faucium affectio vel imminuuntur, vel plane evanescunt. Jam tertio, quarto ab eruptione die non raro quaedam desquamatio sub forma furfurum plurimis in locis animadvertitur, et exanthema decrescit, donec idem septimo, vel octavo die morbi, comparente ampliori desquamatione, evanescat. Eodem hoc tempore vel sudor universalis, vel urina cum sedimento puriformi, vel lenis alvi fluxus aegritudini finem imponunt.

Scarlatina inflammatoria.

Scarlatina inflammatoria saepe a lassitudine, morositate, tristitia, capitis pondere, raucedine, rigiditate musculorum nuchae, et maxillae inferioris per aliquot dies perseverantibus praesagitur. Sequitur febris cum horrore, cui calor

summus, pulsus frequens, nunc depressus, nunc durus, cutis sicca, ardens, epistaxis, facies accensa, oculi fulgentes, rubri succedunt. Alias morbus immediate cum febre orditur. Ea vigente, quocumque in casu, faucium affectio deglutitione summopere dolente stipata, molestissima fit. Examinatis faucibus rubor coccineus tonsillarum, palati, veli penduli, linguae, et gingivarum saepe sine partium affectarum tumore, conspicitur. Tonsillae plerumque plus minus lympha coagulabili obductae. Vox nasalis est. Glandulae submaxillares, quin immo et parotides non raro tument. Interdum apparatus symptomatum gastricorum prodit. Versus noctem manifesta exacerbatio saepe cum delirio, sopore, convulsione, respiratione calida anhelosa, suspiriis intersecta, occurrit. Exanthema tempore, et modo superius indicato contingere, ac decurrere solet. Saepe cutis praeter universalem ruborem papulas miliformes, aut phyctaenas exhibet. Peracta eruptione febris haud multum remittit, quin immo saepe invalescit, quod si acciderit, facile cerebrum, aures, trachea, pulmones, ventriculus, intestina, uterus, et vesica urinaria ita in consensum trahuntur, ut symptomata inflammationi horum viscerum propria in conspectum veniant. Nec rarum est sive miliaria, sive aphthas accedere. Nisi aeger de-

cedat, febris plerumque sexto, aut septimo die, ampla accedente desquamatione, solvitur. Interdum ea ad tertiam hebdomadem, vel et quadragesimum diem (66) protrahitur. Quot pericula convalescentem expectent, infra palam fiet.

Scarlatina gastrica.

4. *Scarlatina gastrica* symptomata medium fere inter scarlatinam simplicem, et inflammatoriam tenentia exhibet. Praeterea haud raro debilitas conspicua, peticulae, et ascaridum lumbricoidum secessus (67) observantur.

Scarlatina typhodes.

5. *Scarlatina typhodes* cum ingenti virium prostratione, ac vertigine incipit; sequitur frigus, succedentibus calore, acutissimoque capitis dolore. Pulsus utplurimum frequentes, parvi, interdum ab initio morbi pleni, et duri. Urina pallida. Urgent anxietas, diarrhoea, et vomitus. Accedunt lipothymiae, suspiria, vigiliae, aut sopor. Oculi fiunt turbidi, aut rubri, et lacrymantes. Aeger vel sub ipsa deglutitione sensum constrictionis potius, quam doloris in faucibus percipit. Hae, si examinentur, maculae

(66) Vogel's *Handbuch.* 3. Thl. S. 235.

(67) Sic in epidemia Cephaloniae accidit (Angelo Zulatti in *Giornale di medicina.* Vol. 2. No. 29).

ex albo cinereae, circulo rubro, vel livido circumdatae, cito livescentes, vel nigricantes praecipue ad tonsillas in conspectum veniunt. Nonnunquam et narium cavitates simili pacto laborant. Halitus maxime foetet, ac acerrimus ichor ex partibus gangraena correptis manat, qui ab infantibus deglutitus ventriculum, et intestina aggreditur, vel in pulmonem depluit varias hisce in organis excitando turbas. Neque parotides, et ptyalismus raro hîc observantur. Interdum collum, et pectus cum suffocationis periculo riget, atque intumescit. Primo, aut secundo die, aliquando serius, exanthema nunc levigatum, nunc miliforme, nunc pustulosum, mox rubrum, mox lividum prodit. Occurrunt simul peticulae, vibices, miliaria. Interea morbus symptomata typhi gravissimi praesertim haemorrhagias, subsultus tendinum, singultum exhibens crescit, ac interdum gangraena per tubam Eustachii ad aurem proserpens tympanum destruit. Plurimi hac sub rerum positione circa quartum morbi diem moriuntur. Felicioribus, secedente eschara, fauces depurantur, et, comparente sudore universali vaporoso, calido, exanthema desquamatur. At vel tunc multa aegros pericula circumdant.

Autopsia cadaverum.

6. Cadaverum, de quibus agitur, superficies nunc rubet, nunc livet, nunc variegata est. Facile epidermis secedit, ac alia putredinis praematurae indicia cernuntur. Nonnullis ichor cruentus ex ore, et naribus manat. Saepe vasa sanguinea turgida, meninges, et cerebri superficies inflammatae, ventriculique cerebri sero repleti sunt. Tympani erosionem praeter alios Horn vidit (68). Lympha coagulabilis non solum fauces obducit, ac interdum sub forma pseudo-membranae obturat (69), sed aliquando in ipso textu celluloso musculos colli ambiente invenitur. Interdum sphacelus faucium ad oesophagi initium extensus occurrit. Neque exempla gangraenae internam superficiem tracheae (70), et tubi intestinalis (71) obducentis desunt. Saepissime pulmones vel prorsus normales, vel roseo colore notati sero copioso innatant. Vel eorum oedema hîc observatum est (72). Nec

(68) L. c. S. 263.

(69) Starr l. c. Tab. I.

(70) Taffius obs. med. p. 42.

(71) Le-Cat *Philosoph. Transact.* Vol. 12. *Leschische Uebersetzung.* 4. B. S. 217. Lieutaud *précis de médecine.* T. 2. p. 518.

(72) Clark l. c. p. 210.

hydropem pericardii in dubium vocare licet. Tumorem oedematosum scroti enormem CAPPEL (73), et VOGEL (74) conspexerunt. Praeterea cadavera hominum ex scarlatina peremtorum saepe vestigia aliorum morborum chronicorum, inprimis hepatis, lienis, et mesenterii, exhibent.

§. L.

CAUSSAE.

Caussae praedisponentes.

1. Observationes CLARKII (75), HEBERDENII (76), SIMSII (77) et nostrae docent, 1.° infantes infra decimum aetatis annum quammaxime scarlatinae obnoxios esse; 2.° utrumque sexum ad vigesimum annum usque pari pacto ab hoc morbo affici, ita tamen, ut non quodlibet individuum necessario illi subjiciatur (78); et 3.° a vigesimo autem anno rarissime mares (*), sae-

(73) L. c. S. 88.

(74) L. c. S. 235.

(75) L. c. et apud WILLAN l. c. S. 263.

(76) Comment. de morbor. histor. et curat. p. 15.

(77) L. c. p. 438.

(78) Permulti medici, nec me excepto, inter aegros scarlatina affectos versantur, quin morbum contrahant.

(*) Hoc ipso momento aegrum vigesimum octavum aetatis suae annum numerantem, ac scarlatina detentum curo.

pissime vero foeminas, inprimis graciles, et puerperas ab eo corripi. Scarlatina plerumque circa aequinoxium tum vernale, tum autumnale occurrit (79). Quae hoc tempore evolvitur, haec per totum hyemis curriculum grassari solet. Verum nec aestatem hic morbus respuit (80). Vidimus eum continuo per plures annos regnasse (81). Patet igitur, SCHOENMEZELIUM omni jure contendisse, annuam constitutionem parum, vel nil in scarlatinam influere (82).

Caussa excitans.

2. Caussa scarlatinam excitans procul dubio in *contagio* specifico locata est. Sic docet inprimis modus, quo hic morbus propagatur. Propagatur enim per contactum, aut commercium cum aegris scarlatina laborantibus, vel cum ipsis ex hoc morbo convalescentibus (83), nec non per usum supellectilis, vestium, et mercium infectarum. Propagatio ista nunc facillime, nunc difficulter locum obtinet ita, ut scarlatina interdum cum LENTINIO (84) haud conta-

(79) PLENCIZ l. c.

(80) WITHERING l. c. p. 250. RUSH l. c. p. 102. WILLAN l. c. p. 264.

(81) Vindobonae, ab anno 1797. ad a. 1801.

(82) L. c.

(83) WILLAN l. c. p. 194.

(84) *Beytrage zur ausubenden Arzneywissenschaft.* 1785.

giosam dixeris (85). Nil potentius actionem contagii scarlatinae adjuvat, quam corporis inprimis aestuantis refrigeratio. Fertur, quod ii, qui effluvia aegrorum scarlatina laborantium prope suscipiunt, saepe sensum sulphatis cupri ad linguam percipiant, et hinc inde in nauseam, et salivationem incidant (86): verum id nunquam animadvertere potuimus. Periodus latentis contagii nobis videtur plerumque quinque dierum. Sic et HEBERDEN autumat (87). Duos solummodo dies BINNS (88), tres, vel quatuor WITHERING (89), et septem GRANT (90) stabiliverunt. Quoad originem contagii scarlatinae, densa adhuc ea caligine involuta est. Interim omni attentione opinio NAVIERI, et PLENCIZII digna videtur, utpote qui scarlatinam tum a propriis animalculis, tum a pecudum affectionibus derivant (91). An forte *carbunculus oris* pecudum species scarlatinae malignae? Ex homine in canem scarlatinam migrasse HEIM refert (92).

(85) WILLAN l. c. S. 194. Acta mea clinica. Vol. III. p. 17.

(86) WILLAN l. c. S. 296.

(87) L. c. p. 18.

(88) L. c.

(89) L. c. p. 61.

(90) L. c. p. 363.

(91) Locis citatis.

(92) L. c. p. 72.

Caussa proxima.

3. *Caussam proximam* scarlatinae in inflammationem specificam superficiei cutis, potissimum retis mucosi ponimus. Patet inde scarlatinae cum erysipelate affinitas, quae praeterea a febre, a rubore cutis ad compressionem digiti evanescente, hac cessante revertente, a desquamatione, et a proclivitate ad extravasatum abunde confirmatur. Scarlatinam nisum naturae ad repellendam veterem, novamque generandam epidermidem sistere, hypothesis est ab aliis jam satis refutata (93).

§. LI.

DIAGNOSIS.

Symptomatum illustratio.

1. Ut superius innuimus, potiora scarlatinae symptomata, nempe *faucium affectionem*, *febrem*, et *eruptionem cutaneam* speciatim nunc ad trutinam revocabimus.

Faucium affectio.

2. In scarlatinam nemo incidit, quin ocyus serius *faucium* patiatur *affectionem*. Sic, ex-

(93) *Jenaer allgmeine Literaturzeitung* 1810. No. 208. quo loco Eichii opus ad trutinam vocatur.

ceptis Clark, et Rush, omnes jure testantur scriptores. Constat autem haec faucium affectio *rubore*, *dolore*, et *tumore* nunc *simul*, nunc *separatim* obvenientibus. *Rubor* forma striae per palatum molle sub uvula decurrens, saepe primum suscepti scarlatinae contagii indicium sistit. Serius is totam faucium cavitatem, praecipue tonsillas occupare, et plerumque ad oris cavum sese extendere solet. Haud raro rubor ob lympham coagulabilem fauces ita obducentem, ut albescant, ac falsam rarissime hic latentis abscessus imaginem prae se ferant, non animadvertitur. Alias rubor faucium sine omni incommodo praesto est, ac nychthemeri spatio jam evanescit: unde quam facile sit cum non animadvertere quivis sponte intelligit. Plerumque tamen rubor hic ardore, vel *dolore* stipatur, qui dolor in nonnullis epidemiis morbi adventum annuntiat (94), alias sub curriculo tantum aegritudinis, scilicet die septimo (95), octavo, nono (96) apparet. Maxime ille ad tonsillas sub opere deglutitionis saepe impedito,

(94) Loisy l. c. p. 263. Idem testatur Eichel, et Schoenmezel.

(95) Vidit Goettingae a. 1784 et 1785 Pater meus; vidi Vilnae hyeme a. 1811. 1812.

(96) Sic accidit in epidemia Berolinensi (Acta medica Vol. II. p. 20).

vel deleto percipitur. Ingesta tunc vel ex oris angulis cum saliva aliquando cruenta (97) depluunt, vel per nares redeunt, concomitantibus impotentia verba rite articulandi, *tussi* (98), et voce nasali interdum rauca, stridula (99). Trismum (100) nunquam hic vidimus. Sub maximis licet faucium doloribus, et deglutitionis impedimento partes affectae tamen vix multum *tumoris* exhibent, ac potius *rigere* videntur. Interdum ab *aphthis* obsidentur. De gangraena faucium, utpote de exitu speciei scarlatinae typhodi proprio infra agemus.

Febris.

3. *Febris* pro varia morbi indole variis symptomatibus stipari ex dictis (1) elucet. *Frigus* ad duodecim horas protractum fuisse Loisy (2) refert. *Calor* interdum minor, quam ex rubore cutis expectandum foret, alias ma-

(97) Plenciz l. c. p. 20.

(98) Sims l. c. p. 405.

(99) Rush l. c. p. 102. Verum *croup* ex rubore scarlatinoso ad tracheam propagato observavit Batermann. (*Report of diseases treated at the public Dispensary near great Carey street. London from Sept.* 1811-10 *Jun* 1812. *In Edinb. med. chirurgical journ.* 8. Vol).

(100) Withering l. c. p. 18. 21. Willan l. c. p. 261.

(1) §. XLIX.

(2) L. c. p. 265.

ximus, et a thermometro confirmatus (3) observatur. *Pulsus* raro magnus, fere semper obscurus, creber, et variabilis (*), aliquando, praecipue apud infantes, intermittens, et irregularis obvenit. *Urina* nunc limpida, nunc rubra, nunc nigra (4). Versus finem morbi lotium non raro sedimento puriformi, furfuraceo, quasi squamoso instruitur. *Sudor* vix unquam ante morbi finem animadverti solet. *Odorem specificum*, quem aegros scarlatina affectos spirare Heim contendit (5), minime percipere potuimus. Febris scarlatinosa sat constanter *exacerbationes* vespertinas, et nocturnas patitur. Iis vigentibus, aeger facilius, quam aliis in morbis, aliena loquitur (6).

Eruptio cutanea.

4. *Eruptionem* scarlatinae inter finem primi, et initium secundi morbi diei posuimus, atque ita in genere; non desunt enim exempla scarlatinae vel febrem praecedentis (7), vel eam

(3) Ad 112 gr. Th. F. apud Willan l. c. p. 202.

(*) Pulsuum istam in scarlatina fere *specificam* conditionem verbis describere nequeo, sed attentionem medicorum pro ea sollicito.

(4) Heim l. c S. 70.

(5) L. c. S. 69. 74.

(6) Hebebden l. c.

(7) Heister Compend. med. C. 3. Sect. 6.

post nonnullas horas sequentis (8), vel tertio, immo quarto (9) morbi die erumpentis. Prima quidem eruptio plerumque ad faciem, jugulum, pectus, et ad brachia, sed hinc inde vel ad crura, et ad abdomen contingit. *Puncta*, sub quorum forma exanthema erumpit, innumerabilia cernuntur; *maculae* ad figuram rotundam tendunt. Saepe circumferentiae plurimarum macularum sese invicem attingunt, donec confluant, quod spatio unius nycthemeri accidere solet. Attamen rubor ad dorsum raro continuus, ac plerumque sub adspectu retis vasorum quasi arte injectorum apparet. Evidentissime exanthema ad lumbos, coxas, et articulationes floret. Color illius ab initio est ex pallido coccineus, cancri cocti fere instar, aut si quis verecundiae gratia erubesceret, deinde vero obscure ruber, veluti beta rubra, vel et lividus evadit. Probe autem notandum est, variam cutis conditionem permultum in colorem exanthematis influere. Qualiscunque vero sit rubor, id, ut diximus, peculiare habet, quod ad compressionem digiti evanescat, ac ea ablata, a peripheria ad centrum redeat. Scarlatina nunquam tumore, saltem universali stipatur.

(8) Loisy l. c. Vol. I. p. 342. Eichel l. c.

(9) Heberden l. c. p. 20.

Manus e contra ita interdum tument, ut aeger digitos flectere nequeat. Et faciei, palpebrarumque intumescentia nonnunquam observatur (10). Animadvertente SIMS, tumor cutis in scarlatina id proprium habet, quod valde doleat (11). Exanthema hujusmodi non solum universam corporis superficiem externam occupare, sed sese vel ad viscera extendere, tum ex descriptione morbi, tum ex autopsia cadaverum elucet. Rubor oculorum primum in ea albugineae parte apparet, quae a palpebris tegitur (12), unde medicus, ut mature de oculorum statu certior fiat, palpebras removere debet. Non obstante rubore, oculi lucem satis ferunt, et quamvis saepe tumidi sint, attamen nunquam lacrymantur. Scarlatinam neque naribus parcere docet earum rubor, ac rara quidem, at haud neganda (13), et a BICKERO jam observata (14) sternutatio. Dysuria, et tenesmus, quibus scarlatina interdum insignitur, de exanthematis ad vesicam urinariam, et ad anum extentione testari videntur. Interdum autem scarlatina tantummodo *partialis* est. Id inpri-

(10) BICKER l. c. p 145. STIEGLITZ l. c. p. 110.
(11) L. c.
(12) WITHERING l. c.
(13) WILLAN l. c. p. 198.
(14) L. c.

mis ad pectus, brachia, et genua, praecipue in adultis (15), vel fugato ante tempus universali exanthemate, eoque redeunte (16), contingit. Scarlatina nempe aliorum exanthematum instar citius quam par esset, inprimis ob susceptum refrigerium, evanescere solet, quin immo datur nobis, aliisque (17) pluries visa *febris scarlatinosa sine omni efflorescentia.* Stabilitur illius praesentia: dum aeger, qui scarlatinam nunquam perpessus erat, tempore, quo morbus iste grassatur, in febrem incidit cum faucium affectione characteres cynanches scarlatinosae exhibente, nec non cum cute valde ardente, dumque totus morbus tempore scarlatinae praescripto, praecipue cum epidermidis desquamatione terminatur. Interea exempla febris scarlatinosae sine scarlatina rariora numerarentur, si cutis examen debita semper diligentia institueretur, ac ruboris partialis ma-

(15) Neumann in Horn's *Archiv* 1811. 2. B. 309.

(16) Heim in Hufeland's *Journal* 1812. 3. St. S. 66.

(17) Hagstroem l. c. p. 463. Johnston l. c. p. 358. De Meza l. c. p. 58. Sims l. c. p. 413. Withering l. c. p. 22. Vogel l. c. p. 226. Clark l. c. p. 361. Loisy l. c. p. 263. Schaeffer in editione operis Armstrongii de morbis infantum p. 150. Cappel l. c. S. 77. Struve l. c. S. 193. J. P. Frank l. c. p. 67. etc.

jor haberetur ratio (18). Caeterum cavendum est, ne omnem mox ruborem superficiei corporis, potissimum apud lotrices, et feminas cuti candida instructas, ac vehementi febre laborantes, pro scarlatina declaremus. Exanthemati huic *triplex est forma*, unde scarlatina dividitur in *levigatam*, in *miliformem*, et in *pustulosam*. *Scarlatina levigata* sive *plana* superficiem cutis tum visui, tum tactui aequalem, et planam offert. *Scarlatina miliformis* sive *papulosa*, quam EICHEL (19), BICKER (20), LORRY (21), BORSIERI (22), J. P. FRANK (23), LAUTH (24), CAPPEL (25), KREYSSIG (26), KIESER (27), alii-

(18) « Non raro vidi exteriorem partem carpi levi rubore suffusam, cujus nusquam alibi reperire potui vestigium. » (HEBERDEN l. c. p. 17). In puero septenni nuper ex *cynanche gangraenosa* quarto morbi die Vilnae defuncto, scarlatina, in quam per tres dies incassum inquisiverunt medici, non nisi *paucas ante mortem horas* a chirurgo vesicatoria curante, fortuito detecta est.

(19) L. c. p. 8.

(20) L. c. p. 151.

(21) L. c. p. 7.

(22) L. c. §. 81. ex: *Giornale di medicina di* PIETRO ORTESCHI. Vol. 2. Num. 19.

(23) L. c.

(24) *Vom Witterungszustande, dem Scharlachfriesel und bosen Hals*. 2 Abthl. S. 23.

(25) L. c. S. 141.

(26) L. c. S. 12.

(27) HUFELAND's *Journal* 1812. 1 St. S. 36. 2 St. S. 65.

que (28) descripsere, cutem universam, praecipue ad digitos, et ad abdomen asperam, anserinam, ac si granulis minutis, sive seminibus milii conspersa esset, offert. *Scarlatina pustulosa*, sive *phlyctaenosa*, sive *vesicularis*, cujus STORK (29), BARALDI (30), ROSENSTEIN (31), DE-MEZA (32), RUSH (33), KREYSSIG (34), J. P. FRANK (35), et KIESER (36) rationem reddiderunt, *pustulis* ortum exanthematis comitantibus, vel parum postea comparentibus, vel *phlyctaenis*, sive *vesiculis* variolis similibus (37), ac die sexto, octavo, et tardius erumpentibus, primum sero, non aëre (38) repletis, dein, absorpto scilicet liquido,

(28) HAHNEMANN in *Reichsanzeiger* 1806. N. 191. et in HUFELAND's *Journal* 24. B. S. 139. nec non WENDELSTAEDT ibid. 27. B. 3 St., sub erroneo nomine, *febris purpurae miliaris*.

(29) An. med. secund. p. 46.

(30) *Raccolta d' opusc. med. pratici.* Vol. 2. p. 202.

(31) *Anweisung zur Kenntniss und Kur der Kinderkrankheiten*, 6te *Auflage mit Anmerkungen von* LODER *und* BUCHOLZ. S. 361.

(32) Compend. med. pract. p. 59.

(33) L. c. p. 123.

(34) L. c. S. 57.

(35) L. c.

(36) L. c. 2 St. S. 83.

(37) Scarlatina variolosa. SAUVAG.

(38) Sic docuit ROSENSTEIN.

vacuis, plerumque desquamatione, interdum, praesertim in facie, crustis (39) terminandis, instruitur. In genere scarlatina *duplicem*, ut diximus, *desquamationem* exhibet, quarum una, die tertio, vel quarto eruptionis sub forma furfurum minimorum, praecipue ad extremitates, altera die septimo, octavo, vel tardius sub adspecto furfurum majorum, vel squamarnm, occurrit. Haud raro integra epidermis partis denudatae, inprimis manuum, et plantae pedum figuram referens, interdum simul cum crinibus, unguibus (40), et verrucis (41), secedit (*). Et desquamationis species in oris, et faucium cavis (42), ne dicamus in ipsa urina, animadvertitur. Ad volas manuum, et ad digitos nova

(39) Baraldi l. c.

(40) Tale exemplum Pater meus in femina Parmensi a. 1787 habuit.

(41) Lentin *Beytrage* N. 210.

(*) Nullibi accuratius structura cuticulae apparet, quam in frustis, quae scarlatinae culpa secedunt; lineas enim sulcatas spirales in digitorum apice, et ramosoparallelas in vola manus exhibent.

(42) « Visa fuit lingua sub desquamationis tempore ita a sua sorditie depurari, ut ejus epidermis cum sputis rejiceretur. Similes lamellae ex narium quoque cavo secedebant ». (Eichel l. c. p. 10). -- Ipsam linguam cum palato desquamatam vidit Storch (l. c. p. 215).

epidermis, aliquando jam sub antiqua, semi-elevata, comparens, ruborem, a compressione digiti non sine doloris sensu evanescentem, ac si pars vernice obducta esset, splendentem exhibet (*).

Facilis confusio.

5. Scarlatinae variae formae cum *miliaribus*, cum *urticaria*, cum *erysipelate*, cum *morbillis*, cum *porrigine*, cum incipiente *lepra squamosa*, et cum *cynanche faucium* confundi possunt.

Distinctio a miliaribus.

6. *Scarlatinam miliformem* saepius sub nomine miliarium, praecipue *rubrarum* descriptam fuisse Willan et Friese demonstrarunt (43). Errori huic eo facilius locus est, cum, rite animadvertentibus Loisy, Brunnino, et Plenciz, miliaria haud raro cum scarlatina connubium ineant.

(*) Certum hinc est, quod cuticula, quo minus aëri exposita est, eo magis *mucosa* esse consuescit, exemplo partium internarum, quas cuticula mucosa, et lubrica obvestit.

(43) Op. c. p. 234. Provocant ad Winklerum Eph. N. C. Dec. I. a. 6. 7. obs. 42., ad Langium Prax. med. cap. 13, ad Schacherum. (De febre acuta exanthematica. Lipsiae 1723), ad Ettmullerum (De febre p. 527), et ad Raygerum (Miscell. N. C. Dec. I. an. 3).

Miliaria.	*Scarlatina miliformis.*
a. Raro in infantibus occurrunt.	a. Morbus infantilis est.
b. A sudore specifico praecedi solent.	b. Sudor ante eruptionem vix ullus observatur.
c. Scarlatinae tantummodo provectae superveniunt.	c. Primis morbi diebus adest.
d. Rarissime super totum corpus extenduntur.	d. Maximam corporis superficiei partem occupat.
e. Rarissime faciem detinent.	e. Faciem aliarum partium instar obducit.
f. Evidentissima sunt ad latera colli, et ad mammas.	f. Evidentissima est ad digitos, vel ad articulos.
g. Desquamatio aut nulla, aut parva observatur.	g. Desquamatio conspicua.

Distinctio ab urticaria.

7. *Scarlatinam* cum *urticaria* confuderunt Sauvages (44), nonnullique inter auctores, qui de scarlatina ex esu cancri fluviatilis scripserunt (45).

(44) Urticariae nomen *scarlatinae urticatae* impertit. (cap. V. §. XXVI).

(45) Ibid. §. XXII. 2.

Urticaria.	*Scarlatina.*
a. Morbus haud contagiosus.	a. Morbus in genere valde contagiosus.
b. Eruptio sub magno pruritu rapide contingit.	b. Eruptio lentius, et sine vero pruritu locum obtinet.
c. Maculae inaequales, prominentes, tuberculosae, discretae, in centro fere albescentes sunt.	c. Maculae circulares, planae, vel asperae, confluentes, omnino rubrae.
d. Erratica, et fugax est.	d. Absente errore in regimine, efflorescentia satis constans observatur.
e. Sub frigore utplurimum evidentior fit.	e. A frigore evanescit.
f. Sine vestigiis disparet.	f. Desquamatione terminatur.

Distinctio ab erysipelate.

8. *Scarlatina*, quae more consueto universam corporis superficiem occupat, ob id ipsum *ab erysipelate* distinguitur (46). Non ita *scarlatina partialis*.

(46) Cap. VI. §. XXVI. a.

Erysipelas.	*Scarlatina partialis.*
a. Raro, et per accidens tantum faucium affectione instruitur.	a. Constans observatur faucium affectio.
b. Contagii vix adest suspicio.	b. Contagii plerumque certitudo.
c. Sensim sensimque extenditur.	c. Praevia utplurimum scarlatina universali erumpit.
d. Rubor saepe splendens, maxime ardens.	d. Rubor haud splendens, parumque ardens.

Specierum consideratio generatim.

9. Cum descriptio curriculi variarum specierum scarlatinae ad diagnosin ipsarum rite instituendam haud omnino sufficere posset; hinc in tanti momenti negotio vel sequentia addere utile duximus.

Scarlatina simplex.

10. *Scarlatina simplex* optime a SYDENHAMO (47), et a PROSPERO MARTIANO (48) descripta, ac ipsi interdum scarlatinae malignae intercurrens (49), quamvis a CULLENIO haud visa

(47) L. c.

(48) Comment. in epidem. Hippocr. Lib. II. Sect. 3. v. 20,

(49) Sic jam medici Neapolitani, et BICKER, FOTHERGILL, aliique observarunt.

sit, neque relate ad caeteras species constantem rationem habeat (50), frequentissime tamen, saltem in Lithuania, obvenire solet. Diagnosis illius potissimum ex remissione, vel cessatione febris, et faucium affectionis a peracta jam eruptione desumitur. Forma plerumque levigata hinc inde tamen miliformis esse solet.

Scarlatina inflammatoria.

11. *Scarlatina inflammatoria* a WITHERINGIO, et SIMSIO exactissime descripta, epitheto *anginosae*, sive *cynanchicae* non satis a reliquis speciebus distincta, haud raro, praecipue sub adspectu miliformi obvenit. Diagnosis potissimum ex vehementia febris, faucium inflammationis vel peracta eruptione continuantis, nec non ex lentiori, et irregulari saepe viscerum phlogosi insignito curriculo depromitur. Reliqua a WILLANO allata diagnostica (51) admodum incerta videntur.

Scarlatina gastrica.

12. *Scarlatina* haud raro *symptomatibus gastricis*, diarrhoea scilicet (52), vomituritione (53), constrictione ventriculi ad lipothymiam

(50) WILLAN l. c. p. 264.

(51) L. c. p. 203.

(52) JOHNSTON l. c.

(53) RUSH l. c.

usque (54), insignitur; utrum vero ideo semper *gastrica* sit, ex dictis (55) dijudicandum.

Scarlatina typhodes.

13. *Scarlatina typhodes*, sive *maligna* tum a medicis Neapolitanis, tum a WIERO, BALLONIO, MORTONO, RUSSELIO, LANGHANSIO, WILKIO, CRAMERO, praecipue vero a FOTHERGILLIO, et WILLANO sub nomine saepe *cynanches gangraenosae* describitur. Quamvis enim, testantibus observationibus tum nostris, tum aliorum (56) et alii morbi, praecipue typhus in hominibus scorbuticis, gangraenam faucium exhibeant; attamen cynanchen illam faucium *epidemicam*, et *contagiosam*, de qua fasti medici nunquam sine exanthematis cujusdam mentione, et tantum usque dum doctrina scarlatinae rite inclaruit, loquuntur, ad scarlatinam typhodem pertinuisse cum praecipuis praesentis aevi me-

(54) PLENCIZ l. c.

(55) Cap. I. §. IV. 19.

(56) PETRUS A CASTRO (de febre maligna puncticulari §. 22. p. 232. Norimb. 1652), RAMMAZZINI (Constitut. a. 1691. 1694), CRAMER (De anginae gangraenosae differentiis. Halae 1783), PERKIN (*Essai for a nosological and a comparative view of the cynanche maligna or putrid sore throat, and the scarlatina anginosa, or scarlat fever with angina.* Lond. 1787), DENGER (Diss. in anginae malignae aetiologiam, eique convenient. med. methód. inquisit. Goett. 1792)

dicis censemus. Ne quis autem credat, cynanchem faucium gangraenosam ad scarlatinam typhodem constituendam absolute requiri: enim vero tum in epidemia scarlatinae, quae in orphanotrophio Vindobonensi a. 1801 saevierat, tum in *scarlatina puerperarum* in nosocomio majori ejusdem urbis (57), tum in epidemia a Walmonio descripta, saepe omnes scarlatinae typhodis notas sine ulla faucium gangraena invenimus. Quo magis vero scarlatina typhodes signo pathognomonico destituitur, eo magis cavere oportet, ne fortem alterius speciei scarlatinae gradum cum ea confundamus. Febris ali-

(57) Pulchre hunc morbum descripsit amicus, ac ingeniosus vir Malfatti (Hufeland's *Journal* 12. B. 3. St. p. 120). Incipiebat aegritudo plerumque primis a puerperio diebus ingenti virium prostratione; accedebat *levis faucium dolor*, subsequente scarlatina, saepe levigata, interdum miliformi, coloris obscuri, violacei. Vires inde magis magisque infringebantur, testantibus extremitatibus subfrigidis, saepe calori urenti succedentibus, pulsu minimo, anxietate, et nonnunquam narium haemorrhagia. Lochia intolerabilem foetorem spargebant, ac aegrae fere omnes, *qualiscumque adhibita fuerat medela*, sine omni sive febris puerperalis, sive metritidis symptomate moriebantur. Similis morbi Bangius (Praxis medica p. 118) meminit, et vehementer cum Willano (l. c. p. 231) suspicamur, nonnullas epidemias inter puerperas sub nomine *miliarium rubrarum* descriptas, revera ad scarlatinam pertinuisse.

quando in pulsu pauca (58), sed maxima virium jactura stipata. Haec virium prostratio, nec non contradictio symptomatum, evacuationes colliquativae, inprimis haemorrhagiae, et peticulae certiora scarlatinae typhodis sistunt indicia. Quoad faucium affectionem, crustae nigrae, quae et in benigna occurrunt scarlatina, nequaquam cum maculis gangraenosis vix non semper cum halitu cadaveroso obvenientibus, confundi debent.

Scarlatina cum dentitione.

4. Memorabilis est *scarlatinae* cum *dentitione* complicatio, praesertim cum vel simplex scarlatina aliquando dentium dolore (59) interdum a vehementi lumbagine secuto (60), instruatur.

(58) In epidemia insulae *St. Vincent*, observante COLLINS, infantes septimo morbi die, non solum nullum febris indicium exhibebant, sed erecti sedebant, ac de faucium tantum affectione conquerebantur. (*Medical communicat.* 2 Vol. Art. 22. p. 363). « Nec multum fidere oportet, inquit MERCATUS, si febris non mox apparuit aut succrescat ».

(59) BOEHMER l. c.

(60) SIMS l. c.

§. LII.

PROGNOSIS.

Periculum.

1. Quamvis scarlatina simplex vix *morbi* nomen mereatur; attamen, tum ob facilem in diagnosi (61), et in regimine errorem, tum ob pericula convalescentiam circumdantia, de illius exitu, inprimis in scrophulosis, aut sub dentitionis opere, semper caute judicandum est. Quantum periculi scarlatina inflammatoria, et typhodes portendant, ex illarum descriptione, et epidemiarum historia (62) elucet. Scarlatina gastrica rite curata sat benigna observatur.

Semiotica.

2. Mali in scarlatina ominis sunt: coma, offuscatio oculorum, surditas, siccitas narium aegrum ad repetitam, et inanem munctionem

(61) Scarlatina puerperarum etiamsi malignissima, saepe submiti adspectu decurrere solet, ac expertissimos licet medicos facile in errorem ducit. Idem aliquando de scarlatina infantum valet.

(62) In epidemia Amstelodamensi a Tyengio observata, quibus intra sex vel octo horas apta remedia non adhibebantur, ante sedecim, vel viginti horas subito moriebantur. Teste Ballonio autumno a. 1575, omnes peribant, et non

cogens (63), dentium stridor, impotentia deglutiendi, anxietas, respiratio difficilis, suffocationis periculum, diarrhoea vires prosternens, emphysema (64), peticulae, vibices, largae haemorrhagiae, urina pauca, fuga exanthematis ante debitum tempus, et quin desquamatio sequatur, nervorum turbae, tremor cordis, abortus (65), aliaque ex prognosi encephalitidis, peripneumoniae, et typhi desumenda.

Mala residua.

3. Nisi desquamationis opus rite absolvatur, haud pauci aegrorum, quamvis convalescentiae proximi, in febrem tumore, et doloribus abdominis, vomitu, excoriatione circa anum, respiratione difficili, pectorisque cruciatu stipatam, qua plerumque sexto, aut octavo die in-

proficiebat hilum ars ea, quae multis auxilio esse solet. In epidemia a MERCATO descripta quivis a morbo correptus, ante quartum diem moriebatur. Londini a. 1786. 1787 duae tertiae partes aegrorum inter diem septimum, et decimum nonum interiere (WILLAN l. c. p. 213). Apud KREYSSIG plurimi die tertio, et quarto obierunt, ac pauci vitam ultra sextum protrahebant. Familias, quarum proles omnes a scarlatina periere, novimus. Septem eorum trucidatos numerabat mercator Pragensis.

(63) KREYSSIG l. c.

(64) WENDT *Klinisch. Annal.* S. 88. 90.

(65) BALLONIUS l. c.

tersiciuntur, incidunt: vel inopinate inquieti facti convelluntur, delirant, continuo e lecto prosiliunt, ac post aliquot horas fatum supremum subeunt (66). Nonnulli febrem intermittentem (67), longe autem saepius febrem hecticam suppurationis internae effectum, experiuntur. Alia scarlatinam sequi solent: insignis cutis sensibilitas (68), dolores, et tumores articulorum veluti in rheumatismo acuto (69), eorumque suppuratio (70) metastasis ad coxam, femoris luxationem producens (71), abscessus ad mammas (72), ad parotides (73), ad glandulas submaxillares, axillares, inguinales (74), mesentericas (*), tumores testiculorum (75), erosio vasorum sanguiferorum

(66) Navier . c. p. 21. Bicker l. c. p. 160. De-Meza Acta Havn. T. II. p. 67.

(67) Horn's *Archiv.* 1811. S. 257.

(68) Clark l. c. p. 362. Cutim a minimo attactu doluisse observavi.

(69) Bicher. Rush.

(70) Sims l. c. p. 407. Withering l. c. p. 18. 24.

(71) *Samml. auserl. Abhandl. f. pr. Aerzte.* 2. B. S. 7. 8.

(72) Vithering l. c.

(73) Bicher l. c. p. 151.

(74) Friese apud Willan l. c. p. 241.

(*) Diarrhoeas puriformes, et cruentas scarlatinae reliquias ex suppuratione glandularum meseraicarum probabiliter jam ante scarlatinam labefactatarum, observavi.

(75) Heberden l. c.

subsequente haemorrhagia (76), urina cruenta (77), parulis, et stomacace (78), ulcera ad angulos oris (79), et linguam (80), abscessus colli, et faucium, nonnunquam ad jugulum feliciter aperti (81), alias ad externam, vel internam gutturis partem lethali eventu depleti (82), tussis chronica, asthma convulsivum (83), epilepsia (84), chorea St. Viti (85), mania (86), aurium fluxus (87), sudores colliquativi (88), et frequentissime *anasarca*. Morbus hic, utpote

(76) Baldingers *Magazin*. 9. B. 3. St. S. 208.

(77) Lorry l. c.

(78) Vilnae, hyeme a. 1811. 12, saepius obveniebant.

(79) In orphanotrophio Vindobonensi plurimi superata scarlatina scorbutici fiebant.

(80) Willan l. c. Saepe idem tempore indicato Vilnae conspexi.

(81) Hagestrom l. c.

(82) Rush l. c. Tale exemplum nuper in infante trium annorum conspexi.

(83) J. P. Frank a. 1793 pro viro Mediolanensi in consilium vocatus est, qui octavo aetatis anno scarlatinam perpessus erat, ex qua tussis chronica post viginti duos annos in asthma convulsivum conversa, ortum duxit.

(84) Friese l. c.

(85) Friese l. c., et Kreyssig l. c. S. 60.

(86) Willan l. c. p. 208.

(87) Rush l. c. Wendt l. c.

(88) Sic in femina a. 1793 in clinico instituto Ticinensi decumbente vidi.

ex scarlatina ortus primum a STORCHIO, dein, ne de recentissimis auctoribus loquamur, a PLENCIZIO, WITHERINGIO, FRANKIO, et WENDTIO descriptus interdum sub ipso desquamationis stadio, hinc inde prima convalescentiae septimana, utplurimum inter decimum, et vigesimum ab exanthematis termino diem, nunquam post sextam hebdomadam cum lassitudine, morositate, anorexia adoritur; quibus tumor oedematosus faciem, praeprimis palpebras, manus, et praecipue extremitates inferiores detinens, ac plerumque noctu evolutus sequitur. Haud raro febris interdum faucium dolore stipata, constanter vero urina pauca, carnis loturae instar fere sanguinea, aut brunnea, aut ex atro fusca, nonnunquam cum sedimento roseo globulos cruentos continente animadvertitur. Post paucos jam dies universa corporis superficies genitalibus, praesertim scroto non exceptis, hydropis anasarca phaenomena (89) prae se fert. Nisi mature tanto occurratur malo, facile signa hydropis sive pectoris (90), sive abdominis (91), sive cerebri (92) superveniunt. Caussam tran-

(89) Cap. XLI. §. CLXX. 1.

(90) P. II. Vol II. Cap. de Hydrothorace.

(91) P. III. Vol. II. Cap. de Ascite.

(92) P. II. Vol. I. Cap. de Hydrocephalo.

situs scarlatinae in hydropem tempore hyemali communioris, sive in peculiari genio epidemico morbi (93), sive quidquid dicat Heimius (94), in refrigeratione corporis, sive in animi pathematibus, sive in erroribus diaetae, sive in cohibitis praepostere evacuationibus, praecipue diarrhoea, sive in opere desquamationis interrupto, sive in praevia systematis lymphatici labefactatione quaerimus. Willano contendenti, hydropem frequentiorem, et majorem esse, dum exanthema laete floruerat, et largam exhibuerat desquamationem (95), nullo pacto assentiri possumus. Caussa proxima hydropis post scarlatinam interdum quidem in atonia, longe autem saepius, testantibus observationibus medicorum Florentinorum (96), in statu inflammatorio exsudationem serosam largiente, locata est. Nisi morbus hic copiosa urinarum excretione, vel sudore

(93) Sub nonnullis scarlatinae epidemiis, hydropem, irrita magna convalescentium cura, secutum, alias, nulla fere adhibita cautela, non obortum vidi. Comparandae sunt observationes Vogelii (l. c. §. 75). et Kreyssigii l. c. S. 73.

(94) L. c. S. 71.

(95) L. c. p. 207.

(96) *Avvisi sopra la salute umana.* T. 3. N. 5. Jos. Calvi commentaria de hodierna Etrusca clinica. Extat in Roncalli Parolini medicina Europae. Borsieri l. c. §. 90. 91. 92.

universali primis hebdomadibus solvatur, plerumque curriculo mensis, praecipue apud juniores, et graciles, lethalis evadit, unde CULLENIUM eum pro haud periculoso declarasse (97), vehementer miramur.

Secunda infectio.

4. Scarlatinam *bis* eundem hominem aggredi posse ex eo elucet, quod ii, qui hunc morbum jam perpessi sunt, dum aegrotantibus scarlatina laborantibus adstant, interdum in faucium inflammationem omnes characteres cynanches scarlatinosae referentem (98), vel in febrem exacte scarlatinae stadia percurrentem (99) incidere queunt. Scarlatinam autem *bis normali modo evolvi*, semel tantum vidimus (*), minimeque viderunt WILLAN (100), WITHERING

(97) *First lines* §. 664.

(98) WILLAN l. c. p. 210. WAGNER *in Frankfurter medic. Wochemblatt.* 1783. 23. 24. St.

(99) In memorabili illa epidemia scarlatinae, quae in orphanotrophio Vindobonensi a. 1801 mense novembris ingruit, plurimi, qui praegressis annis scarlatinam jam habuerunt, nunc solum in febrem instar scarlatinae curriculum absolventem inciderunt.

(*) In aegro in instituto clinico Vilnensi decumbente. Lege et VETZLER *in Salzb. med. chirurg. Zeitung.* 1814. No. 8. p. 127.

(100) L. c. p. 216.

(1), ROSENSTEIN (2) etc. Possibile id solum credunt HEBERDEN (3), et FORMEY (4). Cavendum est, ne *ejusdem* scarlatinae praepostere antea fugatae, post mensem, ut observavimus (*), praevio miliari exanthemate *reditum* cum desquamatione, pro *secunda infectione* habeamus.

§. LIII.

CURA.

Prophylactica.

1. Ad scarlatinam praepediendam commendata fuere errhina, et collutoria ex ammonia cum sufficiente quantitate aquae (5), acida mineralia diluta tum interne, tum externe sub forma gargarismatis (6), subfumigia vel ope acidi muriatici, sive simplicis, sive oxygenati, vel ope acidi nitrici (7), minimae doses succi inspis-

(1) Vide secundam editionem op. c.

(2) Op. c. cap. 16.

(3) L. c. p. 22.

(4) *Medic. Ephemerid. von Berlin.* 1. B. 1. Heft. p. 15.

(*) In clinico Vilnensi instituto.

(5) WITHERING l. c.

(6) SIMS l. c. NEUMANN *Aufsatze und Beobachtungen fur Aerzte.* 1 B.

(7) BINN'S apud WILLAN p. 294. AUGUSTIN *Archiv der Staatsarzneykunde* 1. B. 1, St. S. 10.

sati herbae atropae belladonnae (8), et ipsa scarlatinae insertio (9), de quarum autem rerum effectibus, cum non quivis homo necessario scarlatinae subjici debeat, arduum est judicare. Salus igitur in sola fuga contagii quaeri debet, cui scopo regulae adversus febres contagiosas jam traditae (10), praecipue vero cura severa scholarum, et ambulacrorum publicorum infantilium, inserviunt.

Cura scarlatinae simplicis.

2. *Scarlatina simplex* secundum regulas generales (11) curatur. Neminem hoc ex morbo mori, nisi diligentia medici, pharmacis scilicet multifariis, SYDENHAM edixerat (12), ac experientia testatur.

Cura scarlatinae inflammatoriae.

3. Ad infringendam *scarlatinae inflammatoriae* vim, duo potissimum praeter regimen generale (13) auxilia sese exhibent, *sanguinis*

(8) HAHNEMANN *Heilung und Verhütung des Scharlachfiebers.* Gotha 1801.

(9) FRITZE l. c.

(10) P. I. Vol. I. §. IV. 1. In Anglia nosocomia pro febribus contagiosis etiam scarlatinae dicata sunt (Jos. FRANK's *Reise.* 2. Thl. S. 301).

(11) Cap. I. §. VI.

(12) Sect. VI. Cap. 2.

(13) Cap. I. §. VI.

scilicet, et *caloris detractio.* Accedit lenis *alvi purgatio.* De singulis speciatim. Febrem vehementem cum pulsu pleno, duro, et constante, calorem urentem, spirandi difficultatem cum dolore quasi pleuritico, turgorem faciei, cephalaeam cum proclivitate ad encephalitidem, ardorem ventriculi, et vomitum, nec non gravem faucium inflammationem *venae sectionem* in quocunque scarlatinae inflammatoriae stadio exposcere, MORTON (14), FREIND (15), DE-MEZA (16), LANGHANS (17), BORSIERI (18), VOGEL (19), J. P. FRANK (20), KREYSSIG (21), CAPPEL (22), STRUVE (23), aliique docent. Minorem huic operationi latitudinem CULLEN (24), HUXHAM (25), et COTTON

(14) De febre inflammatoria universali. Cap. 5.

(15) Historia medicinae p. 21. edit. Venet.

(16) L. c. Vol. I. c. 18.

(17) *Deutliche Anweisung sich selbst von den gefährlichsten Krankeiten zu befreyen.* 1. Thl. S. 24.

(18) Op. c. Vol. II. §. 85.

(19) L. c. p. 242.

(20) L. c. p. 88.

(21) L. c. p. 130.

(22) L. c. p. 192.

(23) L. c. p. 273.

(24) L. c. §. 660.

(25) L. c.

(26) concedunt, ac eam fere prohibent CLARK (27), et WITHERING (28). Sane non omnis scarlatina, quamvis inflammatoria, venae sectionem perfert, unde indicatio potissimum a charactere illius sive annuo, sive epidemico desumenda est. In genere, nisi aeger plethoricus sit, atque pulsum fortem, et constantem exhibeat, ob solam faucium, etsi gravem inflammationem, phlebotomiam *non* instituimus, sed *hirudines* sex, octo, duodecim circa collum poni jubemus. Methodus haec saepe et complicationi dentitionis cum scarlatina accommodata est. Ad venae sectionem vero utique recurrimus, praesentibus in scarlatina inflammatoria signis sive peripneumoniae, sive gastritidis, sive encephalitidis, quo ultimo in casu et vena jugularis externa sauciari potest (29). *Cucurbitulis cruentis*, hirudinum loco, praecipue inter scapulas commendatis, ob periculum refrigerationis haud favemus. Mirum autem est, scarlatinam refrigerationi admodum adversam, sub certis rerum positionibus *affusionem*, sive *lotionem frigidam* perferre. Medendi ista ratio a CURRIE pri-

(26) L. c.

(27) L. c. p. 170. 173.

(28) L. c. p. 73.

(29) PLENCIZ l. c. FREIND l. c.

mum commendata (30), a GREGORY (31), REID (32), KOLBANY (33), NASSE (34), PETZ (*), et WETZLER (**) confirmata, a nobis quidem necdum adhibita, sed, si methodus consueta diuturniori praxi confirmata quadam in epidemia nos derelinqueret (***), procul dubio tentanda, sub iisdem circumstantiis, sub quibus illam in typho commendavimus (35), praesertim sub magno cutis calore, et summa illius siccitate, inter primum, et quintum morbi diem, modo indicato (36), secunda quaque hora, locum obtinere dicitur. Forte et aqua frigida ore detenta contra cynanchen conduceret? Ad impetum inflammatorium scarlatinae magis

(30) Op. c. p. 458.

(31) In propriis infantibus scarlatina laborantibus, se primum affusionem frigidam felicissimo rerum successu adhibuisse, mihi clarissimus Vir Edinburgi a. 1803 retulit.

(32) *Medical and physical Journal.* Vol. 9. p 27. *Samml. auserl. Abhandl. f. pr. Aerzte.* 23. B.

(33) *Beobachtungen über den Nutzen des lauen und kalten Waschens im Scharlachfieber.* Presburg 1808.

(34) HUFELAND'S *Journal* 1811. *October* 4. St. S. 1.

(*) MARCUS *Ephemeriden der Heilkunde* 6. 8. 2. Heft.

(**) *Salzburg. med. chirurg. Zeitung.* 1814. No. 8. p. 127.

(***) Adspersionem aquae frigidae sine summa necessitate adhibere inconsultum est.

(35) P. I Vol. I. §. LV. 8.

(36) Ibidem.

magisque infringendum, nisi alvus jam nimis flueret, tum ad clysteres *antiphlogisticos*, tum ad *lenia evacuantia* a SYDENHAMO quidem, et a JUNKERO reprobata, sed a STORCHIO, ROSENSTEINIO, PLENCIZIO, BURSERIO, HAMILTONO (37), et STIEGLITZIO jure commendata, confugiendum est. Praeterea ad cynanchen leniendam *decoctum tepidum herbae malvae rotundifoliae*, vel radicis *althaeae officinalis*, vel *seminum hordei dystichi*, addita, si lubet, tertia lactis parte, apud adultos pro oris *fotu*, apud infantes pro *injectione* faucium (38), apposito collo anterius cataplasmate subcalido ex mica panis, et lacte linteo tenui suscepto, conducunt. Praesentibus sive aphthis, sive excoriationibus impuris gingivarum cum halitu foetente, *infusum foliorum salviae officinalis* cum *subborato potussae* (39), aut cum nonnullis *acidi muriatici* guttis, et *melle*, pro *collutorio* tentari potest, dummodo non nimis irritent. *Acetatem plumbi* (40), et *capsicum*

(37) Op. c. p. 30. *Samml. auserl. Abhandl. f. prakt. Aerzte* 24. B 2. St.

(38) WENDT op. c. S. 32-35. Injectio levi manu, inclinato anterius corpusculo, inprimis capite aegrotuli ope syringulae angulo oris introductae, instituitur.

(39) E. c. boracis drachmam semis, vel integram ad libram. infusi salviae.

(40) RAULIN, et BOUCHER in *Journal de médecine*. Vol. 8.

annuum (41) nunquam hic usurpavimus. Si devicto impetu morbi inflammatorio, pituita densa fauces, et pulmones ita obrueret, ut suffocatio inde timenda foret, *emeticum* (*) sub forma liquida (42), suppeditari debet.

Cura scarlatinae gastricae.

4. *Scarlatina gastrica emetico* a WITHERING, HUXHAM, CULLEN, CLARK, RUSH, aliisque commendato curari potest, praesentibus magna sub stadio invasionis virium dejectione, inquietudine, et anxietate, absentibusque indiciis inflammationis viscerum abdominalium, aliisque vomitorii contraindicationibus. Re dubia, *lenia purgantia* emetico anteponi merentur. *Muriatem hydrargyri*, praecipue sub vermium complicatione, reliquis remediis palmam praeripere plurimi docent (43); ast methodum simplicissimam exanthematibus gastricis in genere accommodatam optime et hic nobis satisfecisse fatemur.

(41) CURRIE infusum ab initio ex grano uno pro uncia una aquae parari jussit.

(*) ALBERS in *Salzb. med. Zeitung.* 1813. N. 26. p. 11.

(42) VOGEL l. c. p. 42. 62.

(43) CAPPEL l. c. S. 202. 266. STRUVE l. c. S. 282. KREYSSIG l. c. S. 107. Vid. et HUFELAND's *Journal.* 12. B. 3. St.

Cura scarlatinae typhodis.

5. *Scarlatina typhodes*, si ab initio fuerit sive inflammatoria, sive gastrica, tunc secundum regulas hucusque traditas, ita tamen, ut maxime virium habeatur ratio, tractatur. Cautissime hinc venae sectio a SYDENHAMO, et GRANTIO laudata, cujus vero deleterios effectus CHOMEL, CAPPEL, et KREYSSIG recensuerunt, locum obtinet. Idem, monente FOTHERGILL, de *emeticis* dicendum. Declarato jam typhode charactere, vires vitae, consilio HUXAMI, FOTHERGILLII, GRANTII, aliorumque remediis leniter excitantibus, et transpirationem promoventibus (certe non veris sudoriferis) sustinendae sunt. Huc pertinent: *liquor acetatis ammoniae*, *succinas ammoniae empyreumaticus* (44), *vinum antimoniale* HUXHAMI (45), *aura* sic dicta *camphorata* (46) etc. Provectiori in morbo,

(44) E. c. pro aegrotulo quatuor annorum. R. Aquae florum sambuci nigrae uncias quatuor: spiritus cornu cervi succinati grana quindecim: syrupi sambuci unciam unam. M. D. S. Capiat omni hora cochlear infantile.

(45) R. Vini tartratis stibii, et potassae (Pharmac. castr. Ruthenae) drachmam unam: syrupi alkermes unciam semis M. D.

(46) R. Emulsionis amygdalinae saccharatae uucias sex: mucilaginis gummi arabici unciam semis: camphorae rasa granum unum.

praecipue accedente faucium gangraena, ad validiora remedia deveniendum est. Testantibus NAVIER, HAEN, PLENCIZ, MORTON, FOTHERGILL, JOHNSTONE, HUXHAM, CULLEN, CLARK, PERCIVAL, WALL, *cortex cinchonae officinalis* sub forma decocti saturati, extracti, et clysterum porrectus, praecipuum inter ea occupat locum. Miramur, WITHERINGIUM, et CURRIE contrarium contendisse. Accedunt *acida* vel cum *cortice*, vel cum vehiculo mucilaginoso, aut alio suppeditanda. *Acido carbonico* utebatur WALDON (47), *sulphurico* SIMS (48), *nitrico* DURR (49), et AUTENRIETH (50), *muriatico oxygenato* WILLAN (51), STANGER (52), BRAITHWAITE (53). Nos plerumque *tinctura*

(47) R. Carbonatis potassae scrupulnm unum. Solve in uncia una tincturae camphorae (cujusnam dispensatorii?) D. R. Succi citri, tincturae cinnamomi aa unciam unam. M. cap. sub actu effervescentiae omni hora, vel bihorio. Si diarrhoea oriatur, auctor aliquot laudani guttas addit.

(48) R. Infusi rosarum rubrarum uncias septem: acidi sulphurici diluti, syrupi rosarum q. s. ad gratum saporem.

(49) HUFELAND's *Journal* 25. B. 2. St.

(50) *Versuche* 1. B. S. 381.

(51) L. c. p. 275.

(52) *Medical and physical Journal*. No. 62.

(53) *On the utility of oxygenate muriatic acid in the cure of scarlat fever.* (*Annales of medecine for the year* 1803. p. 487).

aromatica sulphurea decocto cinchonae nupta, cui et KEARSLEY (54) favet, usi sumus. *Carbonas ammoniae* sub calore urente, delirio, et proclivitate ad soporem a PEART (55) laudatur. Tandem *vino* sub iisdem rerum positionibus, ac in typho (56) et hic locus est. Idem de *vesicatoriis* facile quidem gangraenosam plagam inducentibus, sed sub sopore, aurium dolore, et pulsu debili, rite monentibus PERCIVAL, NAVIER, et BUCHAN (57), quidquid dicant WITHERING, et CULLEN, utilissimis, valet. Nunquam adhibuimus vel *balnea* tepida, et *lavationem* corporis ope aquae calidae, suadente REID, vel *capsicum annuum* (*piper indicum*) a STEPHENS propositum (58), ac in

(54) *Gentlemans Magazin* Vol. 39. p. 522.

(55) Sic praescribit. R. Alcali volatilis sicci drachmam unam. Solve in aquae unciis quinque. Cap. omni 2. 3. 4. hora duo cochlearia theana.

(56) P. I. Vol. I. §. LV. 10.

(57) *Médecine domestique* p. 273.

(58) R. Capsici (*small red pepper, or three of the common cayenne pepper*) quantum duobus cochleariis ordinariis capiatur: muriatis sodae cochlearia duo parva theana; contunde invicem in massam, et adde aquae ebullientis pintam dimidiam. Liquor frigefactus coletur, et addatur aceti acerrimi pinta dimidia. Capiat (adultus) omni horae dimidio cochlearis ordinarii quantitatem. Dosis in infantibus pro ratione aetatis imminuitur. Sumpto hoc remedio con-

epidemia a JOHN COLLINS descripta (59) corticis ipsius virtutem excellens, vel speciem *terrae absorbentis*, sive *cretae*, cujus laudes CHIARAMONTI canit (60), quaeque per argumenta a priori haud rejicienda videtur, vel *muriatem hydrargyri*, olim quidem exhibitum (61), de quo vero recentiores auctores silent, vel *gummi resinam lauri myrrhae* in aceto solutam, et in decocto hordei porrectam, atque a KEARSLY laudatam (62). Ad faucium gangraenam arcendam *collutoria* commendata fuere ex *infuso rosarum rubrarum acidulato* (63), ex *decocto* sive *ligni haematoxyli campechiani* (64), sive *corticis quercus roboris* (65)

vulsiva quasi oesophagi, et stomachi reactio sequitur cum caloris majoris sensu ad fauces, orisque cavum, sed mox singula sedantur cum universi corporis calore.

(59) *Medical communications.* Vol. 2. p. 372.

(60) *Osservazioni del contagioso mal di canna.* Napoli 1637.

(61) HUXHAM l. c. part. 3. p. 115. -- BAYLEY *in* RICHTERS *chirurgischer Bibliothek.* 5. B. p. 737.

(62) L. c. p. 533.

(63) BINNS sic praescribit: R. Infusi rosarum libram unam: acidi muriatici diluti scrupulum unum: mellis rosarum unciam unam.

(64) BINNS. R. Ligni campechensis unciam unam. Coq. ad col. librae unius.

(65) BINNS.

sive *radicis contrayervae* (66), ex *alcohol camphorato* (67), ex *simplici alcohol aqua remixto* (68), ex *tinctura myrrhae* (69), quorum remediorum loco solummodo *decoctum cinchonae officinalis* cum *acido muriatico* (70) adhibuimus. Juvat quoque locis gangraenosis faucium, consilio Swietenii (71), et Borsieri (72) mel cum *acido muriatico*, vel cum *tinctura myrrhae* illinire, donec eschara secedat, quo in casu iterum ad emollientia confugiendum est. Quid *subfumigia* ex *acido nitrico* (73), ex *aqua carbonate ammoniae mixta* (74), ex *aceto* sive *simplici* (75), sive

(66) Fothergill l. c. p. 64.

(67) Navier gargarisma ex aceto, aqua, melle, et spiritu vini camphorato compositum, exhibebat.

(68) Sims.

(69) *Medici Sueciae*: R. Infusi florum salviae libram unam: tincturae myrrhae drachmam unam: mellis rosarum unciam unam. M.

(70) R. Decocti corticis cinchonae libram unam: acidi muriatici diluti scrupulum unum: mellis rosarum unciam unam. M.

(71) Comment. T. II. §. 811.

(72) L. c. §. 415.

(73) Willan l. c. p. 281. Contendit hujusmodi subfumigia non solum faucium gangraenae, sed et propagationi contagii prospicere.

(74) Borsieri l. c. §. 417.

(75) Friese apud Willan l. c. p. 281.

camphorato (76), sive cum *myrrha* (77) valeant, experientia destituti ignoramus. Rarissime, saltem apud infantes, *scarificationi* plagae gangraenosae faucium, nunc cum successu (78), nunc infauste (79) susceptae, locus esse videtur. Tumefactis glandulis *sapo ammoniacalis*, vel *unguentum althaeae* cum *unguento oxydi hydrargyri cinerei* illiniri potest. *Regimen diaeteticum* uti in typho (80).

Cura convalescentiae, et reliquiarum.

6. Quousque desquamationis indicia animadvertuntur, eousque convalescens domo exire nequit. Porro aëri libero sensim semsimque adsuescere debet. Ut desquamationis opus acceleretur, cutisque corroboretur, Odier lavationem universi corporis ope vini rubri, saponis, et aquae calidae commendat, simulque id caute, et cito absolvi, atque aeger illico linteis calidis abstergi debere, monet (81). Victus esto modicus, animusque tranquillus. Si natura in alvo deponenda deficiat, aut somnus cum ciborum desiderio haud redeat, more Sydenhami, et

(76) Borsieri l. c. §. 420.

(77) Wall, Johnston, Rush, Gregory.

(78) Borsieri l. c. §. 418.

(79) Lieetaud *Précis de médecine.* T. 2. p. 521.

(80) P. I. Vol. I. §. LV.

(81) Op. c. p. 111.

Hamiltoni lenia *alvum evacuantia* praescribenda sunt, quo peracto debiliores, si opus sit, *infuso frigido cinchonae* cum *lacte* refici queunt. Maxime vero ad *urinae secretionem* respiciendum est, quae dum languet, illico *decocto radicis ononidis spinosae*, vel *foliis digitalis purpureae*, vel *carbonate potassae* (82) excitanda. Cura hydropis *anasarca* suo loco tradetur (83). Ad illud praepediendum *balnea tepida* suasit Lentin (84). Suffocationis periculum interdum *muriate hydrargyri* cum *extracto hyoscyami*, et *vesicatorio*, pectori applicito avertitur. *Parulis*, et *stomacace* incipientes citissime *aqua frigida*, vel *glacie* ore detentis, saepeque renovatis debellantur. Caeterae scarlatinae reliquiae secundum regulas tum traditas (85), tum debitis locis tradendas curantur.

(82) Withering l. c. p. 83. Nonnulla grana cum potu exhibet.

(83) Cap. XLI. §. CLXXIV.

(84) Memorabilia.

(85) P. I. Vol. I. §. LVI.

Caput XII.

DE MORBILLIS.

§. LIV.

DEFINITIO. HISTORIA.

Definitio.

1. *Morbilli* (86) exanthema primarium, contagiosum constituunt, quod praeviis animi inconsueta irritabilitate, symptomatibus catarrhalibus, et febre, quarto circiter morbi die sub forma punctulorum rubrorum, prominentium efflorescit, ac die octavo desquamatione saepe furfuracea, cum periculo potissimum subsequentis phthiseos pulmonalis, et ophthalmiae terminatur.

Historia.

2. Morbillos sub nominibus *exanthematum*, *ecthymatum*, *ecphymatum*, *eczematum* etc. Veteres cognovisse Manardi (87), Fernelius

(86) Germ. *Die Masern.* Gall. *La rougeole.* Angl. *Measles.* Ital. *Morbilli.* Ross. Polon. *Odra.*

(87) Epist. med. VII. p. 137.

(88), TRUCCONI (89), SENNERTUS (90), SALMASIUS (91), HAENIUS (92), et TRILLERUS (93) contenderunt; verum ex doctis GRUNERI disquisitionibus (94), illos una cum variolis, a quibus gradu solum differre credebantur (95), in Europa innotuisse apparet. Genuinae morbillorum, praecipue epidemicorum descriptiones, saepe sub nomine aut *blactiarum*, aut *rubeolarum* potissime SYDENHAMO (96), HUXHAMO (97), FR. HOFFMANNO (98), ELLERO (99),

(88) De absc. rerum caussis. II. 12.

(89) Tract. de variolis, et morbillis. p. 232.

(90) De febr. IV. 12. p. 510.

(91) De ann. climat. p. 720.

(92) Variol. antiquit. c. I. §. 2 -- 16.

(93) In epistol. ad calc. HAENII de carbone pest. p. 4.

(94) Variolarum antiquitates ab Arabibus solum repetendae §. 7 - 14. 17.

(95) RHAZES (de variolis, et morbillis in continent. Lib. XVIII. cap. 8. interprete FERAGIO Judaeo 1486), OMNIBONUS (de arte medica infantum. Lib. IV. c. 22. p. 185), FAVENTINUS (Empirica de variolis, et morbillis c. 22. p. 387), FUCHSIUS (Institut. medicae. Lib. III. Sect. I. p 440), FONTENUS (Comment. in SEBASTIANUM AUSTRIUM de puerorum morbis Cap. L. p. 518), et ETTMULLERUS (Doctrina practica Lib. I. c. 15. p. 369).

(96) Op. p. 47. 243. 291.

(97) Op. T. I.

(98) Op. Vol. IV.

(99) De cognosc. et curand. morbis. (Epidemia Berolinensis a. 1751. describitur).

Schlierbachio (100), Ranoe (1), Rauio (2), Klaibero (3), Homio (4), Watsonio (5), Vogelio (6), Malouino (7), De-la-Roberdiere (8), Wendtio (9), et Le-Roux (10) debentur.

§. LV.

SYMPTOMATA. AUTOPSIA CADAVERUM.

Morbilli simplices.

1. *Morbilli simplices*, sive *benigni* morositate, anorexia, tussi sicca, raucedine, sternutatione, continua nares emungendi necessitate, oculorum pruritu, et rubore, lucis intolerantia, lacrymatione, et febre ingruunt, quae symptomata cum remissionibus plerumque matutinis ad quartum usque diem protrahuntur. Hac die

(100) Act. phys. med. Vol. VI. obs. 59.

(1) Act. soc. med. Hafn. T. I.

(2) Historia febr. morbillosae a. 1751. in agro Geislingensi grassante.

(3) De epidemia rubeolosa Kircho-Teccensi a. 1768.

(4) *Klinische Versuche* S. 102.

(5) *Medical observations and inquiries.* Vol. 4. N. 11.

(6) L. c. 3 Th. S. 219.

(7) *Histoire de la Soc. R. des sciences* 1749.

(8) *Recherches sur la rougeole.* Paris 1776.

(9) Op. c.

(10) *Traité sur la rougeole.* Paris, et Strasbourg 1807.

exanthema sub forma punctulorum prominentium, rubrorum, coloris fere fructus rubi idaei primum ad faciem, dein ad pectus, ventrem, et reliquum corpus sine pruritu, et quin symptomata stadii invasionis multum remittant, in conspectum venit. Efflorescentia tres, quatuorve dies sub continua febre, tussi, ac haud raro sub cruoris e naribus stillicidio perstat, atquè circa octavum, vel nonum morbi diem, praevia plerumque desquamatioue furfuracea, evanescit.

Morbilli inflammatorii.

2. *Morbilli inflammatorii* eadem symptomata stadii invasionis, at in majori gradu exhibent. Praeterea dolet caput, inflammantur oculi, tument palpebrae, et aeger a tussi, sive inani, sive sputo crudo stipata, a dolore punctorio pectoris, a decubitu impedito, a dyspnoea, a somnolentia, et a pavoribus sub somno excruciatur. Maxime autem febris cum frigore incipiens, ac dein summo calore, siti, pulsu pleno, aut contracto, et duro, exacerbationibus nocturnis, palpitatione cordis, haemorrhagiis praemagnis, interdum vomitu, et diarrhoea stipata viget. Sub finem tertii nychthemeri, interdum quinto, sexto die morbilli erumpunt. Nullum inde affertur levamen, quin immo tussis inprimis exasperatur,

ac non raro sudores inanes superveniunt. Stadium efflorescentiae ad nonum, vel undecimum morbi diem protrahi, et veluti in morbillis simplicibus terminari solet, nisi febris peripneumoniae symptomatibus insignita continuet, quo in casu sive convalescentia, sive transitus morbi in phthisin, aut in alia mala, sive mors citius tardius subsequitur.

Morbilli gastrici.

3. *Morbilli gastrici* veluti simplices decurrunt; at majori virium prostratione, et consuetis signis sive saburrarum, sive bilis, sive pituitae, sive vermium comitantur.

Morbilli typhodes.

4. *Morbilli typhodes* a tussi fere convulsiva, a virium prostratione, animique dejectione interdum diu perseverantibus praecedi solent. Tandem frigus, succedente calore interno cum reliquis consuetis morbillorum futurorum signis ingruit. Adsunt praeterea cephalalgia, vertigo, vigiliae, aut sopor, delirium, cardialgia, aliquando vomitus, aut diarrhoea, fluxus dysentericus, tenesmus, haemorrhagiae effrenes, tremores, subsultus tendinum, aliaque febris typhodis symptomata. Exanthema nunc citius, nunc tardius solito, interdum praeviis convulsionibus, uno impetu per universum corpus.

coloris plerumque fusci, vel atri, saepe cum interjectis peticulis erumpit, vel aeger sub eruptionis opere e medio tollitur. Efflorescentia hinc inde per paucas solummodo horas protrahitur, ac praepostere fugata singulorum symptomatum augmentum, aphoniam, spincterum paresin, gangraenam variarum partium, et mortis stertorem post se trahit. Nec omnes, qui desquamationis periodum attingunt, vades emersisse censendi sunt.

Autopsia cadaverum.

* 5. Morbillos viscerum superficiem obtegentes (11) nunquam observavimus; vidimus autem eadem prorsus phaenomena, quae post febres catarrhales in cadaveribus obvenire solent (12), inprimis inflammationem tracheae ultra bibartitionem extensam, materiam puriformem internam bronchiorum superficiem obducentem, serum in cavitate pectoris extravasatum, pulmonem sanguine turgescentem, aliquando roseo colore obductum, nunquam vero, nisi praesentibus forte tuberculis, inflammatum, aut suppuratum. Aliorum observationes (13) hic cum nostris plane conveniunt.

(11) Lieutaud *Précis de médecine* p. 604.

(12) P. I. Vol. I. §. LXV. 4.

(13) Home l. c. p. 112. Act. med. Berolin. dec. II. Vol. X. p. 28. Horst in Hufeland's *Journal*. 17. B. 1. St. S. 69.

§. LVI.

CAUSSAE.

Caussae praedisponentes.

1. Quamvis aetas infantilis, et juvenilis, atque constitutio irritabilis praecipue ad morbillos praedisponant; tamen hoc exanthema nec proli, sive in utero adhuc delitescenti (14), sive vix in lucem editae (15), nec senibus (16), hominibusque constitutionis validae parcet. Nullo anni tempore morbilli limitantur (17), ac interdum is, qui sub una epidemia morbo resistit, altera adventante succumbit (18); paucissimi enim immunitate a morbillis gaudent.

(14) Ledelius Eph. N. C. dec. II. an. 3. obs. 97. Hildanus observ. chirurg. No. 56. Willan l. c. p. 175.

(15) Girtanner *Abh. übid. Kinderkrankh.* S. 232, saepeque ipse vidi.

(16) Muller Eph. N. C. Cent. 5. 6. Obs. 18. Heim feminam septuaginta sex annorum cum morbillis vidit. (Hufeland's *Journal* 1812. 3. *Heft. Marz*).

(17) Doctissime id Friese apud Willan demonstravit l. .c p. 172.

(18) Sic junior Marchio B. Ticini vere 1790 a morbillis affectus est, et frater natu major cum aegroto commercium alens, liber mansit, donec eundem morbum mense augusti ejusdem anni Viennae susciperet.

Caussae excitantes.

2. Caussa morbillos excitans *contagium* est a varioloso, cum quo in Europa innotuit, ac saepe societatem init, vel cui aut antecedit, aut succedit, plane diversum, caussae tussis ferinae (19), nequaquam vero illi scrophularum (20), quodammodo simile, re ipsa vero omnino sui generis, ac membranae mucosae vias respirationis ambienti, inprimis infensum. Contagium hoc sat fugax (21) contagii scarlatinae instar, et facilius (22), interdum solummodo inter nonnullos civium ordines (23) spargitur, et inprimis inter adultos saepe aliarum noxarum, praecipue aestuationis corporis (24), intensione mentis (25) adjumento indiget. Sta-

(19) Pohl de morbillorum cum tussi ferina similitudine. Vide: *Neueste Samml. auserles. Abhandl. f. Wundarzte.* 4. St. S. 282. Caccialupi Prolusio de tussi ferina, et morbillis Ticini 1792.

(20) Pyretolog a. p. 165. edit. Ticinensis.

(21) Teste Rosenstein filum contagio morbilloso imbutum citius natura sua contagiosa privatur, quam quod viru varioloso impraegnatum fuerat (l. c. p. 30).

(22) Morbilli rarius quam scarlatina *sporadici* sunt.

(23) Hyeme a. 1811-1812 morbilli Vilnae solummodo inter Judaeos obveniebant.

(24) Saepius morbillos post choreas observavimus.

(25) Willan l. c. p. 163.

dium latentis contagii morbillorum arte insertorum sex esse solet dierum (26), illud spontaneorum ad diem decimum sextum protrahi potest (27).

Caussa proxima.

3. Morbillos pro specifica, ac exanthemate stipata affectione catarrhali, a bronchitide graviori in casu non aliena, habemus.

§. LVII.

DIAGNOSIS.

Symptomatum illustratio.

1. Symptomata, quae hic speciatim ad trutinam vocare juvabit, sunt: *animi irritabilitas, affectio catarrhalis, febris, et eruptio cutanea.*

Animi irritabilitas.

2. *Animi inconsueta irritabilitas* adventum quidem febrium in genere comitans (28), nullibi tamen adeo constans, et evidens est, ac in morbillis. Aegri inprimis morosi, et iracundi fieri solent, ac a minimo animi motu faciem nunc rubore suffusam, nunc pallescentem exhibent.

(26) Home l. c. S. 102.
(27) Willan l. c. p. 162.
(28) P. I. Vol. I. §. XVIII. 2.

Affectio catarrhalis.

3. *Affectio catarrhalis* ocyus serius morbillos constanter comitatur, quare sic dictos *morbillos sine catarrho* (29) pro spuriis jam declaratos (30), ad *rubeolam* remittimus. *Tussis* morbillosa, gravissimo casu excepto, id peculiare habet, quod per paroxysmos advenit, ac plerumque circa septimum diem remittit. Quo fortior ea est, eo minus lacrymantur oculi, ac eo rarior observatur *sternutatio.* Hanc solum *post eruptionem* in conspectum venisse cum aliis (31) observavimus. *Vomitus* (32), et *diarrhoea* (33), quibus nonnullae morbillorum epi-

(29) Willan l. c. p. 177.

(30) Fordyce in fragmentis med. p. 63. Vogel l. c. §. 68, Metzger *medicinische Schriften.* 2. B. S. 167.

(31) Heberden. J. P. Frank.

(32) *Vomitum* solummodo ad quartum morbi diem obvenire Sydenham docuit (Sect. I. cap. 5.); at eum per omnia morbillorum stadia perseverasse vidi (Acta mea clinica Vol. III. p. 15). Idem testantur Ranoe (l. c. p. 209). Tissot (*Avis au peuple* §. 222) et J. P. Frank (l. c. p. 237). In epidemia a Schlierbachio descripta vomitus a doloribus lancinantibus dorsi, et artuum praecedebatur. Morbillos cum symptomatibus *cholerae* nuperrime in matrona Vilnensi vidi.

(33) Nonnullae morbillorum epidemiae constanter *diarrhoeam* sociam habuerunt (*Journal de médecine* 1790 *Avril* p. 25). Apud Riverium (Cent. I, obs. 71.) et Ettmullerum (Doct.

demiae stipantur, affectionem catarrhalem aliquando ad membranam pituitosam tubi intestinalis extendi testantur. Idem *ischuria* (34) de membrana interna vesicae urinariae docere videtur. Memorabile tandem est connubium nobis, aliisque (35) visum symptomatum catarrhalium cum iis genuinae *cynanches trachealis* (*).

Febris.

4. *Febris morbillosa* peculiarem proclivitatem ad *haemorrhagias*, inprimis ad epistaxin inter quartum, et sextum diem communem, exhibet (**). Et menstruatio facile huic exanthemati supervenit. *Pulsus* non raro aliquantulum irregularis. Sub febris exacerbatione potius *somnolentia*, quam delirium aliquando in-

pract. Lib. I. c. 15. p. 372), vel alvi cruentae cum torminibus fit mentio.

(34) Ranoe l c. p. 209.

(35) Heim l c. p. 90 -- J. P. Frank, in epidemia morbillorum Vindobonae regnante.

(*) Morbilli aestate a. 1814 Vilnae late grassantes, pluries praecipue sub invasionis stadio, genuinum *croup* mihi exhibebant. Hanc complicationem communem esse, fatetur egregius Albers *Salzb. med. chirurg. Zeitung.* 1813. No. 27. p 29.

(**) Mirum est, morbillos Vilnae 1814 grassantes, inter centenos quos curavi aegros, nec unum vel epistaxis, vel alterius haemorrhagiae exhibuisse exemplum.

congruae medelae effectus animadvertitur. Magnos *sudores* (36), nisi declinante morbo, non conspeximus. Nec specificum transpirationis odorem, de quo Home (37), et Heim (38) loquuntur, percepimus. Urina saepissime turbida, albescens. Nonnunquam *ptyalismus* observatur (39).

Eruptio cutanea.

5. Morbillos citius in hominibus cute delicata instructis erumpere Willan existimat (40). Quo tempore exanthema jam evidenter ad genas, mentum, et latera collî efflorescere incipit, atque interdum palatum, uvulam, tonsillas, et linguam detinet (41), adhuc pauca, et sparsa illius stigmata in reliquis corporis partibus obvenire solent. Maxima morbillornm pars in facie, et in dorso occurrit; rarissime tamen vultus ita tumet, ut palpebrae inde claudantur (42). Partes transpirationi praecipue subditae,

(36) Macbride l. c. p. 377.

(37) L. c. odorem illi variolarum similem esse contendit.

(38) L. c. odorem illi plumarum anserinarum recentium comparat.

(39) Ranoe l. c. p. 208.

(40) L. c. p. 161.

(41) Lieutaud l. c. p. 604.

(42) Macbride. Heberden. Vidi hoc symptoma semel in morbillis nuperrime Vilnae regnantibus, ac facies adeo tumebat,

e. c. regio pudendorum, popliteae etc. pauciores morbillos exhibent. Exanthema ab initio punctum rubrum circulare, saepissime noduli instar prominens (43), tactui obvium (44), coloris obscurioris refert. Ex plurimis tandem punctis *maculae* semilunares, confluentes efformantur, inter quas cutis nunc normalis, nunc punctis solitariis obsessa cernitur. Violentia febris, aetas admodum tenera, aut provecta consuetae exanthematis formae obstat, ac saepe *papulas* ad genas, dorsumque manuum, et *vesiculas* miliares ad nucham, pectus, et brachia excitant. De *febre* quoque *morbillosa sine morbillis* a nobis quidem nunquam visa, et facile catarrho epidemico cum morbillis simul grassante adscribenda, at possibili, ac, uti in scarlatina docuimus (45), determinanda, HAEN (46), S. VOGEL (47), aliique testantur. Morbilli, praesertim

ut morbus primo intuitu pro erysipelate faciei haberi potuisset.

(43) VEDEKIND hos nodulos pro glandulis, ex quibus pili cutanei scaturiunt, habet. (ROSCHLAUB's *Magazin zur Vervollkommnung der Heilkunde* 4. B. 2 St. S. 233).

(44) Morbillorum sub cute latentium exemplum in *Journal de médecine* habetur (l. c), ac plurima similia nuper Vilnae observavi.

(45) Cap. praeced. §. LI. 4.

(46) Rat. medendi continuatio. Vol. III. p. 353.

(47) L. c. p. 191.

in climatibus calidis interdum adspectum violaceum, vel nigrum induunt. In genere sexto morbi die, quo in facie jam pallescere incipiunt, maxime in reliquo corpore florescere solent. Die nono solum stigmata perpessi exanthematis relinquuntur, quae decimo, undecimo plerumque desquamatione furfuracea (48), aliquando cum pruritu (49), relictisque maculis sublividis, madefacta cute magis conspicuis, evanescunt.

Facilis confusio.

6. *Morbilli* confundi possunt cum *febre catarrhali*, cum *peticulis*, cum *miliaribus rubris*, cum *urticaria papulosa*, cum *scarlatina*, cum *rubeola*, cum *variolis*, cum *varicella*, et cum *strophulo*.

Distinctio a febre catarrhali.

7. Regnantibus morbillis, in juvenibus hunc morbum necdum perpessis quaevis *febris catarrhalis*, inprimis vero ea, quae symptomatibus coryzae stipatur, ad quartum morbi diem

(48) Saepius morbillos sine omni desquamatione evanuisse vidi. Sic quoque acciderat in morbillis a. 1674. a Sydenhamo descriptis, sicque Ludwig (l. c. §. 174), Ranoe (l. c. p. 208) et Selle (l. c. p. 165).

(49) Enormem pruritum ad genitalia puellulae Lentin descripsit (Memorabilia p. 82).

usque dubium latentis exanthematis morbillosi protracta observatione tantummodo diluendum prae se fert. Idem aliquando de *cynanche tracheali* valet (*).

Distinctio a peticulis.

8. Una tantum *peticularum* species in febribus gastricis potissime obveniens (50), utpote colore purpureo instructa, ac super epidermidem elevata pro *morbillis* haberi posset, et viceversa.

Peticulae purpureae.	*Morbilli.*
a. Plerumque symptomata gastrica socia habent.	a. Symptomatibus catarrhalibus insigniuntur.
b. Rarissime faciem occupant.	b. Primum, et maxime ad faciem comparent.
c. Vix unquam in maculas confluunt.	c. Maculas exhibent.
d. Tempore indeterminato efflorescunt, et fugaces sunt.	d. Regulariter efflorescere solent.
e. Desquamatione vix unquam terminantur.	e. Saepe desquamatio observatur.

(*) Ad pusionem unius anni nuper vocatus, ac cuncta signa *croup* inveniens de latentibus simul morbillis dubium alui, quod quarto morbi die per exanthematis apparitionem confirmatum fuit.

(50) Cap. II. §. VIII. 1. §. X. 6.

Distinctio a miliaribus rubris.

9. *Miliaria rubra.*	*Morbilli.*
a. Sudor inter praecipua symptomata prodroma pertinet.	a. Sudor nequaquam inter symptomata prodroma numeratur.
b. Nulla determinata morbi die efflorescunt.	b. Efflorescentia quarto die contingit.
c. Rarissime ad faciem conspiciuntur.	c. Evidentissime ad faciem cernuntur.
d. *Papulae* magnitudinem lentis excedunt.	d. *Puncta*, vel *maculas* exhibent.

Distinctio ab urticaria papulosa.

10. *Urticaria papulosa.*	*Morbilli.*
a. Eruptio sub magno pruritu contingit.	a. Eruptio sine pruritu locum habet.
b. Eruptio primo, secundo, raro tertio die apparet.	b. Eruptio plerumque quarto solum die animadvertitur.
c. Maculae sat latae, plerumque ad circumferentiam elevatae, ac in medio depressae sunt.	c. Puncta prominentia, aut maculas ex iis compositas offerunt.
d. Exanthema volubile est.	d. Exanthema sat constans.

Urticaria papulosa.	*Morbilli.*
e. A frigore utplurimum evidentior.	e. Sub frigore facile evanescit.

Distinctio a scarlatina.

11. *Morbillos*, et *scarlatinam* unum eundemque morbum constituere, MORTONUS edixerat (51), ac scarlatinam sub nomine morbillorum VIOLANTE descripsit (52). E contra horum exanthematum diagnosis exactissime WILLAN (53) et GREYSSIG (54) stabiliverunt.

Scarlatina.	*Morbilli.*
a. Tussis sub stadio invasionis, si adsit, brevis, et sicca est.	a. Tussis sub stadio invasionis per paroxysmos redit diuturna cum sputis crudis.
b. Oculi etiamsi rubri, et lacrymis interdum innatantes, lucem tamen ferunt, ac nunquam lacrymantur.	b. Lucis intolerantia, et lacrymatio fere constans est.
c. Eruptio *secundo* die contingit.	c. Eruptio *quarto* die fit.

(51) De morbillis et febre scarlatina. Cap. 4 et 5.

(52) De morbillis §. 14, 16.

(53) L. c. p. 198.

(54) L. c. S. 33 46.

Scarlatina.	*Morbilli.*
d. Exanthema praeter puncta maculas exhibet primum figurae rotundae, dein ita confluentes, ut universam cutim obducant.	d. Exanthema puncta circularia refert, solitaria, vel congregata maculas semilunares gignentia cum cute intermedia normali.
e. Nisi *miliaris* sit, vel *pustulosa*, cutis plana est.	e. Fere semper super cutim prominent.
f. Lacte rubet.	f. Coloris fructus rubi idaei cernuntur.
g. Delirium frequens.	g. Delirium rarum.
h. Desquamatio evidentissima.	h. Desquamatio furfuracea minoris momenti.

Indoles varia.

12. Qualiscunque sit indoles morbillorum, plerumque *quid inflammatorii* exhibent. Haec observatio relate ad *morbillos gastricos*, FRID. HOFFMANNUM (55), et BURSERIUM (56) minime latuit. Et morbilli typhodes, exceptis nonnullis rarissimis epidemiis, de quibus potissimum

(55) Op. c. T. IV. p. 189.
(56) Op. c. §. 127.

HUXHAM (57), WATSON, KLAIBER, RAU, RAHN (58), aliique (59) legendi sunt, ab initio morbi inflammatoria instruuntur complicatione (60), aut eam sub curriculo aegritudinis induunt (61).

§. LVIII.

PROGNOSIS.

Periculum.

1. Morbilli, exceptis typhodibus, dummodo ad convalescentiae terminum rite curentur, haud multo *periculo* stipantur (62). Gravius affligi so-

(57) Op. T. I. p. 216. 277. 319.

(58) Adversaria medico-practica. Vol I. p. 389.

(59) Notitia epidemiae morbillorum Taurini a. 1789. regnantis habetur in *Giornale scientifico letterario e delle arti.* T. 3. P. 3. p. 274.

(60) Memorabilem hujus complicationis casum J. P. FRANK retulit (l. c. p. 245).

(61) MONRO Op. tract. de febrib. inflamm. universalibus. Cap. 4. p. 22.

(62) Ex 3807 mortuis, spatio sex annorum, 91 a morbillis trucidatos esse, PERCIVAL refert (*Philosophical medical and experimental essays.* p. 100). Fatente WATSON, uno anno, unus inter decem, altero, unus inter tres mortuus est (l. c. p. 132). W. BLACK morbillorum mortalitatem ad illam variolarum uti 1 ad 10 vel 12 se habere contendit (*An arithmetical and medical analysis of the deseases*

lent infantes tertium annum necdum attingentes praecipue sub dentitionis opere, adulti liquoribus, fermentatis dediti, gravidae (63), et puerperae. Mares prae puellis a morbillis cruciari (64) non confirmatur (65). Morbilli aestivi mitiores hyemalibus esse solent. In morbo maligno nulla quidem dies secura, sed *nona* praecipue infensa observatur (66). Morbillos per introductionem *vaccinae* gravius saevire (*), falsum est (**).

Semiotica.

2. Symptomata morbillorum prodroma quo diutius perseverant, et quo vehementius urgent, eo gravior expectandus est morbus (67). Verum et praeceps exanthematis eruptio mali ominis

and mortality of the human species. p. 64). In orphanotrophio Londinensi a. 1794 ex viginti octo aegris morbillis laborantibus *nullus* obiit; a. 1798 ex sexaginta novem *sex*, et a. 1800, ex sexaginta sex *quatuor* periere (Willan l. c. p. 186).

(63) Aliter docet Willan l. c. p. 175.

(64) Percival l. c.

(65) Willan l. c. p. 186.

(66) Fr. Hoffmann op. c. T. I. p. 188.

(*) Robert Watt's *history, nature and treatment of chincough*. Glasgow 1813.

(**) *The London medical, surgical and pharmaceutical Repository*. 1814. *April*.

(67) Heberden. Willan l. c. p. 168.

est. Spasmi, sive convulsiones eruptionem praecedentes, inprimis sub dentitione, magnum periculum portendunt (68). Idem valet de morbillorum colore violaceo, vel nigro (69), de praesentia peticularum, et ecchymomatum, inprimis vero de *retrocessu* exanthematis paullo post non redeuntis; alias enim animi deliquia, deliria, viscerum inflammationes, praecipue *bronchitis* hinc inde vel sine retrocessu fatalis, interitum minantur. Modica diarrhoea eruptioni non obstat (70), ac inter nonum, et decimum diem salutaris observatur. Sic et epistaxis, aut menstrua justos limites haud excedentia. Satius est si exanthema septimo morbi die evanescere incipiat, quam si tunc laete adhuc floreat (71). Desquamatio ad felicem rerum exitum haud absolute requiritur. Respiratio crebra, et anhelosa sine aliis laesi pulmonis indiciis nequaquam timenda. Optima signa sunt somnus diu protractus, sudor universalis, tussis cum sputis coctis, et urina sedimento puriformi instructa.

(68) Willan l. c. p. 164. Schlierbach l. c.

(69) Fr. Hoffmann op. T. II. p. 67. Avicenna T. II. p. 74. Rhazes l. c. p. 14.

(70) *Journal de médecine.* T. 5. p. 74. In matrona, de qua supra sermo fuit, ipsa cholera eruptioni copiosissimae non obstitit.

(71) Heberden l. c.

Mala residua.

3. Absoluto morbillorum curriculo, praecipue a suscepto refrigerio, et ab usu rerum calefacientium, haud raro *nova febris* cum lateris dolore punctorio, respiratione difficili, pulsu duro, genarumque rubore, vel livore ingruit aegrum, quo tenerior est aetas, facile paucorum dierum spatio jugulatura. Alias eadem symptomata *lente*, et interdum *periodice* instar febris intermittentis, et cum eodem fere periculo, ac subintrante *hydrothorace* decurrunt. *Phthisis pulmonalis* in iis praesertim, qui jam ante morbillorum adventum tuberculis pulmonis laborarunt, occurrit. Saepe diarrhoea raro salutaris, et, comparentibus *aphthis*, vix non semper lethalis morbis pectoris hucusque recensitis conjungitur. Singula haec mala haud raro *crisin* in variis eruptionibus cutaneis agnoscunt. Hujusmodi sunt: 1.° *furunculi* ab initio parum inflammati, lividi, dein ichorem fundentes, difficulter sanabiles, et potissimum ad dorsum, regionem umbilicalem, extremitatesque inferiores conspicui: 2.° *pustulae inflammatae*, aut *vesiculae aqueae* basi rubrae insidentes, dolore pungente, et calore stipatae, inprimis extremitates inferiores, et scrotum occupantes: 3.° *bullae* sero flaviusculo repletae

ad faciem, pectus, et crura obviae; et 4.° *psydracia* instar psorae universam corporis superficiem obtegens. Ad communes porro morbillorum reliquias pertinent: 1.° *ophthalmiae* in suppurationem tarsorum, maculasque corneae desinentes: 2.° *amaurosis*: 3.° *fluxus saniei ex auribus* (*): 4.° *tumores glandularum*: 5.° *ulcera* ad oris angulum cum labii superioris tumore, vel ad digitos tum manuum, tum pedum, pluries cum carie ossium subjacentium: 6.° *spasmi*: 7.° *paresis*, praecipue artuum non sine peculiari partium tensione: 8.° *scorbutus* (72), et *vitia cordis* (**). Hydropem anasarca nunquam post morbillos conspeximus, ac idem fatetur HEIM (73).

(*) Vigente hoc fluxu, ac praesente simul parotide, *auris externae gangraenam* faciei lethali cum eventu communicatam nuperrime in infante morbillos parum antea perpesso, observavi.

(72) JOERDENS (Act. nat. Curios. Vol. VII. obs. 10). In orphanotrophio mediolanensi, quamvis scorbuto non favente, plurimi, qui hyeme a. 1789 1790 morbillos perpessi erant, vere sequente in scorbutum inciderunt. Idem Vilnae post morbillos hyemis 1811 — 1812, in primis inter Judaeos, conspexi.

(**) TESTA *über die Krankheiten des Herzens. Uebersetzt mit Anmerk. von* KURT SPRENGEL. Hal. 1813.

(73) L. c. p. 90.

Secunda infectio.

4. Etiamsi exempla *morbillorum reditus* in eodem subjecto (74), et quidem in eadem epidemia (75) absolute rejicere haud audeamus; attamen ea potissimum confusioni *rubeolae* cum morbillis, vel cum *eruptionibus secundariis* adscribenda esse opinamur. Homines cum aegris a morbillis detentis arctum commercium habentes, quamvis jam antea eundem morbum perpessi essent, ab affectione catarrhali tamen affectos fuisse Willan contendit.

§. LIX.

CURA.

Prophylactica.

1. *Insitio morbillorum* primum ab Home a. 1758 sanguinis sive lacrymarum ope tentata (76), ab Alex. Monro (77), Burserio (78)

(74) De la Roberdiere (*Journal de médecine* T. 48. p. 253), Haen (Rat. medendi. Vol. III. p. 352). Wendt (l. c. S. 22).

(75) Tozzetti *Journal de médecine.* T. 5.

(76) Principia medicinae Lib. II. Sect 8. *Medical facts and experiments.* p. 258.

(77) De venis lymphaticis. p. 58. *Neues Bremisches Magazin* 2. B. 2. St.

(78) Op. c. Vol. III. cap. 8. §. 157.

et R. A. VOGELIO (79) accuratius descripta, et nuperrime a LOCATELLI sine magno tamen successu adhibita (80), sicuti adversus benignos morbillos inutilis, ita vigente ejusdem exanthematis epidemia maligna, inprimis si praecepta generalia febribus contagiosis occurrendi locum invenire haud possent, nequaquam negligenda videtur.

Cura morbillorum simplicium.

2. *Morbilli simplices* secundum regulas generales curantur (81). Tuendus praeterea aeger a nimia luce. Ut tussi occuratur, succi vegetabiles subacidi evitari, et *res mucilaginosae* (82) tum pro potu, tum pro linctu, tum pro medicamento exhibendae. *Nitras potassae* a FR. HOFFMANNO, ob id quod eruptionem exanthematis retardare, ac pectoris incommoda augere dicat, proscriptum (83), nobis sub majori febris impetu semper profuit. SYDENHAMUM regimen calidum commendasse, rite demon-

(79) De cognoscendis et curandis c. h. affect. §. 135.

(80) LODER's *Bemerkungen uber arztliche Verfassung und Unterricht in Italien wahrend* 1811. Leipz. 1812. S. 36.

(81) Cap. I. §. VI.

(82) Emulsio arabica. Decoctum salep, altheae, seminum lini, mixtura oleoso-gummosa.

(83) Op. T. II.

strante DICKSON (84), falsum. Certe neque calor nimius, neque frigus a BRUNONE hypothesium, et analogiae morbillorum cum catarrho gratia commendatum (85), recte animadvertente CULLEN (86), morbillis quadrat.

Cura morbillorum inflammatoriorum.

3. In nullo exanthemate *venae sectio* tam secure sub quovis morbi stadio, eo invasionis non excepto (87), nec contradicentibus epistaxi, menstruatione, diarrhoea (88) institui potest, quam in *morbillis inflammatoriis*. Indicatur potissimum a decubitu impedito, a dolore lateris, et a tussi saeva. Infantibus infra tertium annum constitutis venae sectionis loco *hirudines* ad latera thoracis apponimus. Haemorrhagiis non immodicis liberum concedimus decursum. Si virium jactura usum venae sectionis impediat, *folia digitalis purpureae*,

(84) *Bemerkungen der Londoner Aerzte.* 4. B. S. 290. 215.

(85) Elementa medicinae.

(86) Op. c. §. 247.

(87) Venae sectionem morbillorum eruptionem promovere docuerunt FR. HOFFMANN (l. c. T. IV. p. 189), RIBE (*Abhandl. der Schwed. Acad. der Wissenschaften.* 2. B. S. 144).

(88) Diarrhoeam nimiam sub morbillorum curriculo sponte imminui jure fatetur SYDENHAM, ac confirmat SELLE (l. c. p. 115).

ut experti sumus, egregium sistunt remedium. Nisi realis complicatio gastrica praesto sit, *remedia alvum evacuantia* raro ante nonum morbi diem indicantur. Si multa pituita, praesertim in infantibus fauces, et pectus obruat, *vomitus*, deleto jam inflammatorio impetu, sat tuto movetur. Versus finem perducto morbo liberam praeprimis transpirationem postulante (89), *lenia diapnoica* praescribenda. Nisi haec sufficiant, ac si tussis effrenis, et continua inquietudo somnum impediant, ad *narcotica*, inprimis ad *hyoscyamum* (90), utpote salutarem diarrhoeam non cohibentem, deveniendum. Optime horum remediorum usum BURSERIUS observationes SYDENHAMII, MORTONI, LIEUTAUDII, et TISSOTI ad trutinam vocando statuit (91), demonstravitque, narcotica potissimum in tenera aetate, ac sub primis morbi stadiis, excepto forte eo invasionis apud hystericas (92), periculosa esse.

Cura morbillorum gastricorum.

4. Praeceptis universalibus (93) etiam *mor-*

(89) J. P. FRANK l. c.

(90) Pro infante quatuor annorum granum unum in emulsione ad uncias sex.

(91) Op. c. Vol. II. §. 180 - 183.

(92) FR. HOFFMANN l. c.

(93) Cap. I. §. VI. 10.

billis gastricis adaptandis testimonia Fr. Hoffmanni, Rosensteinii, Stollii, et Tissoti addimus, quorum primus morbum difficulter superari, nisi leni *emetico* evacuentur sordes, asserit, reliqui vero, emetica, et purgantia ab initio adhibita nimio alvi profluvio in sequentibus stadiis occurrere, ac eruptionem exanthematis promovere jure contendunt.

Cura morbillorum typhodum.

5. Curam *morbillorum typhodum* secundum praecepta generalia absolvendo, praecipue latentis *complicationis inflammatoriae* ratio haberi debet. Ea absente, nisi summa respirandi difficultas, et pectoris oppressio obstent, Mortoni, Watsoni, et praecipue Klaiberi consilio, ad *decoctum corticis cinchonae*, alias ad *infusum radicis aristolochiae serpentariae* confugiendum est. Aurea verba de *cura transitus morbillorum typhodum in inflammatorios* protulit Morton. *Haemorrhagiae* vitae periculum minitantes praeter remedia localia, *tincturam sulphuricam aromaticam* interdum *opio* mixtam (94) exposcunt. Acida mineralia simplicia ob tussim adhiberi hic nequeunt.

(94) Pro adulto. R. Decocti salep libram unam: elixirii Mynsichti scrupulum unum: laudani liquidi Sydenhamii guttas duodecim.

Cura malorum residuorum.

6. Symptomata *peripneumoniae* in convalescentia incidentia, vel retrocessus effectus, *venae sectionem*, *hirudines*, *cucurbitulas cruentas*, et, si vires admodum deficiant, *digitalem purpuream*, *sinapismos*, *vesicatoria*, *pediluvia*, *frictiones cutis* exigunt. *Suffocationi* imminenti muriatem hydrargyri, remedium et caeteris morbillorum reliquiis adversum, nunquam conduxisse vidimus. Praesentibus signis *phthiseos pulmonalis* cum febricula quasi intermittente, ne praepostere ad corticem confugiamus, cavendum est. Levamen tunc potius a *remediis mucilaginosis*, a *digitali*, et a *lacte* obtinetur, quod ultimum, auctore Lassonio (95) princeps *diarrhoeae morbillosae* sistere solet remedium, cui tamen in nonnullis epidemiis *pulverem ipecacuanhae cum opio* (96), et *clysteres* ex *oleo* cum *infuso chamomillae* anteponere debuimus. Quo pacto *hydrothoraci*, *ophthalmiis*, aliisque morbillorum residuis occurrendum sit, alibi docebimus. *Convalescentia* uti post scarlatinam curatur.

(95) *Samml. auserl. Abhandl. f. prakt. Aerzte.* 9. B. 2 St. Ex *Mémoires de la Société royale de médecine* a. 1779. p. 84.

(96) Pro infante quatuor annorum grana duo, quatuor in vehiculo mucilaginoso sex unciarum.

Caput XIII.

DE RUBEOLA.

§. LX.

DEFINITIO. HISTORIA.

Definitio.

1. Exanthema primarium, adspectu morbillis sat simile, at, vel sine prodromis, vel praevia febre cum symptomatibus rheumaticis, fauciumque saepe dolore invadens, jam primo morbi nychthemero erumpens, ac spatio paucorum dierum, plerumque sine desquamatione, aut aliis reliquiis evanescens, nobis *rubeola* (97) dicitur.

Historia.

2. Rubeolam jure a morbillis distinxerunt, et pro morbo sui generis sub nomine nunc *rubeolae*, nunc *rossaliae*, nunc, uti videtur, *purpurae* descripserunt *medici* Vratislavien-

(97) *Germ.* Die Rothlen, die Wiebelsucht, die Wieblen. *Polon.* Kur.

ses (98), ORLOVIUS (99), SELLIUS (100), ZIEGLERUS (1), S. VOGELIUS (2), HEIMIUS, (3) aliique.

§. XLI.

SYMPTOMATA. CAUSSAE.

Symptomata.

1. Morbus, perstante ciborum desiderio, cum lassitudine, doloribus artuum, lumborum, et faucium, caloribus fugacibus, et febre, aliquando, ut vidimus, non sine anxietate, et surarum crampo, absentibus praeter oculorum ruborem et symptomatibus catarrhalibus (4), alias cum ipsa eruptione incipit. In genere tamen eruptio solum versus finem primi nychthemeri apparet, et ita quidem, ut exanthema

(98) Historia morborum Vratislaviensium a. 1700. p. 185.

(99) Programma de rubeolarum, et morbillorum discrimine.

(100) Medicina clinica. p. 115. -- Rudimenta pyretologiae methodicae. edit. Ticinensis. p. 165. *Neue Beytrage zur Natur und Arzneywissenschaft.* 1. Thl. S. 117.

(1) *Beobachtungen aus der Arzneywissenschaft und Chirurg.* p. 81.

(2) Op. c. 3. Vol. p. 219.

(3) HUFELAND's *Journal der prakt. Heilkunde* 1812. 3. *Heft.*

(4) Semel tantum sternutationem in femina illi a prima infantia, minima porrecta caussa, subdita observavi.

coloris fructus rubi idaei, uno fere temporis puncto per universum corpus, maxime ad faciem, ad brachia, manuumque dorsum (quae loca aliquando unice ab eo occupantur) cum pruritu saepe nullo, interdum sive modico, sive magno, sub *triplici forma* in conspectum veniat. Prima forma, quam *rubeolam discretam* vocamus, puncta segregata, arcte circumscripta, morbillis sparsis similia, plerumque vero minus prominentia exhibet; secunda *rubeola confluens* punctis rubris, fere planis ita confluentibus, ut cutis intermedia rubeat, notatur; et tertia *rubeola miliaris* ex papulis magnitudinis seminum sinapis nigrae, hinc inde albicantibus, nonnullis in locis rubeolae confluenti intermixtis, constat. Exanthema cum febre spatio trium, quatuor, septem (5) dierum, plerumque sine ulla crisi, interdum sub sudore, et urina puriformi evanescit. Desquamatio rarissime, et tunc solum, dum exanthema sub forma miliari effloruerat, patefit. Convalescentia, et morbi reliquiae vix animadvertuntur.

Caussae.

2. Aetas infantilis, et sexus femineus praecipue ad rubeolam aliquando epidemice non

(5) Heim l. c.

sine contagii suspicione regnantem (6) praedisponunt.

§. LXII.

DIAGNOSIS.

Facilis confusio.

1. *Rubeola* cum *miliaribus rubris*, cum *urticaria papulosa*, cum *exanthemate mercuriali*, cum *scarlatina*, cum *morbillis*, et cum *strophulo* confundi potest.

Distinctio a miliaribus rubris.

2. *Rubeola miliaris* ob crampum surarum, quo interdum stipatur, et ob adspectum, facile pro *miliaribus rubris* accipi potest, nisi ad sequentia respiciatur.

Miliaria rubra.	*Rubeolae miliares.*
a. Rarissime faciem occupant.	a. Maxime faciem detinent.
b. Sudores specifici eruptionem praecedunt.	b. Nullus ab initio morbi observatur sudor.

(6) Vidi rubeolam *epidemicam Ticini* a. 1793, mense junii, *Mediolani* mense julii ejusdem anni, et *Vilnae* 1812 mense martii.

c. Plerumque per *repetita conamina* erumpunt.	c. *Uno impetu* prorumpunt.
d. Aliis morbis superveniunt.	d. Morbum primarium constituunt.

Distinctio ab urticaria papulosa.

3. *Urticaria papulosa* in febre rheumatica erumpens cum *rubeola confluente* confundi potest.

Urticaria papulosa.	*Rubeola confluens.*
a. Pruritus saepe intolerabilis percipitur.	a. Raro pruritus magnus occurrit.
b. Eruptio utplurimum *secunda*, *tertia die* contingit.	b. Eruptio vel cum *morbi ingressu*, vel *primo* illius *nychthemero* comparet.
c. *Maculae*, saltem ad circumferentiam, *prominentes* sunt.	c. *Maculae planae* cernuntur.
d. Efflorescentia *inconstans* est.	d. Efflorescentia *constans*.

Distinctio ab exanthemate mercuriali.

4. *Exanthema mercuriale* sub forma papularum laete, aut profunde rubrarum prorumpens, non nisi sequentibus characteribus a *rubeola* distinguere licet.

Exanthema mercuriale.	*Rubeola.*
a. Nullam contagii suspicionem habet.	a. Contagii suspicionem movet.
b. Orditur cum symptomatibus *catarrhalibus.*	b. Incipit cum symptomatibus *rheumaticis.*
c. Pruritus summus.	c. Pruritus plerumque modicus.
d. Ad *hebdomadam*, et ultra protrahitur.	d. Spatio *paucorum dierum* terminatur.
e. Evidens est desquamatio.	e. Desquamatio vix occurrit.

Distinctio a scarlatina.

5. Similitudo *rubeolae* tum *confluentis*, tum *miliaris* cum *scarlatina* sive *levigata*, sive *miliformi* per se patet; en differentiae:

Scarlatina.	*Rubeola.*
a. Versus *finem* primi, vel initio *secundi* nychthemeri prorumpit.	a. Morbi *initium* comitatur, aut intra *primum* nychthemerum efflorescit.
b. Rubor cutis *laetus.*	b. Rubor cutis *obscurus.*
c. Rubor cutis ob compressionem digiti evanescens, hac cessante, solum a pe-	c. Rubor cutis, ablata digiti compressione, non solum a peripheria redit, sed ex

Scarlatina.	*Rubeola.*
ripheria ad centrum redit.	punctis exanthema constituentibus undique manat.
d. Desquamatio evidens.	d. Desquamatio vix perceptibilis.

Distinctio a morbillis.

6. *Morbilli* potissimum cum *rubeolis discretis* similitudinem exhibent.

Morbilli.	*Rubeola.*
a. Stadium invasionis symptomata *catarrhalia* portendit.	a. Stadium invasionis symptomatibus *rheumaticis* insignitur.
b. Eruptio *quarto* morbi die contingit.	b. Eruptio curriculo *primi* nychthemeri locum habet.
c. Efflorescentia fere ad *diem decimum* morbi protrahitur.	c. Efflorescentia rarissime *septimum diem* attingit.
d. Convalescentiam propriis periculis stipatam habent.	d. Nulla fere observatur convalescentia, nullaeque obveniunt reliquiae.

§. LXIII.

PROGNOSIS. CURA.

Prognosis.

1. *Prognosis* ex ipsa rubeolae descriptione eruitur.

Cura.

2. Rubeola secundum regulas generales exanthematibus primariis medendi curatur.

Caput XIV.

DE VARIOLIS.

§. LXIV.

DEFINITIO. HISTORIA.

Definitio.

1. *Variolae* (7) exanthema primarium, et contagiosum sistunt, quod, praeviis febre, nausea, vomitu, dolore epigastrii, et lumborum,

(7) *Germ.* Die pocken, die blattern. *Gall.* La petite vérole. *Angl.* Small-pox. *Ital.* Il vajuolo. *Polon.* Ospa.

tertio quartove morbi die ad faciem, aliaque cutis loca sub forma macularum rubrarum in medio nodulo subduro praeditarum prorumpit, ac spatio octo dierum in pustulas, quae crustis deinde cooperiuntur, abit, relictis pro tempore maculis, saepeque indelebilibus foveis, ac non raro vitiis systematis lymphatici, sensuum, aliarumque partium.

Historia.

2. Veterum Graecorum, et Romanorum aevo variolas non extitisse post multas, doctasque controversias Gruner demonstravit (8). Verisimillimum est, Arabes jam a. 572 post C. N. illarum notitiam habuisse (9); certum autem est, hunc morbum ex Aegypto, interioribusque Arabiae locis a Saracenis sub finem tantummodo saeculi undecimi, et sequentis initium in Hispanias perlatum fuisse (10); nulla enim fides scriptoribus, qui variolas a. 570 Gallias deva-

(8) Morborum antiquitates. Vratislav. 1774. Cap. 1.

(9) Reiskius Diss. observ. miscell. med. ex Arabum monumentis. Lugd. Batav. 1746. Obs. 1. p. 9. Sprengel op. c. 2. Th. S. 286.

(10) Gruner Diss. Variolarum antiquitates ab Arabibus solis repetendae. Jen. 1773.

stasse narrant (11), tribuitur (12). Ab Hispania variolae rapide in reliquas Europae partes, nonnullis regionibus septentrionalibus diu exceptis (13) migrarunt. America ante Europaeorum adventum a variolis immunis fuit. Primus ipsarum scriptor est RHAZES (14). Innumerabiles inde secuti sunt circa idem argumentum auctores (15), quorum potiores MARCELLUS DONATUS (16), BETERA (17), BARTHOLINUS (18), BELLINGER (19), FISCHER (20), LOBB (21),

(11) Historia Francorum scriptorum. T. II. PAULET *histoire de la petite vérole.* Paris. 1768. p. 82.

(12) WERLHOFF Disquisit. de variolis, et anthracibus. Op. med. p. 469.

(13) GMELIN *Reise durch Siberien.* In praefatione.

(14) De variolis, et morbillis ex Arabico latine redditus, quem RICHARD MEAD recudi curavit. Op. med. Edit. Neapol.

(15) Litteratura ampla variolarum apud KRUNITZ (*Verzeichniss der vornehmsten Schriften von den Kinderpokken* Leipz. 1768). et OLBERG (*Beytrag zur Litteratur der Blattern und deren Einimpfung.* Halle 1791).

(16) De variolis, et morbillis. Mantuae 1569. HALLER Biblioth. med. pr. II. p. 167.

(17) De malignis variolis, et petechiis. Brix. 1589.

(18) De variolis hujus anni epidemicis. Hafn. 1656.

(19) *Treatise concerning the small-pox.* Lond. 1721.

(20) Diss. Nosologia variolantium curatione, methodo medendi, et observationibus singularibus illustrata. Erfurt. 1721.

(21) *A treatise on the small-pox.* Lond. 1731.

Helvetius (22), Hillary (23), Obercamp (24), Mead (25), Ludwig (26), Otto (27), Paulet (28), Storch (29), Thompson (30), Violante (31), Eller (32), Tralles (33), Tissot (34), Fordyce (35), Swieten (36), Sarcone (37), Black (38), Hildebrand (39), Bu-

(22) *Idée générale et observations sur la petite vérole.* Lyon 1727.

(23) *Rational and mechanical essay on the small-pox* Lond. 1735.

(24) Variolarum praeprimis malignarum ratio, et curatio. Wirceburg. 1746.

(25) De variolis, et morbillis. Lond. 1747.

(26) Adversaria I. P. 2. No. 2.

(27) De sede variolarum non in sola cute. Erlang. 1758.

(28) Op. c.

(29) *Abhandl. von den Blatterkrankheiten.* Eisenach. 1753.

(30) *An enquiry into the origin. nature and cure of small-pox.* London. 1752.

(31) De variolis, et morbillis. Dresd. 1750.

(32) De cognoscendis et curandis morbis. Sect. 6.

(33) De methodo medendi variolis hactenus cognita, saepe insufficiente, magno pro inoculatione argumento.

(34) Epistol. ad Hallerum de variolis etc. Lausannae 1761.

(35) Op. c.

(36) Comment.

(37) *Del contagio del vajuolo, e della necessità di tentarne l'estirpazione.* Nap. 1770.

(38) *Observations medical and political on the small-pox.* London 1781.

(39) *Bemerkungen und Beobachtungen über die Pocken in der Epidem.* 1787.

CHOLZ (40), ROE (41), ROUSSEL (42), UNZER (43), DE-MEZA (44), HENSLER (45), WALKER (46), ORLANDI (47), HOPFENGARTNER (48), OBERTAUFER (49), DESSESSARZ (50), SUASSO (*), aliique infra recensendi.

(40) Historia variolarum. Vid. nova acta phys. medic. T. IV. obs. 38. p. 172.

(41) *Treatise on natural small-pox.* Lond. 1780.

(42) *Recherches sur la petite vérole.* Paris 1783.

(43) *Abhandl. von den Pocken.* Halberst. 1782.

(44) Descriptio variolarum epidemicarum. a. 1786. in Actis Soc. R. med. Havniensis. Vol. 3. p. 69.

(45) Tentaminum, et observationum de morbo varioloso etc.

(46) *Untersuchung der Pocken in medicinischer und politischer Hinsicht.* Leipz. 1791.

(47) De vero variolarum cursu, et de propria eas curandi methodo. Romae 1793.

(48) *Beobachtungen und Untersuchungen über die Pockenkrankheit.* Stuttgart 1799.

(49) *Medicinisch-diatetischer Unterricht über die Natur, Behandlung und Erleichterungsart der Pocken.* St. Gallen 1800.

(50) *Mémoires de l'institut national de France pour l'an.* 4.

(*) Morborum exanthematicorum descriptiones tabularum forma ordinatae: specimen variolarum, atque vaccinarum decursum, et curationem exhibens. Amstel. 1809.

§. LXV.

SYMPTOMATA. AUTOPSIA CADAVERUM.

Variolae simplices.

1. *Variola simplex* cum morositate, lassitudine, inquietudine, et pavoribus sub somno ingruit. Facies alternatim rubore, et pallore obducitur, ac horripilationes subsequente calore in conspectum veniunt. Aeger dolores capitis, colli, axillarum, dorsi, lumborum, artuum, potissime vero regionis epigastricae ab attactu auctos accusat. Urgent praeterea nausea, vomituritio, ipseque vomitus. Ad noctem singula mala augentur, ac infantes facile stridore dentium, sopore, convulsionibus, adulti vero vigiliis, sudoribus specifice foetentibus, faucium-que siccitate laborant. Pulsus frequens, et plerumque mollis. Urina turbida, albescens, subflava, furfuracea animadvertitur. Matutino tempore quaedam symptomatum remissio a nova exacerbatione mox secuta occurrit, ac sic per triduum, donec quarto die, praevio cutis pruritu, ac tensione, maculae rubrae, circulares, in medio nodulo profundius rubro, subduro instructae primum ad faciem, praecipue circa labium superius, latera nasi, et mentum, dein

ad collum, et pectus, ac tandem ad artus, et truncum prorumpant. Absoluta sensim sensimque spatio duorum nychthemerorum universa eruptione, febris cum reliquis stadii invasionis symptomatibus evanescit. Interea plurimae ex variolis, ordine, quo effloruerunt, ad basin dilatantur, halone rubro circumdantur, ac in apice vesicula liquore limpido, mox vero turbido, ex flavo albescente repleta, ac foveola in medio praedita instruuntur. Reliquae maculae nullo relicto vestigio disparent. Circa septimum, et octavum morbi diem nova febris *suppuratoria* dicta accedit, sub qua, praesentibus multis variolis, cutis pustulis intermedia tenditur, intumescit, ac rubet, unde facies, clausis palpebris oedematosis, horrendum saepe adspectum refert. Interim cutis tumor oedematosus saepius, et sine multis variolis observatur. Quocumque in casu hoc tempore manifesta suppurationis indicia in variolis halonem rubrum, et foveam amittentibus, figuram hemisphaericam induentibus, pure albo, denso repletis, et specificum odorem exhalantibus cernuntur. Decimo, saepissime vero undecimo morbi die variolae secundum ordinem, quo suppurare inceperant, punctum obscurum in apice exhibent. Disrupta hic epidermide, materia purulenta mox ad superficiem in crustam conver-

tenda emanat. Ad crura, et pedes, resorpto pure, plurimae variolae vacuae comparent. Interea febris, et cutis tumor, si adfuerint, profligantur, et crustae, amplioribus, et densioribus exceptis, circa decimum quartum diem, ingruente convalescentia, decidunt.

Variolae inflammatoriae.

2. *Variolae inflammatoriae* symptomata stadii invasionis vehementi in gradu cum frigore saepe conspicuo, magno subsequente aestu, sociisque pulsu pleno, duro, oculis rubentibus, fulgentibus, lacrymantibus, siti inexplebili, lingua arida, alvo obstructa, urina rubra, epistaxi, et, apud adultos, salivatione, fauciumque doloribus, exhibent. Immo nonnulli symptomatibus encephalitidis, et peripneumoniae laborant. Peracta ut supra eruptione, febris cum caeteris symptomatibus remittere, accedente vero stadio suppurationis iterum cum singulis aliis malis exasperari solet. Haud pauci hic soporosi, aut suffocati pereunt. Apud nonnullos febris in longum trahitur, ac sub puris ex pustulis resorptione, indolem typhodem induit. Feliciores, praevia abundanti suppuratione, stadium exsiccationis, et convalescentiam attingunt.

Variolae gastricae.

3. *Variolae gastricae* majore virium jactura, vomitu multo, bilioso, diarrhoea faeculenta, secessu vermium ingruunt, et quamvis debito tempore erumpant, attamen lente crescere, facile abnormes fieri, aegre ad maturitatem properare, et frequenter cum peticulis societatem inire solent. Morbus indolem typhodem saepe induit, aut, nisi illico ad simplicitatem reducatur, difficulter convalescentiam multis adhuc periculis circumdatam attingit.

Variolae typhodes.

4. *Variolae typhodes* ingenti virium prostratione, et systematis nervosi labefactatione annuntiantur. Rigor molestus scenam aperit, sequiturque calor intensus cum oculis turbidis, lacrymantibus, vertigine, pulsu contracto, celeri, quandoque inaequali, et lento, cute sicca, urina pallida, carotidum vibratione, doloribus spinae, epigastrii, lumborum, comate, delirio, anxietate, convulsionibus, tremoribus, lipothymiis, haemorrhagiis, fluxu dysenterico etc. Stadium invasionis aliquando vitae finem imponens breve, aut praeter modum protractum esse solet ita, ut eruptio vel primo, secundo, plerumque tertio morbi die, vel sexto (51)

(51) De-Meza l. c. p. 69

locum inveniat. Contingit ea confestim, et tumultuarie, praesertim ad faciem. Variolae adspectum pallidum, aut violaceum referunt, nec rubro ad basin halone cinguntur. Cutis ac si arena injecta conspurcata esset vel rubore erysipelacco subfusa, vel peticulis, ecchymomatibus, vel miliaribus simul obsessa cernitur. Facta eruptione, febris cum reliquis symptomatibus invalescit, ac aeger animo demisso, et abjecto decumbens ptyalismum, frigus extremitatum, aliaque agonis imminentis indicia exhibet. Qui undecimum diem attingunt, tentamen magis ad suppurationem, quam stadium suppurationis offerunt. Pustulis sive sponte, sive scalptu ruptis, ichor intolerabilem foetorem spargens indusia et lintea cuti saepe decubitu laboranti agglutinans, ac in crustas brunneas, aut nigras desinens effluit. Miser delirans, ac stupidus aperto, siccoque oris antro aphthis saepe obducto spiritum ducit, ac succensis quasi ignibus tostus divaricatis cruribus decumbit, donec sub repetito saepe per urinam, aut alvum cruoris fluxu, aut superaccedentibus viscerum inflammationibus, inter diem decimum sextum, et vigesimum vel fatum supremum, vel secessum crustarum, relicta cute erosa, carnisque crudae instar cruenta, experiatur.

Autopsia cadaverum.

5. Variolas *internas* a nobis nunquam compertas cum aphtis facile confundendas, ac ab HALLERO (52), aliisque (53) negatas, ad viscera non solum, sed vel ad ossa obvenire contendunt MEAD (54), FERNELIUS (55), HORSTIUS (56), BARTHOLINUS (57), BALLONIUS (58), ROD. A CASTRO (59), KERKRINGIUS (60) etc., quorum testimonia OTTO docte collegit (61). Intestina admodum lacerabilia esse HALLER asserit (62). Plerumque cadavera nil praeter pulmonis, aut alterius visceris inflammationem, et saepissime liquorem serosum in cavitate pectoris extravasatum offerunt.

(52) Opusc. patholog. p. 122.
(53) COTUNNI l. c. p. 87. LENTILIUS Eteodrom. p. 153.
(54) L. c. p. 323.
(55) De abditis rerum caussis. L. II. c. 12.
(56) Obs. anatom. 9.
(57) C. 3. obs. 29.
(58) Epid. et Ephem. L. 2. p. 207.
(59) L. 3. c. 16.
(60) Obs. anat. 62.
(61) L. c. p. 28. 30.
(62) Biblioth. chirurg. Vol. I. p. 408.

§. LXVI.

CAUSSAE.

Caussae praedisponentes.

1. Quivis homo ad variolas praedispositus est, et pauci, de quorum immunitate citra vaccinam narratur, variolas vel in utero materno jam perpessi erant (63), vel eas tam parva copia, ut a parentibus non animadverterentur, passi sunt (64), vel illarum adventum morte praevenerunt. Quamvis enim aetas infantilis, et juvenilis inprimis variolis faveat; exempla tamen non solum adultorum, sed et senum (65) ab iis

(63) Exemplum foetus variolosi a matre hoc morbo laborante enixi Vindobonae conspexi. Casus similes a Mead (l. c. cap. 3), Ludwig (l. c. p. 496), et ab Hoffmann (Diss. de morbis foetuum in utero §. 2) referuntur. Potest vero foetus in utero variolis laborare, quin mater inficiatur (Fernelius l. c.) et viceversa (Mauriceau *sur les maladies des femmes grosses*. 2. -- Smellie *Sammlung widernatürlicher Falle und Bemerkungen in der Hebammenkunst*. 3. B. S. 5. 6. -- Dimsdale in *Samml. auserl. Abhandl. fur prakt. Aerzte* 7. B. 1 St. S. 34).

(64) Constat, *unam* variolam, aeque ac decem millia pustulas, a nova infectione munire.

(65) Stalpartus van der Wiel obs. rar. med. cent. poster. obs. 42. p. 425. -- Nicolai *Pathologie* 2. B. S. 226. -- J. P. Frank venatorem Bruchsaliensem 78 annorum variolis laborantem curavit.

correptorum haud desiderantur. Morbus tempore vernali caput attollit, aestivo ferocius saevit, autumno mitescit, ac hyeme plerumque (66) extinguitur.

Caussa excitans.

2. *Caussa* variolas *excitans* contagium sistit originis ignotae, favente annua, vel epidemica constitutione ab una in alteram regionem omnibus infensum migrans (67), alias nonnullis pro tempore parcens (68), sese veluti contagium typhi, sed et in aperto, puroque aëre ad nonnullorum passuum distantiam (69), aut per litterarum commercium (70), vel per insecta (71), vel per lanceolam non satis detersam, qua sanguis variolis laboranti missus fuit (72),

(66) Contrarium aliquando contingere, observationes Bucholzii docent l. c. p. 172.

(67) Variolarum iter ab alpibus Pedemontanis ad extremam usque Italiam pulchre a Richa descriptum est. (Morborum vulgarium historia, seu constitutio epidemica Taurinensis a. 1720. August. Taurin. 1721. p. 14).

(68) Homines sub una epidemia contagio rebelles, sub altera ab eodem devictos ipse vidi.

(69) Haygarth *a sketch of a plan to exterminate casual small-pox from Great Britain.*

(70) Rosenstein l. c. p. 199.

(71) Unzer *Arzt.* 2. Th. 33. St. S. 125.

(72) De-Meza l. c. cap. XXI. §. 211. Home principia med. P. 4. Sect. 7.

propagans, nunc, praesertim adjuvante animi pathemate, fulminis instar effectum exerens (73), nunc ad septimum (74), et decimum quartum usque diem (75) latens.

Caussa proxima.

3. *Caussa proxima* variolarum in retentionem sanguinis funiculi umbilicalis (76), in succum chyloso-lymphaticum corruptum, et impurum ex matre in alumnum derivatum (77), in evolutionem extremorum vasorum sanguiferorum (78), in glandulas secretioni variolosi virus dicatas (79), aliasque in hypotheses plus

(73) Nobilissimam, aeque ac formosissimam feminam variolas necdum perpessam, ab earum inoculatione abhorrentem, et vaccinae insitionem procrastinantem cognovi, quae amicae pallium per jocum induens, ac in illius domo variolas regnare audiens, maxime inde et ad lipothymiam usque terrefacta, extemplo in stadium invasionis variolarum lethiferarum incidit.

(74) Bucholz l. c. p. 174.

(75) Fordyce l. c. p. 3.

(76) Horstius op. I. p. 263. Marschall *Unterricht zur Pflege der Ledigen und Kinder*. Mesmer in ΑΣΚΛΗΠΙΕΙΟΝ 2. *Jahrg*. 1812. 3. Heft.

(77) Fr. Hoffmann med. rat. syst. T. IV. p. 144.

(78) Hahn l. c. Falsitatem hujus doctrinae Ludwig demonstrat. (l. c. p. 215).

(79) Cotunni l. c. C. L. Hoffmann l. c. Eos *folliculos mucosos* a variolis inflammatos pro *glandulis* habuisse, recte Hufelandius docuit.

minus absurdas locata fuit. Solum id constat, variolas sistere morbum specificum nunc simplicem, nunc complicatum, in quo, testante cutis tumore oedematoso, salivatione, et diarrhoea, systema lymphaticum maxime afficitur.

§. LXVII.

DIAGNOSIS.

Symptomata invasionis.

1. *Stadium invasionis* variolarum nullum agnoscere signum gentilitium absentia febris, nauseae, et vomitus (80), doloris epigastrii, convulsionum nonnullis epidemiis communis, docet. Nec raro in variolis prodroma, alias scarlatinae, et morbillis communia, e. c. faucium dolor, coryza a salivatione hinc inde soluta (81), sternutatio, lacrymatio minus tamen quam in morbillis calida (82), et sine lucis intolerantia, occurrunt.

Eruptio cutanea.

2. Copia variolarum admodum diversa est. Hinc inde enim illarum solummodo tres, qua-

(80) De-Meza l. c. p. 68.

(81) Bucholz l. c. p. 176.

(82) Rosenstein l. c. p. 109.

tuor, septem comparent, alias numerari nequeunt. Copiosissimae pustulae in facie, non exceptis palpebris, observari solent (83). Oculorum albugineam a variolis interdum obsideri affirmatur (84); at ab aliis (85) jure in dubium vocatur. Paucis prorumpentibus variolis, pustulae inter se distinctae manent (*Variolae discretae*); alias vel cohaerent (*V. cohaerentes*), vel confluunt (*V. confluentes*), vel in agmen colliguntur (*V. corymbosae*). Aliquando *morbus variolosus sine variolis* decurrit (86), et in aegro nec variolas, nec vaccinam perpesso ex occasione contagium variolarum suscipiendi, ex curriculo morbi symptomatibus stadii invasionis variolarum praediti, atque ex subsequente variolas vel vaccinam contrahendi immunitate, cognoscitur. Haud raro tandem variolae febre sive gastrica graviori, sive typhode stipatae consuetam minime exhibent formam (*V. abnormes*). Huc pertinent: 1.° *Variola serosa*

(83) Animadvertente Campero, si 10,000 variolae hominem obtegant, facies circiter 2000 exhibebit. (Diss. de emolumentis, et optima methodo insitionis variolarum. Groening. 1774. p. 51).

(84) Nicolai *Pathologie* 3. B. p. 310.

(85) Swieten l. c. §. 1396.

(86) Hensler l. c. p. 42. Lentin obs. med. fasc. II. p. 25. Comment. Lips. Vol. V. p. 692.

sive *crystallina* in pustulis consistens lente crescentibus, superficialibus, pallidis, depressis, in medio fovea instructis (87), ichore acri, *contagioso*, limpido repletis, nunquam maturationem attingentibus, aliquando in vesicas planas, latas, diaphanas acerrima lympha turgescentes (88) coalescentibus; 2.° *Variola sanguinea*, *nigra*, *haematodes*, *scorbutica*, interdum nucis magnitudine (89), ac a SYDENHAMO (90), HUXHAMO (91), et GESNERO optime descripta; et 3.° *variola verrucosa*, sive *solidescens* papulas referens ex fibrillis densis intus conflatas, distinctas, quae disruptae parum saniei effundunt, et in verrucas transeunt. Pulchre hanc exitialem morbi formam ELLERUS (92), et CAMERARIUS (93) descripserunt.

Facilis confusio.

3. *Variolae* cum *peticulis*, cum *bullis*, cum *morbillis*, cum *varicella*, et cum *strophulo* confundi possunt.

(87) SARCONE l. c.

(88) ELLER l. c. p. 146.

(89) Sic accidit in lethali variolarum epidemia a. 1760. 1761 *Stokholmae* observata (*Gotting. gelehrte Anzeigen* 1771. 87. St. S. 747).

(90) Variolae a. 1674.

(91) De aëre p. 37.

(92) L. c. p. 147.

(93) Act. phys. med. N. C. Vol. II. obs. 154. p. 358.

Distinctio a peticulis.

4. *Variolae* solummodo sub primo eruptionis momento similitudinem cum *peticulis* alunt, a quibus distinguuntur, ne dicamus de symptomatibus stadii invasionis, ex eo quod puncta variolosa non solum super cutim elevata, sed et *nodulo in medio* instructa sint, ac potissime faciem rarissimam peticularum sedem (94) occupent.

Distinctio a bullis.

5. *Variolae crystallinae* cum *bullis* adspectu conveniunt, dignoscuntur vero habita ratione morborum epidemice regnantium, et symptomatum prodromorum illis variolarum normalium similium.

Distinctio a morbillis.

6. *Variolae* consuetis prodromis orbatae, ac praesertim cum symptomatibus coryzae invadentes tempore, quo primum efflorescuut, pro *morbillis* haberi possunt.

Morbilli.	*Variolae.*
a. Sub forma *punctorum* undique prominentium, et *pla-*	a. Sub forma *macularum* in medio tantum prominentium,

(94) Cap. II. §. VIII. 1.

Morbilli.	*Variolae.*
norum erumpunt.	ac *nodulo* instructarum comparent.
b. Facta eruptione febris vel in leviori morbo haud multum remittit.	b. Facta eruptione febris in leviori saltem morbo evanescit.
c. Lacrymatio ardens est.	c. Lacrymatio vix calida.
d. Intolerantia lucis magna.	d. Intolerantia lucis non major, quam in reliquis morbis febrilibus.

Diversa variolarum indoles.

7. *Diversa variolarum indoles* jam ex morbi descriptione elucens non ex *uno* tantum signo determinanda est. Sic variolae *discretae*, quamvis utplurimum de simplici, ac benigno morbo testentur; attamen interdum typhodem exhibent indolem (95), et vice versa variolae *confluentes* (96). Praecipue caveri debet, ne ex virium prostratione, et convulsionibus, aliisque symptomatibus nervosis saepe apud puellas

(95) Eller l. c. p. 138. Helvetius l. c. Stork an. med. II. p. 162. Hensler l. c. p. 33.

(96) Eller l. c. p. 139. Variolas etsi benignas, haud raro apud infantes robustos, succulentos confluere vidi.

deformitatem corporis timentes obviis (97), malignam morbi naturam arguamus. Cave quoque, ne pulsum debilem credas, ubi eum ob cutis tumorem non rite percipis. Gastrica symptomata in morbo turbis ventriculi per se stipato, fallacissima esse sponte elucet. Praesertim autem latens fomes verminosus medici attentionem exposcit.

Complicatio cum aliis morbis.

8. Tandem variolas citra exanthemata symptomatica cum aliis morbis tum acutis, tum chronicis *complicari* posse haud ignorandum est. Loquimur de *morbillis* cum variolis nunc simul, vel retardando (98), vel haud immutando (99) harum curriculum florentibus (100), nunc invicem alterutrum corporis latus occupantibus (1), nunc sibi proxime succedentibns

(97) Swieten l. c. Huxham l. c. p. 123. Rahn l. c. p. 375.

(98) Manget in *med. commentarien von Edinburgh.* 1. B. S. 353.

(99) Rainey ibid. 3. B. S. 479. Et: Hufeland's *Journal.* 10. B. 2. St. S. 63.

(100) King ibid. S. 480. Bergius *Schwedische Abh.* 1766. S. 71. Macbride *methodical introduction to the theory and practice of physic.* p. 376.

(1) Ettmuller op. II. P. I. c. 10.

(2). Idem de *scarlatina* (3), de *psora* (4), de *plica* (5), de *tussi convulsiva* (6), de *febribus intermittentibus* (7) et, ut fertur, de *pemphigo* (8) valet.

§. LXVIII.

PROGNOSIS.

Periculum.

1. Variolas strages majores, quam pestem edidisse ex calculo a SUSMILCHIO (9), TRALLESIO (10), DIMSDALIO (11), RAMAZZINIO (12), BRUCIO (13), TISSOTO (14), et PERCIVALIO

(2) Acta N. C. Vol. VI. obs. 109.

(3) Plura scarlatinae cum variolis incedentis exempla in nosocomio Vindobonensi conspexi, aliaque refert DESSESSARZ (l. c. No. 25).

(4) Saepius ipse vidi.

(5) Ita.

(6) DESSESSARZ l. c. No. 24.

(7) SARCONE l. c. T. I. p. 230. RAHN l. c. p. 366.

(8) GARN in HUFELAND's *Journal.* 4. B. S. 359.

(9) *Gottliche ordnung.* 2. Th. §. 528. 3. Th. S. 627.

(10) L. c.

(11) *Tracts of inoculation.* Lond. 1781.

(12) Constit. epidem. Mutinensis a. 1691.

(13) *Voyages aux sources du Nil.* T. 3. p. 625.

(14) *Abhandlung von der Einpfropfung der Blattern.* §. 4. p. 6.

(15), instituto, in quo ne comprehenduntur quidem ii, qui *ex reliquiis* variolarum perierunt, eruitur. Infantes, dummodo nativitati non admodum proximi, variolas prae adultis felicius superant. Lactantes tamen gravius affliguntur, si variolae labia, et fauces occupent. Pubertas, fluxus menstruus, graviditas (16), et puerperium morbum vehementiorem reddunt. Teste ROSENSTEINIO plures feminae, quam mares interficiuntur (17). Sunt familiae, quae gravius; sunt aliae, quae lenius variolas patiantur, immo, referente CAMPERO, proles plerumque eadem ratione variolas pati solet, qua eas sive pater, sive mater, cui maxime habitu respondent, perpessus est (18). Valetudinarii, praesertim scrophulosi, arthritici, scorbutici, venerei ad variolas feliciter superandas minus idonei sunt. Verum non desiderantur exceptiones, ac nostrae, aliorumque (19) observationes variolas interdum *salutares* fuisse docent.

(15) *Philosophical, medical and experimental essays* p. 87.

(16) TODE *arzneykundige Annalen.* 1. *Heft.* p. 44.

(17) *Kinderkrankheiten* S. 167.

(18) L. c. p. 6. 7.

(19) GREGORY *Anfangsgrunde* §. 125. S. 75. MURRAY nova acta eruditorum 1767. p. 406. DIMSDALE l. c. CAMPER l. c. p. 30.

Semiotica.

2. Fortis lumborum dolor, ac frigus magnum (20) gravem designant morbum. Convulsiones paucae brevi ante eruptionem apud infantes comparentes sunt innocuae: secus autem si diuturnae, praemature erumpentes, et violentae fuerint; hoc enim in casu apoplexia (21), paralysis (22), loquelae defectus (23), mors repentina (24) sequi possunt. Summas tamen, et diuturnas convulsiones innoxias descripsit Eller (25). Diarrhoea, dummodo cum eruptione cesset, aut circa decimum tantum diem oriatur, salutaris esse solet. Eam per totum morbi curriculum cum emolumento continuasse vidimus, idemque fatetur Richa (26). Vermium secessus aliquando lethalis, interdum proficuus animadvertitur (27). Sudores fortes in omni variolarum stadio malum offerunt sym-

(20) Triller Diss. de horrore in febribus exanthematicis, praesertim variolis, signo plerumque lethali. *Wittenb.* 1769.

(21) *Samml. auserl. Abhandl. f. prakt. Aerzte.* 3. B. 2. St. S. 359.

(22) Schulz l. c. p. 6. 7.

(23) Camper l. c. p. 15.

(24) Schulz l. c.

(25) L. c. p. 147.

(26) L. c. p. 15.

(27) Nicolai l. c. 2. Th. S. 289.

ptoma (28). Idem de salivatione mature comparente, et inopinate suppressa dicendum est. Sed et eadem bene procedente, aeger aliquando moritur (29). Delirium, nisi comparente exanthemate dissipetur, de encephalitide facile testatur. Malum est si, facta eruptione, facies instar pulveris a limatura acicularum undique adspersa cernatur, aut detumescat (30): si maturescentibus variolis novae adhuc succrescant: si, cessante salivatione, pustulae quasi vacuae concidant: si peracta eruptione, citra diathesin inflammatoriam, et methodum nimis calefacientem, haemorrhagiae, inprimis viarum urinariarum (31) contingant: si sanguis corium album exhibeat (32): si vox, et respiratio, nec non deglutionis opus (33) multum laedantur: sique exanthemata secundaria, exceptis aliquando miliaribus, in conspectum veniant. *Octavus dies* in variolis inflammatoriis, et *undecimus* in typhodibus prae caeteris timendi sunt.

(28) Grant *Neue Beobachtungen*. p. 28.

(29) Selle *Handbuch*. p. 101.

(30) Swieten l. c. T. V. §. 1398. p. 102.

(31) Sydenham schedula monitoria de novae febris ingressu.

(32) Baglivi pr. med. p. 61.

(33) Wintrigham l. c. p. 473.

Mala residua.

3. Variolae *maculas* cuprei coloris per mensem, et ultra relinquunt. Sociae saepe fiunt *foveae*, sive *cicatrices* plerumque cuti concolores, inaequales, saepe punctis nigris notatae, inprimis faciem, et manus copiose occupantes, tractu temporis sub corporis incremento haud raro evanescentes, quarumque descriptionem Heim exacte tradidit (34). Et *desquamationem* amplam, sub qua compacta epidermis stigmata variolarum exhibebat, observavimus. Interdum sub convalescentia *variolae* sic dictae *secundariae*, species videlicet *varicellae*, praevio febris insultu, ingruunt (35). Saepe *abscessus* frontis, articulorum, faucium, glandularum salivalium, cervicalium ad ulcera maligna, et ad cariem proni oriuntur. Et systema glandularum lymphaticarum pulmonis, mesenterii, aliarumque partium internarum saepe suppurationes offert. Interdum variolae concretionem praeputii cum glande, vel destructionem sive frenuli, sive hymenis inducunt. Saepissime vero *sensus* inprimis *oculi*, testantibus tot *ophthalmiis chronicis*, tot *staphylomatibus*, tot *coecitatibus*

(34) L. c. p. 220.

(35) Hufeland's *Journal der prakt. Heilkunde.* 3. B. p. 754.

(36), inde laeduntur. Ex *auribus* haud raro materia puriformis, sive pus inflammationis chronicae meatus auditorii, aut abscessus cavitatis tympani erosae productum non sine cariei suspicione, surditatis caussa effluit. Observavimus a variolis cavitatem nasi concretam, ac vocem per totum vitae curriculum fere extinctam. Ita cum aliis (37) metastases ad nervos paralyseos caussas.

Secunda infectio.

4. Quamvis possibilitatem *secundae infectionis* variolarum, ut C. L. Hoffmann fecerat (38), non omnino in dubium revocemus; attamen maximam copiam observationum de reditu variolarum (39) confusioni istarum cum *varicella* adscribendam esse suspicamur.

(36) Jos. Frank's *Reise nach Paris, London u. s. w.* 2. Thl. p. 306.

(37) J. P. Frank Epitome l. c. p. 177.

(38) Op. c.

(39) Haen l. c. Hensler l. c. Tent. 8. p. 81. Nicolai l. c. p. 285. Fouquet l. c. T. I. p. 80. Sarcone *von den Krankheiten von Neapol* P. I. Mosca *dell'aria* etc. Diss. 2. part. 2. p. 106. Camper l. c. p. 10. Junker l. c. 5. St. S. 185.

§. LXIX.

PROPHYLAXIS.

Extirpatio.

1. Ad *extirpandas* variolas ante vaccinae inventum ob continuum inter cives commercium inania plane dederunt consilia MEDICUS (40), PAULET (41), HAYGARTH (42), SCUDERI (43), FAUST (44), SARCONE (45), JUNKER (46), aliique.

(40) *Von der Ausrottung der Blattern* 1762. in *Samml. von Beobachtungen aus der Arzneywissenschaft.* 2. B. p. 713.

(41) *Le seul préservatif de la petite vérole.* Amsterd. 1776.

(42) *Untersuchungen, wie den Blattern zuvorzukommen sey.* Berlin u. Stettin. 1786.

(43) De variolarum, morborumque contagiosorum caussa, atque facili extinctione. Neapol. 1789.

(44) *Versuch über die Pflicht der Menschen jeden Blatterkranken von der Gemeinschaft der Gesunden abzusondern und dadurch die Ausrottung des Blattergiftes zu bewirken.* Leipz. 1794.

(45) Op. c.

(46) *Gemeinnutzliche Vorschlage wider die Pockenkrankheit. Dritter Versuch.* Halle 1796. *Archiv der Aerzte und Seelsorger wider die Pockennoth.* Leipz. 1798. *Mémoire adressé au congrés de Rastad concernant la petite vérole.* Halle 1798.

Mitigatio.

2. Neque auxilia ad *mitigandam vim* variolarum, vel ad *praepediendam* earum *suppurationem* (47) proposita, scilicet *aqua picea* (*), *vesicatoria* (48), *mercurius* (49), *cortex cinchonae officinalis* (50), aliaque a SCHULZENHEIM collecta (51) satisfecerunt.

Emptio et insitio variolarum.

3. Rebus ita se habentibus, homines, ut hostem, quem vincere haud potuerant, saltem placarent, et per *emptionem* (52), et per *insitionem* variolarum illius sese manibus ultro tradiderunt. Insitio multis retro seculis populis

(47) Hunc scopum attingere satagerunt BOERHAAVE (aphor. de cogn. et curand. morb. §. 1389. 1392), LOBIUS (l. c. §. 574), SCHREIBERUS (de peste p. 47), etc.

(*) PRIOR *narrative of the success of Tar water.* 1746.

(48) CLOSS l. c.

(49) WOENSEL *neue mit dem Mercur in den Blattern gemachte Erfahrungen* etc. Leipz. 1783.

(50) MEDICUS l. c. p. 825.

(51) *Unterricht von der Einpfropfung der Pocken.*

(52) A temporibus immemorabilibus varias apud gentes, adventante epidemia *benigna* variolarum, parentes infantes adhuc intactos, proposita mercede, contagio exponere solebant.

Sinae (53), et Indiae (54), et jamdudum iis Georgiae, et Cerectiae (55), nec non Graeciae (56) nota, ac Byzantii versus finem seculi decimi septimi, et initium octavi vulgatissima, opera matronae WORTHLY MONTAGUE (57) proprios filios illi subjicientis, a. 1721 in Anglia innotuit, ac praemissis nonnullis felicissimis periculis in hominibus criminum capitalium reis, primum pro sex orphanis, et dein pro regia prole in usum deducta fuit (58). Porro insitio in Galliam (59), Germaniam (60), Italiam (61),

(53) *Lettres édifiantes et curieuses.* T. 21. p. 5.

(54) WOODWILLE *history of the inoculation of the small-pox* Lond. 1795.

(55) AUBRY DE LA MOTRAYE *Voyages en Europe, Asie et Afrique.* Vol. 2. p. 98. Haye 1727.

(56) Teste CARBURI. Vid. DE LA CONDAMINE in *Mémoires de l'Académie des sciences à Paris* 1758. p. 721.

(57) *Lettres written during her travels in Europe, Asia and Africa.* Vol. 2. lettr. 31. London 1763.

(58) JURINE (*Philosophical Transact.* Vol. 32. p. 213). MAITLAND *Account of inoculat. the small-pox vindicated.* Lond. 1722.

(59) Opera DE-LA-COSTE, ASTRUC, DODART, CHIRAC. Ab anno 1763 usque ad a. 1769 inoculatio jussu superioris regni curiae prohibita erat.

(60) A. 1724. conaminibus MAITLANDI et ELLERI.

(61) A. 1750, opera inprimis uxoris Marchionis BUSSALINI.

Daniam et Sueciam (62), Hispaniam (63), Americam (64) perducta est, quin tamen in Anglia ante a. 1746, et Episcopi Isaaci Maddoxi conamina (65) floruerit. Hic enim sicuti in aliis regionibus nova methodus haud paucos obtrectatores (66) variis argumentis eam vilipendentes invenit, inter quae argumenta illud solum, quod insitio periculum variolas suscipiendi perpetuo foveat (67), magni ponderis erat. Reliquas enim objectiones plene diluerunt insitio-

(62) A. 1754. circiter. Vid. Murray historia insitionis variolarum in Suecia. Goett. 1767.

(63) A. 1771. nisu Gormani. Vid. Woodwille op. c. p. 295.

(64) A. 1764. opera Tennenti (Woodwille l. c. p. 279) et Franklini (Sprengel *Versuch einer pragm. Geschichte der Heilkunde* 5. B. p. 561).

(65) Nosocomium exclusive inoculationi variolarum, et variolis dicatum (*The Middlessex County hospital for small-pox*) condidit.

(66) Huc pertinent inprimis: Massey (*Sermon against inoculating the small-pox.* Lond. 1732) Howgrave (*Reasons against the inoculation of the small-pox.* Lond. 1724), Haen (Quaestiones saepius motae super methodo inoculandi variolas. Vindob. 1757. *Réfutation de l'inoculation.* Vienne 1759).

(67) Facile hinc explicatur Rastii assertio: inde ab a. 1721, ubi inoculatio Londini introducta est, plures quam antea ex variolis demortuos esse, (*Réflexions sur l'inoculation de la petite vérole.* Lyon 1763). Lege de hoc argumento et *Salzb. med. chirurg. Zeitung* 1793. p. 200.

nis coryphaei DE-LA-CONDAMINE (68), TISSOT (69), GATTI (70), SUTTON (71), DIMSDALE (72), TRALLES (73), CAMPER (74), HENSLER (75), MANETTI (76), HUFELAND (77), aliique, ac revera inoculationis ope morbus levior fiebat (78), ac anni tempore, et aetate variolis minus adversantibus produci poterat ad libitum. Eligebantur nempe inprimis ver, atque vel primi quatuor vitae menses (79), vel tempus,

(68) *Lettres à* M. MATY *sur l'état présent de l'inoculation en France.* Paris 1764. *Histoire de l'inoculation de la petite vérole.* Lyon 1772.

(69) *Lettre à* M. DE HAEN *en réponse à ses questions* 1759.

(70) *Lettre à* M. ROUX. Paris 1763. *Réflexions sur les préjugés, qui s'opposent aux progrès, et à la perfection de l'inoculation.* Bruxelles 1764. *Nouvelles réflexions sur la pratique de l'inoculation.* Paris 1767.

(71) *Le secret des* SUTTONS *dévoilé.* Haye 1774.

(72) *Schriften über die Einpfropfung der Blattern.* Leipz. 1782.

(73) L. c.

(74) L. c.

(75) *Briefe über das Blatterbelzen.* Altona 1765.

(76) *Dell' inoculazione del vajuolo.* Firenze 1761.

(77) *Ueber die wesentlichen Vorzuge der Inokulation.* Leipz. 1792.

(78) Ex decem millibus septingentis ac viginti hominum inoculatorum, viginti quinque mortui sunt. (HENSLER l. c. p. 174).

(79) HUFELAND l. c.

quo dentitionis opus absolutum est (80), ac evitabantur periodi pubertatis, menstruationis, graviditatis, et puerperii. Ipsa insitio, laesa epidermide brachii, aut lanceolae (81), aut vesicatorii (82) ope, ac introducto pure ex variola possibile benigna (83) tempore, quo febris eruptiva adhuc aderat (84), desumto, sine praevia in sanis praeparatione perficiebatur. Absoluto primi nychthemeri curriculo, locus insitionis microscopio examinatus cutem aliquantulum rugosam, et colore ex flavo brunneo notatam exhibebat. Sic et secundo, tertioque die: quarto rubedo, et pruritus circa locum affectum prodibant. Quinto vesicula (*variola mater*), saepe caterva vesicularum circumdata in conspectum veniebat. Sexto, aut septimo, interdum nono, vel decimo die symptomata stadii invasionis, praevio axillarum do-

(80) Fordyce. *Samml. auserles. Abhandl. f. prakt. Aerzte.* 11. B. S. 559.

(81) Camper. Dimsdale.

(82) Caldani *Innesto felice del vajuolo* 1768. Balz Diss. de praestantia methodi variolas ope vesicatorii inserendi. Stuttg. 1792.

(83) Quamvis enim et pus ex variola maligna depromptum posse optimam excitare variolam constet, attamen et contraria habentur exempla (Hufeland l. c. p. 73).

(84) Camper l. c. p. 84.

lore, ingruebant. Reliquum curriculum utplurimum, sicuti in variolis simplicibus, observabatur. Novum autem, ac immortale inventum methodum variolas inserendi nostris temporibus plane supervacaneam ac omnino rejiciendam reddidit. Loquimur de *Vaccina*.

Inventi ratio et historia.

4. A remotissimis usque temporibus conductores in comitatu *Gloucester*, et in *Holsatia* (85), inter vaccas morbum dari, anglice *cow-pox* (*variolae vaccarum*) *vaccinam* scilicet (86) mammas horum animalium sub forma pustularum aggredientem, manus et brachia hominum ea mulgentium, si necdum variolas perpessi essent, invadentem, illisque immunitatem adversus hocce exanthema conciliantem, compertum habuerunt. Popularis haec observatio a Suttonio, et Fausteno confirmata, ac Societati medicae a. 1768 communicata fuit (87). Nihilominus res isthaec, ac si ea vel probabilitatis nota destitueretur, usque ad an. 1795, quo Adams illius per transennam meminit (88), de-

(85) Tode *med. chirurg. Journal.* 5. B. 3 St. p. 1. 77.

(86) Germ. *Die Kahpocken.* Gall. *la vaccine.* Ital. *il vaccino.* Polon. *krowia ospa.*

(87) Sacco *Trattato di vaccinazione.* Milano 1809.

(88) *Observations on morbid poisons, phagedaena and cancer.* Lond. 1795.

relicta jacere videbatur, donec Vir summus ad reparandum genus humanum bellis exhaustum coelitus missus, EDUARDUS JENNER, facultatem vaccinae inhaerentem contra variolas praemuniendi, quam privatis tentaminibus ab an. 1776 institutis detexerat, ac a. 1788 peculiaris medicorum societatis examini submiserat (89), utpote extra omnem dubitationis aleam positam a. 1798 publici juris reddiderit (90). JENNERI experimenta WOODVILLE die 21 januarii 1799 in nosocomio Londinensi variolis dicato repetiit; verum, quoniam debitas neglexerat cautelas, factum est, ut variolarum contagium cum eo vaccinae connubium iniret, unde vaccina eruptione universali variolarum stipata in conspectum venit (91). Detecta erroris caussa, ac novis institutis periculis, WOODVILLE ad opinionem JENNERI accessit (92). Idem GEOR-

(89) JOSEPH FRANKS *Reise nach Paris, London.* 1. Th. S. 272

(90) *Inquiry into the causes and effects of the variolae vaccinae.* Lond. 1798. -- *Further observations on the variolae vaccinae.* Lond. 1799. -- *A continuation of facts and observations relative to the variolae vaccinae.* Lond. 1800.

(91) *Reports of a series of inoculations for the variolae vaccinae, or cow-pox, with remarks and observations on this desease, considered as a substitute for small-pox.* Lond. 1799.

(92) *Observations on cow-pox.* Lond. 1800.

GIUS PEARSON fecerat, qui tandem ob caussas alibi expositas (93) obtrectator immortalis vaccinae inventoris redditus est. Jam vero die 2 junii 1802 Parlamentum JENNERO publice remunerationem decrevit, ac mense januarii 1803 sub tutela magnae Britanniae Regis, institutum vaccinationis JENNERI nomen ferens, super ipsa rudera alterius ejusdem naturae instituti, quod pridem memoratus PEARSON inscio JENNERO fundaverat, conditum est. Vaccinae negotium tandem magis magisque in Anglia promoverunt SIMMONS (94), FERMOR (95), LOY (96), AIKING (97), THORNTON (98), ADDINGTON (99),

(93) JOSEPH FRANKS *Reise* l. c.

(94) *Reflexions on the propriety of performing the Cesarean operation, to which are added observations on cancer and experiments on the supposed origine of cow-pox.* Lond. 1798.

(95) *Reflexions on the cow-pox.* Lond. 1801.

(96) *Account of some experiments on the origine of cow-pox.* Witby 1801.

(97) *A concise view of all the most important facts which have hitherto appeared concerning the cow-pox.* 2 edit. Lond. 1801.

(98) *Facts decisives in favour of the cow-pox.* London 1802.

(99) *Practical observations on the inoculation of the cow-pox.* Birmingham 1802.

Ring (100), Lettsom (1), Frazer (2), J. Cooper (3), aliique multi. Verum nec adversarii, inter quos Goldson (4), Rowley (5), Mosely (6), et Squirel (7) meminisse sufficiat, defuere. Eorum autem tentamina impedire haud poterant, quominus praevio severo et publice jussu supremo instituto vaccinationis examine (8), dilutis inde omnibus dubiis, novis inventor, ut luculentissimum gentis Anglicanae grati

(100) *Treatise on the cow-pox* etc. Lond. 1803. - *An answer to Dr.* Goldson, *proving that vaccination is a permanent security against the small-pox.* Lond. 1804. - *An answer to* Mosely *containing a defence of vaccination.* Lond. 1805.

(1) *Apology for differing in opinion from the authors of the monthly and critical reviews.* Lond. 1803.

(2) *Observations on vaccine inoculation tending to confute the opinion of* Rowley. Lond. 1805.

(3) *Vaccination vindicated.*

(4) *Cases of small-pox subsequent to vaccination.* Portsea 1804.

(5) *Cow-pox inoculation no security against small-pox infection.* Lond. 1805.

(6) *Treatise on the Lues bovilla or cow-pox.* London 1805.

(7) *Observations on the cow-pox, with cases, to prove that it is no security against the small-pox.* London 1805.

(8) *The evidence at large as laid befor the Comitee of the house of Commons, respecting Dr.* Jenners *discovery of vaccine inoculation* Lond. 1805. -- *Report of the R. Jennerian Society, in Monthly Magazine* 1806. -- *Report of R. College of physicians of London on vaccination.* 1807.

animi extaret testimonium, auctus fuerit remunerationibus. Vaccina citissime *Galliam* attigit, ubi sub patrocinio De-la-Rochefoucault-Liancourt, adjuvantibus Thouret (9), Aubert (10), Colon (11), Husson (12), Halle (13), Valentin (14), et inprimis Odier (15), irritis tentaminibus adversariorum, Vaume (16) scilicet, Verdier (17), Chappon (18), Moulet

(9) *Salzburger med. chirurg. Zeitung.* 4. B. S. 236.

(10) *Rapport sur la vaccine* etc. à Paris 1800.

(11) *Essay sur l'inoculation de la vaccine.* Paris 1800. -- *Receuil d'observations, et de faits relatifs à la vaccine.* Paris 1801.

(12) *Récherches historiques et médicales sur la vaccine.* Paris 1801.

(13) *Mémoire de l'Institut national de France* 1807. Juill. Et: *Bericht des Nationalinstituts über die Kuhpocken, vom* 17. *August.* 1812. in Hufeland's *und* Himly's *Journal der prakt Heilkunde.* 1813. *Januar.* p 108.

(14) *Résultats de l'inoculation de la vaccine dans les départements de la Meurthe.* Paris 1802.

(15) *Rapport sur la vaccine. Geneve a.* 8.

(16) *Reflexions sur la nouvelle méthode d'inoculer la petite vérole avec le virus des vaches.* Paris 1799. -- *Les dangers de la vaccine démontrés par des faits authentiques.* Paris 1800.

(17) *Tableaux analytiques, et critiques de la vaccine.* Paris l'A. 9.

(18) *Traité historique des dangers de la vaccine.* Paris 1803.

(19), tum Regiminis, tum Nationis suffragia obtinuit. In *Germania* vaccina primum Vindobonam, et Hannoveram mense maii 1789 pervenit, ac opera De-Carro (20), Ferro (21), Careno (22), Bremser (23), Portenschlag (24), Ballhorn, et Stromeyer (25) inclaruit. Brevi post in reliqua Germania innotuit per Widemann, Himly, et Roose (26), Soemmerring, et Lehr (27), Hessert, et Pilger (28), Heim (29),

(19) *Recherches sur les préjugés, et les systèmes en médecine, et doutes sur la vaccine.* Paris l'A. 9.

(20) *Observations, et expériences sur la vaccine.* 2 edit. Vienne 1802.

(21) *Ueber den Nutzen der Kuhpocken- Einimpfung.* Wien 1802.

(22) *Ueber die Kuhpocken.* Wien 1801.

(23) *Die Kuhpocken als Staatsangelegenheit betrachtet.* Wien 1806.

(24) *Beytrag zur Geschiche der Kuhpocken in Oesterreich.* Wien 1801.

(25) *Traité de l'inoculation de la vaccine.* Leipz. 1801.

(26) *Ueber das Impfen der Kuhpoken.* Bremen 1801.

(27) *Prufung der Schutzblattern durch einimpfung mit Kinderblattern.* Frankf. 1801.

(28) *Einige Worte uber die Kuhpoken und deren Impfung.* Giesen 1800.

(29) Hufeland's *Journal der prakt. Heilkunde.* 19. B. 18. St. S. 55.

HUFELAND (30), JOERDENS (31), STRUVE (32), OSIANDER (33), FRIESE (34), DOMEIER (35), FAUST (36), ECKER (37), SCHAEFFER (38), SACHSE (39), SCHUTZ (40), aliosque quorum elenchus apud HUNOLDUM (41), HECKERUM (42), et KUHN (43) invenitur. Inter adversarios so-

(30) Ibid. 10. B. 2. St. S. 163.

(31) *Apologie der Schutzblattern.* Altenburg. 1801.

(32) *Anleitung zur Kenntniss und Impfung der Kuhpoken.* Breslau 1802.

(33) *Abhandl. über die Kuhpoken.* Gott. 1801.

(34) *Schlesisch Sudpreussisches Archiv der die Ausrottungspoken betreffeneen Erfahrungen und Verhandlungen.* Breslau 1802.

(35) *Hebung einiger Besorgnisse, welche die Impfung der Kuhpoken etwa verursachen mogen.* Berlin. 1802.

(36) *Ueber die Kuhpoken und deren Einimpfung.* Buekeburg 1801.

(37) *Ueber die Kuhpocken und deren Einimpfung.* Freiburg 1801.

(38) *Beytrag zur Theorie der englischen Pokenimpfung.* Regensb. 1802.

(39) *Beobachtungen und Bemerkungen üeber die Kuhpoken.* Berlin 1802.

(40) *Unterricht fur das Publikum über das neulichst entdeckte sichere Mittel die Blattern zu verhuten.* Bruchsal 1802.

(41) *Annalen der Kuhpoken Impfung.* Furth 1801.

(42) KOPPE *Jahrbucher* 1. 2. B. *Krittsche Jahrbucher der Staatsarzneyk.* Berlin 1806.

(43) Collectaneornm de morbo vaccino-varioloso. Continuat. I. Lips. 1810.

lummodo HERZ (44), MATTUSCHKA (45), et quodammodo GOELIS (46) numerantur. Etiam ad *Italiam* vaccinae notitia mox perlata est, testantibus BATT (47), BRERA (48), PALLONI (49), FANZAGO (50), MORESCHI (51), PAGANI (52), MARSHALL (53), TANTINI (54), et inprimis SACCO (55). Praecipue hic adversarius PE-

(44) *Ueber die Brutalimpfung und deren Vergleichung mit der humanen.* Berlin 1801.

(45) *Ueber Blatterausrottung, Blattern und Kuhpoken Ei-* 1. *nimpfung.* Prag 1803.

(46) *Gutachten der medicinischen Fakultat in Wien uber die von Dr.* GOLIS *gegen die Vaccine gemachte Einwurfe* (*Medicinische Jahrbucher des k. k. Oesterreich. Staates.* B. 3. St. S. 110).

(47) *Giustificazione dell' innesto della vaccina.* Genova.

(48) *Avviso al popolo sulla necessità di adottare la vaccina.* Crema 1801.

(49) *Memoria sopra l'inoculazione della vaccina in Toscana.* Firenze 1801.

(50) *Memoria storica e ragionata sopra l'innesto del vajuolo vaccino.* Padova 1801.

(51) *Avviso al pubblico sul preservativo al vajuolo.* Venezia 1801. *Conferma della mirabile facoltà della vaccina.*

(52) *Ragguaglio della vaccina in Friule* 1801.

(53) *Osservazioni sopra il vajuolo vaccino.* Palermo 1801.

(54) *Replica al ragionamento del sign. Dre. Car.* PUCCIARDI. Pisa 1812.

(55) Op. c.

NADA (56) erat. Ad scriptores de vaccina porro pertinent inter *Hispanos* DIEGO DE BANCES (57), PEDRO HERNANDEZ (58): inter *Batavos* DAVIDS (59), VAN DEN BOSCH (60), THOMASSEN A THUESSINK (61), aliique, quorum ratio apud DORINGH invenitur (62): inter *Polonos* DE LA FONTAINE (63), BECU (64): inter *Danos*, et *Suecos* VI-

(56) *Riflessi sull' innesto della vaccina.* Padova 1801.

(57) *Tratado de la vaccina.* Madrit. 1802. Opusculum hoc illustris auctoris, qui vaccinationi per totum Italiae regnum ab iis, penes quos tunc temporis summa rerum erat potestas, praepositus erat, vere aureum, quod et in nostram linguam translatum fuit a laudati paulo ante CURT. SPRENGELII filio Guillelmo, optimae spei juvene, et virtutum patris strenuo aemulo. Titulus libri est: LUDW. SACCO's, *Gener. Directors d. Vaccination im Konigr. Italien, u. ersten Arztes am grossen Krankenhause zu Mayland*, *neue Entdeckungen ub. d. Kuhpocken, die Mauke und die Schaafpocken.* Leipz. 1812. 8 *Mit 4 illumin. Kupferpl.*

(58) *Origen, destabrimento y progressos de la inoculation de la vaccina.* Madrit. 1802.

(59) *Staat der vaccine in ons Land.* Harlem 1801.

(60) *Programma van het Harlemsch Institut van der vaccinatie.* Harlem 1801.

(61) *Geneeskundige Magazin.*

(62) *Journal fur die neueste Hollandische medicinisch und naturhistorische Litteratur.* Herborn *und* Hadamar 1802.

(63) *Dziennik zdrowia dia wszystkich stanow.* Warzaw. 1801.

(64) *O wakcynie* Vilnie 1803.

BORG (65), SCHEEL (66). Ad *Rossiam* vaccina illico ex Anglia allata fuit, et a diva Imperatrice MARIA TEODOROWNA non solum jussu, sed opera etiam in omnibus vastissimis imperii partibus divulgata. Inter medicos hic excelluere: BUTTAZ, HUHN (67), BEHMANN (68). Ad *Persiam*, et *Indias* vaccina per D. DE-CARRO conamina sibi viam stravit. In *America* eam praecipue WATERHAUS divulgavit (69).

Argumenta pro.

5. Omnes, qui de vaccina scripserunt, in hisce conveniunt: vaccinam nullam functionem laedere, nil doloris excitare, neque morbi nomen mereri; omni igitur periculo orbari, nulla eruptione universali stipari, non aliter nisi per insitionem contagiosam esse, quacumque aetate, quocumque anni tempore tuto inseri posse, nullum peculiare regimen exposcere, et certissime variolas antevertere.

(65) *Beweis, dass die Blattern eine den Menschen und Thieren gemeine Krankheit sind.* (*Nord. Archiv von* PFAFF, SCHEEL *und* RUDOLPHI. Kopenhagen 1801. 2. B. 2. St).

(66) *Geschichte der Vaccination in Danemark.* (Ibid. 3. B. 2. St). *Geschichte der Kuhpoken in Schweden* (Ibid).

(67) *Allg. Zeitung* 1810. No. 175.

(68) *Salzb. med. chirurg. Zeitung.* 1817.

(69) *Prospect of exterminating the small-pox.* Boston. 1800.

Argumenta contra.

6. Objiciunt adversarii : vaccinam hinc inde convulsiones, et morbum lethalem excitare, haud raro eruptione universali stipari, gravissimis ansam porrigere reliquiis, morbos olim raros communes reddere, incrementum corporis impedire, vaccis sanis periculum morbi offerre, variolas non semper, aut saltem pro tempore tantum praepedire.

Opinio nostra.

7. Argumentis pro et contra ad trutinam vocatis, et cum nostra haud parva hac in re experientia comparatis, colligitur : convulsiones infantibus in genere familiares posse et sub vaccinae curriculo comparere, at non aliter a vaccina ipsa produci, quam a quocunque stimulo insonte cutim in praedispositis ad mala nervosa nimis sensilem irritante, nullum dari indubitatum hominis ex vaccina demortui exemplum, vaccinam, nisi fortuito variolis junctam, nulla stipari *universali* eruptione, quamvis interdum accidat, praeter pustulam in loco insertionis ortam, alias nonnullas pustulas ad partes jam prius morbo quodam, e. c. crusta lactea, intertrigine detentas oriri, aut elapsa tertia circiter a vaccinatione hebdomade peculiare exanthema

alibi describendum (70) in conspectum venire, vaccinam haud raro infantes valetudinarios perfectae sanitati restituere (71), ac morbos prius raros, e. c. cynanchem trachealem, hydrocephalum acutum non aliter frequentiores reddere, quam tot infantes ad aegritudines varias praedispositos inter vivos servando, quot variolae alias interfecissent, vaccinam non solum incremento corporis non obstare, sed illius evolutionem promovere (72), eamque, si impediatur hominum vaccinam habentium sive tractantium cum stabulis commercium, nequaquam vaccis periculum infectionis porrigere, ac postremo tam secure variolas praepedire, quam ipsae variolae secundam praepediunt infectionem. Concessa etenim (quod ob facilem variolarum cum varicella confusionem nimis fidenter non assereremus) possibilitate infectionis variolosae post vaccinam (73); hoc tamen non

(70) Cap. XXXI. §. CXX. N. 17.

(71) *Samml. auserl. Abhandl. f. pr. Aerzte.* 23. B. p. 574. Steveson in Dungans *Annal. of med. Lust.* 2. Vol. I. *Salzburg. med. chirurg. Zeitung.* 1813. No. 20. p. 351.

(72) Inter 300 infantes, 136, qui vaccinam experti sunt, adspectum magis floridum, ac rarius scrophulosum, quam reliqui exhibuerunt (*Gutachten d. medic. Fakultat in Wien* l. c.).

(73) Willan *Treatise on vaccine inoculation.* Lond. 1806.

alia proportione contingere posse, quam ipse variolarum pro secunda vice reditus, persuasum habemus. Vaccinam nequaquam pro tempore, sed pro toto vitae curriculo contra variolas munire experimenta JENNERI hominibus, qui vaccinam per vaccarum commercium jam ante quinquaginta tres annos perpessi erant, variolas sine effectu inserentis demonstrant (74).

Origo vaccinae.

8. Utrum vaccina, spontaneum vaccarum certe non unius regionis (75) morbum sistat,

MURHY in HUFELAND'S *Journal d. prakt. Heilkunde* 1810. *Febr.* WENDELSTADT *Sammlung medic. u. chirurg. Aufsatze*; Hadamar 1807. p. 205. *The London medical, surgical* etc. *Repository* 1814.

(74) Accuratissime haec singula exposita sunt in ratione, quam de vaccinae negotio coram instituto nationali Gallicano reddiderunt BERTHOLLET, POREY, et HALLE, die 17 aug. 1812.

(75) Vaccinam inter vaccas detexerunt in Lombardia SACCO, in aliis Italiae regionibus MORESCHI, DE-MARCHI, PICCINELLI; in Germania septentrionali BALLHORN, et STROMEYER; in Helvetia NEFF (*Abhandl. d. physik. Gesellsch. in Erlangen.* 1. B 1810); in America BALMIS, BUET. Vaccina autem ab alio vaccarum morbo, neque contagioso, neque epidemico, cui actio caloris super mammas lacte turgidas ansam porrigit, distinguenda est. (KNUTTLINGER in versione Germ. Op. Pearson).

utrum pro degenerata variola humana (76) haberi, aut opinantibus JENNER et LOY a morbo calcanei equorum (77) derivari debeat, arduum est determinare. Hoc tantum constat, morbum equorum, de quo agitur, directe hominibus insertum genuinam excitare vaccinam (78), quod et de cutanea pecorum affectione (79) contenditur (80).

Curriculum.

9. Curriculum vaccinae sequens in homine animadvertitur. Peracta cum successu insertione, plerumque *tertio* versus finem vergente *die*, vel *quarto* incipiente, *tuberculum* minimi capitis acus magnitudine rubrum, rotundum, regulare, marginibus elevatis, centro depresso tum visui, tum tactui sese offert. Apex hujus tuberculi circa *sextum diem* in *vesiculam* commutatur ab initio pallide rubram, aliquando subcoeruleam, dein colorem margaritae gradatim assumentem. Vesicula haec pro varia inserendi ratione variam figuram exhibens est renitens, compacta, exacte circumscripta, mar-

(76) MAUNOIR in *Bibliothèque Britannique. Sciences et arts.* Vol. 18. p. 102.

(77) Angl. *Grease.* Germ. *Mauke.* Gall. *Javart.*

(78) *Salzb. medic. chirurg. Zeitung.* 1812. N. 46.

(79) La Clavellée.

(80) ODIER l. c.

ginibus elevatis, utplurimum rubris, centroque depresso, in quo punctum obscurius quasi eschara animadvertitur. Ex cellulis plurimis nullum inter se commercium alentibus ea componitur. Liquidum cellulis inclusum serum refert ab initio viscosum, dein aquosum, constanter diaphanum. Ad *decimum* usque *diem* vesicula crescere solet; verum jam versus *octavum*, aut *nonum diem* rubor coccineus circum comparet, qui *decimo die aream* duorum circiter pollicum tumore et duritie quadam insignitam omnino doloris expertem constituit. Hae area omnibus numeris absoluta, liquidum in vesica contentum colorem brunneum, ac majorem densitatem induere incipit, donec tota vesicula in *crustam* ex rubro fuscam sese a centro ad peripheriam extendentem, cutique tenaciter adhaerentem desinat. Remota circa *vigesimum octavum diem* hac crusta, *cicatrix* relinquitur, quae microscopio subjecta plurima foraminula a radicibus crustae relicta exhibet.

Observationes.

10. Accidit interdum, vaccinam effectus suos jam *secundo*, aut quod saepius contingit, solum *decimo*, vel *undecimo* ab insitione *die* exerere: imo, fatente Sacco, vaccinae eruptio aliquando post mensem, et annum etiam ab ino-

culationis epocha observata est. Vaccinam quarto die eruptam, septimo fugatam, et decimo tertio reversam unus ex commilitonibus nostris (81) conspexit. Si prima insitio haud succedat, ac ideo serius alio in loco instituatur, et cum successu, vaccina ambobus comparet in locis. Sic, si experimenti gratia, peracta una insitione, altera post biduum instituatur, vaccina nihilominus in utrisque inoculationis locis simul erumpit. Homines, qui variolas, aut vaccinam jam perpessi sunt, ab eadem vel plane non afficiuntur, vel eam irregulariter experiuntur.

Vaccina spuria.

11. Quoties ortus, incrementum, acme, et terminus vaccinae a curriculo descripto aberrant, toties de successu insitionis dubitandum est. De *spuria* enim *vaccina* testantur praematura ad locum insitionis, vel circum inflammatio, irritatio, inprimis accidentibus pustulis, progressus vesiculae nimis rapidi, color liquidi contenti sive flavus, sive opacus, textura vesiculae haud firma, ac ipsa vesicula non rite circumscripta, ac centro elevato, marginibusque depressis instructa, facilis secessus, et ruptura crustae, subsequente exulceratione, novaque crusta serpente coloris subbrunnei fere

(81) Petrus Soltkiewicz.

ambrae simili. Generatur autem vaccina spuria ab insitione ope materiei a spuria, aut antiqua vaccina sub eschara desumtae, a materia tempore, calore, aliisque e caussis corrupta, ab insitione ope lanceolae rubiginosae, vel rudi nimis manu operata, a laceratione, et simplici compressione vesiculae necdum absolutae, ac normalem amittentis formam.

Observationes.

12. Character gentilitius vaccinae solummodo in tuberculo, et vesicula jacet, area ad constituendam vaccinam genuinam haud absolute requiritur, nec febricula, quae aliquando inter septimum, et undecimum diem per nonnullarum horarum spatio in conspectum venit, essentialis est. Vaccina tunc solum securitatem adversus variolas impertit, dum jam exsiccari incipit.

Insitionis opus.

13. Nil interest quo anni tempore insitio vaccinae suscipiatur. Ad vitae periodum quod attinet, finem secundi, aut initium tertii mensis eligimus; sic enim recens nato tempus, ut impressionibus externis assuescat, concedimus, et epocham dentitionis evitamus. Nisi coacti, infantes morbo aliquo detentos non inoculamus. Quotiescunque autem variolarum suscipiendarum periculum praesto est, insitionem ne per

horae quidem momentulum procrastinamus,et sub quavis deterrima licet rerum positione suscipimus. Si fieri potest, infans vaccina instructus, et optima sanitate gaudens, et inprimis neque psora, neque syphilide, neque crusta lactea, neque plica laborans ad vaccinandos adducitur, ut vaccina ex illo desumta his illico inseri possit. Una tantum pustula pro centum insitionibus, et ultra materiam largitur. Optimum tempus vaccinae virus desumendi *septimus*, aut *octavus* ab insitione *dies* est, quamvis materies et paullo tardius, *nunquam vero facta jam area*, depromi liceat. Desumitur ipsa apice lanceolae, vel acus sulcatae unice vaccinationis scopo dicatis, quo scilicet superficies vesiculae vaccinae nonnullis in locis perforatur. Perforata vesicula tempus, quo materies exire possit, conceditur, ad quod opus promovendum vesiculam superficie plana instrumenti vaccinatorii comprimere licet. Suscepta materies sub epidermidem personae inoculandae, inflicto levi, nec cruento vulnusculo, ac compressa parumper super apicem instrumenti cute, introducitur. Nunquam autem materies sub eschara latens desumi debet. Plerumque brachium, quo loco musculus deltoides inseritur, eligi solet, quem vero locum in puellis, ob foedam vaccinae cicatricem reprobamus, et insitionem vel altius, vel ad internam cru-

rum superficiem instituimus. Utplurimum haec ipsa securitatis caussa ad duo loca simul suscipitur, ad ambo scilicet brachia, vel crura. Morem duas puncturas in uno eodemque latere instituendi ob id, quod areae facile confluant, ac interdum erysipelati ansam porrigant, reprobamus. Vulnusculum ab insitione relictum nec emplastris, nec fasciis cooperiendum est; caveri enim solum debet, ne obortum tuberculum sive facta vesicula scalpendo aut laceretur, aut alio pacto male tractetur. Si materies recens pro insitione de brachio ad brachium desideraretur, tunc antiqua debito modo collecta, ac servata in usum ducitur. Optima vaccinae colligendae, et servandae methodus ea est duas sumere lamellas vitreas magnitudine pollicis quadrati, crassitiei trium vel quatuor linearum, atque superficiei unius guttas nonnullas vaccinae imponere, aliamque lamellam illico apprime superimponere, ac utrasque frustulo vesicae involvere, et filo adstringere. Potest materies et cochleari parvo committi, manubrium illius medio epistomii firmari, atque ope hujus cylindrum vitreum longitudine nonnullorum pollicum, diametri circiter pollicis unius claudi, ac externam epistomii superficiem cera obduci. Cera signatoria ob calorem, sine quo adhiberi nequit, evitanda est. Priusquam materies exsic-

cata in usum ducatur, aquae tepidae gutta, vel halitu humectari debet. Sunt qui pulverem crustarum vaccinae pro insitione idoneum censeant (82). Quacunque autem ratione vaccina inseratur, nulla ea indiget corporis praeparatione, nulloque sive peculiari regimine sive medicamento. Sufficiat hinc talem praescribere vitae rationem, ne ob extraneas caussas secunda laedatur valetudo, ac observationes circa curriculum vaccinae sedulo tabulis committere. Si pustula temere tractata in exulcerationem desineret, aut erysipelas brachii superaccederet, fomentum frigidum ex aqua, et acetate plumbi adhibendum foret. Desideriis parentum satisfacturi, nec non ut eruptiones cutis secundariae impediantur, infantibus absoluto vaccinae curriculo, lene praescribere solemus *purgans* (83). Quo pacto vaccinae beneficium propagandum sit, ut variolae tandem extirpentur, id ad *politiae medicae* pertinet forum. Collectio legum huc spectantium habetur apud Kopp (84). Donec usque vero leges hujusmodi

(82) Koppe Op. c. *Jahrgang* S. 275. Clesius *uber die Vortheile der Schutzpocken, wenn man dieselbe im Schorfe einimpft.* Hadamar 1812.

(83) Ex *calomel*, *rheo*, vel *jalappa*.

(84) Op. c. 1. *Jahrgang* S. 326. 2. *Jahrg.* S. 356. 3. *Jahrg.* S. 273. 4. *Jahrg.* S. 242.

generaliter recipiantur, infelix variolas curandi occasio saepius adhuc obveniet.

§. LXX.

CURA.

Regulae generales.

1. In omni variola puritati aëris, et aegroti maxime studeri debet. Praeterea diu noctuque curandum est, ne aeger inprimis sub stadio suppurationis pustulas scalpendo laceret, atque ita cicatricibus nunquam delendis ansam porrigat. Ad hunc scopum consequendum manus invicem leniter ligari, aut saltem linteis circumdari solent. Tempore aestivo muscae ab aegrorum lecto linteo subtili, quod vulgo *gaze* vocatur, avertuntur. Maxime porro refert feminis potissimum animum addere, ac venustatis conservationem promittere.

Cura variolarum simplicium.

2. *Variolae simplices* quidem secundum regulas generales curantur, at magis quam in aliis exanthematibus, praesertim sub invasionis stadio, aura frigidiuscula inter 12 et 14 gradum thermometri R. admittenda. Donec igitur variolae prorumpant, aegrotus a lecto diu arcendus est, ludisque aetati propriis libero sub

coelo, si anni tempus faveat, alias in amplo, sanoque cubili recreandus. Quo vero tempore variolae efflorescunt, rite monente HUFELANDIO (85), methodo refrigeratoriae evolutioni variolarum apud debiliores obstanti limites ponendi sunt, unde aeger vespertino inprimis tempore lectulo maturius committendus, nec tamen stragulis obruendus est. Absoluto suppurationis stadio, inprimis si plures variolae cutim defoedaverint, lene exhibetur purgans, quod vel peracta exsiccatione a nonnullis repetitur.

Cura variolarum inflammatoriarum.

3. Si vis morbi aegrotum *variolis inflammatoriis* detentum extra lectum versari non concedat, tunc idem erecto corpore, capite nudato, minimeque tegumentis obruto sedeat. *Venae sectio* testantibus FREIND (86), ELLER (87), TRALLES (88), CULLEN (89), J. P. FRANK (90), FERRO (91), et nostra experientia potissime indicatur: si fuerint pulsus pleni, celeres, ac

(85) L. c. S. 67. 68.

(86) Hist. med.

(87) L. c. p. 141.

(88) *Das aderlassen, als ein oftmal unentbehrliches Mittel zu einer Blatterkur.* Breslau 1736.

(89) L. c. p. 618.

(90) L. c. p. 197.

(91) Ephemer. med. p. 210.

duri, respiratio cita, laboriosa, facies rubra, ac valde tumescens, oculi turgescentes, rubicundi, calor ardens, aut viscera inflammata. Tantum hic abest, ut eruptionis opus a venae sectione impediatur, ut nullum ista tutius ad evolvendas variolas ac ad moderandum pustularum numerum habeatur remedium. Infantibus loco venae sectionis *hirudines* in viciniis organorum praecipue affectorum ponuntur. Ubi erumpentes circa quartum diem variolae caput afficiebant, praesentibus simul calore magno, anxietate, ac subsultibus tendinum, cum summo levamine scapulas *scarificari* jussit Baglivius (92). Nec stadium suppurationis, ubi inquietudo, et febris magna adsint, ac suffocatio timeatur, sanguinis missionem excludit (93). *Lenia purgantia* sub ipso invasionis stadio commendata, inprimis incipiente in facie exsiccatione, suppressaque salivatione, subsedente simul sub augmento febris faciei, manuumque tumore, conducunt. Magni vero momenti observatio Fr. Hoffmanni (94) est, *nitratem potassae* variolarum stadio suppurationis haud quadrare, ac diuresin cum detrimento movere.

(92) Prax. med. p. 61.

(93) Sydenham de febre putrida variolis confluentibus superveniente.

(94) Opusc. med. pract.

Opii in variolis inflammatoriis usus multis controversiis locum dedit, ex quibus duce propria experientia colligimus, hoc remedium neque in mitiori morbo (95), neque ab initio morbi (96) adhiberi posse; inprimis autem indicari a summo dolore ex cute admodum sensili undique pustulis obsita, ac tensa, ab irritatione totius systematis nervosi cum summa inquietudine, a diarrhoea evidenter vires exhauriente, et a pulsu magis magisque concidente. Dosis aetati, constitutioni aegri accommodata optime cum *ipecacuanha* ad vesperas porrigitur. Si febris, et sudores inde augeantur, aut salivatio, et alvus cohibeantur, mox *clysteribus*, et *sero lactis* cum pulpa *amlycae indicae* occurrendum est. Quid *mercurius* hic valeat, nunquam experti sumus. Devicto plane impetu inflammatorio, *vesicatoria* ab Huxham (97), Macbride (98), Pott (99), Cullen (100), Percival (1), aliisque, inprimis si faciei tumor, et ptya-

(95) Swieten l. c. p. 110.

(96) Stork an. med. T. II. p. 158.

(97) *Philosoph. Transact.* No. 390.

(98) L. c. p. 369.

(99) *Samml. auserl. Abhandl. f. prakt. Aerzte.* 2. B. 2. St. S. 119.

(100) L. c. §. 626.

(1) *Samml. auserl. Abhandl. f. prakt. Aerzte.* 3. B. 2. St. S. 119. 143.

lismus evanescant, quin manus, et pedes intumescere incipiant, commendantur; at raro cutim jam nimis ulcusculis obsessam novis irritamentis excruciare licet.

Cura variolarum gastricarum.

4. Curam *variolarum gastricarum* secundum praecepta generalia absolventes Cullenio vomitorium indiscriminatim suadenti (2) non adstipulamur, ac potius consilia Quarinii (3), et Sellii (4) monentium, absentibus certis indiciis saburrarum emeticum non convenire, licet nausea, et vomitus aegrotum vexent, sequenda esse censemus. Verminosa complicatio *anthelmintica* (5) absolute requirit, inter quae absente diarrhoea, praeter *calomel*, *tartratem stibii*, et *potassae* experientia freti locamus.

Cura variolarum typhodum.

5. *Variolae* jam sub stadio invasionis *typhodes* teporem lecti, *infusum croci sativi* (6), vinum calidum, atque sub fortiori extremita-

(2) L. c. §. 619.

(3) L. c. p. 120.

(4) L. c. p. 105.

(5) Hufeland *Neueste Annalen der franz. Heilkunde.* 3. B. S. 139. Schlegel in Hufeland's *Journal der prakt. Heilk.* 9. B. 1. St. S. 96.

(6) Swieten op. c. Vol. V. p. 70. Huxham l. c. T. II. p. 133. Aepli *von den bosartigen Fiebern.*

tum frigore tum frictiones, tum fomentationes sive siccas aromaticas, sive cum vino calido exposcunt. Cunctante eruptione variolarum post quartum diem, *balneo tepido* locus est (7). Quodsi variolae vix prodeant, colorem lividum, cinereum assumant, et vix in pustulam assurgant, ad *camphoram* per os, per anum, ac extus (8) adhibendam, consilio L. C. HOFFMANN (9), FERRO (10), et HUFELAND (11) confugiendum est. Sub tremoribus cum pulsu exili, sed duro, inaequali *moschus* indicatur. Sub stadio suppurationis *cortex cinchonae officinalis* sub forma tum *decocti saturati*, tum *extracti* (12), suffragia SYDENHAM (13), HUXHAM (14), HILLARY (15), WINTRINGHAM (16),

(7) DE-MEZA l. c. p. 74.

(8) Solvitur uncia semis camphorae in duobus vitellis ovorum, vel in mucilagine gummi arabici, atque hac solutione imbuitur pannus, quo corpus aegri involvi debet.

(9) *Vermichste Schriften.* 1. Th. No. 4.

(10) L. c. S. 213.

(11) L. c. p. 111.

(12) Pro adulto: R. Extracti corticis peruviani drachmas duas: aquae florum sambuci uncias decem: syrupi croci unciam unam. M.

(13) Op. c. p. 167. 359.

(14) L. c. T. II. p. 59.

15 L. c. c. 9.

(16) *Samml. auserl. Abhandl. f. prakt. Aerzte.* 8. B. 1 St. S. 366.

Rahnii (17), Wallii (18) jure collegit. Quae ad stadium exsiccationis perducuntur variolae malignae, hae febris typhodis jam deposuerunt indolem.

Cura symptomatum.

6. *Convulsiones* in variolis simplicibus, et inflammatoriis, exposito aegrotulo aurae frigidae, in typhodibus, exhibito, consilio Hufelandi (19), et Vendtii (20), *oxydo zinci* (21), vel *opio*, vel *succinate ammoniae empyreumatico* (22) debellantur. Deleteriam *diarrhoeam lac vaccinum* (23), *vesicatorium* regioni hepatis impositum (24), ac *opium* vel ad sedandum *vomitum* usurpatum (25) compescunt. *Hae-*

(17) L. c. p. 376.

(18) *Philosoph. Transact.* Vol. 44. p. 583.

(19) L. c. p. 122.

(20) Plinta Diss. histor. epidem. variol. Erlangae a. 1790. jun. 1792. Erlangae.

(21) Flores zinci pro puero unius triumque annorum ad grana duo, a tertio aetatis anno usque ad decimum ad grana quatuor secunda quaque hora exhibentur.

(22) Pro infante quatuor annorum. R. Aquae florum sambuci uncias tres: spiritus cornu cervi succinati scrupulum semis: syrupi croci unciam unam. M.

(23) Lassone l. c. p. 84. 96. Lac cum *infuso petroselini* misceatur.

(24) Triller *Comment. de pleuritide.* §. 5.

(25) Drummond apud Duncan (med. comment. Dec. 2. Vol.

morrhagiae nisi effraenes, in variolis simplicibus, et inflammatoriis haud cohibendae sunt; e contra in typhodibus tum auxilia topica alibi tradenda, tum interna, e. c. *aqua lauri cinamomi, tinctura acidi sulphurici aromatica, sulphas aluminis, et potassae* (26), non neglecta *cinchona*, sine mora praescribi debent. Ad impediendam *palpebrarum concretionem* lotio quotidiana oculorum ope lintei aqua tepida, et lacte madidi (27), fomenta mollissima palpebrarum, ac injectio aquae tepidae inter palpebrarum commissuras siphone tenuissimo peracta (28), fotus ex lacte, et pauxillo mucilaginis seminum cydoniorum (29), aliaque (30) commendata fuere; verum, rite monentibus LUDWIG (31), et NICOLAI (32), optime res naturae committitur. Urgente ex suppressa sa-

4. p. 47, et HENNIG de tempestivo opii usu in variolis curandis. Lips. 1791.

(26) MEAD. Op. de variolis p. 37. WALL l. c. p. 683. R. Infusi rosarum rubrarum libram unam: aluminis scrupulos duos. syrupi alkermes unciam unam. M.

(27) ROSENSTEIN l. c.

(28) SWIETEN l. c.

(29) STORK l. c. p. 160.

(30) BEER *kurze Anweisung der zweckmassigen Behandlung der Augen wahrend der Blatter Krankheit.* Wien 1800.

(31) L. c.

(32) *Pathologie.* 2. B. S. 299.

livatione, vel ex muco spisso fauces opplente *suffocationis periculo*, sub morbo inflammatorio *venae sectio*, et *hirudines* circa collum, alias *vesicatorium* sub mento (33), *injectiones ex infuso salviae*, vel *sambuci cum melle* (34), *vomitorium* (35), parvae *antimonialium* doses (36), et situs aegri pro effluxu salivae idoneus, juvant. Maligna *faucium ulcera acido muriatico*, et *melle* curantur. Ad variolas a facie avertendas multa plus minusve inania auxilia proposita fuere, *emplastrum* scilicet tum *Vigonis* (37), tum *mercuriale* (38) ad faciem obtegendam, unctio abdominis cum *balsamo embryonis* (39), punctura pedum acu (40), lotio frigida faciei, et *pediluvia* (41), *vesicacatorium* (42), vel radix *allii* (43) ad pedum plantas, etc. Dum variolae praeter modum tur-

(33) CULLEN l. c. §. 626. PERCIVAL l. c. p. 119.

(34) TISSOT *Avis au peuple* §. 214.

(35) ACKENSIDE *Abhandlung. d. Lond. Aerzte.* 1. B. S. 80.

(36) QUARIN l. c. p. 125.

(37) ZIMMERMANN *von der Erfahrung.* 2. Th. p. 44.

(38) ROSENSTEIN l. c. p. 45.

(39) Praelectiones in dispensatorium Brandeburg. p. 53.

(40) SCHULZER l. c.

(41) HUXHAM. MACBRIDE.

(42) CLOSSIUS l. c.

(43) SYDHENHAM in epistola ad GUILLELMUM CELE p. 439.

gent, ut resorptio puris, et erosio cutis praepediantur, eae tuto, et sine periculo majorum cicatricum, ut nonnulli crediderunt (44), ope lanceolae ad apicem aperiri queunt, cui methodo inprimis Swieten (45), Tissot (46), Rosenstein (47), Stoll (48), J. P. Frank (49) jure favent. *Crustarum* rebellium secessus per *fomenta emollientia* (50), et *balnea tepida* optime promovetur. *Exulcerationes cutis* vix unguentis (51), sed natura, illinito hinc inde lactis cremore (52) sanantur.

Cura convalescentiae, et reliquiarum.

7. In *convalescentia* variolarum non solum transpirationi, sed et urinae excretioni, uti in scarlatina studendum est. Subintrante hoc tempore febre inflammatoria, regimen antiphlogi-

(44) Meza l. c. p. 75. Ludwig l. c.

(45) L. c.

(46) L. c. §. 216.

(47) L. c. p. 157.

(48) L. c. p. 233.

(49) L. c. p. 203.

(50) Stork l. c. p. 189. Quarin l. c. p. 127. Rahn l. c. p. 379. Rosenstein l. c. p. 155.

(51) Battie commendavit: R. Olei amygdalarum uncias duas: spermatis ceti drachmas tres: olei destillati Rhodii guttas quatuor. M.

(52) Vogel l. c.

sticum, et si opus fuerit, ipsa venae sectio (53) indicantur. Catharticorum usum quidem hic BROCKLESBY vituperat (54), at cum SWIETENIO (55) fatemur, horum remediorum ope hebetudines cortici rebelles auferri. Solum purgatis primis viis huic remedio, nec non *decocto glandium quercus roboris tostarum*, aliisque tonicis cum diaeta lactea locus est. Nisui ad *metastases* decoctum *radicis smilacis sarsaparillae, ligni guajaci officinalis, balnea tepida, ulcera artificialia* opponuntur. *Morbi ex variolis* orti, de quibus pulchre BALDINGER (56), BUCHNER (57), LUDWIG (58), et NICOLAI (59) scripserunt, secundum variam eorum sedem, et indolem, praeceptis debitis locis tradendis curantur.

(53) HAEN rat. med. T. 3. cap. 2. §. XI. No. 5. p. 87.

(54) L. c. p. 241.

(55) L. c. §. 1402. p. 127.

(56) In praefactione ad TISSOTI, et ROSENSTEINII tract. cit. p. 35.

(57) De reliquiis variolarum tam praepediendis, quam curandis.

(58) De crisibus variolarum accessoriis.

(59) L. c. p. 317.

Caput XV.

DE VARICELLA.

§. LXXI.

DEFINITIO. HISTORIA.

Definitio.

1. Exanthema primarium diversis variolarum formis simillimum, in genere vero levius, ac brevius curriculum suum absolvens, *varicella* (60) dicitur.

Historia.

2. Varicellae, forte veteribus notae (61), doctrina potissime Swietenio (62), Heberdenio (63),

(60) *Synonyma.* Variolae spuriae, pemphigus variolodes. *Germ.* Windpocken, Hünerpocke. *Gall.* La petite vérole volante, vérolette. *Angl.* The chiken-pox, the swin-pox. *Ital.* Ravaglio, Morbiglione, Vajuolo selvatico. *Polon.* Wietrzna ospos.

(61) Werlhoff op. c.

(62) Comment. T. IV. p. 10.

(63) *Abhandl. der Lond. Aerzte.* 1. B.

Vogelio (64), Willano (65), Odierio (66), et Heimio (67) debetur.

§. LXXII.

SYMPTOMATA. CAUSSAE.

Symptomata.

1. Infantes ante morbi ingressum morosi, et irrequieti fiunt; sunt tamen, qui extemplo corripiantur. Aegritudo cum levi horrore, cui calor, rubor oculorum, dolores ventriculi, et lumborum, interdum nausea, ipseque vomitus subsequuntur, incipit. Secunda a febre die exanthema erumpit nunc primum in dorso, nunc in facie, nunc utrisque in locis simul. Brevi post illud universum plus minus corpus, nec parte capillata capitis, nec genitalibus semper exceptis, occupat. Vel ad ipsum oris cavum varicellam Heim vidit. Peracta eruptione saepe pruritu stipata, febris vel illico cessat, vel sensim sensimque nunquam reditura declinat. Neque exempla, ubi eruptio sine prae-

(64) De cognosc. corpor. human. affect.

(65) Op. c. (cap. nostro praecedenti).

(66) Op. c. p. 102.

(67) Horn's *Archiv fur med. Erfahrung.*

via febre locum invenit, desiderantur. *Varicella normalis* pustulam refert pisi magnitudine, halone rubro jam ab initio circumdatam, sero sive limpido, sive subalbido repletam, ac fovea in medio instructam. Haec pustula citissime ad duplex volumen crescere, maturitatem adipisci, ac in crustam desinere solet ita, ut totus morbus spatio unius hebdomadis, aut citius terminetur, quamvis vel longioris curriculi non desint exempla. In genere haec exanthematis forma irregulariter decurrit, ac saepe uno eodemque tempore pustulae nonnullae in conspectum veniunt, aliae jam suppurantur, exulcerantur, aliaeque crustis obteguntur, relictis tandem foveis candidis, mollibus, levibus, plerumque regularibus, nec pilos, nec puncta exhibentibus (68). Praeterea duae dantur varicellae abnormitates, *varicella* scilicet *solidescens*, et *V. emphysematica*. Illa sub forma papularum, vel tuberculorum ovalium, durorum, obscure rubentium comparet, ac desquamatione, hinc inde crustula, terminatur. Haec pustulam exhibet seri loco aërem continentem, qua disrupta, cutis secedit, relicta excoriatione crusta squamosa obtegenda.

(68) Alias gentilitias proprietates, a me necdum confirmatas, in medium affert Heim l. c. p. 200.

Caussae.

2. Caussa varicellae contagium est variolosi forte digressio (69), saepe saltem cum eo societatem iniens, facillime invadens (70), cui vaccina non obstat.

§. LXXIII.

DIAGNOSIS.

Facilis confusio.

1. *Varicella* cum *bullis*, cum *variolis*, et cum *psydracia* confundi potest.

Distinctio a bullis.

2. *Bullae.*	*Varicella.*
a. Febrium plerumque typhodum sistunt symptoma.	a. Levissima febre stipari solet.
b. Absque certis prodromis nulla determinata die erumpunt.	b. Eruptio propriis prodromis plerumque nuntiatur, ac secunda morbi die contingit.

(69) Niedl Diss. variolarum spuriarum ex verarum pure ortus. Halae 1792.

(70) Heim l. c. p. 203.

Bullae.	*Varicellae.*
c. Dolor urens in parte, eruptionem praecedit.	c. Nullus ante eruptionem dolor.
d. Etiamsi ab initio pisi sint magnitudine, attamen cito amygdalarum volumen adipiscuntur.	d. Volumen rarissime pisi duplex acquirunt.
e. Saepissime sola crura occupant.	e. Plerumque universum corpus detinent.

Distinctio a variolis.

3. Distinctio *variolae* a *varicella* non adeo ardua est ac vulgo creditur, cum illa solum in casu malignitatis ad varicellae sive curriculum, sive figuram accedat, haec autem constanter morbum benignum referat.

Variola benigna.	*Varicella.*
a. Circa *quartum diem* efflorescit.	a. *Secundo die* erumpit.
b. Stadia sua regulariter per universum corpus decurrit.	b. Quo tempore novae pustulae adhuc erumpunt, aliae jam suppurant, aliaeque crusta obteguntur.
c. Halo ruber circa pustulas tantummodo	c. Halo ruber mox facta eruptione occurrit.

Variola benigna.	*Varicella.*
versus stadium suppurationis comparet.	
d. Odore specifico instruitur.	d. Odor specificus non animadvertitur.
e. Febre suppuratoria comitatur.	e. Febris suppuratoria nulla.
f. Nulla ante nonum diem exsiccatio obvenit.	f. Jam quinto, vel septimo die exsiccatur.
g. Foveae *plerumque* cuti concolores, inaequales, saepe punctis nigris notatae sunt.	g. Foveae candidae, plerumque regulares, sine punctis.

§. LXXIV.

PROGNOSIS. CURA.

Prognosis.

1. Varicella omni periculo destituitur. Rarissime ea, vel facta insertione (71), plus vice simplici recurrit (72).

(71) Heberden l. c. p. 333.

(72) Ter perpessae varicellae exemplum Heim refert l. c. p. 202.

Cura.

2. Curatur varicella instar exanthematum simplicium (73).

(73) Cap. I. §. VI. 8.

V. Fantolini Revisor Archiepisc.

V. Testa Pr. ac R.

Imprimatur.

V. Bessone pro M. Cancellaria.

INDEX RERUM

QUAE

IN HOC VOLUMINE CONTINENTUR.